МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
МІНІСТЕРСТВО КУЛЬТУРИ УКРАЇНИ
ІНСТИТУТ МОДЕРНІЗАЦІЇ ЗМІСТУ ОСВІТИ
НАЦІОНАЛЬНА БІБЛІОТЕКА УКРАЇНИ ІМЕНІ В. І. ВЕРНАДСЬКОГО
НАЦІОНАЛЬНА БІБЛІОТЕКА УКРАЇНИ ІМЕНІ ЯРОСЛАВА МУДРОГО
НАЦІОНАЛЬНА АКАДЕМІЯ КЕРІВНИХ КАДРІВ КУЛЬТУРИ І МИСТЕЦТВ
УКРАЇНСЬКИЙ НАУКОВО-ДОСЛІДНИЙ ІНСТИТУТ АРХІВНОЇ СПРАВИ ТА ДОКУМЕНТОЗНАВСТВА
УКРАЇНСЬКА БІБЛІОТЕЧНА АСОЦІАЦІЯ
ПРИВАТНИЙ ВИЩИЙ НАВЧАЛЬНИЙ ЗАКЛАД «КИЇВСЬКИЙ УНІВЕРСИТЕТ КУЛЬТУРИ»
КИЇВСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ КУЛЬТУРИ І МИСТЕЦТВ
НАУКОВА БІБЛІОТЕКА
КАФЕДРА ІНФОРМАЦІЙНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ ТА ЗВ’ЯЗКІВ З ГРОМАДСЬКІСТЮ

ІНФОРМАЦІЯ, КОМУНІКАЦІЯ ТА УПРАВЛІННЯ ЗНАННЯМИ В ГЛОБАЛІЗОВАНОМУ СВІТІ

Матеріали Дев’ятої міжнародної наукової конференції
21–23 травня 2026 р.

ЧАСТИНА І

Київ
Видавничий центр КНУКіМ
2026

УДК 02+316.77+005+004]:001.9(06)

Редакційна колегія:

Горбань Юрій Іванович, завідувач кафедри інформаційної діяльності та зв'язків з громадськістю Київського національного університету культури і мистецтв, канд. культурології, професор; ***Новальська Тетяна Василівна***, професорка кафедри інформаційної діяльності та зв'язків з громадськістю Київського національного університету культури і мистецтв, д-ка іст. наук, професорка; ***Каракоз Олена Олександрівна***, доцентка кафедри інформаційної діяльності та зв'язків з громадськістю Київського національного університету культури і мистецтв, канд. іст. наук, доцентка; ***Прокопенко Людмила Іванівна***, доцентка кафедри інформаційної діяльності та зв'язків з громадськістю Київського національного університету культури і мистецтв, канд. культурології, доцентка; ***Цілина Марина Миколаївна***, доцентка кафедри інформаційної діяльності та зв'язків з громадськістю Київського національного університету культури і мистецтв, канд. філол. наук, доцентка

Упорядник:

Цілина Марина Миколаївна, доцентка кафедри інформаційної діяльності та зв'язків з громадськістю Київського національного університету культури і мистецтв, кандидатка філологічних наук, доцентка

Рекомендовано до друку
вченою радою Київського національного університету культури і мистецтв
(протокол № 16 від 11 червня 2026 р.)

Інформація, комунікація та управління знаннями в глобалізованому світі : зб. матеріалів Дев'ятої міжнар. наук. конф., м. Київ, 21–23 травня 2026 р. / редкол.: Ю. І. Горбань, Т. В. Новальська, О. О. Каракоз, Л. І. Прокопенко ; упоряд. М. М. Цілина. Київ : Вид. центр КНУКіМ, 2026. 237с.

Автори опублікованих статей несуть повну відповідальність за достовірність викладеного матеріалу, за правильне цитування джерел та посилання на них та за всі інші відомості.

Думки авторів можуть не збігатися з позицією редакторів.

© Київський національний університет культури і мистецтв, 2026
© Автори статей, 2026

ЗМІСТ

ПЛЕНАРНЕ ЗАСІДАННЯ

Новальська Тетяна Василівна
КАФЕДРА ІНФОРМАЦІЙНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ ТА ЗВ'ЯЗКІВ З ГРОМАДСЬКІСТЮ КНУКІМ ЯК ОДИН ІЗ ПРОВІДНИХ НАУКОВИХ ЦЕНТРІВ БІБЛІОТЕЧНО-ІНФОРМАЦІЙНОЇ ГАЛУЗІ 11

Григоревська Олена Вікторівна
ЄВРОПЕЙСЬКА КУЛЬТУРНА ПОЛІТИКА – РОЛЬ І МІСЦЕ У ПІДГОТОВЦІ ЗДОБУВАЧІВ ГАЛУЗІ ЗНАНЬ «КУЛЬТУРА, МИСТЕЦТВО ТА ГУМАНІТАРНІ НАУКИ» 14

Клименко Оксана Зіновіївна, Сокур Олена Леонідівна
НАЦІОНАЛЬНА ЕЛЕКТРОННА БІБЛІОТЕКА УКРАЇНИ: РЕАЛІЇ І ПЕРСПЕКТИВИ 16

Передерій Ірина Григоріївна, Гула Руслан Володимирович
РОЛЬ ЦИФРОВИХ СЕРВІСІВ БІБЛІОТЕК І АРХІВІВ У ПРОТИДІЇ ІНФОРМАЦІЙНИМ ВПЛИВАМ В УМОВАХ РОСІЙСЬКОЇ АГРЕСІЇ 19

Bezdrabko Valentyna Vasylivna
FREIWILLIGENARBEIT IN DER ARCHIVLANDSCHAFT 22

Біловус Леся Іванівна
ЦИФРОВА РЕПРЕЗЕНТАЦІЯ НЕМАТЕРІАЛЬНОЇ КУЛЬТУРНОЇ СПАДЩИНИ В УМОВАХ ВІЙНИ: ДОКУМЕНТОЗНАВЧИЙ ТА ІНФОРМАЦІЙНО-КОМУНІКАЦІЙНИЙ ВИМІРИ 25

Гребньов Геннадій Вікторович
ОСОБЛИВОСТІ РОЗПОВСЮДЖЕННЯ ІНФОРМАЦІЇ ТА РОБОТИ ЖУРНАЛІСТІВ В УМОВАХ ПРАВОВОГО РЕЖИМУ ВОЄННОГО СТАНУ 27

Пристай Галина Іванівна
СУСПІЛЬНО-КОМУНІКАЦІЙНІ АСПЕКТИ ДІЯЛЬНОСТІ НАЦІОНАЛЬНОЇ СПІЛКИ ЖУРНАЛІСТІВ УКРАЇНИ В УМОВАХ ВІЙНИ ТА ТРАНСФОРМАЦІЙ 29

Чередник Людмила Анатоліївна
МІЖНАРОДНА ВЗАЄМОДІЯ БІБЛІОТЕК УКРАЇНИ ЯК ЧИННИК МІЖКУЛЬТУРНОГО ДІАЛОГУ 31

Кириленко Катерина Михайлівна, Бойко Людмила Павлівна
МАГІСТЕРСЬКЕ ДОСЛІДЖЕННЯ ЯК ФОРМА ЗАЛУЧЕННЯ ЗДОБУВАЧА ВИЩОЇ ОСВІТИ ДО ІНФОРМАЦІЙНО-АНАЛІТИЧНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ 34

Охріменко Ганна Валеріївна
ОСОБЛИВОСТІ ПРОСУВАННЯ ОСВІТНЬОГО БРЕНДУ ЗВО В СОЦІАЛЬНИХ МЕРЕЖАХ: ДОСВІД СПЕЦІАЛЬНОСТІ В13 БІБЛІОТЕЧНА, ІНФОРМАЦІЙНА ТА АРХІВНА СПРАВА В УНІВЕРСИТЕТАХ ЗАХІДНОГО РЕГІОНУ УКРАЇНИ 37

Палеха Юрій Іванович, Алєксєєнко Катерина Михайлівна
ЗАСТОСУВАННЯ ІНФОРМАЦІЙНИХ ТЕХНОЛОГІЙ В РОБОТІ НАД НАВЧАЛЬНИМ ПРОЄКТОМ 40

Маранчак Микола Миколайович
ШІ-ПОМІЧНИКИ ПРАЦІВНИКА БІБЛІОТЕКИ: ВИКЛИКИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ ВПРОВАДЖЕННЯ В ПРАКТИКУ УКРАЇНСЬКИХ БІБЛІОТЕК 43

Хіміч Ярослава Олегівна
ШТУЧНИЙ ІНТЕЛЕКТ У ДОСЛІДЖЕННІ ТА ІНТЕРПРЕТАЦІЇ СОЦІАЛЬНО-ІНФОРМАЦІЙНИХ ПРОЦЕСІВ: АНАЛІТИЧНИЙ ПОТЕНЦІАЛ, МЕТОДОЛОГІЧНІ ВИКЛИКИ ТА ЕТИЧНІ ОБМЕЖЕННЯ 46

Гайван Андрій Олегович
ЦИФРОВА ТРАНСФОРМАЦІЯ КОМУНІКАЦІЇ БІБЛІОТЕК ЗАКЛАДІВ ВИЩОЇ ОСВІТИ З КОРИСТУВАЧАМИ ПІД ВПЛИВОМ ШТУЧНОГО ІНТЕЛЕКТУ 49

Савенко Олег Олександрович
РОЛЬ НАЦІОНАЛЬНИХ ЕЛЕКТРОННИХ БІБЛІОТЕК У ЗАБЕЗПЕЧЕННІ НАУКОВО-ДОСЛІДНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ: ПОРІВНЯЛЬНИЙ АНАЛІЗ СВІТОВОГО ДОСВІДУ 51

СЕКЦІЯ 1. БІБЛІОТЕЧНА ТЕОРІЯ ТА ПРАКТИКА: ІНФОРМАЦІЙНІ ТА СОЦІОКУЛЬТУРНІ ВИМІРИ

Антонюк Оксана Юріївна
ЦИФРОВІЗАЦІЯ КРАЄЗНАВЧИХ РЕСУРСІВ ЯК КОНЦЕПТУАЛЬНА ПАРАДИГМА СУЧАСНОЇ БІБЛІОТЕЧНОЇ ПРАКТИКИ 55

Бачинська Надія Анатоліївна
АРХІВОЗНАВЧІ СТУДІЇ У КОНТЕКСТІ КОНВЕРГЕНТНОГО ПІДХОДУ ПІДГОТОВКИ ФАХІВЦІВ СПЕЦІАЛЬНОСТІ В13 «БІБЛІОТЕЧНА, ІНФОРМАЦІЙНА ТА АРХІВНА СПРАВА»: ДО ПОСТАНОВКИ ПРОБЛЕМИ 57

Забіянов Євген Володимирович
ТРАНСФОРМАЦІЯ БІБЛІОТЕК УКРАЇНИ В УМОВАХ ВІЙНИ: СОЦІАЛЬНІ, КУЛЬТУРНІ ТА ЦИФРОВІ АСПЕКТИ 59

Касьян Владислав Володимирович
УПРАВЛІННЯ ПРОЄКТНОЮ ДІЯЛЬНІСТЮ У БІБЛІОТЕЧНО-ІНФОРМАЦІЙНІЙ СФЕРІ 61

Кислюк Костянтин Володимирович, Прилуцька Алла Євгеніївна, Кислюк Любов Вікторівна
ПОРІВНЯЛЬНИЙ АНАЛІЗ УКРАЇНСЬКИХ І ЗАРУБІЖНИХ ІБАС (LIS) ОСВІТНІХ ПРОГРАМ МАГІСТЕРСЬКОГО РІВНЯ 64

Кравець Лілія Олександрівна
СУЧАСНА БІБЛІОТЕКА ЯК ТРЕКЕР ІНФОРМАЦІЙНИХ ПОТОКІВ ТА СОЦІОКУЛЬТУРНИХ ІНІЦІАТИВ 66

Лісова Ірина Володимирівна
ЧИТАННЯ ЯК ІНСТРУМЕНТ ПСИХОЛОГІЧНОЇ ПІДТРИМКИ В ПОВОЄННОМУ СУСПІЛЬСТВІ 68

Лощинська Наталія Василівна
КУЛЬТУРА ЧИТАННЯ В УКРАЇНІ: ІСТОРИЧНИЙ ЕКСКУРС 70

Матвієнко Оксана Володимирівна, Цивін Михайло Наумович
КНИЖКОВА СПРАВА В ОСВІТНІХ СТРАТЕГІЯХ ПІДГОТОВКИ ФАХІВЦІВ СПЕЦІАЛЬНОСТІ «БІБЛІОТЕЧНА, ІНФОРМАЦІЙНА ТА АРХІВНА СПРАВА 72

Новальська Юлія Вікторівна
ВНЕСОК ГАННИ ІВАНІВНИ ПОГРЕБНЯК У РОЗВИТОК БІБЛІОТЕЧНОЇ СПРАВИ УКРАЇНИ 75

Польовик Світлана Миколаївна
БІБЛІОТЕКИ ЯК ТРОФЕЙ І ЦІЛЬ: СТАВЛЕННЯ НІМЕЦЬКИХ ТА РОСІЙСЬКИХ ОКУПАНТІВ ДО КНИГОЗБІРЕНЬ 78

Сєдих Віктор Васильович
СТАНОВЛЕННЯ УКРАЇНСЬКОЇ ШКОЛИ ПРЕДМЕТНОЇ КАТАЛОГІЗАЦІЇ В 1920-ТІ РОКИ: Б. БОРОВИЧ ТА ЙОГО ОПОНЕНТИ 80

Соколов Віктор Юрійович
РОЗВИТОК ОСВІТНЬОЇ МОДЕЛІ З ПІДГОТОВКИ ЮРИДИЧНИХ БІБЛІОТЕКАРІВ У США: ІСТОРІОГРАФІЯ ПИТАННЯ 83

СЕКЦІЯ 2. АРХІВОЗНАВСТВО ТА ДОКУМЕНТОЗНАВСТВО В МІЖДИСЦИПЛІНАРНОМУ НАУКОВОМУ ПРОСТОРІ

Гальчинський Володимир Леонідович
АРХІВНА УКРАЇНІКА У США ПРОТЯГОМ 50–60-Х РОКІВ ХХ СТ. 87

Дідух Людмила Валентинівна, Міхалко Володимир Володимирович
РЕКОМЕНДОВАНІ ДІЇ ПРАЦІВНИКІВ АРХІВНИХ УСТАНОВ ЩОДО РОЗШУКУ ЗНИКЛИХ (ВИКРАДЕНИХ, ЗНИЩЕНИХ) У ХОДІ ЗБРОЙНОЇ АГРЕСІЇ ТА ТИМЧАСОВОЇ ОКУПАЦІЇ АРХІВНИХ ДОКУМЕНТІВ 88

Доскіч Людмила Степанівна
УПРАВЛІНСЬКЕ ДОКУМЕНТОЗНАВСТВО У ЦИФРОВУ ЕПОХУ: ТРАНСФОРМАЦІЯ ФУНКЦІЙ І ТЕХНОЛОГІЙ 91

Закірова Світлана Геннадіївна
ВИМУШЕНО ПЕРЕМІЩЕНІ ОСОБИ В УКРАЇНІ: АНАЛІЗ ВАРІАТИВНОСТІ ТЕРМІНОЛОГІЇ В ІНФОРМАЦІЙНОМУ ПРОСТОРІ 93

Закіров Марат Борисович
ПРОБЛЕМА ЗБЕРЕЖЕННЯ АВТОРСЬКИХ ПРАВ В УМОВАХ ІНФОРМАЦІЙНОГО СУСПІЛЬСТВА 96

Кириєнко Євгенія Олексіївна
ІНФОРМАЦІЙНА БЕЗПЕКА УКРАЇНИ В УМОВАХ ГЛОБАЛІЗОВАНОГО ІНФОРМАЦІЙНОГО ПРОСТОРУ 98

Ковальська Леся Андріївна
ТЕМПОРАЛЬНІ ВИКЛИКИ АРХІВУВАННЯ ДОКАЗІВ РОСІЙСЬКОЇ АГРЕСІЇ ПРОТИ УКРАЇНИ 102

Копанєва Вікторія Олександрівна

ВИТОКИ МЕТРИЧНИХ ДОСЛІДЖЕНЬ 105

Патик Вікторія Василівна
НАУКОВА СПАДЩИНА К. Г. ВОБЛОГО (ЗА АРХІВНИМИ МАТЕРІАЛАМИ ОСОБОВОГО ФОНДУ) 108

Стаценко Дмитро Володимирович
АРХІВНІ ДОКУМЕНТИ СОВЄТСЬКИХ СПЕЦСЛУЖБ 110

Цілина Марина Миколаївна
ЗАХИСТ ЕЛЕКТРОННИХ ДОКУМЕНТІВ І ПЕРСОНАЛЬНИХ ДАНИХ В УКРАЇНІ: ПРИКЛАДИ РЕАЛІЗАЦІЇ 113

СЕКЦІЯ 3. ІНФОРМАЦІЙНО-АНАЛІТИЧНА ДІЯЛЬНІСТЬ: КУЛЬТУРА, КОМУНІКАЦІЯ, МОДЕЛЮВАННЯ ТА ПРОГНОЗУВАННЯ

Аулін Олександр Анатолійович, Ауліна Олена Валеріївна
ЕВОЛЮЦІЯ ІНФОРМАЦІЙНОЇ АНАЛІТИКИ В УМОВАХ ГЛОБАЛЬНИХ ГЕОПОЛІТИЧНИХ ТРАНСФОРМАЦІЙ 116

Биркович Тетяна Іванівна
КОГНІТИВНА ДОСТУПНІСТЬ ТА СЕРВІС В ІНФОРМАЦІЙНИХ УСТАНОВАХ 118

Бойчук Неля Анатоліївна
ШТУЧНИЙ ІНТЕЛЕКТ У СИСТЕМІ ІНФОРМАЦІЙНО-АНАЛІТИЧНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ: МОЖЛИВОСТІ МОДЕЛЮВАННЯ ТА ПРОГНОЗУВАННЯ СОЦІОКУЛЬТУРНИХ ПРОЦЕСІВ 120

Варенко Володимир Михайлович
ВИКОРИСТАННЯ ШТУЧНОГО ІНТЕЛЕКТУ В ІНФОРМАЦІЙНО-АНАЛІТИЧНІЙ ДІЯЛЬНОСТІ: МОЖЛИВОСТІ ТА РИЗИКИ 122

Дубова Світлана Володимирівна
ВЗАЄМОДІЯ ГРОМАДЯНСЬКОГО СУСПІЛЬСТВА ТА ДЕРЖАВИ У ФОРМУВАННІ ПУБЛІЧНОЇ ПОЛІТИКИ 125

Дубов Дмитро Володимирович, Дубов Микола Дмитрович
ВИКЛИКИ ДЛЯ ІНФОРМАЦІЙНОЇ АНАЛІТИКИ В ЕПОХУ ШТУЧНОГО ІНТЕЛЕКТУ (ОЦІНКИ ЗА РЕЗУЛЬТАТАМИ ОЗНАЙОМЧОЇ ПРАКТИКИ) 128

Збанацька Оксана Миколаївна
АКТУАЛЬНІ АСПЕКТИ ЗАСТОСУВАННЯ АНАЛІТИКО-СИНТЕТИЧНОЇ ПЕРЕРОБКИ ІНФОРМАЦІЇ В СОЦІОКОМУНІКАЦІЙНІЙ ДІЯЛЬНОСТІ 130

Каращук Оксана Миколаївна
УЧАСТЬ НАЦІОНАЛЬНИХ БІБЛІОТЕК У ГЛОБАЛЬНИХ ІНФОРМАЦІЙНИХ ПРОЦЕСАХ: КЕЙС НБУВ 132

Кулицький Сергій Петрович

ІНФОРМАЦІЙНІ АСПЕКТИ ПІДГОТОВКИ НА БАЗІ РЕСУРСІВ НАУКОВОЇ БІБЛІОТЕКИ АНАЛІТИЧНИХ РОБІТ НА СОЦІАЛЬНО-ЕКОНОМІЧНУ ТЕМАТИКУ ЗА УМОВ ПОВНОМАСШТАБНОЇ ВІЙНИ.....132

Плющик Оксана Валентинівна
ВІЗУАЛІЗОВАНІ БІОГРАМИ В МІСЬКОМУ ЛАНДШАФТІ: ФОРМУВАННЯ КОЛЕКТИВНОЇ ПАМ'ЯТІ (ЗА РЕЗУЛЬТАТАМИ ОПИТУВАННЯ) 137

Тарасенко Наталія Віталіївна
ІНФОРМАЦІЙНО-АНАЛІТИЧНІ ПРОДУКТИ СІАЗ НБУВ ЯК СКЛАДОВА СТРАТЕГІЧНОГО НАРАТИВУ ПРО РОСІЙСЬКО-УКРАЇНСЬКУ ВІЙНУ.....139

Туровська Леся Олегівна
ПРОБЛЕМИ ВПРОВАДЖЕННЯ ШТУЧНОГО ІНТЕЛЕКТУ У ДІЯЛЬНІСТЬ ВІТЧИЗНЯНИХ БІБЛІОТЕК: БІБЛІОГРАФІЧНИЙ АСПЕКТ.....142

Хрущ Світлана Сергіївна
БАЗИ ДАНИХ У СТРУКТУРІ СУЧАСНИХ ІНФОРМАЦІЙНО-КОМУНІКАЦІЙНИХ СЕРВІСІВ БІБЛІОТЕК 144

Федорук Олеся Михайлівна
ФУНКЦІОНАЛЬНІ МОЖЛИВОСТІ ІНФОРМАЦІЙНО-АНАЛІТИЧНОГО РЕСУРСУ SCIMAGO JOURNAL & COUNTRY RANK У СИСТЕМІ НАУКОМЕТРИЧНОГО АНАЛІЗУ 147

СЕКЦІЯ 4. ЖУРНАЛІСТИКА, PR І НОВІ МЕДІА: ВИКЛИКИ, ТРЕНДИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ

Бурківська Лілія Юліанівна
РОЛЬ ЗВ'ЯЗКІВ ІЗ ГРОМАДСЬКІСТЮ ТА РЕКЛАМИ У ТРАДИЦІЙНИХ МЕДІА (НА ПРИКЛАДІ ЧАСОПИСУ «VERSAL») 151

Воронова Вілена Володимирівна
ФЕЛІЦИТАРНИЙ ДИСКУРС У PR-КОМУНІКАЦІЯХ БРЕНДІВ: АКСІОЛОГІЧНИЙ ТА СОЦІОКУЛЬТУРНИЙ ВИМІРИ.....153

Гарачковська Оксана Олександрівна
ФУНКЦІОНУВАННЯ ЖУРНАЛІСТИКИ В УМОВАХ ВОЄННИХ КОНФЛІКТІВ ТА ЇЇ ВПЛИВ НА СУСПІЛЬНІ ПРОЦЕСИ.....155

Дмитренко Наталія Вячеславівна
РОСІЙСЬКА КУЛЬТУРНА ПРОПАГАНДА В УМОВАХ ПОВНОМАСШТАБНОЇ ВІЙНИ ТА РОЛЬ УКРАЇНСЬКОЇ СПІЛЬНОТИ У ПРОТИДІЇ РОСІЙСЬКІЙ КУЛЬТУРНІЙ ЕКСПАНСІЇ.....158

Кочубей Лариса Олександрівна
ПОЛІТИЧНІ КОМУНІКАЦІЇ ЯК ІНСТРУМЕНТ ФОРМУВАННЯ ГРОМАДСЬКОЇ ДУМКИ В СУЧАСНІЙ УКРАЇНІ 162

Купрій Тетяна Іванівна, Дубинець Вікторія Сергіївна
ЦИФРОВІ PR-СТРАТЕГІЇ ЯК ІНСТРУМЕНТ РЕВІТАЛІЗАЦІЇ БІБЛІОТЕК У КОНТЕКСТІ ГЛОБАЛІЗАЦІЙНИХ ВИКЛИКІВ 164

Мотлях Олександр Іванович

ВИКЛАДАЧ-ПРАКТИК ЯК ЗАПОРУКА ЯКОСТІ ПІДГОТОВКИ МАЙБУТНІХ ЖУРНАЛІСТІВ 167

Осаула Вадим Олександрович
ТРАНСФОРМАЦІЯ МЕДІАСФЕРИ ПІД ВПЛИВОМ ШТУЧНОГО ІНТЕЛЕКТУ: ГЛОБАЛЬНІ ТРЕНДИ ТА УКРАЇНСЬКИЙ КОНТЕКСТ 169

Парфенюк Ігор Миколайович
ФАКТОРИ ВІРУСНОСТІ В THREADS: КОНТЕНТ-АНАЛІЗ УКРАЇНСЬКИХ БРЕНДІВ (СІЧЕНЬ-ЛЮТИЙ 2026) 171

Рибаченко Віктор Федорович
ІНФОРМАЦІЙНО-ПСИХОЛОГІЧНІ АСПЕКТИ МЕДІАТИЗАЦІЇ СТРАЖДАНЬ ПІД ЧАС ВІЙНИ 173

Савенко Олександр Миколайович
ПРОБЛЕМИ ЖУРНАЛІСТСЬКОЇ ОСВІТИ В УКРАЇНІ: ЗАПИТАННЯ БЕЗ ВІДПОВІДЕЙ СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ 179

СЕКЦІЯ 5. ІНФОРМАЦІЯ ТА КОМУНІКАЦІЯ В УМОВАХ ІНФОРМАЦІЙНОГО СУСПІЛЬСТВА: СУЧАСНІ ТЕНДЕНЦІЇ

Бутко Лариса Валентинівна, Книш Маргарита Олександрівна
ІНФОРМАЦІЙНО-КОМУНІКАЦІЙНЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ІМІДЖУ СТРУКТУРНОГО ПІДРОЗДІЛУ ЗАКЛАДУ ВИЩОЇ ОСВІТИ 181

Гайсинюк Наталія Анатоліївна
БІБЛІОТЕКА ЗАКЛАДУ ВИЩОЇ ОСВІТИ В УМОВАХ КРИЗОВИХ ВИКЛИКІВ: ПРОБЛЕМИ ФОРМУВАННЯ ІМІДЖУ ТА ШЛЯХИ ЇХ ПОДОЛАННЯ 181

Горбань Юрій Іванович
ТРАНСФОРМАЦІЯ ІНФОРМАЦІЙНОЇ КУЛЬТУРИ В УМОВАХ АЛГОРИТМІЗАЦІЇ МЕДІАПРОСТОРУ 186

Демчина Любов Іванівна
ІННОВАЦІЙНІ ТЕХНОЛОГІЇ ЯК ОСНОВА ІНФОРМАЦІЙНОГО СУПРОВОДУ СУЧАСНОГО ОСВІТНЬОГО ПРОСТОРУ 188

Добровольська Вікторія Василівна
ІНСТИТУЦІЙНА ВЗАЄМОДІЯ УКРАЇНСЬКОГО КУЛЬТУРНОГО ФОНДУ ТА ЮНЕСКО У СФЕРІ ЗБЕРЕЖЕННЯ КУЛЬТУРНОЇ СПАДЩИНИ УКРАЇНИ 190

Єрмолаєва Ганна Анатоліївна
КЛІПОВЕ МИСЛЕННЯ ЯК ФАКТОР МОДЕРНІЗАЦІЇ ВИКЛАДАННЯ ФАХОВИХ ДИСЦИПЛІН ДЛЯ МАЙБУТНІХ БАКАЛАВРІВ БІБЛІОТЕЧНОЇ, ІНФОРМАЦІЙНОЇ ТА АРХІВНОЇ СПРАВИ 192

Каракоз Олена Олександрівна
ЦИФРОВА КУЛЬТУРА У ПІДГОТОВЦІ ФАХІВЦІВ ІНФОРМАЦІЙНОЇ ГАЛУЗІ 192

Кравчук Олена Анатоліївна
АДАПТАЦІЯ ОСВІТНЬОГО ПРОЦЕСУ ЗАКЛАДІВ ВИЩОЇ ОСВІТИ В УМОВАХ ЗБРОЙНОГО КОНФЛІКТУ.....195

Кулієва Тамара Володимирівна
БІБЛІОТЕКА ЯК СОЦІОКУЛЬТУРНИЙ ПРОСТІР ПІДТРИМКИ МЕНТАЛЬНОГО ЗДОРОВ'Я.....200

Кушнарьов Валерій Володимирович
КОНЦЕПТУАЛЬНІ ЗАСАДИ РЕАЛІЗАЦІЇ АКАДЕМІЧНОЇ МОБІЛЬНОСТІ В МЕЖАХ ЄВРОПЕЙСЬКОГО ПРОСТОРУ ВИЩОЇ ОСВІТИ.....204

Макарова Олена Ігорівна
ДОБІРКА «100 КНИЖОК, ЯКІ ДОПОМОЖУТЬ ЗРОЗУМІТИ УКРАЇНУ», ЯК ДОПОМОГА ДЛЯ ІНОЗЕМЦІВ КРАЩЕ ЗБАГНУТИ УКРАЇНЦІВ.....207

Олійник Оксана Миколаївна
ЦИФРОВА КУЛЬТУРА СУЧАСНОГО ЗАКЛАДУ ВИЩОЇ ОСВІТИ: ТЕХНОЛОГІЇ, ЕТИКА ТА КУЛЬТУРНА ІДЕНТИЧНІСТЬ.....209

Олійник Яна Сергіївна
ІМІДЖ ЯК СТРАТЕГІЧНИЙ ЕЛЕМЕНТ МАРКЕТИНГОВИХ КОМУНІКАЦІЙ СУЧАСНОЇ БІБЛІОТЕКИ ЗАКЛАДУ ВИЩОЇ ОСВІТИ.....209

Прокопенко Людмила Іванівна
ГРАНТИ ЯК СТРАТЕГІЧНИЙ ІНСТРУМЕНТ РОЗВИТКУ ІННОВАЦІЙНИХ БІБЛІОТЕЧНИХ ПРАКТИК.....214

Салата Галина Володимирівна
КОНЦЕПТ ІНФОРМАЦІЙНОГО СТРЕТЧИНГУ У ТРАНСФОРМАЦІЇ ІНФОРМАЦІЙНО-КОМУНІКАЦІЙНИХ ПРОЦЕСІВ ЦИФРОВОГО СУСПІЛЬСТВА.....217

Sarnovska Nataliia Ivanivna
THE ROLE OF INTERNATIONAL ENGLISH IN CONTEMPORARY INTERCULTURAL INTERACTION.....219

Сидоровська Євгенія Андріївна
ДОКТРИНА ЧАСУ КРІЗЬ ПРИЗМУ ПУНКТУАЛЬНОСТІ МІЖКУЛЬТУРНОЇ КОМУНІКАЦІЇ В КРАЇНАХ ПОЛІХРОМНИХ КУЛЬТУР.....221

Соколовська Людмила Михайлівна
ФЕНОМЕН ПРОСЮМЕРИЗМУ В КОНТЕКСТІ ТРАНСФОРМАЦІЇ СУЧАСНОЇ МЕДІАКУЛЬТУРИ.....223

Толмач Марина Сергіївна, Чайковська Олена Антонівна
ЦИФРОВИЙ СТОРІТЕЛІНГ ЯК ЗАСІБ РОЗВИТКУ КОМУНІКАЦІЙНИХ КОМПЕТЕНТНОСТЕЙ У ПІДГОТОВЦІ ФАХІВЦІВ.....225

Тур Оксана Миколаївна, Шабуніна Вікторія Валентинівна
ЦИФРОВІЗАЦІЯ МЕДІАСФЕРИ ТА НОВІ МОДЕЛІ ІНФОРМАЦІЙНОЇ ВЗАЄМОДІЇ: АНАЛІТИЧНИЙ АСПЕКТ.....226

Федорчук Олена Іванівна
МОВЛЕННЄВА КОМУНІКАЦІЯ В СІМ'Ї ЯК СВІТОГЛЯДНО-ЦІННІСНИЙ МЕХАНІЗМ ФОРМУВАННЯ ЕФЕКТИВНОЇ СТРАТЕГІЇ ОСОБИСТІСНОГО РОЗВИТКУ ДИТИНИ ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ В УМОВАХ ВІЙНИ 230

Федорчук Артур Григорович
МОНІТОРИНГ ПУБЛІКАЦІЙ ІНОЗЕМНИХ ВИДАНЬ ПРО ВІЙНУ В УКРАЇНІ ТА ЇЇ НАСЛІДКІВ ДЛЯ СВІТУ 233

Хохлова Ірина Яківна, Куценко Ірина Вікторівна
ІННОВАЦІЙНИЙ ПОТЕНЦІАЛ ІВЕНТ-ТЕХНОЛОГІЙ У РОЗВИТКУ СОЦІОКУЛЬТУРНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ 235

Шарабанова Світлана Володимирівна
КОМУНІКАЦІЯ «АВТОР – РЕДАКТОР» У НАУКОВОМУ СЕРЕДОВИЩІ БІБЛІОТЕКИ: ПРОФЕСІЙНІ ТА ПСИХОЛОГІЧНІ АСПЕКТИ 235

ПЛЕНАРНЕ ЗАСІДАННЯ

УДК 02:378.4(477.411)КНУКіМ

Новальська Тетяна Василівна,
професорка кафедри інформаційної діяльності
та зв'язків з громадськістю
Київського національного університету
культури і мистецтв,
докторка історичних наук, професорка,
м. Київ, Україна

КАФЕДРА ІНФОРМАЦІЙНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ ТА ЗВ'ЯЗКІВ З ГРОМАДСЬКІСТЮ КНУКІМ ЯК ОДИН ІЗ ПРОВІДНИХ НАУКОВИХ ЦЕНТРІВ БІБЛІОТЕЧНО-ІНФОРМАЦІЙНОЇ ГАЛУЗІ

Кафедра інформаційної діяльності та зв'язків з громадськістю Київського національного університету культури і мистецтв (КНУКІМ) поряд з організацією та проведенням навчального процесу здійснює значну науково-дослідну роботу, за результатами якої кафедра вважається одним із провідних наукових центрів бібліотечно-інформаційної галузі. На початку 2000-х років знаний бібліотекознавець, документознавець, бібліографознавець, педагог – Михайло Слободяник зазначав, що до наукового центру галузі ми відносимо бібліотечно-бібліографічні установи та заклади вищої освіти (ЗВО), які мають статус наукової установи, «при яких діють аспірантури, спеціалізовані ради із захисту дисертацій, здійснюється випуск наукової продукції та видання фахових журналів» [5, с. 6]. Трансформаційні процеси у бібліотекознавстві, модернізація бібліотечної справи спричинених євроінтеграцією та цифровізацією на сучасному етапі, запровадження ступеневої освіти згідно Закону України «Про вищу освіту» (2014) [1], зумовлює удосконалення бібліотечної термінології як в цілому, так і окремих термінів, зокрема. На нашу думку потребує редагування та уточнення тлумачення поняття – науковий центр бібліотечно-інформаційної галузі. Тож пропоную науковим центром бібліотечно–інформаційної галузі вважати бібліотечні установи та заклади вищої освіти в яких відбуваються: розробка інноваційних наукових напрямів науково-дослідної роботи, фундаментальні та прикладні дослідження в галузі бібіліотекознавства, книгознавства, бібліографознавства, архівознавства та інших споріднених наук; здійснюється підготовка наукових кадрів в аспірантурі; діють разові спеціалізовані вчені ради по присвоєнню наукового ступеня доктора філософії, тобто кадровий склад установи (структурного підрозділу, кафедри) відповідає вимогам згідно яких може бути сформована відповідна вчена рада; створюється наукова продукція, серед якої – монографії, статті, навчальна література, робочі програми освітніх компонент, бібліографічні покажчики; видаються фахові журнали та збірники наукових праць; організовуються та проводяться науково-практичні конференції як платформа наукової комунікації.

Серед бібліотечних установ та ЗВО повною мірою науковому центру галузі, відповідно запропонованого визначення, відповідає Національна бібліотека України імені В. І. Вернадського (НБУВ), кафедра цифрових комунікацій та інформаційних технологій Харківської державної академії культури (ХДАК), кафедра артменеджменту та інформаційних технологій Національної академії керівних кадрів культури і мистецтв (НАКККІМ), кафедра соціальних комунікацій та інформаційної діяльності Національного університету «Львівська політехніка» (НУ Львівська політехніка).

Помітне місце серед наукових центрів бібліотечно–інформаційної галузі посідає кафедра інформаційної діяльності та зв'язків з громадськістю (далі Кафедра) КНУКІМ. Починаючи з 1971 р. – року відкриття аспірантури за спеціальністю «Бібліотекознавство і бібліографія», започатковується формування при Київському державному інституті культури (нині КНУКІМ) наукового центру бібліотечно-інформаційної галузі. [3] Проте лише наприкінці 90-х років XX століття кафедра бібліотекознавства (в ті роки кафедра мала таку назву) повною мірою набуває статусу наукового центру , цьому сприяло відкриття у 1993 р. спеціалізованої вченої ради із захисту кандидатських дисертацій за спеціальністю «Бібліотекознавство і бібліографознавство», з 1996 р. – «Книгознавство, бібліотекознавство, бібліографознавство», започаткування у 1998 році фахового збірника наукових праць «Бібліотечна наука, освіта, професія у демократичній Україні» (1998, 2000, 2002), активізація у організації та проведенні наукових та науково-практичних конференцій [4].

Нині кафедра, як провідний науковий центр бібліотечно-інформаційної галузі зміцнює традиції, набуті за попередні роки, та здійснює підготовку наукових кадрів на рівні кращих світових стандартів, спрямовуючи свою діяльність на виконання комплексної науково–дослідницької теми «Бібліотечна, інформаційна та архівна справа як предмет комплексного дослідження: теорія, історія, практика» (державний реєстраційний номер 0124U001231). Ключові напрями бібліотекознавчої науки активно досліджуються професорсько-викладацьким складом кафедри, про що свідчить їх публікаційна активність. Так у звіті наукової роботи кафедри за 2025 рік відображена участь викладачів у написанні колективних монографій «100 річчя вищої освіти в Україні» (В. Варенко, О. Матвієнко, Т. Новальська), «Динаміка та специфіка сталого розвитку суспілства» (Г. Салата). Всього ж за 10 років діяльності кафедри було видано 65 монографій. Наукові напрацювання оприлюднено також у статтях, що індексуються в наукометрічній базі Scopus, 46 статтях категорії Б, 71 тезах доповідей на міжнародних та всеукраїнських наукових та науково-практичних конференціях (це показники лише за один 2025 рік). [2]. Поряд з ключовими напрямами бібліотекознавства у наукових публікаціях аспірантів та викладачів закцентовано також увагу на функціонуванні бібліотек в умовах воєнного стану, забезпеченні інформаційної безпеки та євроінтеграційних процесах.

Як зазначалось вище на кафедрі здійснюється підготовка наукових кадрів в аспірантурі та докторантурі, нині по спеціальності В 13 «Бібліотечна, інформаційна та архівна справа» здобувають освіту 33 аспіранти, підготовка яких здійснюється відповідно до Закону України «Про вищу освіту», Постанови Кабінету Міністрів України від 23 березня 2016 року № 261 «Про затвердження Порядку підготовки здобувачів вищої освіти ступеня доктора філософії та доктора наук у вищих навчальних закладах (наукових установах)» та Порядку підготовки здобувачів вищої освіти ступеня доктора філософії та доктора наук у Київському національному університеті культури і мистецтв.

Проблематика кандидатських дисертацій аспірантів кафедри, захищених як в попередні роки, так і за останні п'ять років, повною мірою відповідає ключовим напрямам бібліотекознавчої та архівознавчої науки. Наведемо приклади захищених дисертацій за останні п'ять років: теоретико-методологічні основи бібліотечної науки отримали свій розвиток в дисертації Л. Кравець «Еволюція функцій бібліотек в умовах суспільних трансформацій» та А. Мотько «Українська бібліотечна асоціація у сприянні розвитку бібліотечної справи в Україні (1995–2021 рр.)» ; цифрову трансформацію та електронні ресурси бібліотек представлено науковими працями Є. Чумака та його дисертацією «Інформаційні ресурси публічних бібліотек України в умовах цифровізації», І. Яреми – «Цифрова трансформація діяльності публічних бібліотек: міжнародний досвід та українські практики», С. Хрущ – «Формування інноваційного медіапростору в публічних бібліотеках України»; соціокультурну та краєзнавчу діяльність бібліотек успішно представив в низці публікацій та кандидатський дисертації «Формування краєзнавчої електронної бібліотеки Півдня України: теоретико-організаційні засади» Є. Забіянов, який продовжує досліджувати

цей напрям діяльності бібліотек; бібліографічний та книгознавчий напрям представлено працями Д. Белова в яких проаналізовано український комікс в бібліотечно-інформаційному вимірі та М. Гвоздецької , увага якої була зосереджена на наукових каталогах кириличних стародруків як складника бібліографії книжкових пам'яток; напрям інформаційно–аналітичної та науково–дослідної діяльності бібліотек розвивали в своїх дослідженнях Ю. Куліш тема дисертації «Бібліотека закладу вищої освіти в системі наукометричного супроводу науково-дослідної діяльності», С. Палій – «Діяльність інформаційно-аналітичних центрів в Україні у контексті прийняття управлінських рішень», Н. Калюжна – «Відкритий доступ до наукових публікацій: міжнародний досвід і практика впровадження в Україні». Поряд з бібліотекознавчою проблематикою здобувачі освіти третього рівня активно працювали над дослідженнями в галузі архівознавства, зокрема дисертація К.Тимофеєвої була присвячена аналізу епістолярної спадщини Пантелеймона Куліша як складника Національних архівних інформаційних ресурсів, темі «Аудіовізуальні документи Національного архівного фонду як інформаційні джерела медіапроєктів» були присвячені праці А. Кузнецової, О. Артеменкова розкрила Інформаційні технології як інструментарій генеалогічних досліджень в архівах України.

Наукові здобутки викладачів кафедри відповідають вимогам згідно яких формуються разові спеціалізовані вчені ради по захисту дисертацій. Так, до роботи у разових спецрадах залучались професори кафедри Н. Бачинська, В. Бездрабко, Ю. Горбань, Т. Новальська, Г. Салата та доценти кафедри В. Варенко, В. Касьян, О. Каракоз, Л. Прокопенко.

На кафедрі з 2018 року здійснюється підготовка та видання часопису «Український журнал з бібліотекознавства та інформаційних наук», який включено до Переліку наукових фахових видань України (категорія «Б»). Метою журналу є розвиток теоретико-методологічного та прикладного знання у сфері інформаційної, бібліотечної та архівної справи шляхом публікації оригінальних рецензованих наукових досліджень, що характеризуються науковою новизною, теоретичною й практичною значущістю, відповідають принципам академічної доброчесності та сприяють інтеграції української галузевої науки у міжнародний науково-комунікаційний простір. Журнал адресовано широкому колу працівників бібліотечно-інформаційної сфери, науковцям, викладачам закладів вищої освіти, докторантам, аспірантам, магістрам, усім, хто досліджує теоретико-прикладні аспекти у сфері соціальних комунікацій, інформаційно-комунікаційних технологій та бібліотечної, інформаційної, архівної справи.

Усього за ці роки вийшло 16 випусків журналу, на сторінках яких надруковано 188 статті, 107 із яких належать викладачам та аспірантам кафедри [6].

З 2018 року кафедра організовує та проводить Міжнародну науково-практичну конференцію «Інформація, комунікація та управління знаннями в глобалізованому світі». До участі в конференції були залучені фахівці бібліотечно-інформаційної галузі з різних областей України та зарубіжних країн: США, Німеччини, Іспанії, Польщі, Швеції, Грузії. Конференція є потижним майданчиком наукової комунікації представників галузевої науки.

Отже кафедра інформаційної діяльності та зв'язків з громадськістю КНУКІМ своєю науково-дослідною діяльністю, участю у підготовці наукових кадрів, публікаційною активністю, виданням наукової продукції, в тому числі фахового журналу, організацією та проведенням наукових форумів, повною мірою відповідає вимогам, що висуваються до статусу наукового центру бібліотечно-інформаційної галузі. У найближчій перспективі залишається активна публікаційна робота; написання 3-х колективних монографій; захист чотирьох кандидатських дисертацій на здобуття ступеня доктора філософії в разових спеціалізованих радах за спеціальністю «Бібліотечна, інформаційна та архівна справа».

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Закон України «Про вищу освіту» https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1556-18#Text

2. Київський національний університет культури і мистецтв: наукова робота. Звіти за календарний рік [вебсайт]. URL: https://knukim.edu.ua/naukova-robota/zvity-za-kalendarnyj-rik/ (дата звернення: 15.04.2026).

3. Новальська Т. Підготовка науково-педагогічних кадрів у Київському національному університеті культури і мистецтв для бібліотечно-інформаційної галузі. Інформація, комунікація та управління знаннями в глобалізованому світі : зб. матеріалів Четвертої міжнар. наук. конф. (м. Київ, 20–22 трав. 2021) / упоряд. М. М. Цілина. Київ : Видавничий центр КНУКІМ, 2021. С. 21–23. URL: https://lib.knukim.edu.ua/materiali-konferenciy/

4. Новальська Т. Основні етапи розвитку науково-дослідної діяльності кафедри інформаційних технологій Київського національного університету культури і мистецтв. Інформація, комунікація та управління знаннями в глобалізованому світі : зб. матеріалів Шостої міжнар. наук. конф., м. Київ, 19–20 травня 2023 р. / упоряд. З. М. Свердлик, М. М. Цілина. Київ : Вид. центр КНУКіМ, 2023. с. 18–20. URL: https://lib.knukim.edu.ua/materiali-konferenciy/

5. Слободяник М. Бібліотечна наука в Україні: до підсумків десятирічного розвитку. *Бібліотечна планета*. 2002. No 1. С. 6–12.

6. Український журнал з бібліотекознавства та інформаційних наук [вебсайт] https://librinfosciences.knukim.edu.ua/ (дата звернення: 15.04.2026).

УДК 323.21:008(4)

***Григоревська Олена Вікторівна*,**
професорка кафедри інформаційних комунікацій
Київського столичного університету імені Бориса Грінченка,
докторка наук з соціальних комунікацій,
старша наукова співробітниця,
м. Київ, Україна

ЄВРОПЕЙСЬКА КУЛЬТУРНА ПОЛІТИКА – РОЛЬ І МІСЦЕ У ПІДГОТОВЦІ ЗДОБУВАЧІВ ГАЛУЗІ ЗНАНЬ «КУЛЬТУРА, МИСТЕЦТВО ТА ГУМАНІТАРНІ НАУКИ»

Ознайомлення здобувачів різних спеціальностей галузі знань «Культура, мистецтво та гуманітарні науки» з основами політики Європейського Союзу у сфері культури та міжкультурного співробітництва, поглибленне вивчення програм і проєктів у сфері культури, зокрема й цифрової культури, важливий напрямок гуманітарної освіти. Напрямок, який сприяє реалізації визначених у Стратегії розвитку культури в Україні на період до 2030 року (2025) ключових тенденцій та пріоритетів, які стосуються інтеграції української культури в європейський культурний простір та розширення міжнародної присутності української культури у світовому культурному просторі [1].

Теоретичні і прикладні аспекти формування та реалізації культурної політики України, її зв'язок із політиками інших європейських країн та культурною політикою Європейського Союзу різноаспектно досліджує цілий ряд науковців – С. Федорів та О. Познякова [2], М. Шевченко [3], В. Шостак [4], О. Яшина та О. Висоцька [5] та інші. Так, у піблікаціях М. Шевченко і В. Шостака ми знаходимо характеристику базису культурної політики ЄС, аналіз основних викликів й можливі перспективи здійснення гуманітарної політики України в умовах євроінтеграції. В. Шостак підкреслює, що «Передусім культуру в ЄС розглядають крізь призму шести стовпів: екологічного, цифрового, економіко-політичного, етнічного, соціального та демократичного. Отже, феномен культури Європи має не лише історико-етнічний, але й сучасно-тенденційний підтекст генерації» [4, с. 81]. О. Яшина та О. Висоцька розглядають досвід державного управління в галузі культури країн Європи, зокрема Германії, Італії, Франції та Іспанії з метою виявлення ключових принципів

та практик, які можуть бути успішно адаптовані для української системи управління культурою. А в публікації С. Федоріва та О. Познякової увага акцентується на політиці Європейського Союзу щодо креативних індустрій, зокрема автори здійснюють аналіз інституційних, нормативних і фінансових засад реалізації такої політики.

З метою підготовки майбутніх фахівців інформаційної справи до роботи в умовах євроінтеграційної культурної політики та розширення міжнародного культурного співробітництва з 2024/2025 н.р. в Київському столичному університеті імені Бориса Грінченка для магістрів спеціальності 029 «Інформаційна, бібліотечна та архівна справа» була розроблена та упроваджена практикоорієнтована дисципліна «Європейська культурна політика». Мета дисципліни – ознайомлення здобувачів з основами політики Європейського Союзу у сфері культури, діяльністю та взаємозв'язками суб'єктів та об'єктів культурної політики; поглиблене вивчення програм і проєктів у сфері культури, що ініційовані та реалізуються країнами ЄС у період 2020-х років. Дисципліна є освітнім компонентом вільного вибору здобувачів і у 2025/2026 н.р. вдруге пройшла апробацію у здобувачів магістерського рівня за спеціальністю В13 «Бібліотечна, інформаційна, та архівна справа».

Теоретична складова дисципліни спрямована на визначення та аналіз основних тенденцій культурного розвитку Європейського Союзу і базуєтьмя на вивченні основоположних документів, зокрема Європейської культурної конвенції (1954), Конвенції про охорону та заохочення розмаїття форм культурного самовираження (2005), Порядку денного ЄС з питань культури (2007), Нового європейського порядку денного з питань культури (2018) та інших. Практикоорієнтована складова передбачає роботу студентів із програмами і проєктами ЄС, до яких можуть долучатися представники українського сектору креативних індустрій та напрацювання основ власного проєкту. Програмні результати навчання передбачають, що по завершенню курсу майбутні фахівці отримають можливість застосувати набуті знання у виконанні дослідницьких проєктів, для подання грантових заявок, виконання індивідуальниї/колективних проєктів у сфері міжнародного культурного співробітництва.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Про схвалення Стратегії розвитку культури в Україні на період до 2030 року: Розпорядження Кабінету Міністрів України від 28 березня 2025 р. № 293-р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/293-2025-%D1%80#Text (дата звернення: 10.04.2026).

2. Федорів С., Познякова О. Політика Європейського союзу щодо креативних індустрій: виклики та перспективи державного управління для України. Державне управління та адміністрування. 2025. № 5 (9). DOI:10.70651/3041-2498/2025.5.02

3. Шевченко М. Культурна політика України в умовах євроінтеграції: дилеми та виклики. *Міжнародні відносини: теоретико-практичні аспекти.* 2019. № 3. С. 215–224.

4. Шостак В. М. Культурна політика України та Європейського Союзу: відповідність змісту і перспективи реалізації. *Вісник Національної академії керівних кадрів культури і мистецтв*. 2023. № 1. С. 81–86. DOI: https://doi.org/10.32461/2226-3209.1.2023.277638.

5. Яшина О., Висоцька О. Зарубіжний досвід державного управління у сфері культури. *Вісник Дніпровської академії неперервної освіти. Серія «Публічне управління та адміністрування».* 2023. №1(4). С. 21–24. DOI: https://doi.org/10.54891/2786-698X-2023-1-4.

УДК 021.1:004.087.5](477)

Клименко Оксана Зіновіївна,
завідувачка відділу наукових видань
Національної бібліотеки України
імені В. І. Вернадського,
кандидатка історичних наук, доцентка,
м. Київ, Україна

Сокур Олена Леонідівна,
завідувачка відділу науково-методичної роботи
Національної бібліотеки України
імені В. І. Вернадського,
кандидатка наук із соціальних комунікацій, старша дослідниця,
м. Київ, Україна

НАЦІОНАЛЬНА ЕЛЕКТРОННА БІБЛІОТЕКА УКРАЇНИ: РЕАЛІЇ І ПЕРСПЕКТИВИ

Першочерговим завданням розбудови національної інформаційно-комунікаційної сфери в умовах російсько-української війни є захист культурної спадщини українського народу шляхом формування цифрового контенту повнотекстових документів з доступом через мережу «Інтернет». Для нашої країни, котра знаходиться тринадцятий рік у війні з Російською Федерацією, оцифрування століттями накопичених бібліотечних, архівних і музейних фондів є вкрай важливим і непростим завданням.

Свідченням важливості створення Національної електронної бібліотеки України (НЕБУ), концепція якої посилено розроблялася упродовж 2022–2023 рр., є підписання 27 березня 2023 р. Меморандуму про співпрацю між Міністерством культури та інформаційної політики України (з 29 жовтня 2025 р. Міністерство культури України) та Всеукраїнською громадською організацією «Українська бібліотечна асоціація», мета якого полягає у «консолідації зусиль <…> для ефективної реалізації проєкту з оцифрування, збереження та забезпечення доступу на довготривалій основі до документальної спадщини України <…> шляхом реалізації заходів, спрямованих на запровадження Національної електронної бібліотеки України» [3], щоб «забезпечити її доступність та безпеку для майбутніх поколінь» [4].

Сьогодні фактично лише провідні бібліотеки держави за підтримки спонсорів та закордонних партнерів здатні ефективно вирішувати завдання оцифровування історико-культурної спадщини, створення архіву страхових копій та надання доступу 24/7 до інформаційних бібліотечних ресурсів усім категоріям користувачів як в Україні, так і поза її межами. Створений українськими бібліотеками цифровий ресурс у перспективі стане потужним складником Національної електронної бібліотеки України – масштабного проєкту, який здійснюється за фінансової та технічної підтримки ЮНЕСКО та ІФЛА упродовж 2024–2029 рр. [6]. Аналогічні проєкти десятиліттями реалізовуються у багатьох країнах світу. Для прикладу, Ґалліка (*фр*. Gallica, заснована 1997 р.) у Національній бібліотеці Франції на сьогодні надає доступ до майже семи мільйонів цифрових копій, серед яких – рукописи, унікальні мапи та партитури. Тобто, позитивний закордонний досвід створення електронних бібліотек національного рівня як засобу «для розуміння соціальних, політичних, колективних, приватних аспектів історії, підтримки ефективності управлінських процесів і сталого розвитку» [4] потрібно вивчати і впроваджувати негайно.

Сучасний бібліотекознавчий дискурс зосереджений на алгоритмах формування, наповнення, функціонування, збереження, доступу до національної писемної історико-культурної та наукової спадщини. Зокрема, Ю. Ковтанюк і С. Гарагуля на підставі інформації,

отриманої у міжгалузевому, міжвідомчому та міждисциплінарному фаховому колі бібліотекарів, архівістів і фахівців з інформаційних технологій та науковців на рівні керівників центральних органів виконавчої влади України, національних і державних бібліотек, архівів, визначили стан розбудови Національної електронної бібліотеки України, окреслили проблеми, що виникають у процесі її розбудови та намітили шляхи подальшого розвитку [2]. Науковці зауважують, що попри дискусійність багатьох аспектів створення НЕБУ, чітка визначеність позицій у результаті обговорення сприяє налагодженню конструктивного діалогу між Міністерством культури України, національними бібліотеками, що належать до різних сфер управління, та Державної архівної служби України у подальшому призведе до створення Національної електронної бібліотеки України.

Нормативно-правова база розбудови Національної електронної бібліотеки України ґрунтовно висвітлена у статті О. Клименко і О. Сокур [1]. Дослідницями констатовано, що лише на тлі повномасштабної фази російсько-української війни, систематичного знищення ворогом культурного надбання України, прийшло розуміння важливості створення НЕБУ для захисту українського інформаційного простору, збереження надбань національної духовної і матеріальної культури. Зроблено висновок, що чинна нормативно-правова база України відповідає успішному функціонуванню інформаційно-бібліотечної сфери, але ще потребує узгодження національного законодавства з нормами міжнародного права.

У дослідженні О. Сербіна і О. Збанацької встановлено, що наразі в Україні відсутня універсальна електронна бібліотека, яка б задовольняла вимоги всіх груп користувачів [5]. Нині в українському інформаційно-комунікаційному просторі функціонує кілька систем з формування електронних бібліотек, які різняться від систем-репозитаріїв до складних систем, які базуються на новітніх технологіях. Науковці дійшли висновку, що реалізація великого проєкту зі створення НЕБУ є надзвичайно складним завданням, адже потребує розв’язання концептуальних (змістових, методичних, організаційних, техніко-технологічних) завдань і впровадження комплексних рішень.

Українськими бібліотеками вже накопичено значний масив цифрових ресурсів на різних платформах, за допомогою різного програмного забезпечення, різної якості оцифрування і розпізнавання текстів. Застаріла матеріально-технічна база (відсутність відповідної техніки та програмного забезпечення) у поєднанні з проблемами персоналу (нагальна потреба у підвищенні кваліфікації бібліотечних кадрів) є критичними аспектами у їх вирішенні. Але базовими вимогами масштабного стратегічного проєкту «Національна електронна бібліотека України» задекларовані саме: об’єднана система з єдиною платформою доступу та зручним інтерфейсом для віртуальних і віддалених користувачів, єдиними стандартами створення цифрового контенту з дотриманням норм авторського права та права інтелектуальної власності.

Як слушно наголосив заступник генерального директора Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського (НБУВ) Ю. Ковтанюк на дискусійній панелі «Національна електронна бібліотека України: пріоритети розбудови інформаційного ресурсу» (відбулася у рамках Міжнародної наукової конференції «Бібліотека. Наука. Комунікація. Пріоритети сьогодення та перспективи» у НБУВ 01.10.2025, https://www.youtube.com/@nbuv), «НЕБУ може стати для вирішення масштабних амбітних завдань щодо створення національної бібліографії та національних авторитетних записів» [2, с. 96] в умовах воєнної агресії Російської Федерації. Тобто, ми повністю підтримуємо позицію НБУВ, що НЕБУ повинна наповнюватися насамперед оцифрованими копіями документів, а не лише born digital, тобто одразу створеними в електронній формі.

Сьогодні відбувається трансформація ролі бібліотечного інституту в українському суспільстві, а розвиток інформаційно-комунікаційних технологій призвів до зміни функцій традиційної бібліотеки, «що відіграє ключову роль у збереженні національної пам’яті та ідентичності» [4], особливо під час повномасштабного вторгнення російської армії та актуалізації захисту національного інформаційного простору. Відбулася еволюція

бібліотеки: від хранителя документів на різних носіях інформації до навігатора у світовому інтернет-просторі. Завдяки впровадженню штучного інтелекту стало можливим налаштування персоналізованих рекомендацій користувачу, оптимізація пошуку ресурсів, аналіз даних та багато чого іншого.

Таким чином, в умовах інформаційної технологізації та медіатизації бібліотечна практика формує національний інформаційний простір як невід'ємний складник світового та спрямована на створення врешті-решт стратегічного проєкту «Національна електронна бібліотека України» як функціональної централізованої системи відкритого доступу до цифрових ресурсів історико-культурної спадщини українського народу, яка «сприятиме інтеграції України у світовий науковий, освітній, культурний та інформаційний простір» [6].

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Клименко О. З., Сокур О. Л. Національна електронна бібліотека України: нормативно-правове забезпечення. *Вісник Книжкової палати*. 2023. № 5. С. 10–15. DOI: 10.36273/2076-9555.2023.5(322).10-15

2. Ковтанюк Ю., Гарагуля С. Національна електронна бібліотека України: підсумки жовтневих обговорень експертною спільнотою її розбудови. *Бібліотечний вісник*. 2025. № 4. С. 87–111. DOI: https://doi.org/10.15407/bv2025.04.087

3. Меморандум про співпрацю між Міністерством культури та інформаційної політики України та Громадською організацією «Всеукраїнська громадська організація Українська бібліотечна асоціація». *Українська бібліотечна асоціація* : вебсайт. URL: https://tinyurl.com/mr44j4ba (дата звернення: 25.03.2026).

4. Реалізація проєкту створення Національної електронної бібліотеки України. *Міністерство культури України* : [офіц. вебпортал]. URL: https://tinyurl.com/5aa73bm3 (дата звернення: 25.03.2026).

5. Сербін О., Збанацька О. Національна електронна бібліотека України: виклики та рішення. *Дослідницькі парадигми та інноваційні стратегії у цифровому суспільстві* : колективна монографія / Міністерство освіти і науки України, Київський нац. ун-т культури і мистецтв ; відп. ред. Л. П. Бойко. Київ, 2024. С. 71–112. URL: https://tinyurl.com/ys3s9awa (дата звернення: 25.03.2026).

6. Цифрова скарбниця: Національна електронна бібліотека (НЕБ). *Міністерство культури України* : [офіц. вебпортал]. URL: https://tinyurl.com/254p3327 (дата звернення: 25.03.2026).

УДК 021+930.25]:004.77:[316.77-049.5(477:470-651.1)

Передерій Ірина Григоріївна,
в.о. завідувачки кафедри українознавства,
культури та документознавства
Національного університету «Полтавська політехніка
імені Юрія Кондратюка»,
докторка історичних наук, професорка,
м. Полтава, Україна

Гула Руслан Володимирович,
професор кафедри філософії
Харківського національного університету
Повітряних Сил імені Івана Кожедуба,
доктор історичних наук, професор,
м. Харків, Україна

РОЛЬ ЦИФРОВИХ СЕРВІСІВ БІБЛІОТЕК І АРХІВІВ У ПРОТИДІЇ ІНФОРМАЦІЙНИМ ВПЛИВАМ В УМОВАХ РОСІЙСЬКОЇ АГРЕСІЇ

В умовах повномасштабної російської агресії проти України інформаційний простір перетворився на один із ключових вимірів сучасного протистояння. Поряд із воєнними діями у новітніх війнах активно застосовуються інструменти інформаційно-психологічного впливу, дезінформації, маніпуляції суспільною свідомістю та нав'язування викривлених інтерпретацій подій [1; 2]. У таких умовах особливого значення набуває діяльність соціокомунікаційних інституцій, передусім бібліотек і архівів, які виконують функцію забезпечення достовірного інформаційного середовища, збереження документальної пам'яті та підтримки інформаційної стійкості суспільства.

Сучасні бібліотеки та архіви дедалі більше функціонують як активні суб'єкти соціальної комунікації, інтегровані в цифровий інформаційний простір. Їхня діяльність давно вже виходить за межі традиційних функцій збереження документів і охоплює формування, аналіз і поширення інформаційних ресурсів у цифровому середовищі. У цьому контексті цифрові сервіси виступають ключовим інструментом реалізації їхніх функцій.

Під цифровими сервісами бібліотек і архівів доцільно розуміти сукупність технологічних, інформаційних і комунікаційних рішень, спрямованих на забезпечення доступу до інформаційних ресурсів, їх систематизацію, збереження, аналітичне опрацювання та поширення. До таких сервісів належать електронні каталоги, цифрові бібліотеки, архівні інформаційні системи, інституційні та тематичні репозитарії, довідково-інформаційні онлайн-служби, тематичні цифрові колекції, а також комунікаційні платформи, реалізовані через вебсайти й соціальні мережі. Запропоноване нами трактування узгоджується з сучасними підходами до розуміння інформаційних сервісів та цифрової інфраструктури знань, представленими у працях К. Лінча (Clifford Lynch) [3; 4], К. Л. Боргман (Christine L. Borgman) [5], а також у концептуальних документах International Federation of Library Associations and Institutions (IFLA) [6], де інформаційні сервіси інтерпретуються як комплексні системи забезпечення доступу, організації та використання інформації.

У контексті протидії інформаційним впливам ключовою функцією цифрових сервісів є забезпечення доступу до достовірної, перевіреної інформації. Це особливо важливо в умовах поширення фейкових повідомлень і маніпулятивних наративів, які спрямовані на деморалізацію суспільства, дискредитацію державних інституцій і викривлення історичної

правди. Бібліотеки та архіви, забезпечуючи відкритий доступ до наукових публікацій, офіційних документів, архівних матеріалів і цифрових колекцій, виконують функцію інформаційних фільтрів, що сприяють формуванню об'єктивного інформаційного середовища [5, с. 56–57].

Важливим напрямом діяльності бібліотек і архівів у цьому контексті є забезпечення доступу до верифікованих інформаційних ресурсів, що відображають події російсько-української війни, а також їх систематизація та інтеграція у цифровому середовищі. Так, Національна бібліотека України імені В. І. Вернадського забезпечує доступ до електронних наукових ресурсів, зокрема через електронний каталог НБУВ, реферативну базу даних «Україніка наукова» та інституційні електронні ресурси бібліотеки. Це дозволяє користувачам працювати з верифікованими науковими публікаціями й аналітичними матеріалами, що сприяє протидії дезінформації та формуванню науково обґрунтованого знання.

Вагомим міжнародним прикладом є діяльність Europeana – європейської цифрової платформи культурної спадщини, що агрегує цифрові об'єкти культурної спадщини бібліотек, архівів і музеїв європейських країн. Після 2022 р. платформа активно реалізує заходи з підтримки українських інституцій, зокрема через надання експертної та технологічної допомоги у збереженні цифрових даних і забезпечення їх представлення у спільному європейському цифровому середовищі [7]. Це сприяє включенню українських цифрових ресурсів до міжнародного інформаційного обігу та унеможливлює їх витіснення або викривлення у глобальному контексті.

Суттєвим кейсом є діяльність Архів війни (Ukraine War Archive), який являє собою спеціалізований цифровий ресурс, створений у березні 2022 р. ГО «Докудейз» та Infoscope) та орієнтований на документування подій російсько-української війни. Цей некомерційний проєкт здійснює цілеспрямоване збирання, верифікацію та систематизацію цифрових свідчень – фото-, відеоматеріалів, текстових документів і свідчень очевидців. Принциповою особливістю цього ресурсу є фіксація первинних даних із подальшою їх структуризацією та перевіркою достовірності. У такий спосіб формується доказова база, яка може бути використана в журналістських розслідуваннях і міжнародних правових процесах, а також слугує інструментом протидії дезінформації [8].

Комунікаційна діяльність бібліотек і архівів у цифровому середовищі реалізується через офіційні вебсайти, блоги та сторінки в соціальних мережах, які використовуються для оперативного інформування користувачів, публікації перевірених матеріалів і роз'яснення суспільно значущих питань. Водночас важливим складником цієї діяльності є висвітлення та цифрова репрезентація наукових, культурних і просвітницьких заходів, зокрема публічних лекцій, вебінарів, круглих столів і виставкових проєктів.

На національному рівні показовою є діяльність Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського та Національної бібліотеки України імені Ярослава Мудрого, які забезпечують цифрове представлення науково-інформаційних і культурно-просвітницьких заходів, тематичних виставок і аналітичних матеріалів, пов'язаних із сучасними суспільно-політичними процесами та історико-культурною проблематикою. Зокрема, йдеться про висвітлення публічних заходів, підготовку інформаційно-бібліографічних матеріалів, а також презентацію тематичних добірок ресурсів у цифровому середовищі.

На рівні регіональних і міських бібліотек ця практика також набула системного характеру. Зокрема, Харківська державна наукова бібліотека імені В. Г. Короленка, Львівська обласна універсальна наукова бібліотека, Центральна бібліотека Полтавської міської територіальної громади регулярно презентують у цифровому форматі віртуальні виставки, інформаційно-аналітичні добірки та публічні заходи, присвячені подіям російсько-української війни, питанням національної пам'яті та культурної спадщини. Такі матеріали включають тематичні цифрові виставки документів, публікації архівних і бібліографічних

джерел, а також просвітницькі проєкти, спрямовані на висвітлення історичних передумов війни та сучасних суспільно-політичних процесів.

Важливо, що цифрове представлення цих заходів не обмежується їх анонсуванням: бібліотеки забезпечують подальше розміщення матеріалів – відеозаписів лекцій, презентацій, електронних добірок документів і бібліографічних списків, що забезпечує їх тривалу доступність і повторне використання. Таким чином, відбувається трансформація традиційних форм культурно-просвітницької діяльності у стійкі цифрові формати.

Подібні практики реалізуються і в архівній сфері: державні архіви України здійснюють онлайн-презентацію документальних виставок, сформованих на основі архівних матеріалів, зокрема з історії державотворення, воєнних подій і суспільних трансформацій. Публікація цифрових копій документів та їх наукового коментування сприяє не лише популяризації архівної спадщини, але й протидії історичним фальсифікаціям [9].

Така діяльність має прикладний характер, оскільки спрямована на систематичне поширення достовірної інформації, контекстуалізацію подій і формування у користувачів здатності до критичного сприйняття інформації. У цьому контексті бібліотеки й архіви функціонують як активні суб’єкти соціальної комунікації, інтегровані в цифровий інформаційний простір.

Важливим компонентом протидії інформаційним впливам є розвиток медіа- та інформаційної грамотності користувачів. У цьому контексті бібліотеки відіграють роль локальних центрів формування цифрових компетентностей. Зокрема, публічні бібліотеки України долучені до реалізації національного проєкту «Дія. Цифрова освіта», у межах якого на базі бібліотек функціонують хаби цифрової освіти, що забезпечують доступ користувачів до освітніх серіалів і навчальних матеріалів із цифрової та медіаграмотності [10].

У межах цієї діяльності бібліотеки організовують консультації, навчальні заходи та індивідуальну підтримку користувачів, спрямовані на формування навичок критичного аналізу інформації, перевірки джерел і розпізнавання маніпулятивного контенту. Таким чином, бібліотеки виступають не лише як постачальники інформації, а і як інституції, що забезпечують розвиток здатності до її усвідомленого та відповідального використання.

Такі практики сприяють підвищенню рівня інформаційної стійкості суспільства, що є важливим чинником протидії дезінформації в умовах інформаційної агресії.

Разом із тим ефективність використання цифрових сервісів значною мірою залежить від рівня розвитку цифрової інфраструктури, професійних компетентностей фахівців і здатності інституцій до аналітичної діяльності. Застосування інструментів інформаційної аналітики, моніторингу інформаційних потоків і виявлення маніпулятивного контенту є перспективним напрямом розвитку бібліотек і архівів як суб’єктів інформаційної безпеки.

Отже, цифрові сервіси бібліотек і архівів відіграють важливу роль у протидії інформаційним впливам в умовах російської агресії. Вони забезпечують доступ до достовірної інформації, сприяють збереженню культурної пам’яті, формуванню критичного мислення та зміцненню інформаційної стійкості суспільства. Подальший розвиток цих сервісів пов’язаний із впровадженням інноваційних технологій, удосконаленням комунікаційних стратегій та посиленням ролі бібліотек і архівів як активних суб’єктів інформаційного простору.

СПИСОК ВИКОРАСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Pomerantsev P. This is not propaganda: adventures in the war against reality. New York : PublicAffairs, 2019. 256 p.
2. Wardle C., Derakhshan H. Information disorder: toward an interdisciplinary framework for research and policy making. Strasbourg: Council of Europe, 2017. 107 p.

3. Lynch C. A. Institutional repositories: essential infrastructure for scholarship in the digital age. portal: Libraries and the Academy. Johns Hopkins University Press. Vol. 3, Num. 2, April 2003. P. 327-336. https://doi.org/10.1353/pla.2003.0039

4. Lynch C. A. Where Do We Go From Here? The Next Decade for Digital Libraries. *D-Lib Magazine*. 2005. Vol. 11. Num. 7/8. URL: https://www.dlib.org/dlib/july05/lynch/07lynch.html (дата звернення: 2.04.2026).

5. Borgman C. L. Big data, little data, no data: scholarship in the networked world. Cambridge, MA : MIT Press, 2015. 400 p.

6. IFLA global vision report summary. The Hague : International Federation of Library Associations and Institutions, 2018. URL: https://repository.ifla.org/handle/123456789/1103 (дата звернення: 02.04.2026).

7. Europeana. Supporting Ukraine. URL: https://pro.europeana.eu/page/ukraine (дата звернення: 30.03.2026).

8. Архів війни. Ukraine War Archive. URL: https://ukrainewararchive.org/ (дата звернення: 02.04.2026).

9. До Дня Української Державності: ЦДАВО України презентує виставку архівних документів «Жінки – відвойовниці державності України». URL: https://tsdavo.gov.ua/istoriya-derzhavnosti-2/do-dnya-ukrayinskoyi-derzhavnosti/ (дата звернення: 02.04.2026).

10. Дія. Цифрова освіта: національна онлайн-платформа. URL: https://osvita.diia.gov.ua (дата звернення: 30.03.2026).

UDK 930.25:061.2

Bezdrabko Valentyna Vasylivna,
habilitierte Doktorin, Professorin,
Kyjiw, Ukraine

FREIWILLIGENARBEIT IN DER ARCHIVLANDSCHAFT

Die letzte und die erste Hälfte des 20.–21. Jahrhunderts standen im Zeichen der aktiven Förderung *der Idee partizipativer Archive*. Gemeint sind verschiedene Formen der Beteiligung der Gemeinschaft an der Tätigkeit der Archivinstitutionen, an Projekten und Initiativen sowie an Vereinigungen mit dem Ziel, Informationsressourcen zu bilden und zu erweitern und die Archivbranche umfassend zu fördern. Das Phänomen der gesellschaftlichen Teilhabe an der Arbeit der Archive und der Archivare bildet die Grundlage der archivischen Advocacy. Die Überwindung der traditionellen Funktionsprinzipien der Archive des vergangenen Jahrhunderts – ihrer gesellschaftlichen Distanz, Geschlossenheit, im besten Fall Neutralität oder bis zu einem gewissen Grad elitären Überheblichkeit, erforderte eine umfassende und sorgfältige Neubewertung. In den Fokus der Forschung rückten die grundlegenden Funktionen und Aufgaben der Archive, die Möglichkeiten ihrer Umsetzung, die Demokratisierung der Tätigkeit von Gedächtnisinstitutionen sowie die Förderung kollektiver Kreativität. In der Praxis zeigte sich dies in einer breiten Diskussion über die Erweiterung der Funktionen von Archiven und Archivaren, in der Einführung speziell ausgerichteter Personalstellen in den Organisationsstrukturen der Einrichtungen sowie in der Bestimmung möglicher Bereiche gemeinsamer Anstrengungen von Archivaren und Gesellschaft.

Eines der frühesten Reformprinzipien der Archivbranche war das Leitmotiv *Zugang zu Archiven*, das unter dem Einfluss der breiten gesellschaftlich-politischen Bewegungen entstand, welche die westliche Welt in der zweiten Hälfte des 20. Jahrhunderts prägten. Das Archiv – nicht nur für Historiker oder andere professionelle Forschende, sondern auch für die breite Öffentlichkeit; das Archivgut – nicht nur für den ethnischen Kern, sondern ebenso für nationale Minderheiten und andere marginalisierte Gruppen; der Lesesaal des Archivs – nicht nur für die

wissenschaftliche Elite, sondern auch für Personen mit kognitiven Beeinträchtigungen oder körperlichen Einschränkungen, also für alle. Diese und andere Leitgedanken wurden zu grundlegenden Postulaten der Transformation der Archive in Institutionen eines offenen, inklusiven und toleranten Raumes für jede und jeden.

Die angewandten Veränderungen in der Archivpraxis artikulierten rasch und dynamisch ein neues wissenschaftliches Forschungsfeld, das im englischsprachigen Raum als *archival advocacy*, im französischsprachigen als *valorisation des archives* und im deutschsprachigen Raum etwa als *die archivische Öffentlichkeitsarbeit* (bzw. *Public Relations, Lobbyarbeit, Interessenvertretung, Förderung des Archivwesens)* bezeichnet wird. Die Idee des Zugangs zu Archiven hat die Archivlandschaft grundlegend geprägt: Sie bereichert sich nicht nur durch neue Informationsressourcen, sondern auch durch neue Nutzergruppen in den Lesesälen, durch erweiterte Arbeitsformen und durch Ergebnisse, die nicht in laufenden Metern von Archivalien gemessen werden, sondern in sozial-psychologischen Indikatoren der gesellschaftlichen Entwicklung.

Zweifellos fand dieses Phänomen eine breite Darstellung in wissenschaftlichen Zeitschriften, Monografien und anderen Sammelbänden unterschiedlichster Art. Als Begründer und klassische Vertreter der archivischen Advocacy gelten zu Recht die amerikanischen Theoretiker und Praktiker der Archivwissenschaft – Elsie Freeman Finch, Edward Oetting, Richard Pearce-Moses, Richard J. Cox und Kate Theimer u.a. Ihnen sind bedeutende Studien zur archivischen Advocacy zu verdanken, in denen Zielsetzungen, Inhalte, zentrale Richtungen und Formen der Tätigkeit sowie erfolgreiche praktische Fallbeispiele ausführlich analysiert werden. Eine treibende Kraft bei der Verankerung der Advocacy im archivischen Umfeld sind die Berufsverbände, die konsequent die Ideen der Zusammenarbeit von Archiven mit allen Akteuren fördern, die bereit sind, das soziale und finanzielle Kapital der Archive zu stärken. Die Bildungseinrichtungen, die Fachkräfte für die Archivbranche und das Records Management ausbilden, reagierten rasch auf diese Neuerungen und entwickelten entsprechende Studienprogramme, Lehrveranstaltungen sowie Angebote für Praktika und berufliche Weiterbildung.

Ein grundlegender Schritt waren die Veränderungen der staatlichen Archivpolitik sowie die Ausarbeitung des normativ-rechtlichen Rahmens für die Umsetzung der Konzepte offener Archive, des Zugangs zu Archiven und der Prinzipien der Zusammenarbeit von Archivaren mit der Gemeinschaft. Die nationalen und institutionell konkreten Maßnahmen im Bereich der archivischen Advocacy erwiesen sich als außerordentlich wirkungsvoll. Bereits in den 2000er-Jahren erschienen programmatische Dokumente des Internationalen Archivrates, die die Bedeutung und Notwendigkeit der Demokratisierung der Archive betonten – unter dem Leitmotiv eines möglichst breiten Zugangs zu Archiven und einer für beide Seiten vorteilhaften Zusammenarbeit mit der Öffentlichkeit.

Zu den zentralen Formen der Advocacy-Tätigkeit von Archivinstitutionen gehören Auftritte in den Massenmedien, sowohl in traditionellen als auch in neuen sozialen Medien, insbesondere im Radio, Fernsehen sowie in Zeitungen und Fachzeitschriften; Pressekonferenzen, Ausstellungen, Tage (und Nächte) der offenen Tür, Führungen sowie andere Freizeit- und Öffentlichkeitsveranstaltungen, die darauf abzielen, ein positives Image der Archive zu fördern, das Ansehen des Archivberufs zu stärken und die reputativen Positionen der Archivbranche insgesamt auszubauen.

Die archivische Advocacy ist kein Einbahnspiel. Archive rechnen völlig berechtigt damit und erwarten, aus der Zusammenarbeit mit der Gemeinschaft nicht nur immaterielle Vorteile, wie Image oder Reputation zu ziehen, sondern auch finanzielle Unterstützung, monetäre Zuwendungen und Beiträge zu erhalten, die für die Erfüllung ihrer zentralen Mission, nämlich die Bewahrung des historischen und kulturellen Erbes der Menschheit, notwendig sind. Gleichzeitig wird Freiwilligenarbeit gemeinhin als Ausdruck des menschlichen Bedürfnisses verstanden, sozial eingebunden zu sein und sich an gesellschaftlich bedeutsamen Projekten zu beteiligen. Darüber hinaus gibt es weitere Faktoren, die die Motivation von Freiwilligen bestimmen: psycho-emotionale, moralisch-ethische und andere innere Dispositionen (Altruismus, Bedürfnis nach Anerkennung

oder Wertschätzung), deren Befolgung zur freien kreativen Entfaltung der Persönlichkeit beiträgt oder dabei hilft, für die betreffende Person wichtige individuelle Entwicklungsprozesse abzuschließen.

Einen besonderen Stellenwert innerhalb der archivischen Advocacy nimmt die Freiwilligenarbeit ein, verstanden als freiwillige und überwiegend unentgeltliche Tätigkeit zugunsten von Archiven oder im Interesse eines gesellschaftlich bedeutsamen Ziels. Diese frei gewählte Aktivität als besondere Form der Sozialisation und als Ausdruck bürgerschaftlichen Engagements, dass Gemeinschaft, Solidarität und gegenseitige Unterstützung fördert, hat sich in der Archivbranche gut etabliert. Der Beitrag persönlicher Lebensressourcen: Zeit, fachlicher Kompetenzen sowie physischer, intellektueller und psycho-emotionaler Ressourcen zugunsten anderer (des Archivs, seiner Nutzerinnen und Nutzer oder der Fachgemeinschaft), stellt eine außerordentlich noble und notwendige Mission dar.

Die Freiwilligenarbeit im Archivwesen zielt darauf ab, Archive bei der Bewahrung, Erschließung, Digitalisierung und Vermittlung des dokumentarischen Erbes zu unterstützen. Diese Definition entspricht den internationalen Ansätzen zur Freiwilligenarbeit in Archiven, in denen betont wird, dass es sich um eine gesellschaftlich nützliche Tätigkeit handelt, die auf einer bewussten Entscheidung beruht, einen persönlichen Beitrag zur Unterstützung archivischer Institutionen zu leisten.

Die Einbindung von Freiwilligen zur Erfüllung wichtiger Aufgaben des archivischen Arbeitsalltags oder zur Umsetzung zeitlich befristeter Projekte ist ein weit verbreitetes Phänomen in der internationalen Praxis kultureller Institutionen. Eine wesentliche Voraussetzung für eine solche Zusammenarbeit ist die klare Identifizierung der Personen durch die Institution, die einen angemessenen Beitrag zur Durchführung archivischer Aufgaben leisten. Dies ist notwendig, um Spekulationen und Missverständnisse hinsichtlich der Beteiligung von Personen zu vermeiden, die nicht zum regulären Personalbestand der Archivinstitutionen gehören.

Die Freiwilligenarbeit kann entweder direkt vom Archiv selbst oder von einer Partnerorganisation koordiniert und durchgeführt werden. Die freiwillige und unentgeltliche Beteiligung einer Person an gesellschaftlich nützlichen Tätigkeiten kann einmalig, über einen längeren Zeitraum hinweg oder sogar dauerhaft erfolgen – jeweils in dem Maße, wie es für die freiwillige Person möglich und für das Archiv akzeptabel ist. In der nationalen Archivgesetzgebung einiger Länder (USA, Norwegen, Dänemark, Schweden, Finnland, Deutschland, Frankreich, Kanada u.a.) sind die rechtlichen Rahmenbedingungen für die Freiwilligenarbeit in Archiven ausdrücklich festgelegt.

Die Teilnahme am Freiwilligendienst unterliegt keinerlei Alters-, Bildungs- oder sonstigen Beschränkungen. Daher können Freiwillige Personen jeden Alters sein. Um die Arbeitsproduktivität von Freiwilligen, die über unterschiedliche Grade an Vorbereitung für die Arbeit in Archiven verfügen, zu erhöhen, bieten Archivare häufig spezielle Schulungskurse und Vorträge an, die auf die Erweiterung der Kompetenzen der Freiwilligen abzielen. Für ältere Menschen stellt dies eine weitere Möglichkeit des Lernens im Rahmen eines «Universität des dritten Lebensalters», eine Chance zur Selbstverwirklichung und sozialen Interaktion sowie zur Vermeidung von Einsamkeit dar. Eine besondere Gruppe innerhalb der Freiwilligenarbeit in Archiven bilden Migrantinnen und Migranten. Dazu gehören unter anderem auch Ukrainerinnen und Ukrainer, die beispielsweise nach dem 24. Februar 2022 vorübergehenden Schutz in EU-Staaten erhalten haben. In der Übergangsphase der sozialen Integration entscheiden sich viele von ihnen für Freiwilligenarbeit, unter anderem in kulturellen Institutionen wie Archiven, Museen und Bibliotheken. Dies trägt zweifellos zur Erhaltung und Weiterentwicklung ihrer fachlichen und sprachlichen Kompetenzen sowie zum Erfahrungsaustausch bei.

Archive definieren in der Regel die Beteiligung von Freiwilligen klar, indem sie Aufgaben präzisieren und eine effektive Zusammenarbeit fördern. Zu diesem Zweck werden spezielle Programme und methodische Empfehlungen entwickelt, die die Freiwilligenarbeit in Archiven regeln; zudem erfolgt die Vorbereitung und Schulung des Personals, das für die Arbeit mit

Freiwilligen verantwortlich ist. Der Umfang und das Ausmaß der Einbindung von Freiwilligen in archivische Tätigkeiten hängen vom Status des Archivs, von der Spezifik der dort aufbewahrten Unterlagen sowie von einer Reihe weiterer Faktoren ab. Erhält eine freiwillige Person Zugang zu Dokumenten, die sensible Informationen enthalten, wird in der Regel eine Vereinbarung über die Wahrung der Vertraulichkeit und die Nichtweitergabe von Daten abgeschlossen.

Zu den wichtigsten Aufgabenbereichen, für deren Umsetzung Archive Freiwillige einbinden, gehören: Registrierung, Verzeichnung, Scannen, Digitalisierung und Transkription von Dokumenten; Informationsunterstützung und Betreuung der Nutzerinnen und Nutzer; Mitwirkung an öffentlichen Veranstaltungen (Ausstellungen, Präsentationen, Führungen); sowie Crowdsourcing-Onlineprojekte im Zusammenhang mit digitalen Sammlungen. Die Freiwilligenarbeit ist vom Crowdsourcing zu unterscheiden, da sie in der Regel die unmittelbare physische Präsenz und aktive Teilnahme innerhalb der Archivinstitution voraussetzt, um verschiedene operative Funktionen zu erfüllen.

Zweifelsfrei ist die Haltung gegenüber der Freiwilligenarbeit in der Archivlandschaft nicht einheitlich. Einige betonen den erheblichen Arbeitszeitaufwand, der erforderlich ist, um angemessene Rahmenbedingungen für die Tätigkeit der Freiwilligen zu gewährleisten und deren Ergebnisse zu kontrollieren. Andererseits stellt die Sozialisation der Archive einen offensichtlichen Vorteil dar. Dank der Freiwilligen – den Botschafterinnen und Botschaftern des Archivwesens, verfestigt sich in der Gesellschaft zunehmend und spürbar die Überzeugung von der herausragenden Mission der Archive für die Zukunft der Menschheit.

УДК 004:930.25:008(477)

Біловус Леся Іванівна,
професорка кафедри інформаційної
та соціокультурної діяльності
Західноукраїнського національного університету,
докторка історичних наук, професорка,
м. Тернопіль, Україна

ЦИФРОВА РЕПРЕЗЕНТАЦІЯ НЕМАТЕРІАЛЬНОЇ КУЛЬТУРНОЇ СПАДЩИНИ В УМОВАХ ВІЙНИ: ДОКУМЕНТОЗНАВЧИЙ ТА ІНФОРМАЦІЙНО-КОМУНІКАЦІЙНИЙ ВИМІРИ

У сучасному глобалізованому інформаційному суспільстві нематеріальна культурна спадщина постає не лише як об’єкт збереження, але і як активний ресурс соціокультурної комунікації, ідентичності та інформаційної безпеки держави. Вона виступає важливим чинником формування колективної пам’яті та соціальної згуртованості, особливо в умовах кризових трансформацій. Особливої актуальності ця проблематика набуває в умовах російської збройної агресії проти України, коли питання фіксації, збереження та репрезентації культурних практик виходить за межі культурологічного дискурсу і стає елементом національної стійкості та культурної дипломатії [1].

Цифровізація документно-комунікаційних процесів зумовлює трансформацію підходів до роботи з нематеріальною культурною спадщиною. Традиційні форми її передачі (усна традиція, обрядовість, виконавські практики) потребують нових форматів документування, що інтегрують аудіовізуальні, мультимедійні та метадані структури. У цьому контексті актуалізується міждисциплінарна взаємодія документознавства, архівознавства, інформаційної аналітики та цифрових гуманітарних наук, що дозволяє розглядати нематеріальну спадщину як складну інформаційну систему [3; 5].

У сучасних умовах відбувається переосмислення самого поняття документа. Якщо в класичному розумінні документ трактувався як зафіксована інформація на матеріальному носії, то сьогодні він дедалі частіше функціонує у цифровому середовищі як динамічна, багаторівнева структура. Це зумовлює появу нових типів документів, що репрезентують нематеріальну культурну спадщину: відеофіксації обрядів, цифрові колекції традиційних практик, інтерактивні архіви та онлайн-платформи культурної пам'яті. Таким чином, документ набуває ознак процесуальності та комунікативності, виступаючи не лише засобом збереження, але й інструментом трансляції культурних смислів [2].

Документознавчий підхід до репрезентації нематеріальної культурної спадщини передбачає розширення понятійно-категоріального апарату галузі та включає такі ключові напрями:

· розширення поняття документа за рахунок включення цифрових артефактів;

· формування нових типів електронних документів (відеосвідчення, цифрові архіви практик, інтерактивні колекції);

· розробку стандартів опису та індексації нематеріальних культурних об'єктів;

· забезпечення автентичності, достовірності та довготривалого зберігання цифрових ресурсів [2; 5].

В умовах війни особливої ваги набуває оперативне документування культурних практик, що перебувають під загрозою зникнення. Йдеться не лише про втрату матеріальних носіїв культури, але і про руйнування соціальних середовищ їх функціонування. У цьому контексті важливу роль відіграють цифрові ініціативи, спрямовані на фіксацію подій та культурних практик сучасності. Зокрема, діяльність Українського інституту національної пам'яті та пов'язаних з ним цифрових проєктів демонструє ефективність створення електронних архівів, що акумулюють свідчення війни, включаючи елементи повсякденної культури, традицій та соціальних практик [4].

Паралельно з національними ініціативами активно розвиваються міжнародні практики цифрового збереження культурної спадщини. Зокрема, у межах реалізації Конвенції ЮНЕСКО 2003 р. особлива увага приділяється створенню цифрових реєстрів нематеріальної культурної спадщини, що забезпечують її глобальну доступність і популяризацію [1]. Європейські цифрові платформи (зокрема, Europeana) демонструють ефективність краудсорсингових підходів, коли користувачі самі долучаються до процесу документування культурних практик, що сприяє демократизації культурної пам'яті та розширенню джерельної бази досліджень.

Водночас цифрова репрезентація нематеріальної культурної спадщини супроводжується низкою викликів, серед яких особливо актуальними є проблеми стандартизації метаданих, забезпечення автентичності цифрових ресурсів, збереження контексту культурних практик, а також довготривалого архівування інформації в умовах швидкої технологічної зміни середовищ [5].

Важливим є також комунікаційний аспект: цифрова репрезентація нематеріальної спадщини сприяє її інтеграції у міжнародний культурний простір, формуванню позитивного іміджу України та протидії інформаційним маніпуляціям. У цьому контексті інформаційно-комунікаційні технології виступають не лише засобом фіксації, але й інструментом культурної дипломатії та інформаційної протидії [3].

Отже, цифрова трансформація процесів документування та репрезентації нематеріальної культурної спадщини в умовах війни є складним міждисциплінарним феноменом, що поєднує інформаційні, соціокультурні та безпекові аспекти. Вона засвідчує перехід від традиційного розуміння документа до його нових цифрових форм, що функціонують у глобальному інформаційному просторі. Подальші дослідження мають бути спрямовані на розробку уніфікованих стандартів цифрового документування, удосконалення інформаційно-аналітичних механізмів роботи з культурними даними та інтеграцію українських практик у міжнародні системи збереження культурної спадщини.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Про охорону нематеріальної культурної спадщини : Конвенція ЮНЕСКО 2003 р. URL: https://unesdoc.unesco.org
2. Ломачинський Б. Інформаційна культура в просторі бібліотеки: виклики цифровізації. *Бібліотекознавство. Документознавство. Інформологія*. 2023. № 4. С. 75–83. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/bdi_2023_4_12
3. Castells M. The Rise of the Network Society. Oxford: Blackwell, 2010.
4. Український інститут національної пам'яті. Цифрові архіви війни. URL: https://uinp.gov.ua
5. Kenderdine S. Digital Heritage and Cultural Interfaces. Routledge, 2016.

УДК 316.77-049.5:070-051]"364"

Гребньов Геннадій Вікторович,
доцент кафедри інформаційної діяльності
та зв'язків з громадськістю
Київського національного університету
культури і мистецтв, заслужений журналіст України,
м. Київ, Україна

ОСОБЛИВОСТІ РОЗПОВСЮДЖЕННЯ ІНФОРМАЦІЇ ТА РОБОТИ ЖУРНАЛІСТІВ В УМОВАХ ПРАВОВОГО РЕЖИМУ ВОЄННОГО СТАНУ

Повномасштабне вторгнення Російської Федерації та запровадження в Україні правового режиму воєнного стану внесли суттєві корективи в розповсюдження інформації та роботу журналістів [1]. Це було зумовлено, у першу чергу, безпековими чинниками та необхідністю захисту інформаційного простору держави.

24 березня 2022 року Верховна Рада України доповнила Кримінальний кодекс статтею 114-2, що передбачає відповідальність за «несанкціоноване поширення інформації про направлення, переміщення зброї, озброєння та бойових припасів в Україну, рух, переміщення або розміщення Збройних Сил України чи інших утворених відповідно до законів України військових формувань, вчинене в умовах воєнного або надзвичайного стану» у вигляді позбавлення волі від трьох до восьми років [2].

А в Законі «Про медіа», який ухвалено 13 грудня 2022 року, було напрацьовано розділ IX «Особливості правового регулювання діяльності медіа в умовах збройної агресії», в якому йдеться й про обмеження змісту інформації, що пов'язана зі збройною агресією [4].

Діяльність представників медіа, які перебувають у відрядженнях у місцях розташування підрозділів Збройних Сил України, поблизу лінії бойового зіткнення, також регламентується й підзаконними актами. Серед таких документів – накази та інструкції Міністерства оборони України. Так, 3 березня 2022 року Головнокомандувач Збройних Сил України підписав наказ № 73. Згодом до документа було внесено деякі зміни, проте цей нормативний акт є основним, що регламентує роботу медіа під час перебування в розташуванні підрозділів ЗСУ чи поблизу лінії бойового зіткнення [6].

Наказ затверджує алгоритм роботи акредитованих представників медіа у червоній, жовтій та зеленій зонах відповідальності.

Іноді помилково вважають, що червона зона відповідальності ЗСУ – це територія, наближена до лінії бойового зіткнення. Проте до червоної зони відповідальності ЗСУ належать пункти управління військ (від батальйону і вище), райони зосередження

загальновійськових резервів, розгортання сил та засобів протиповітряної оборони, ракетних військ, військові аеродроми, склади зберігання зброї та військової техніки тощо.

До жовтої зони належать пункти постійної дислокації підрозділів ЗСУ, райони відновлення боєздатності військових частин та зосередження військових підрозділів, підприємства військової промисловості та навчальні центри підготовки Сил оборони.

Зелена зона – це всі інші об'єкти в районі відповідальності угруповань військ, що не входять до червоної та жовтої зон.

Відповідно до наказу, робота медійників у червоній зоні заборонена. Однак винятки становлять випадки, коли є відповідне погодження Міністерства оборони України або Генерального штабу ЗСУ. Під час роботи в червоній зоні журналісти зобов'язані надати зібрані фото- та відеоматеріали для перевірки, мета якої – запобігти оприлюдненню інформації, що має обмежений доступ.

У жовтій зоні роботу представників медіа дозволено в супроводі офіцерів зі зв'язків з громадськістю або інших військовослужбовців ЗСУ, яких визначить командир підрозділу. Якщо ж до деяких місць жовтої зони є доступ цивільного населення, то на таких територіях дозволено роботу акредитованих працівників медіа без супроводу військових у межах маршруту, погодженого командиром відповідного угруповання військ та на підставі заяви акредитованого представника медіа.

У зеленій зоні дозволено роботу акредитованих представників медіа без супроводу офіцера зі зв'язків з громадськістю або іншої, визначеної командиром посадової особи підрозділу ЗСУ.

Як бачимо, у будь-якому випадку журналістам та представникам творчих груп, які працюють із ЗСУ, перед початком роботи обов'язково потрібно отримати акредитацію в Міністерстві оборони України. У цьому полягає ще одне обмеження прав представників медіа, спричинене режимом воєнного стану. Адже у мирний час акредитація журналістів при органах державної влади чи місцевого самоврядування не є обов'язковою. Так, стаття 26 Закону України «Про інформацію» зазначає, що «з метою створення сприятливих умов для здійснення журналістами професійної діяльності суб'єкт владних повноважень може здійснювати їх акредитацію» [3]. Саме може здійснювати акредитацію, а не зобов'язаний.

Також у Збройних Силах України наголошують, що в разі порушення Правил роботи представника медіа в районі ведення бойових дій, передачі прескарти іншим особам, акредитацію таких журналістів може бути скасовано чи припинено для з'ясування обставин.

Однією з причин скасування акредитації може бути й розголошення журналістом інформації з обмеженим доступом. Перелік такої інформації визначено Додатком 2 до наказу Головнокомандувача ЗСУ від 03.03.2022 року (в редакції від 03.02.2024 року)[6].

У контексті обмеження на оприлюднення інформації наведемо також деякі положення спільної заяви Міністерства культури та інформаційної політики, Міністерства оборони України та представників медіа від 27.04.2022 року[7]. Зокрема, в цьому документі було визначено терміни, після завершення яких дозволено оприлюднювати певну інформацію. Йдеться, насамперед, про те, що журналісти можуть збирати інформацію відразу після ворожих обстрілів. А от для оприлюднення таких матеріалів потрібно витримати деякий час. Скажімо, якщо відбувся обстріл військових об'єктів ЗСУ, то журналісти можуть висвітлювати фото та відео з місця події лише через 12 годин.

Наслідки ворожих обстрілів цивільних об'єктів можна оприлюднювати не раніше, ніж через три години.

Винятки становлять лише випадки, коли про наслідки ворожих обстрілів раніше повідомлять офіційні особи державних органів влади.

Військові радять не знімати аеропорти, залізничні вокзали, блокпости, нафтобази, нафтогазогони та інші стратегічні об'єкти. І хоча чинне законодавство не забороняє, приміром, проведення фото- та відеозйомки на вокзалах, у період воєнного стану таки варто

дослухатися до рекомендацій військових заради безпеки таких об'єктів і людей, які там перебувають.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Про введення воєнного стану в Україні: Указ Президента України від 24 лютого 2022 року № 64/2022. Президент України. Офіційне інтернет-представництво. URL: https://www.president.gov.ua/documents/642022-41397 (дата звернення: 10.04.2026).

2. Про внесення змін до статті 114-2 Кримінального кодексу України щодо удосконалення відповідальності за несанкціоноване розповсюдження інформації : Закон України від 24 березня 2022 року № 2178-IX. Верховна Рада України. Законодавство України. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2178-20#Text (дата звернення: 10.04.2026).

3. Про інформацію : Закон України від 02 жовтня 1992 року № 2657-XII. Верховна Рада України. Законодавство України. URL:http://zakon1.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=2657-12 (дата звернення: 10.04.2026).

4. Про медіа : Закон України від 13 грудня 2022 року № 2849-IX. Верховна Рада України. Законодавство України. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2849-20#Text (дата звернення: 10.04.2026).

5. Про правовий режим воєнного стану : Закон України від 12 травня 2015 року № 389-VIII. Верховна Рада України. Законодавство України. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/389-19#Text (дата звернення: 10.04.2026).

6. Наказ Головнокомандувача Збройних Сил України від 03 березня 2022 року № 73 (зі змінами). Міністерство оборони України. Офіційний вебсайт. URL: https://mod.gov.ua/diyalnist/normativno-pravova-baza/nakaz-golovnokomanduvacha-zsu-vid-03-03-2022-roku-73-zi-zminami (дата звернення: 10.04.2026).

7. Спільна заява Міністерства культури та інформаційної політики України, Міністерства оборони України та представників ЗМІ від 27 квітня 2022 року Детектор медіа. URL: https://detector.media/community/article/198736/2022-04-27-spilna-zayava-ministerstva-kultury-ta-informatsiynoi-polityky-ukrainy-ministerstva-oborony-ukrainy-ta-predstavnykiv-zmi/ (дата звернення: 10.04.2026).

УДК 061.1:070]:316.454,52((470+571):477)»2022/…»

Пристай Галина Іванівна,
доцентка кафедри журналістики факультету філології
Прикарпатського національного
університету імені Василя Стефаника,
кандидатка наук із соціальних комунікацій,
м. Івано-Франківськ, Україна

СУСПІЛЬНО-КОМУНІКАЦІЙНІ АСПЕКТИ ДІЯЛЬНОСТІ НАЦІОНАЛЬНОЇ СПІЛКИ ЖУРНАЛІСТІВ УКРАЇНИ В УМОВАХ ВІЙНИ ТА ТРАНСФОРМАЦІЙ

У сучасних умовах інтенсивних суспільних трансформацій і цифровізації медіапростору особливої актуальності набуває вивчення ролі професійних журналістських об'єднань. Національна спілка журналістів України (НСЖУ) постає важливим інститутом громадянського суспільства, який забезпечує захист прав журналістів, сприяє утвердженню професійних стандартів і підтримує принципи свободи слова. Одним із пріоритетних напрямів діяльності Спілки є забезпечення дотримання стандартів журналістики. В умовах поширення дезінформації та фейкових повідомлень особливого значення набуває

дотримання принципів об'єктивності, достовірності та балансу думок. У часі війни НСЖУ активно сприяє підвищенню професійного рівня журналістів шляхом організації тренінгів, семінарів та освітніх ініціатив, спрямованих на адаптацію до нових медійних викликів.

Президент Академії української преси Валерій Іванов у наукових працях і публічних виступах підкреслює, що функція пропаганди має залишатися сферою державної діяльності, тоді як медіа повинні зберігати довіру аудиторії через об'єктивне інформування. Дослідник акцентує увагу на тому, що порушення професійних стандартів і зміщення у бік пропаганди призводить до втрати довіри до українських медіа, а також наголошує на необхідності розмежування журналістських стандартів і правових норм [3].

Зазначимо: важливим аспектом діяльності НСЖУ є забезпечення безпеки журналістів. В умовах воєнних дій і соціальної нестабільності професійна діяльність журналістів часто пов'язана з підвищеними ризиками, що зумовлює потребу в належному правовому та соціальному захисті. Спілка здійснює системний моніторинг порушень прав журналістів, надає правову підтримку та привертає увагу міжнародної спільноти до проблем свободи слова в Україні. Голова НСЖУ Сергій Томіленко наголошує, що питання безпеки журналістів є одним із ключових пріоритетів організації, особливо в умовах повномасштабної війни, коли зростає кількість загроз, зокрема фізичне насильство, поранення та руйнування редакцій [2].

Однією з ключових ініціатив НСЖУ з повномасштабним вторгненням росії на територію нашої держави стало створення мережі центрів журналістської солідарності, започаткованої у 2022 році. Спочатку такі центри були відкриті в західних регіонах України, зокрема в Івано-Франківську, Чернівцях і Львові, а згодом їхню діяльність розширено на прифронтові території – Харків, Дніпро, Запоріжжя та Київ. Основною метою цих центрів є забезпечення журналістів засобами індивідуального захисту та надання комплексної підтримки в кризових умовах [2].

Зазначимо: суспільно-комунікаційні аспекти діяльності Національної спілки журналістів України в умовах трансформацій охоплюють взаємодію між медіаспільнотою, державою та громадянським суспільством у контексті нових інформаційних викликів. Спілка виступає важливим комунікаційним посередником, сприяючи поширенню професійних стандартів журналістики, протидії дезінформації та зміцненню довіри до медіа. Значна увага приділяється розвитку професійного діалогу, підтримці регіональних медіа та забезпеченню ефективної комунікації в умовах воєнного стану. У цьому контексті діяльність НСЖУ спрямована на консолідацію журналістської спільноти та підвищення її ролі у формуванні суспільної думки.

Підкреслимо, що мережа Центрів журналістської солідарності і сама спілка докладають немало зусиль до ще одного нашого базового пріоритету – підтримки стійкості незалежних українських медіа, насамперед локальних і регіональних. Виокремимо ключові аспекти діяльності Національної спілки журналістів України. Насамперед ідеться про захист професійних прав і свобод журналістів, зокрема надання правової допомоги та реагування на випадки тиску чи порушень. Важливим напрямом є утвердження і популяризація професійних стандартів журналістики, а також підвищення кваліфікації медійників через освітні ініціативи. Окрему увагу приділено забезпеченню безпеки журналістів, особливо в умовах воєнного стану, що передбачає як матеріальну підтримку, так і міжнародну адвокацію. Значущим аспектом є розвиток регіональної та прифронтової журналістики, підтримка незалежних медіа і збереження доступу громадян до достовірної інформації. Водночас НСЖУ виконує комунікаційну функцію, сприяючи діалогу між медіа, владою та суспільством і зміцнюючи довіру до журналістики як соціального інституту. «Безпека журналістів – базовий пріоритет для Національної спілки журналістів України. До повномасштабного вторгнення йшлося про притягнення до відповідальності тих, хто бив і фізично перешкоджав журналістам в їхній роботі. Здебільшого говоримо про наділених владою або підприємців, або інших людей, які намагались ізолювати журналістів і вдавалися

до фізичної сили. Після повномасштабного вторгнення розуміємо, хто наш ключовий ворог. Десятки смертей журналістів, поранення, руйнування редакцій – цьому доказ», – наголошує голова спілки Сергій Томіленко [2].

Суттєве значення в сучасних умовах має розвиток прифронтової та регіональної журналістики. НСЖУ активно підтримує локальні медіа та незалежні редакції, зокрема через реалізацію програми підтримки прифронтової преси «Frontline Press». У межах цієї ініціативи українські видання отримують фінансову допомогу від міжнародних партнерів, що дає змогу забезпечувати населення прифронтових регіонів доступною та достовірною інформацією. Проведення міжнародних професійних форумів за участю українських і зарубіжних медійників також сприяє обміну досвідом і зміцненню професійної солідарності.

Після повномасштабного вторгнення слово «солідарність» – ключове для всієї України і, зокрема, для Національної спілки журналістів України. Отже, Національна спілка журналістів України відіграє важливу роль у період суспільних і медійних трансформацій. Її діяльність спрямована на захист прав журналістів, утвердження професійних стандартів, підтримку свободи слова та адаптацію медіасфери до сучасних викликів. Перспективи подальшого розвитку НСЖУ пов'язані зі здатністю ефективно реагувати на глобальні інформаційні процеси та посилювати свою роль як ключового інституту громадянського суспільства.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Інтернет-сайт «НСЖУ». Журналістика як рятівний зв'язок у часи війни». [Електронний ресурс]. 2026. URL: https://nsju.org/golovna/zhurnalistyka-na-mezhi-istoriyi-pryfrontovyh-media-z-ukrayinsko-shvedskogo-forumu/

2. Поміж текстом: журналісти для журналістів **:** художньо-публіцистичне видання : навчальне видання / Карпатський національний університет імені Василя Стефаника, факультет філології, кафедра журналістики ; упорядники : І. Кукурудз, А. Курилюк, В. Осипчук, Г. Пристай, С. Ціник, С. Шміляк. Івано-Франківськ, 2026. 245 с.

3. Професійні стандарти та довіра до медіа під час війни – Валерій Іванов на презентації «Практикуму з журналістської етики». [Електронний ресурс]. 2025. URL: https://www.aup.com.ua/news/profesiyni-standarti-ta-dovira-do-med/.

УДК 021:327(477):008

Чередник Людмила Анатоліївна,
доцентка кафедри українознавства,
культури та документознавства
Національного університету
«Полтавська політехніка імені Юрія Кондратюка»,
кандидатка філологічних наук, доцентка,
м. Полтава, Україна

МІЖНАРОДНА ВЗАЄМОДІЯ БІБЛІОТЕК УКРАЇНИ ЯК ЧИННИК МІЖКУЛЬТУРНОГО ДІАЛОГУ

Сучасні соціокультурні трансформації, спричинені процесами глобалізації та повномасштабною російсько-українською війною, актуалізують проблему міжкультурної взаємодії. Масові міграційні процеси, внутрішнє переміщення населення та інтеграція українців у міжнародний простір формують нові виклики для соціокомунікаційних інституцій, зокрема бібліотек, які нині перестають бути виключно «інформаційними

установами та дедалі більше виконують функції комунікативних і соціокультурних хабів» [1, с. 42], що забезпечують діалог культур і підтримують соціальну згуртованість.

Проблематика міжкультурного діалогу в бібліотечній сфері, де книгозбірня розглядається як простір культурної взаємодії, висвітлювалася у наукових працях О. Бучковської, І. Шулякова, Т. Гранчак, В. Євтуха, Г. Шемаєвої та ін. Загалом у сучасних дослідженнях наголошується на ролі бібліотек як комунікативного середовища для представників різних культур та соціальних груп. Окремі дослідження(З. Атаманюк, В. Медведєвої, Ю. Горбаня, С. Вільчинської та ін.) акцентують увагу на розвитку міжкультурної комунікації в умовах глобалізації, підкреслюючи важливість діалогу культур для сучасного суспільства. Більшість дослідників суголосні у тому, що бібліотеки активно трансформують комунікаційні стратегії в умовах війни, адаптуючись до нових соціальних потреб та інформаційних викликів. Водночас відзначається значний вплив воєнних подій на діяльність бібліотек, включно з втратами фондів і зміною функціонального призначення.

Метою нашого студіювання є визначення ролі бібліотек як платформ міжкультурного діалогу та аналіз соціокультурних практик їхньої діяльності в умовах глобалізації та воєнних міграційних процесів.

Як уже зазначалося, у сучасному інформаційному суспільстві бібліотека із традиційного сховища книг «трансформувалася у відкритий мультифункціональний соціокультурний та міжкультурний простір» [2, с. 46], що забезпечує вільний доступ до інформації, спілкування та саморозвитку для всіх членів громади.

Науковці визначають ключові характеристики, які дозволяють розглядати бібліотеки як осередки міжнародного та міжкультурного простору. Насамперед, книгозбірні, виконуючи свою традиційну просвітницьку функцію, надають доступ до світової літератури, електронних баз даних та іноземних ресурсів, сприяючи розвитку читацьких спроможностей та інформаційної грамотності. Крім того, бібліотеки слугують платформами для соціальної згуртованості, допомагаючи в інтеграції різноманітних груп населення та забезпечуючи «місце сили» для спілкування. Вони стають майданчиками для міжкультурного діалогу, реалізуючи спільні проєкти не лише з українськими, а й міжнародними партнерами. Останнім часом саме у бібліотеках проводяться численні виставки, зустрічі, мовні клуби, що допомагає ознайомити відвідувачів з культурою інших народів і розвивати толерантність. Також українські бібліотеки активно долучаються до міжнародного бібліотечного простору, беручи активну участь у конференціях та впроваджуючи європейські стандарти обслуговування.

В умовах сьогодення бібліотеки виконують передовсім роль посередників між культурами, створюючи безпечний простір для комунікації, обміну досвідом і збереження культурної ідентичності. Значущу роль у цьому відграє Українська бібліотечна асоціація (УБА), діяльність якої після спочатку повномасштабного вторгнення рф у 2022 році стала більш інтенсивною та зосередилася на інформаційному спротиві, залученні допомоги, адвокації та захисті культурної спадщини. УБА активно розбудовує мережу партнерств з бібліотечними асоціаціями інших країн, залучаючи підтримку для українських бібліотек та бібліотекарів. Крім того, УБА бере участь у міжнародних дискусіях, конференціях та семінарах, розповідаючи про ситуацію в Україні та роль бібліотек в умовах війни. За оцінками міжнародної федерації бібліотечних асоціацій, УБА стала «важливим каналом комунікації, солідарності, координації дій бібліотечної спільноти під час війни» [1, с. 47].

Заслуговує на увагу міжнародна діяльність Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського, яка за роки повномасштабної війни трансформувалася в інструмент збереження національної спадщини, протидії російській агресії та інтеграції в європейський науковий простір. Так, генеральна директорка Любов Дубровіна на зборах Конференції європейських національних бібліотекарів (CENL) представляла стратегії діяльності бібліотеки в умовах воєнного часу.

Національна бібліотека України імені Ярослава Мудрого під час повномасштабної війни швидко переформатувала свою міжнародну діяльність, активно працюючи в нових реаліях. Зокрема, НБУ імені Ярослава Мудрого стала координатором всеукраїнської акції «Бібліотека українського воїна», що передбачає комплектування бібліотек військових частин українською літературою, що також має важливе інформаційне значення. Крім того, співробітники проводить масштабні соціологічні дослідження (наприклад, «Читання під час війни», «Публічні бібліотеки України в умовах російської збройної агресії»), результати яких поширюються міжнародній спільноті для розуміння потреб українських книгозбірень.

Мережі міжнародної взаємодії під егідою IFLA (Міжнародна федерація бібліотечних асоціацій та установ) під час війни відіграють критичну роль у захисті, збереженні та підтримці бібліотечної інфраструктури України. Так, IFLA надає платформу для українських бібліотекарів, щоб розповідати про наслідки війни для культури та роль бібліотек у просвітницькій діяльності, що сприяє отриманню міжнародної підтримки. Під егідою IFLA функціонують спеціальні PAC-центри (Preservation and Conservation), які координують міжнародні зусилля щодо збереження культурної спадщини в умовах війни, зокрема через розроблення методичних рекомендацій та екстрену допомогу.

Українські та зарубіжні бібліотеки «розвивають спільно гуманітарні та освітні ініціативи» [4, с. 136]. Зокрема, міжнародні організації передають книги українським бібліотекам. Книги отримали вже понад 150 бібліотек нашої держави. Можна відмітити діяльність Українського ПЕНу (PEN Ukraine), впливової культурної та правозахисної громадської організації, що є частиною Міжнародного ПЕН-клубу та реалізує проєкт «Незламні бібліотеки», який передає книги (українською та англійською) у прифронтові та деокуповані громади.

Не менш плідною є й активність Українського інституту книги, який проводить закупівлі та розподіл книг, а також підтримує міжнародні програми (наприклад, Translate Ukraine та «Валізка з книжками»).

Дієвим є й проєкт «Українська книжкова полиця» – масштабна міжнародна культурно-освітня ініціатива, започаткована у 2022 році під патронатом першої леді України Олени Зеленської. Його мета – популяризація української культури, історії та літератури за кордоном, формування позитивного іміджу України у світі. Саме через книги світ дізнається правдиву інформацію про історію та сучасність України, що посилює голос України на міжнародній арені.

Бібліотеки Полтави також активно інтегруються у міжнародний культурний та освітній простір. Книгозбірні нашого міста долучаються до світових ініціатив, таких як Міжнародний день дарування книг, спрямований на поширення доступу до літератури. Центральна бібліотека Полтавської міської територіальної громади та інші філії функціонують як майданчики для спілкування, де проводяться заходи, спрямовані на міжкультурний обмін. Співробітники різних бібліотек працюють над модернізацією, переймаючи кращі європейські моделі для підвищення рівня обслуговування користувачів.

Варто підкреслити, що в умовах війни бібліотеки виконують також функції підтримки внутрішньо переміщених осіб, інформаційної допомоги, психологічної та соціальної адаптації. Це свідчить про посилення їх ролі як соціальних інституцій солідарності.

Відомо, що в усьому світі зараз діють інтеграційні програми для внутрішньо переміщених осіб (ВПО) та мігрантів. Це комплекс цілеспрямованих заходів, проєктів та стратегій держави, міжнародних організацій та громад, спрямованих на полегшення адаптації, інтеграції та гармонізацію спільного використання ресурсів ВПО та громадою, що їх приймає.

Цифровізація бібліотечної діяльності значно розширює можливості міжкультурного діалогу. Серед ключових напрямів є «використання соціальних мереж; створення онлайн-платформ; організація віртуальних заходів» [3, с. 32]. Цифрові комунікації дозволяють

бібліотекам, насамперед, виходити за межі локального середовища, інтегруватися у глобальний культурний простір, підтримувати зв'язок із користувачами в умовах війни.

Отже, бібліотеки в умовах глобалізації та війни трансформуються у важливі платформи міжкультурного діалогу, що виконують не лише інформаційну, а й соціокультурну, інтеграційну та комунікаційну функції. Завдяки впровадженню сучасних практик бібліотеки (конференції, спільні проєкти, акції, зустрічі, мовні клуби, виставки тощо) сприяють формуванню міжкультурної компетентності, соціальній згуртованості, збереженню культурної ідентичності. Подальші дослідження мають бути спрямовані на аналіз ефективності конкретних бібліотечних практик у міжкультурному середовищі.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Биркович Т. І. Інформаційно-комунікативна діяльність бібліотек України в умовах війни. *Бібліотекознавство. Документознавство. Інформологія.* 2023. № 4. С. 42–48.

2. Гранчак Т. Ю. Міжкультурна комунікація як напрям діяльності Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського. *Бібліотечний вісник*. 2015. №1. С. 46–52.

3. Недошитко І., Біловус Л., Вількова Т. Соціальні мережі як рекламний ресурс сучасної бібліотеки. *Вісник Книжкової палати*. 2023. № 1. С. 32–37. DOI: https://doi.org/10.36273/2076-9555.2023.1(318).37-42

4. Шемаєва Ганна Василівна. Міжкультурний діалог у контексті бібліотечної взаємодії. *Вісник Національної академії керівних кадрів культури і мистецтв*. 2019. № 2. С. 135–139.

УДК 378.22:001.891.3:[001.102:303.442.3]:378-057.85

Кириленко Катерина Михайлівна,
завідувачка кафедри філософії і педагогіки
Київського національного університету
культури і мистецтв,
докторка педагогічних наук, професорка,
м. Київ, Україна

Бойко Людмила Павлівна,
завідувачка кафедри івент-менеджменту
та індустрії дозвілля
Київського національного університету
культури і мистецтв,
кандидатка педагогічних наук, професорка,
м. Київ, Україна

МАГІСТЕРСЬКЕ ДОСЛІДЖЕННЯ ЯК ФОРМА ЗАЛУЧЕННЯ ЗДОБУВАЧА ВИЩОЇ ОСВІТИ ДО ІНФОРМАЦІЙНО-АНАЛІТИЧНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

Заклади вищої освіти (ЗВО) України – один із чисельних складників інституційної системи суспільства з передачі знань. Дедалі більше запорукою успішного трансферу знань визнається наукова діяльність ЗВО. В освітній процес активно інтегруються фундаментальні та прикладні дослідження, до їх розробки, виконання та впровадженням у різний спосіб залучаються здобувачі освіти. Відповідно до Закону України «Про вищу освіту» освіта має бути інтегрована з науковими дослідженнями «з метою підготовки конкурентоспроможного людського капіталу для високотехнологічного та інноваційного розвитку країни, самореалізації особистості, забезпечення потреб суспільства, ринку праці та держави у

кваліфікованих фахівцях» [4]. Розробка наукових досліджень в ЗВО покладається не лише на науково-педагогічних працівників, але й на здобувачів освіти.

Умовою здійснення останніми наукової діяльності є набуття навичок інформаційно-аналітичної роботи, що спрямована на збір, обробку, зберігання, використання та поширення інформації. Здобувачі освіти повинні вміти здійснювати пошук інформації, працювати з наявною, аналізувати та верифікувати її, виконувати власні наукові дослідження з покликанням на релевантні джерела. «У загальному плані, – зазначають автори навчального посібника «Основи інформаційно-аналітичної діяльності», – інформаційно-аналітична діяльність визначається як сукупність процесів збору, аналізу, синтезу, перетворення, зберігання, пошуку і розповсюдження інформації» [1, с. 205]. Дослідники констатують, що «інформаційно-аналітична діяльність використовує методику та результати роботи таких видів інформаційної діяльності як бібліографічна та науково-інформаційна і є їх логічним продовженням» [1, с. 301]. Водночас зв'язок інформаційно-аналітичної діяльності та науково-дослідної має і обернений характер: наукова діяльність є можливою за умови попереднього виконання дослідником інформаційно-аналітичної роботи.

Формами науково-дослідної діяльності здобувачів освіти в ЗВО є участь в роботі наукових гуртків та товариств, конференцій, круглих столів, написання курсових, дипломних та магістерських робіт. Освітньо-наукова програма другого (магістерського) рівня вищої освіти обов'язково включає дослідницьку (наукову) компоненту, обсяг якої, відповідно до Закону України «Про вищу освіту», має бути не менш як 30 відсотків від загальної кількості кредитів ЄКТС [4].

Магістерська робота – це самостійне наукове дослідження здобувача другого (магістерського) рівня вищої освіти. Її написання передбачає якісне опрацювання здобувачем освіти під керівництвом наукового керівника (науково-педагогічного працівника, компетентність якого з теми дослідження магістранта сертифікується науковим ступенем та/або вченим званням відповідного наукового напряму, публікаційною активністю) наукових джерел, навчальної та довідникової літератури, нормативних документів, належне викладення напрацювань у відповідній формі. Магістерська робота має бути незалежним та глибоким академічним (науковим) дослідженням, містити актуальність та новизну, ґрунтуватися на опануванні джерельної та наукової бази за темою дослідження, мати практичну цінність (бути синтезом теоретичних знань та практично орієнтованих рекомендацій), містити самостійно напрацьовані висновки, які засвідчують наявність у автора власної наукової позиції.

Магістерська робота виконує кваліфікаційну функцію – вона готується з метою публічного захисту на отримання академічного ступеня «магістр», але мета її написання – засвідчити належний рівень наукової підготовки здобувача освіти. Вона водночас є підсумовуючим результатом навчання, має узагальнюючий характер і засвідчує самостійність здобувача освіти як майбутнього науково-педагогічного працівника. Магістерська робота – це навчально-дослідницький проєкт. Її написання – результат опанування здобувачем освіти основ наукових досліджень та підтвердження цього у формі здійснення власного дослідження та його захисту.

Структура та зміст магістерської роботи обов'язково мають фіксувати всі етапи наукового пошуку: аналіз наявної літератури з теми, визначення об'єкту та предмету, мети та дослідницьких завдань, методології дослідження, обґрунтування його новизни та актуальності, висвітлення апробації результатів, перспектив подальших наукових розробок, які можуть стати пролонгацією отриманих напрацювань.

Усталена в європейському науковому дискурсі модель наукового пошуку передбачає здійснення дослідником власного наукового дослідження з опертям на наявний в науці доробок. Власна думка автора роботи має бути підкріплена авторитетними джерелами, ґрунтуватися на фундаментальних дослідженнях (бути або їх підтвердженням, або

аргументованим спростуванням). Питання доброчесності цитувань та етики покликань (на наукові роботи, статистичні дані, публіцистичні джерела, пабліки тощо) в умовах всебічної цифровізації є вкрай актуальним. Активна розробка ресурсів штучного інтелекту (ШІ) та їх стрімке впровадження ще більш загострили проблему встановлення авторства наукових робіт та визначення міри їх самостійності. Інформаційно-аналітичну роботу здобувачі освіти почали перекладати на ШІ.

Закон України «Про академічну доброчесність» [3] є першим законодавчим актом, який регулює в Україні використання штучного інтелекту та встановлює правила взаємодії науковців з ШІ. Законом передбачене впровадження процедури прозорого використання штучного інтелекту. Дослідник має зазначити, які саме інструмент ШІ він використовував (Gemini, ChatGPT тощо), для яких саме завдань та на якому етапі дослідження. Закон дозволяє використовувати ШІ як допоміжний інструмент для аналізу великого масиву даних, для виконання технічних завдань. Водночас факт його використання має бути зазначений науковцем, вказаний ресурс ШІ, також має бути обґрунтовано доцільність його застосування. Автор дослідження зобов'язаний власноруч верифікувати результати, які він отримав від того чи іншого інструменту ШІ. Водночас, використання ШІ не є обов'язковим при здійснення наукового дослідження.

Неконтрольоване використання ШІ в написанні магістерської роботи є нагальною проблемою ЗВО останніх років. Дослідження молодих науковців часто містять значні фрагменти тексту, які згенеровані ШІ, в роботах зустрічаються посилання на неіснуючі наукові публікації, вигадані наукові журнали тощо. Безперечно, ситуація потребує пильного контролю з боку наукових керівників та сприяння з боку закладу вищої освіти, у якому навчається здобувач.

Водночас перекладання авторами досліджень власної праці на ресурси штучного інтелекту є не єдиним викликом. Мають місце і більш концептуальні завдання, які потребують вирішення на рівні окремих ЗВО та всієї системи освіти. Дослідниця М. Козир зазначає, що «у сфері магістерської підготовки в Україні зберігається низка суперечностей, що потребують розв'язання: між академічною спрямованістю магістратури та необхідністю орієнтації на запити ринку праці; між швидким розвитком цифрових технологій і недостатньою готовністю закладів до їхнього ефективного використання; між міждисциплінарністю як сучасною парадигмою та традиційною структурою спеціальностей; між декларованою орієнтацією на результати навчання та труднощами їх об'єктивного оцінювання» [2, с. 175].

Окреслені проблеми та аналіз шляхів їх подолання мають стати одним із обов'язкових напрямів інформаційно-аналітичної роботи при написання магістерського дослідження як навчально-дослідницької праці. Здобувач вищої освіти другого (магістерського) рівня повинен виконувати своє магістерське дослідження професійно та якісно, ґрунтуючись на сформованих в процесі здобуття освіти світоглядних переконаннях, загальних та професійних компетентностях, набутих навичках провадження наукової діяльності та здійснення інформаційно-аналітичної роботи.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Захарова І. В., Філіпова Л. Я., Задорожний І. С., Тарасенко Д. А. Основи інформаційно-аналітичної діяльності : навч. посіб.; 2-е вид., випр. і допов. Черкаси : Східноєвропейський університет імені Рауфа Аблязова, 2024. 347 с.

2. Козир М. В. Магістерська підготовка в країнах європейського союзу: тенденції та можливості для України. *Дев'яті Ґеретівські читання*: збірник наукових статей, тез доповідей та інших матеріалів Всеукр. наук.-практ. конф., м. Тернопіль, 26 верес. 2025 р. Тернопіль : ФОП Осадца Ю. В., 2025. 296 с. С. 172–177. URL:

https://elibrary.kubg.edu.ua/id/eprint/53575/1/Kozyr_MV_tezy_GCh1_26092025.pdf (дата звернення 24.03.2026).

3. Про академічну доброчесність : Закон України від 18 грудня 2025р. №4742-IX. *Верховна Рада України. Законодавство України.* URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4742-20#Text (дата звернення: 24.03.2026).

4. Про вищу освіту : Закон України від 01липня 2014 р. № 1556-VII. *Верховна Рада України. Законодавство України.* URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1556-18?lang=uk#Text (дата звернення: 24.03.2026).

УДК 004.738.5:02 (477.8)

Охріменко Ганна Валеріївна,
завідувачка кафедри інформаційно-документних комунікацій
Національного університету «Острозька академія»,
кандидатка історичних наук, доцентка,
м. Острог, Україна

ОСОБЛИВОСТІ ПРОСУВАННЯ ОСВІТНЬОГО БРЕНДУ ЗВО В СОЦІАЛЬНИХ МЕРЕЖАХ: ДОСВІД СПЕЦІАЛЬНОСТІ В13 БІБЛІОТЕЧНА, ІНФОРМАЦІЙНА ТА АРХІВНА СПРАВА В УНІВЕРСИТЕТАХ ЗАХІДНОГО РЕГІОНУ УКРАЇНИ

Традиційні джерела комунікації з кожним роком все більше втрачають свою ефективність, в той час як бренд-комунікації в мережі «Інтернет» поступово набирає популярності. Разом з тим, основною цільовою аудиторією, на яку спрямовані комунікаційні зусилля закладів вищої освіти (далі – ЗВО), є молодь, яка прагне здобути актуальну інформацію про особливості отримання освітніх послуг та значну частину життя якої займає саме мережа «Інтернет». Тому більшість атракційних повідомлень ЗВО розміщується у глобальній мережі за допомогою різних каналів комунікацій. З огляду на це, доречним є аналіз особливостей реалізації бренд-кампанії в інтернеті та питань, пов'язаних з управлінням інтернет-комунікаціями університетів.

Базовими видами інтернет-комунікацій для бренд-менеджменту, ЗВО може визначити такі: 1) вебсайт ЗВО – набір інформаційних і програмних блоків, організованих і розміщених в інтернеті з визначеною метою і призначених для активного сприйняття цільовою аудиторією [2, с. 64]. На вебсайтах університетів можна знайти інформацію щодо самого університету, його історії, структури, напрямків і спеціальностей навчання, вартості на освітні послуги тощо; 2) медійна та банерна реклама – розміщення текстовографічних рекламних матеріалів на сайтах, які є рекламним майданчиком (тематичні сайти та портали); 3) відеореклама (рилс) – відеоролики, тривалістю до 15 секунд, що подають глядачеві на початку чи вкінці рекламної кампанії для закріплення уваги до бренду; 4) фонова реклама – це вид іміджевої реклами, яка подається у форматі фону сторінки сайту та використовується в основному для подачі анонсів [1, с. 25].

З цих видів інтернет-комунікацій ЗВО найчастіше використовує контекстну та медійну рекламу. Крім того, використовуються елементи відеореклами – у форматі рекламних рілсів університету, факультету чи кафедри, які в більшості випадків розміщуються на їх сайтах та в соціальних мережах.

Важливими у просуванні будь-якої організації в інтернеті, зокрема й університетів, є елементи пошукової оптимізації – комплексної методики і набору інструментів для підвищення місця сайту/офіційної сторінки в соціальних мережах на сторінці результатів пошуку, яку видає пошукова система у відповідь на запит користувача. Чим вище місце

сайту/сторінки за результатами пошуку, тим більша ймовірність того, що користувач його відвідає [3, с. 49].

Безперечно, лідерство у популяризації ЗВО набуває брендинг в соціальних мережах. Для маркетингу університетів можуть бути задіяні сервіси Facebook, LinkedIn, Tik Tok, Instagram та інші. Вони спрямовані передусім на двосторонню комунікацію та створення позитивного іміджу університету та освітньої програми, зокрема. Наявність сторінки ЗВО чи його структурних підрозділів в соціальні мережі, її регулярне наповнення, відповіді на питання підписників стають сьогодні ефективними засобами привернення уваги і переконання цільової аудиторії скористатися освітніми послугами.

Основними аспектами аналізу брендингового потенціалу ЗВО у соціальних медіа включає в себе: 1) рівень поточної активності університету в мережі «Інтернет», що складається з аналізу сайту (його функціональності, сумісності з браузерами, зручності користування, видимості в пошукових системах), основних джерел відвідувачів, каналів просування бренду навчального закладу в мережі «Інтернет», порівняння з конкурентами; 2) стан ринку освітніх послуг, його тенденцій; 3) цільові сегменти аудиторії (їх моделі поведінки в глобальній мережі, особливості пошукової поведінки – які ключові слова можуть використовувати в пошукових системах, щоб знайти інформацію про університету, її продукти і послуги) [4, с. 72].

На етапі реалізації брендингу систематизують інформацію щодо інструментів, рекламних майданчиків, індивідуальних налаштувань, таргетингу. При створенні медіаплану для реклами в мережі «Інтернет» потрібно врахувати характеристики потенційної аудиторії, зміст сайту, на якому буде розміщуватись повідомлення (інформаційний, розважальний чи спеціалізований).

Контроль за реалізацією рекламної кампанії відбувається зазвичай методами спостереження та аналізу. В ході реалізації маркетингового плану в мережі «Інтернет» є можливість проаналізувати кількість відвідувачів сайту/сторінки, кількість контактів з рекламним повідомленням, кількість реакцій, переходів тощо.

Для ілюстративності дослідження просування освітнього бренду в соціальних мережах ЗВО України, було здійснено моніторинг офіційних сторінок у соціальній мережі Facebook(Meta) кафедр університету західних областей України, які здійснюють підготовку здобувачів вищої освіти за спеціальністю В13 Бібліотечна, інформаційна та архівна справа. Моніторинг інформації з офіційних сторінок кафедр здійснювався за період з січня по квітень 2026 року. Основними категоріями аналізу є: 1) назва кафедра та ЗВО, офіційне покликання на офіційну сторінку у Facebook (Meta); 2) кількість підписників; 3) кількість та регулярність постів на місяць; 4) тематичність (освітньо-профорієнтаційна, науково-освітній, іміджевий); 5) кількість реакцій (уподобання, поширення, коментування).

Таблиця 1. Результати моніторингу інформації з офіційних сторінок кафедр ЗВО західних областей України, які здійснюють підготовку здобувачів вищої освіти за спеціальністю В13 Бібліотечна, інформаційна та архівна справа за січень-квітень 2026 року

№	**Назва кафедри, ЗВО, покликання на сторінку у Facebook(Meta)**	**Кількість, середня частота появи постів**	**Тематика постів**	**Кількість підписників та реакцій**
1	Кафедра документознавства та інформаційної діяльності Івано-Франківського національного технічного університету нафти і газу	20 ~7 постів в місяць	Науково-освітній (4) Освітньо-профорієнтаційний (5) Іміджевий (9)	Уподобань (124) Поширення (31) Коментарі (11)

	https://www.facebook.com/kafedraDID		Інші (2)	295 підписників
2	Кафедра менеджменту та публічного врядування Національного університету водного господарства та природокористування https://www.facebook.com/profile.php?id=61560547730791&locale=uk_UA	33 ~8 постів в місяць	Науково-освітній (7) Освітньо-профорієнтаційний (13) Іміджевий (9) Інші (4)	Уподобань (312) Поширення (71) Коментарі (13) 165 підписників
3	Кафедра інформаційно-документних комунікацій Національного університету «Острозька академія» https://www.facebook.com/didostroh	2 ~1 пост на місяць	Науково-освітній (1) Освітньо-профорієнтаційний (1)	Уподобань (12) Поширення (3) Коментарі (0) 346 підписників
4	Кафедра музеєзнавства, пам'яткознавства та інформаційно-аналітичної діяльності Волинського національного університету ім. Лесі Українки https://www.facebook.com/share/1NYbm2pavB/	24 ~7 постів на місяць	Науково-освітній (13) Освітньо-профорієнтаційний (4) Іміджевий (3) Інші (4)	Уподобань (220) Поширення (19) Коментарі (1) 631 підписник
5	Кафедра соціальних комунікацій та інформаційної діяльності Національного університету «Львівська політехніка» https://www.facebook.com/SCIADepartment/	30 ~6 постів на місяць	Науково-освітній (12) Освітньо-профорієнтаційний (8) Іміджевий (7) Інші (3)	Уподобань (620) Поширення (157) Коментарі (8) 1000 підписників
6	Кафедра інформаційної та соціокультурної діяльності Західноукраїнського національного університету https://www.facebook.com/KafedraISD?ref=page_internal#	9 ~2 пости на місяць	Науково-освітній (7) Освітньо-профорієнтаційний (0) Іміджевий (2) Інші (0)	Уподобань (73) Поширення (5) Коментарі (2) 632 підписників
7	Кафедра інформаційної діяльності та соціальних наук Тернопільський національний технічний університет імені Івана Пулюя https://www.facebook.com/kaf.inf.tntu/	11 ~3 пости на місяць	Науково-освітній (6) Освітньо-профорієнтаційний (3) Іміджевий (2) Інші (0)	Уподобань (160) Поширення (11) Коментарі (0) 542 підписників

Таким чином, просування освітнього продукту має свою специфіку та наразі активно використовує можливості соціальних мереж. В проаналізованих даних за результатами моніторингу, можемо констатувати: 1) регулярність наповнення контентом офіційних

сторінок має несистемний характер, чіткого медіапланування не відбувається. Пости про новини з'являються за мірою встановлення факту чи проведеної події; 2) наявність кількісної інформації про підписників у співвідношенні до кількісного показника уподобань та поширень констатує посередню активність цільової аудиторії; 3) показник поширень та коментарів має низький рівень, що передбачає зниження популярності платформи Facebook для популяризації освітніх продуктів.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Гончар В., Вакуленко О. Перспективи використання сучасних інструментів інтернет-маркетингу в сфері просування послуг. *Теоретичні і практичні аспекти економіки та інтелектуальної власності*. 2017. № 15. С. 24–29. DOI: https://doi.org/10.31498/2225-6407.15.2017.134819

2. Ілляшенко С. М., Ілляшенко Н. С., Шипуліна Ю. С. Управління брендом в контексті формування конкурентних переваг закладу вищої освіти. *Інфраструктура ринку*. 2021. Вип. 57. С. 63–69. DOI: https://doi.org/10.32843/infrastruct57-9

3. Охріменко Г. Побудова корпоративного іміджу бібліотечних установ у соціальних медіа (на прикладі наукової бібліотеки Національного університету «Острозька академія»). *Інформація та соціум*. Лис. 2023, С. 48–50. URL: https://jias.donnu.edu.ua/article/view/14554/14459.

4. Полторак К. А. Управління маркетинговими комунікаціями в епоху краудтехнологій. Маркетинг і менеджмент інновацій. 2015. № 3. С. 66–75. URL: https://mmi.sumdu.edu.ua/wp-content/uploads/mmi/volume-6-issue-3/mmi2015_3_66_75_0.pdf.

УДК 37.064.3:378.147:004.08(045)

Палеха Юрій Іванович,
професор кафедри інформаційно-аналітичної діяльності та інформаційної безпеки Національного транспортного університету, кандидат історичних наук, професор, м. Київ, Україна

Алєксєєнко Катерина Михайлівна,
старший викладач кафедри інформаційно-аналітичної діяльності та інформаційної безпеки Національного транспортного університету, м. Київ, Україна

ЗАСТОСУВАННЯ ІНФОРМАЦІЙНИХ ТЕХНОЛОГІЙ В РОБОТІ НАД НАВЧАЛЬНИМ ПРОЄКТОМ

Розвиток сучасного суспільства у багатьох аспектах залежить від якості освіти. Останні наукові розвідки свідчать, що за проведеними до 2030 року дослідженнями на ринку праці майбутнього найкращі перспективи будуть мати фахівці, які володіють цифровими навичками, креативним мисленням та емоційним інтелектом.

Навички командної роботи, адаптації й комунікативної співпраці над вирішенням проблем при розробці тих чи інших проєктів за підтримки інформаційних технологій край необхідні нині Україні, яка за ради свого майбутнього має докласти всіх можливих

зусиль до формування новітніх підходів у навчанні, щоб підготувати на рівні світових стандартів компетентних і відповідальних фахівців, готових постійно вдосконалюватись, бути соціально і професійно мобільними впродовж свого життя.

Важливо застосовувати, як зазначають К. Гнезділова та С. Касярум, все нові підходи до розбудови освітнього процесу, викладання, оцінювання, підвищення цифрової компетентності як викладацького корпусу, так і студентства, яке буде спроможне до ефективної професійної діяльності, здатне впроваджувати нові конструктивні ідеї оптимізації та інтенсифікації змісту, методів, форм і засобів навчання [1, с. 63–67].

Значну увагу при цьому необхідно приділяти застосункам в мережі «Інтернет», як засобу не тільки отримання, опрацювання й розповсюдження інформації, а як середовищу співпраці та спілкування, сумісному виконанню поставлених завдань. Аналіз організації навчального процесу в поєднанні з цифровими інструментами викладання, що став предметом дослідження К. Дементьєвої [2, с. 242–243], підтвердив той факт, що створюючи спільні проєкти, здобувачі освіти поглиблюють розуміння теми та розвивають уміння працювати з інформацією, а цифрове середовище дає їм можливість поєднати різні точки зору та колективним шляхом продовжити формувати свої знання та вміння. Хмарні сервіси дають спроможності ефективно співробітничати, включаючи можливість одночасно працювати над одним документом, спілкуватись з іншими редакторами в чаті, редагувати документ в реальному часі декількома учасниками проєкту, при цьому бачити, хто із них редагує той чи інший документ і в якій локації.

Значення навчання у співпраці майбутніх фахівців в поєднанні з цифровими інструментами, як технологію, що має високий освітній потенціал для професійної підготовки майбутніх фахівців розглядав С. Конюхов [3, с. 29–40], який проаналізувавши роботи багатьох закордонних науковців довів, що велика увага при цьому повинна приділятись плануванню та керуванню процесом навчальної співпраці, оцінюванню навчальних досягнень студентів, наданню їм підтримки та формуванню в них окремих спроможностей роботи за допомогою Google-додатків. Автор підкреслює, що Google-додатки сприяють створенню інтерактивного навчального середовища, яке відповідає вимогам сучасної педагогіки і викликам цифрового суспільства, а до переваг їх застосування можна віднести автоматичне зберігання отриманих даних на Google Диску, без необхідності їх перенесення з пристрою на пристрій, а також розширення функціоналу завдяки застосуванню спеціальних доповнень.

Варто погодитись з напрацюваннями M. Haugland et al., котрі на прикладі роботи фокус-груп та індивідуальних інтерв'ю довели, що для досягнення цілей онлайн-курсів за допомогою сервісів Google найбільш ефективною необхідно вважати стратегію «спільна відповідальність – гнучка організація, яка сприяє виконанню складних проєктних завдань [5, с. 165]. Використання новітніх технологій в онлайн-курсах, застосування інтернет ресурсів створює умови для того, щоб здобувачі освіти набували знань не лише через пасивне сприймання інформації, а й через дискусії та взаємонавчання, що сприятиме формуванню в них навичок критичного мислення, бізнес-аналізу, роботі в команді.

Як видно з попередніх досліджень знання, вміння і навички використання інформаційних технологій з застосуванням сервісів Google в процесі колективної роботи здобувачів освіти, спроможності застосовувати для вжитку в їх майбутній професійній діяльності самі собою не можуть з'явитися. Так, для вирішення даної проблеми кафедрою інформаційно-аналітичної діяльності та інформаційної безпеки Національного транспортного університету було підготовлено необхідні відповідні інструктивні матеріали, посібники, на кшалт «Методи та засоби документування» [4] й запроваджено для студентів магістратури, які навчаються за ОП «Консолідована інформація» спільну роботу над навчальним проєктом з використанням ІКТ та

штучного інтелекту. Спостереження за спільною роботою членів групи над проєктом дало можливість впевнитись у злагодженні їх роботи. Допомагаючи один одному кожен з них покращував свої власні знання, вчився краще висловлювати і захищати свою думку.

Серед позитивних результатів щодо спільної роботи над навчальним проєктом варто відмітити, що здобувачі освіти спробувати свої сили, навчилися самостійно проводити дослідження, отримувати необхідні знання та вміння, а також публічно робити доповіді про досягнуті результати. Самоаналіз спільної діяльності показав, що участь в реалізації проєкту з використанням ІКТ та штучного інтелекту сприяла зростанню компетентностей кожного із його учасників.

Висновки. Співпраця студентів над навчальним проєктом в процесі підготовки фахівців з бібліотечної, інформаційної та архівної справи стає ще більш ефективною завдяки застосуванню ІКТ. До переваг впровадження хмарних технологій в навчальний процес можна віднести створення, редагування та перегляд документів, таблиць та презентацій на будь-якому пристрої – телефоні, планшеті або комп'ютері – й навіть без з'єднання з інтернетом, здійснення безперервного інтерактивного навчання з підтримкою мобільних технологій, надання як усім членам спільної проєктної діяльності, так і їх керівникові, спільного доступу до документів, які вони зможуть аналізувати, коментувати, опрацьовувати.

Подальшим орієнтиром застосування інформаційних технологій в роботі над навчальним проєктом повинно стати масштабування колаборативної співпраці студентських груп над проєктами з використання інноваційних форм та застосуванням хмарних технологій, що сприятиме мотивації здобувачів до навчання, викликатиме зацікавленість і пізнавальний інтерес, слугуватиме якісному засвоєнню ними знань та умінь за обраною спеціальністю.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Гнезділова К., Касярум С. Нові орієнтири професійної підготовки майбутніх фахівців в умовах невизначеності. Матеріали ІІ науково-практичного семінару (20 березня 2025 року, м. Київ); відповід. редактор і укладач Н. О. Терентьєва. Київ : Редакційно-видавничий відділ НУБіП України, 2025. С. 63–67. URL: https://nubip.edu.ua/sites/default/files/u373/250361_pr.pdf.

2. Дементьєва К. Використання технологій колективного інтелекту у навчанні: інтерактивні інструменти та сучасні підходи: Матеріали міжнародної науково-практичної конференції «НПК – 2025», 4–5 грудня 2025 року, м. Суми, Україна pp. 242–243. URL: https://eprints.zu.edu.ua/46206/1/1.pdf.

3. Конюхов Сергій. Аналіз закордонного досвіду застосування технологій спільного навчання для професійної підготовки майбутніх фахівців у закладах вищої освіти, ОД, Мелітопольський державний пед. університет. vol. 48, no. 1, pp. 29–40. URL: https://doi.org/10.28925/2312-5829/2025.1.3.

4. Палеха Ю. І., Алєксєєнко К. М. Методи та засоби документування: навч.-практ. посібник. Київ : Видавництво Ліра-К, 2022. 344 с. ISBN 978-617-520-281-4. URL: https://lira-k.com.ua/products/metodi ta-zasobi-dokumentuvannya.

5. Haugland, M.J., Rosenberg, I. & Aasekjær, K. Collaborative learning in small groups in an online course – a case study. BMC Med Educ 2022, 165. URL: https://doi.org/10.1186/s12909-022-03232-x.

УДК 027.022(477):[004.032.26:004.8

Маранчак Микола Миколайович,
доцент кафедри інформаційної діяльності та зав'язків з громадськістю
Київського національного університету культури і мистецтв,
кандидат наук із соціальних комунікацій, доцент,
м. Київ, Україна

ШІ-ПОМІЧНИКИ ПРАЦІВНИКА БІБЛІОТЕКИ: ВИКЛИКИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ ВПРОВАДЖЕННЯ В ПРАКТИКУ УКРАЇНСЬКИХ БІБЛІОТЕК

Стрімкий розвиток технологій штучного інтелекту (ШІ) спричиняє кардинальні трансформації у більшості галузей людської діяльності, не оминувши при цьому й бібліотечно-інформаційну сферу. Поява генеративних мовних моделей (ChatGPT, Gemini, Microsoft Copilot, Claude та ін.) разом із системами машинного навчання відкрила якісно новий горизонт можливостей для автоматизації бібліотечних процесів, підвищення якості обслуговування користувачів та оптимізації фахової діяльності бібліотекаря. В умовах, коли українські бібліотеки водночас долають наслідки збройної агресії та здійснюють цифрову трансформацію, питання ефективного впровадження ШІ-інструментів набуває особливої гостроти: обмеженість ресурсів зумовлює необхідність максимальної операційної ефективності, а очікування суспільства щодо доступності та якості інформаційних послуг постійно зростають.

Проблеми впровадження інструментів штучного інтелекту в бібліотечну практику досі активно досліджувались перш за все у світовій науковій спільноті. Серед них варто виокремити піонерське дослідження Кокса, Пінфілда та Раттера [1], в якому на матеріалі глибинних інтерв'ю з 33 директорами бібліотек вперше систематизовано очікування щодо впливу ШІ на академічні бібліотеки та запропоновано концепт «інтелектуальної бібліотеки» (intelligent library). Дослідники встановили, що ключовими напрямами впливу ШІ є: пошук та виявлення ресурсів, наукове видавництво й навчання; водночас було виявлено серйозні виклики, пов'язані з етичними проблемами, якістю даних та ризиком «виключення» бібліотечних установ із ланцюжку технологічного розвитку.

Концептуальний внесок у розуміння майбутнього бібліотечної праці в умовах ШІ зробив Кокс у монографічній статті, опублікованій у провідному журналі JASIST [2]. Спираючись на теорію компетентностей та соціологічну теорію професій, дослідник змоделював одинадцять потенційних стратегій впровадження ШІ в академічних бібліотеках і дійшов висновку, що найімовірнішим є сценарій «гібридного» бібліотекаря, котрий органічно поєднує фахові інформаційні компетентності з навичками роботи з алгоритмічними системами. Роботу Ланда та Вана [3] присвячено потенційному впливу генеративних мовних моделей GPT/ChatGPT на академічне середовище та бібліотечну практику зокрема: автори виявили значний трансформаційний потенціал цих технологій у ділянках довідково-бібліографічного обслуговування, каталогізації та генерації метаданих, але наголосили на необхідності відповідального та етично виваженого підходу. Хусейн [4] у прикладному огляді систематизував переваги й перешкоди впровадження ШІ-сервісів у бібліотечну практику, наголосивши на проблемі «цифрового розриву» між технологічно розвиненими й менш ресурсними установами.

В українській науковій традиції тематика інтелектуальних технологій у бібліотечній сфері висвітлюється значно менш системно. Ю. Данькевич, О. Костенко розглядають трансформацію бібліотечної справи у роботі ЗВО. Маранчак Н. [6]

зосередилась на потенціалі ШІ у сфері цифрового маркетингу бібліотек і надала практичні рекомендації щодо імплементації рекомендаційних систем і чат-ботів в умовах вітчизняного бібліотечного середовища. Проблематиці присвячено й чимало інших робіт.

Попри зростаючу кількість публікацій, у дослідженнях залишається низка невирішених питань. Відсутня цілісна класифікація ШІ-інструментів, адаптована до специфіки бібліотечної практики в Україні. Не розроблено методологічних засад оцінки ефективності впровадження ШІ-помічників у конкретних типах бібліотечних установ. Залишається відкритим питання про вплив ШІ-інструментів на зайнятість і трансформацію компетентнісного профілю бібліотечних фахівців в умовах вітчизняних інституційних реалій.

Важливим елементом цього є термінологія. Наприклад, термін «ШІ-помічник бібліотекаря» охоплює широкий спектр програмних інструментів і систем, що використовують методи машинного навчання, великих мовних моделей (LLM) та інших суміжних технологій для автоматизації, оптимізації або підтримки прийняття рішень у бібліотечно-інформаційній сфері. Як слушно зазначає Кокс [2], говорячи про вплив ШІ на бібліотечну професію, принципово важливо розрізняти сценарії: ШІ як інструмент у руках бібліотекаря; ШІ як чинник трансформації змісту бібліотечної праці; та ШІ як потенційний замінник окремих функцій фахівця.

На підставі аналізу наукової літератури та наявних технологічних рішень пропонується така функціональна класифікація ШІ-інструментів для бібліотечної практики:

1. Інструменти пошуку та виявлення ресурсів. До цієї категорії належать системи семантичного пошуку на основі векторних баз даних (наприклад, Semantic Scholar AI, пошукові асистенти на базі моделей BERT/GPT), системи автоматичного реферування та анотування документів, а також AI-powered інструменти дедублікації та перехресних посилань у фондах. Дослідження Кокса, Пінфілда та Раттера [1] підтвердило, що саме цей напрям фахівці вважають найбільш пріоритетним для ШІ-трансформації.

2. Довідково-бібліографічні ШІ-асистенти. Чат-боти та розмовні агенти, інтегровані у веб-сайти бібліотек, здатні обробляти типові довідкові запити, скеровувати користувачів до релевантних ресурсів та надавати консультації у цілодобовому режимі. Як зауважують Ланд та Ван [3], великі мовні моделі демонструють значний потенціал саме у довідковому обслуговуванні, хоча їхня схильність до «галюцинацій» вимагає обов'язкового бібліотекарського верифікаційного нагляду.

3. Інструменти каталогізації та метаданих. ШІ-системи автоматичного присвоєння індексів за класифікаційними схемами (УДК, ББК), автоматичного формування предметних рубрик, розпізнавання змісту зображень (обкладинок, ілюстрацій) та семантичного збагачення записів відкривають можливості для суттєвого прискорення каталогізаційних процесів.

4. Аналітично-управлінські ШІ-інструменти. До цієї групи входять системи прогнозного аналізу книговидачі для оптимізації комплектування, аналітика патернів використання бібліотечних ресурсів, рекомендаційні системи персоналізованого добору матеріалів для читачів, а також ШІ-інструменти підтримки управлінських рішень (бюджетування, кадрове планування).

5. Інструменти збереження та оцифрування. Системи автоматичного оптичного розпізнавання тексту (OCR) нового покоління, ШІ для відновлення пошкоджених рукописів, автоматичне розпізнавання мови та транскрибування аудіо- й відеоматеріалів.

6. Генеративні ШІ-асистенти загального призначення. Інструменти типу ChatGPT, Microsoft Copilot, Gemini та Claude знаходять застосування у підготовці оглядів літератури, написанні бібліографічних описів, генерації промо-контенту для бібліотечних заходів, перекладі та адаптації документів.

До специфічних бар'єрів впровадження ШІ в українських бібліотеках належать:

– фінансові: обмежений доступ до комерційних ШІ-платформ внаслідок бюджетних обмежень і валютних видатків;

– кадрові: дефіцит фахівців із гібридними компетентностями (бібліотекознавство + аналіз даних + ШІ);

– нормативні: відсутність галузевих стандартів і методичних рекомендацій щодо застосування ШІ в бібліотеках.

Впровадження ШІ-помічників у бібліотечну практику не позбавлене серйозних ризиків. Хусейн [4] систематизує їх у три групи: ризики конфіденційності (профілювання читачів алгоритмами), ризики упередженості (bias у навчальних даних, що відтворює нерівність доступу до знань), та ризики непрозорості (black-box алгоритми, які унеможливлюють ревізію рекомендацій). Особливої уваги в умовах бібліотечної діяльності потребує проблема так званих «ШІ-галюцинацій» – генерування правдоподібних, але фактично хибних відповідей великими мовними моделями, що є неприйнятним у контексті надання достовірної інформації користувачам.

Успішне впровадження ШІ-помічників в українських бібліотеках потребує комплексного підходу, що охоплює: розроблення галузевої стратегії цифрової трансформації з урахуванням специфіки різних типів бібліотечних установ; систематичну підготовку та перепідготовку бібліотечних кадрів у галузі ШІ-грамотності; формування інституційних механізмів відповідального використання ШІ, що гарантують захист прав користувачів та дотримання принципів інформаційної етики.

Перспективою подальших досліджень є розробка методики оцінки готовності конкретних типів бібліотечних установ до впровадження ШІ-інструментів, а також емпіричне вивчення реальних практик і бар'єрів їхнього освоєння на матеріалі вітчизняних бібліотек різного типу.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Cox A. M., Pinfield S., Rutter S. The intelligent library: Thought leaders' views on the likely impact of artificial intelligence on academic libraries. Library Hi Tech. 2019. Vol. 37, № 3. P. 418–435. DOI: https://doi.org/10.1108/LHT-08-2018-0105

2. Cox A. How artificial intelligence might change academic library work: Applying the competencies literature and the theory of the professions. Journal of the Association for Information Science and Technology. 2023. Vol. 74, № 3. P. 367–380. DOI: https://doi.org/10.1002/asi.24635

3. Lund B. D., Wang T. Chatting about ChatGPT: How may AI and GPT impact academia and libraries? Library Hi Tech News. 2023. Vol. 40, № 3. P. 26–29. DOI: https://doi.org/10.1108/LHTN-01-2023-0009

4. Hussain A. Use of artificial intelligence in the library services: Prospects and challenges. Library Hi Tech News. 2023. Vol. 40, № 2. P. 15–17. DOI: https://doi.org/10.1108/LHTN-11-2022-0125

5. Данькевич Ю. В., Костенко О. Г. Штучний інтелект та його роль у бібліотеках закладів вищої освіти. Вчені записки Таврійського національного університету імені В. І. Вернадського. Серія: Філологія. 2025. Т. 36 (75), № 1, ч. 2. С. 237–241. https://doi.org/10.32782/2710-4656/2025.1.2/37

6. Маранчак Н. Використання штучного інтелекту в цифровому маркетингу бібліотечної галузі України: зарубіжний досвід і перспективи. Цифрова платформа: інформаційні технології в соціокультурній сфері. 2023. Т. 6, № 1. С. 172–184. http://nbuv.gov.ua/UJRN/dpitsca_2023_6_1_17

УДК 004.8:316.77:02

Хіміч Ярослава Олегівна,
доцентка кафедри артменеджменту
та інформаційних технологій
Національної академії керівних
кадрів культури і мистецтв,
кандидатка історичних наук, доцентка,
м. Київ, Україна

ШТУЧНИЙ ІНТЕЛЕКТ У ДОСЛІДЖЕННІ ТА ІНТЕРПРЕТАЦІЇ СОЦІАЛЬНО-ІНФОРМАЦІЙНИХ ПРОЦЕСІВ: АНАЛІТИЧНИЙ ПОТЕНЦІАЛ, МЕТОДОЛОГІЧНІ ВИКЛИКИ ТА ЕТИЧНІ ОБМЕЖЕННЯ

Твердження про стрімке впровадження технологій штучного інтелекту в усі сфери соціальної діяльності вже набуло ознак наукового трюїзму і регулярно відтворюється в актуалізації сучасних досліджень. Втім, повторюваність цього положення не зменшує його значущості, а радше вказує на глибину трансформацій, які відбуваються у сфері створення, обробки та інтерпретації інформації. Саме тому проблематика застосування штучного інтелекту у дослідженні соціально-інформаційних процесів потребує не декларативного констатування, а аналітичного осмислення його реальних можливостей і меж.

Особливої актуальності це набуває у контексті гуманітарних та інформаційних досліджень, де інтерпретація не зводиться до обчислення, а передбачає роботу зі смислами, контекстами та соціокультурними значеннями. Відтак, залучення штучного інтелекту до таких досліджень актуалізує питання не лише ефективності, але й адекватності отриманих результатів, прозорості алгоритмів та відповідальності дослідника.

У цьому контексті показовим є включення відповідної проблематики до змісту навчальної дисципліни «Інформація і суспільство», що викладається для здобувачів третього (освітньо-наукового) рівня за спеціальністю В13 «Бібліотечна, інформаційна та архівна справа» у Національній академії керівних кадрів культури і мистецтв [1]. Така інтеграція відображає усвідомлення необхідності формування у майбутніх дослідників здатності не лише використовувати інструменти штучного інтелекту, але й критично осмислювати їх результати та обмеження.

Метою цієї доповіді є розгляд аналітичного потенціалу штучного інтелекту у дослідженні соціально-інформаційних процесів, визначення методологічних викликів та етичних обмежень його застосування у сучасних гуманітарних та інформаційних дослідженнях, а також аналіз того, як ця проблематика концептуалізується та реалізується у викладанні навчальної дисципліни «Інформація і суспільство».

Функціональні можливості штучного інтелекту визначаються насамперед його здатністю обробляти великі масиви даних та виявляти приховані закономірності у складних інформаційних середовищах. На відміну від традиційних методів, що часто обмежуються вибірковими масивами, алгоритми ШІ забезпечують аналіз масштабних потоків даних у режимі, наближеному до реального часу. У контексті соціально-інформаційних процесів це відкриває можливості для аналізу інформаційних потоків, дослідження комунікаційних практик, моделювання інформаційної поведінки та прогнозування тенденцій поширення інформації.

У бібліотечно-інформаційній сфері такі можливості реалізуються у вигляді аналізу читацьких інтересів, персоналізації сервісів, автоматизованого індексування та класифікації документів, оптимізації інформаційно-аналітичного обслуговування. Таким чином, штучний інтелект виступає інструментом підсилення аналітичної діяльності та трансформації професійної практики.

Водночас принципово важливо розмежовувати аналітичний потенціал і інтерпретаційні можливості штучного інтелекту. Якщо перший ґрунтується на обчислювальній здатності виявляти патерни та кореляції, то другий пов'язаний із розумінням смислів, яке залишається прив'язаним до людського досвіду, культурного контексту та критичного мислення. У цьому сенсі штучний інтелект не стільки інтерпретує соціальну реальність, скільки генерує її формалізовані моделі.

Саме ця відмінність зумовлює виникнення низки методологічних викликів. Зокрема, постає проблема редукції складних соціокультурних явищ до кількісних показників, що може призводити до спрощення або викривлення дослідницьких результатів. Крім того, алгоритмічні моделі функціонують на основі наявних даних, які не завжди є репрезентативними або нейтральними, що зумовлює ризик відтворення та посилення існуючих упереджень.

Не менш важливим є питання прозорості алгоритмів, відоме як проблема «чорної скриньки», коли дослідник не має повного доступу до логіки прийняття рішень системою. У такому випадку виникає парадоксальна ситуація, коли результати аналізу можуть бути точними з формального погляду, але залишатися недостатньо поясненими з наукової позиції.

Окремої уваги потребують етичні обмеження використання штучного інтелекту у науковій діяльності. Йдеться про достовірність згенерованої інформації, ризик «галюцинацій», проблеми авторства та академічної доброчесності, а також відповідальність дослідника за інтерпретацію результатів. У цьому контексті критичне ставлення до результатів роботи ШІ стає обов'язковою складовою професійної підготовки фахівців інформаційної сфери.

Методологічною основою для аналізу цих ризиків можуть слугувати «Рекомендації щодо відповідального впровадження та використання технологій штучного інтелекту в закладах вищої освіти» (2025), у яких окремо наголошується на етичних аспектах використання ШІ та питаннях академічної доброчесності. Зокрема, підкреслюється, що порушення можуть виникати вже на етапі формулювання запиту, а також у випадку використання ШІ без розуміння його функціонування або з метою отримання результату, що надалі застосовується недоброчесно.

У рекомендаціях також виокремлено чотири стадії взаємодії користувача із ШІ, на кожній з яких можливі порушення академічної доброчесності: вибір мети використання, формування запиту, отримання та інтерпретація проміжного продукту, а також використання кінцевого результату у навчальній чи науковій діяльності [2].

З огляду на необхідність формування у здобувачів третього рівня освіти навичок критичного використання штучного інтелекту, доцільним є звернення до проблемно-орієнтованих ситуацій, що відображають типові ризики його застосування у науковій діяльності.

Наприклад, ситуація 1. Аналіз стану розробленості проблеми та ефект «галюцинацій» ШІ. Опис ситуації: у процесі підготовки теоретичного розділу дослідження аспірант звертається до ШІ із запитом щодо стану розробленості певної наукової проблеми (наприклад, ролі бібліотек у формуванні медіакомпетентності). У відповідь отримує структурований огляд із переліком авторів, концепцій та публікацій. Однак у ході перевірки з'ясовується, що: частина згаданих джерел не існує; окремі автори або праці є вигаданими або некоректно атрибутованими; реальні дослідження інтерпретовані з викривленнями. Ця ситуація виявляє принципову проблему: ШІ генерує правдоподібний, але не гарантовано достовірний науковий дискурс.

Методичне значення аналізу даної ситуації – формування навички обов'язкової верифікації джерел; усвідомлення меж автоматизованого «огляду літератури»; розмежування допоміжної та авторської аналітичної роботи.

Ситуація 2. Підміна інтерпретації узагальненням. Наприклад, аспірант використовує ШІ для аналізу певного соціально-інформаційного явища (читацьких практик або інформаційної поведінки користувачів). Отриманий результат виглядає логічним і структурованим, однак має надмірно узагальнений характер. Проблема полягає в тому, що зникає специфіка досліджуваного контексту; складні явища редукуються до типових схем; інтерпретація підмінюється компілятивним описом.

Методичне значення: розвиток навички «повторної інтерпретації» результатів ШІ; усвідомлення ролі дослідника як носія контекстуального знання; критичне ставлення до «зручних» узагальнень.

Ситуація 3. Конструювання псевдонаукової аргументації. За допомогою ШІ аспірант формує аргументацію для обґрунтування дослідницької позиції. Текст виглядає переконливо, містить наукову лексику, логічні зв'язки та навіть посилання на «дослідження». Однак при детальному аналізі виявляється, що хоча аргументи і є логічно узгодженими, але не спираються на перевірені емпіричні дані; відсутній реальний науковий діалог із джерелами; текст імітує науковість, але не забезпечує її змістовно.

Методичне значення: розмежування «наукової форми» і «наукового змісту»; формування навички глибинного аналізу аргументації; усвідомлення ризику імітації наукової діяльності.

Наведені ситуації демонструють, що використання штучного інтелекту у дослідницькій практиці аспірантів має амбівалентний характер: з одного боку, він виступає потужним інструментом аналітичної підтримки, з іншого – створює нові когнітивні та методологічні ризики, пов'язані з ілюзією знання, підміною інтерпретації та зниженням критичності мислення.

Таким чином, у сучасних умовах, ключовим завданням освітнього процесу є не лише навчити використовувати інструменти ШІ, але й сформувати здатність до їх критичного осмислення, верифікації результатів та відповідального застосування у науковій діяльності.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Інформація і суспільство: робоча програма навчальної дисципліни для здобувачів вищої освіти галузь знань В Культура, мистецтво та гуманітарні науки, Спеціальність В13 Бібліотечна, інформаційна та архівна справа, Освітній рівень третій (освітньо-науковий), Освітньо-наукова програма «Інформаційна, бібліотечна та архівна справа» / Хіміч Я.О. НАКККіМ. 2025. 32 с. URL: https://docs.google.com/document/d/1xH9D5I47X59bPTR4FTPGh1Zyo9X1aEPxBejNpyNSPMU/edit?tab=t.0 (дата звернення: 15.04.2026).

2. Рекомендації щодо відповідального впровадження та використання технологій штучного інтелекту в закладах вищої освіти. Квітень 2025. 56с. URL: shi-v-zakladakh-vyshchoi-osvity-24-04-2025.pdf (дата звернення: 15.04.2026).

УДК 027.7:024:004.8

Гайван Андрій Олегович,
здобувач освітньо-наукового рівня
вищої освіти ОС «Доктор філософії»
Київського національного університету
культури і мистецтв,
м. Київ, Україна

Науковий керівник:
Прокопенко Людмила Іванівна,
доцентка кафедри інформаційної діяльності
та зв'язків з громадськістю
Київського національного університету
культури і мистецтв,
кандидатка культурології, доцентка,
м. Київ, Україна

ЦИФРОВА ТРАНСФОРМАЦІЯ КОМУНІКАЦІЇ БІБЛІОТЕК ЗАКЛАДІВ ВИЩОЇ ОСВІТИ З КОРИСТУВАЧАМИ ПІД ВПЛИВОМ ШТУЧНОГО ІНТЕЛЕКТУ

Бібліотеки закладів вищої освіти (ЗВО) сьогодні стоять на порозі радикального переосмислення своєї ролі. Класична концепція сховища знань, у якій взаємодія з користувачами зводилася до видачі фізичного примірника, поступається місцем новій парадигмі – бібліотеки як інтелектуального хабу. У сучасному просторі бібліотека стає активним медіатором між знаннями та людиною, між даними та рішеннями. Ключовим інструментом цього переходу є штучний інтелект (ШІ), що докорінно переформатовує комунікаційну архітектуру бібліотечного обслуговування.

Проблема трансформації комунікації бібліотек з користувачами є предметом активних наукових дискусій. Закордонні вчені першочергово акцентують увагу на інтеграції ШІ-алгоритмів у загальний користувацький досвід. У центрі цього дискурсу – два взаємопов'язані напрями. Перший стосується концептуальних основ впровадження ШІ-агентів і систем обробки природної мови (NLP): дослідники (зокрема, Н. Наваз (N. Nawaz), М. Салдін (M. Saldeen), Й. Лі (Y. Lee)) обґрунтовують, що саме ці технології дають змогу автоматизувати цілодобову віртуальну довідку. Другий напрям – аналітичний: Й. Ванг (Y. Wang) зосереджується на тому, як алгоритми машинного навчання здатні опрацьовувати великі масиви записів бібліотечних діалогів і на цій основі вдосконалювати довідкові послуги. Водночас українські вчені розглядають переформатування комунікаційних практик і розширення цифрового доступу як еволюцію самої бібліотеки – її перехід до моделі «Бібліотека 4.0» та інтеграцію у глобальну цифрову науку. Ці процеси детально аналізують В. Бондаренко, О. Воскобойнікова-Гузєва, Т. Гранчак, О. Івашкевич, В. Копанєва, О. Шишкіна. Рушієм цих змін стають конкретні технологічні механізми, і саме вони визначають новий характер взаємодії бібліотеки з користувачем.

Інтеграція ШІ в бібліотечну справу дозволяє перейти від класичного пошуку за ключовими словами до семантичного розуміння запитів і рекомендацій, що враховують контекст, наміри та індивідуальні профілі користувачів. ШІ-системи здатні передбачати інформаційні потреби, пропонувати релевантні ресурси й автоматично класифікувати зміст. Такі інновації підвищують точність пошукових результатів, допомагають подолати інформаційне перевантаження та забезпечують доступність послуг для різних категорій користувачів, зокрема здобувачів при віддаленому навчанні [3]. Нейронні моделі й алгоритми

машинного навчання уможливлюють створення рекомендаційних систем і персоналізованих пошукових фільтрів на основі аналізу змісту ресурсів або поведінки користувачів. Крім того, інтелектуальні агенти у вигляді віртуальних асистентів надають користувачам підтримку в режимі 24/7 [5].

Реальні приклади підтверджують ці можливості. Бібліотека Гарвардського університету (США) експериментує з системою «Collections Explorer», де для пошуку в архівах використовують семантичний аналіз природного мовлення [4]. У цьому проєкті науковці можуть формулювати запит у вільній формі, і система знаходить релевантні матеріали навіть тоді, коли точні слова відсутні в каталозі. Бібліотека також впроваджує «протокол контексту моделі» (model context protocol), що забезпечує зв'язок ШІ-інструментів з бібліотечними каталогами та перехід від автоматично генерованих відповідей до верифікованих джерел [4]. Крім того, технології автоматичного розпізнавання рукописних текстів прискорюють оцифрування історичних документів і сприяють збереженню цифрової спадщини.

В Україні провідні ЗВО також розпочинають впровадження ШІ. Національний технічний університет України «Київський політехнічний інститут імені Ігоря Сікорського» у грудні 2023 року затвердив спеціальний порядок використання ШІ в академічній діяльності, окресливши рамки його застосування у навчальному процесі [2]. Наукова бібліотека імені М. Максимовича Київського національного університету імені Тараса Шевченка у своїй стратегії розвитку на 2026-2030 роки передбачає оптимізацію поточних завдань за допомогою технологій ШІ [1]. Водночас стратегія визнає зовнішні виклики: бойові дії та збої інфраструктури ставлять під загрозу доступ до електронних ресурсів. Дані приклади засвідчують готовність української бібліотечної спільноти до системних трансформацій, які дозволять суттєво підвищити якість персоналізованої підтримки користувачів та забезпечити високу конкурентоспроможність академічних бібліотек у сучасному цифровому середовищі.

Таким чином, штучний інтелект перетворює бібліотеку ЗВО з пасивного сховища на динамічного учасника освітнього процесу, який здатний персоналізувати комунікацію, передбачати потреби користувачів і забезпечувати безперервний доступ до знань незалежно від обставин.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Наукова бібліотека імені М. Максимовича. *Стратегія розвитку Наукової бібліотеки імені М. Максимовича на 2026-2030 роки.* 2025. URL: https://library.knu.ua/normatyvni-dokumenty/strategiya-rozvytku-naukovoyi-biblioteky-imeni-m-maksymovycha.html (дата звернення: 09.04.2026)

2. Національний технічний університет України «Київський політехнічний інститут імені Ігоря Сікорського». *Політика використання штучного інтелекту для академічної діяльностів КПІ ім. Ігоря Сікорського.* 2023. URL: https://osvita.kpi.ua/sites/default/files/downloads/polityka-vykorystannia-shtuchnogo-intelektu_2023.pdf (дата звернення: 08.04.2026)

3. Kulkanjanapiban P., Silwattananusarn T., Lambovska M. Research on AI-driven innovations and services in academic libraries: A bibliometric and systematic literature review. *Journal of Data and Information Science*. 2025. Vol. 10, № 4. PP. 146–196. DOI: https://doi.org/10.2478/jdis-2025-0036.

4. Ramchune S. Harvard Library Tests AI Tools to Help Researchers Navigate Collections. *The Harvard Crimson.* 2026. URL: http://thecrimson.com/article/2026/3/9/harvard-library-ai-integration (дата звернення: 03.04.2026)

5. Ravikumar R. N., Aarthi S. AI-Powered Academic Libraries: Revolutionizing Search, Curation, and User Interaction. *Role of Library Resources for Higher Education in the Digital Era*. 2026. PP. 19–56. DOI: 10.4018/979-8-3373-3005-1.ch002

УДК 021:001.89:004

Савенко Олег Олександрович,
здобувач освітньо-наукового рівня
вищої освіти ОС «Доктор філософії»
Національної бібліотеки України
імені В. І. Вернадського,
м. Київ, Україна

Науковий керівник:
Ковтанюк Юрій Славович,
заступник генерального директора
Національної бібліотеки України
імені В. І. Вернадського,
кандидат історичних наук, старший дослідник,
м. Київ, Україна

РОЛЬ НАЦІОНАЛЬНИХ ЕЛЕКТРОННИХ БІБЛІОТЕК У ЗАБЕЗПЕЧЕННІ НАУКОВО-ДОСЛІДНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ: ПОРІВНЯЛЬНИЙ АНАЛІЗ СВІТОВОГО ДОСВІДУ

Наукова сфера переживає справжню цифрову революцію, і це кардинально змінює спосіб того, як дослідники шукають і опрацьовують першоджерела. Сучасні національні електронні бібліотеки завдяки процесу оцифрування паперових видань стають потужними інтелектуальними платформами та роблять свій вагомий внесок в глобальну екосистему відкритої науки. Сьогоднішній науковець потребує миттєвого доступу до інформації, з можливістю автоматично опрацьовувати великі масиви даних. Саме тому у нашій роботі було детально розглянуто, як провідні країни світу будують подібні екосистеми, щоб на основі проаналізованого досвіду знайти найкращий шлях для розвитку цифрової бібліотечної інфраструктури в Україні.

В ході даної роботи було використано метод порівняльного аналізу. Було обрано п’ять лідуючих електронних бібліотек світу: Франція (Gallica), Польща (Academica), США (Library of Congress), Німеччина (DNB) та Китай (NLC). За критерії порівняння було взято: наповненість фондів, технологічне оснащення (зокрема використання штучного інтелекту), ставлення до авторського права та зручність для дослідника.

Французький досвід: Gallica. Gallica – бібліотека Національного бібліотечного фонду Франції зберігає понад 10 мільйонів одиниць: книги, карти, рукописи, монети, аудіозаписи. Велику цінність для дослідника має професійна система пошуку та фільтрації інформації. Платформа підтримує зручний онлайн-перегляд, а також дає змогу вільно завантажувати цілі документи або їх окремі фрагменти (витяги). Завдяки проєкту Gallica Studio науковці можуть формувати власні цифрові колекції, а сервіс DataLab відкриває доступ до інструментів для масового аналізу текстів і даних, користуючись штучним інтелектом. Функціонал передбачає можливість завантажувати десятки тисяч газетних сторінок за певний рік і проаналізувати різноманітні статистичні дані, наприклад, конкретну кількість вживання певного слова. Використання штучного інтелекту в електронній бібліотеці відбувається з 2009 року та охоплює переважну більшість ключових процесів її роботи [5,6].

Польська модель Academica. Консолідована хмарна платформа Національної бібліотеки Польщі та університетських книгозбірень вирізняється унікальною гібридною моделлю доступу. Документи із суспільного надбання (Open Science) знаходяться у вільному онлайн-доступі, але тексти, що мають захист авторського права, можуть бути опрацьовані лише в спеціальних терміналах в бібліотеках-партнерах мережі, використовуючи систему

бронювання часу, що є імітацією роботи зі справжнім документом. Бібліографічні описи та метадані залишаються відкритими. Для дослідників система пропонує потужні інструменти: багатошаровий пошук (зокрема повнотекстовий пошук безпосередньо в тілі документа завдяки OCR-розпізнаванню), зручну систему фільтрів та навігацію всередині багатосторінкових фоліантів. Дослідники можуть скористатися багатошаровим пошуком (OCR-розпізнавання дає можливість робити повнотекстовий пошук всередині документу), зручною системою фільтрів та навігацією всередині багатосторінкових фоліантів. Хоча шлях до вільного документа займає всього три кліки, платформа має певні особливості: швидкість завантаження об'ємних файлів часто залежить від серверної потужності, читацький квиток є обов'язковим для того, аби створити особистий кабінет [2, 3, 4] .

Бібліотека Конгресу США. Американська модель користується принципом максимальної відкритості. Переважну більшість оцифрованих матеріалів можна переглядати у високій якості без жодної реєстрації. Дослідники можуть вільно читати матеріали через онлайн-переглядач із функцією масштабування сторінок або завантажувати їх у форматах PDF, JPG чи TXT. Документи, захищені авторським правом можна переглядати лише фізично. Дослідники можуть покращити якість своєї роботи працюючи з менеджерами бібліографії Бібліотеки Конгресу. На кожній сторінці документа є готові метадані, які Zotero або Mendeley підхоплюють автоматично, і список джерел формується сам по собі. Бібліотека активно використовує штучний інтелект для роботи з візуальним контентом: алгоритми розпізнають людей, транспорт і будівлі на старовинних фотографіях, завдяки чому ці зображення стають доступними для текстового пошуку. Платформа відкрита до взаємодії з іншими інформаційними середовищами за рахунок відкритого API [8].

Німецька національна бібліотека. Німецька національна бібліотека пропонує змішану модель доступу, де частина документів є відкритою, а інша – обмежена авторським правом. Ця система побудована на концепції пов'язаних даних. Особливу увагу приділено точності бібліографічного опису. DNB використовує міжнародні ідентифікатори (GND), які дозволяють без плутанини розрізняти авторів-однофамільців або різні видання однієї й тієї самої праці. Бібліотека має власну реалізацію відкритого API – сервіс DNBLab дає змогу формулювати складні запити мовою SPARQL. Штучний інтелект (на базі інструментарію Annif) активно застосовується для автоматичної каталогізації – він аналізує тексти природною мовою та самостійно призначає предметні рубрики новим надходженням. Система має змогу автоматично генерувати бібліографічний опис документу, що дозволяє легко експортувати дані [1].

Національна бібліотека Китаю. Модель доступу до даних Національної бібліотеки Китаю, порівняно з іншими бібліотеками, є максимально консервативною. Більшість сервісів доступні лише після місцевої реєстрації, що суттєво обмежує міжнародну наукову співпрацю. Електронна бібліотека має розумну систему пошуку та фільтрації вагомою складовою якої є особистий кабінет, що надає дослідникам можливість зручного керування опрацьованими даними. Китайська NLC є беззаперечним лідер за обсягом оцифрованих матеріалів: в фондах бібліотеки нараховується понад 40 мільйонів одиниць зберігання. Для науковців тут створено зручну та сучасну базу дисертацій та наукових звітів. Штучний інтелект активно використовується в аналізі класичних текстів – він перекладає стародавні ієрогліфи сучасною мовою та автоматично анотує рукописи [9, 10].

Проведений порівняльний аналіз інструментаріїв національних електронних бібліотек провідних країн світу (Франції, Польщі, США, Німеччини та Китаю) дозволяє виявити певні тенденції та закономірності:

Трансформація від сховищ до наукових екосистем: Сучасні електронні бібліотеки світу активно допомагають діяльності науковців, за рахунок трансформації своєї системи шляхом покращення зручності та функціональності електронних ресурсів. Вони забезпечують не

лише доступ до повних текстів (монографій, наукових статей, дисертацій, стародруків), а й надають інструментарій для глибинного машинного аналізу великих масивів даних.

Гнучкість політик відкритого доступу (Open Access): Країни застосовують різні моделі щодо відкриття доступу до даних та збереження авторських прав. США та Франція надають доступ до мільйонів цифрових об'єктів неавторизованим користувачам. Польща демонструє успішну гібридну модель (вільний доступ до суспільного надбання та доступ до захищених праць через виділені термінали). Китай потребує обов'язкову реєстрацію користувачів навіть для роботи з відкритими матеріалами.

Тотальна автоматизація та впровадження штучного інтелекту (ШІ): Оптичне розпізнавання символів (OCR), побудоване на основі ШІ, робить можливим повнотекстовий пошук безпосередньо у тілі документа, а не лише користуючись метаданими (США, Польща). У Німеччині інструментарій на базі ШІ автоматично каталогізує нові надходження, а у Франції створюються спеціальні лабораторії для науковців, які застосовують ШІ-підходи для аналізу фондів.

Інтероперабельність та API-інтеграція: Усі досліджені країни будують свої системи на базі відкритих стандартів. Це дозволяє бібліотекам легко інтегруватися з міжнародними науковими базами та надавати дослідникам машинозчитувані набори даних, що є вагомим внеском в їх дослідженнях.

Орієнтація на користувацький досвід (UX) науковця: Глобальним стандартом є мінімізація шляху до повного тексту (в середньому 3 кліки від запиту до документа), зручність навігації та фільтрації даних та забезпечення дослідника зручними сервісами: від готових бібліографічних посилань до розширених особистих кабінетів.

Розвиваючи ці напрями, інфраструктура електронних бібліотек України має шанси успішно інтегруватися в світовий науково-інформаційний простір, значно полегшуючи та пришвидшуючи роботу науковців із вітчизняними цифровими архівами та першоджерелами.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Безпала Г. Бібліотеки і демократія: кейс бібліотек Німеччини. *Бібліотечний вісник*. Київ, 2024. № 2(274). С. 32–43.

2. Вовк Н. С. Аналіз сучасного етапу життєвого циклу бібліотек Польщі в контексті розвитку цифрових ресурсів. *Вчені записки ТНУ імені В. І. Вернадського. Серія: Філологія. Соціальні комунікації*. Київ, 2020. Том 31 (70) № 3 Ч. 3. С. 130–137.

3. Держко І. Цифрові бібліотеки Польщі, побудовані на платформі dLibra. *Записки Львівської національної наукової бібліотеки України імені В. Стефаника*. Львів, 2009. № 1. С. 507–521.

4. Дубас Т. Науково-видавнича діяльність національних бібліотек Польщі. *Наукові праці Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського*. Київ, 2023. Вип. 67. С. 192–205.

5. Куліковська Є. Архівні інформаційні ресурси Франції: сучасні підходи в організації та використанні. *Архіви України*. Київ, 2022. С. 133–145.

6. Малюга М. М. Онлайн бібліотеки Франції як джерело знань для суб'єктів опорних закладів освіти. Збірник матеріалів доповідей Всеукраїнської науково-практичної конференції «Практична філософія і Нова українська школа». Київ, 2019. С. 119–123.

7. Писаренко Т. В., Кваша Т. К., Березняк Н. В., Прудка О. В. Інформаційне забезпечення інноваційного розвитку: світовий та вітчизняний досвід : монографія. Київ : УкрІНТЕІ, 2015. 239 с.

8. Стрішенець Н. В. Бібліотека Конгресу США: основні етапи розвитку. *Бібліотечний вісник*. Київ, 2000. № 5. С. 42–47.

9. Wang Zhigeng, Liang Huiwei, Zhang Wenjing. Open Access Resource Management: a New Role for the National Library of China. World Library and Information Congress: 76th IFLA General Conference and Assembly. Gothenburg, Sweden, 2010. 15 p.

10. Zhang P., Tang Z., Jin F., Song Y., Wang Y. AI in public libraries: a systematic review of global literature and an analysis of local practices in China. The Electronic Library. 2026. Volume 44, Issue

СЕКЦІЯ 1. БІБЛІОТЕЧНА ТЕОРІЯ ТА ПРАКТИКА: ІНФОРМАЦІЙНІ ТА СОЦІОКУЛЬТУРНІ ВИМІРИ

УДК 02:004

Антонюк Оксана Юріївна,
завідувачка відділу краєзнавства
Вінницької обласної універсальної наукової
бібліотеки ім. В. Отамановського,
докторка філософії з інформаційної,
бібліотечної та архівної справи,
м. Вінниця, Україна

ЦИФРОВІЗАЦІЯ КРАЄЗНАВЧИХ РЕСУРСІВ ЯК КОНЦЕПТУАЛЬНА ПАРАДИГМА СУЧАСНОЇ БІБЛІОТЕЧНОЇ ПРАКТИКИ

У сучасних умовах бібліотеки трансформуються з традиційних сховищ інформації у багатофункціональні культурно-освітні центри. Особливе місце в їхній діяльності посідають краєзнавчі ресурси, які репрезентують історію, культуру та ідентичність регіонів. Цифровізація відкриває нові можливості не лише для збереження унікальних матеріалів (документів, рукописів, фотоархівів), а й для створення інноваційних форматів доступу до знань.

Актуальність дослідження зумовлена зростанням ролі цифрових технологій у забезпеченні відкритості, доступності та інтеграції бібліотечних ресурсів у глобальний інформаційний простір.

Метою дослідження є комплексний аналіз процесів цифровізації краєзнавчих ресурсів бібліотек та визначення їх впливу на збереження культурної спадщини і розвиток сучасних інформаційних продуктів.

Краєзнавчі ресурси бібліотек становлять комплекс документів і матеріалів, що відображають історико-культурний розвиток регіонів. Вони охоплюють різноманітні джерела локальної інформації: від текстових і архівних матеріалів до візуальних та довідково-бібліографічних ресурсів, які у сукупності формують цілісне уявлення про регіональну спадщину. Цифровізація цих ресурсів передбачає не лише технічне оцифрування, але й створення структурованих електронних колекцій, інтерактивних сервісів і мультимедійних продуктів. Такий підхід забезпечує довготривале збереження матеріалів і суттєво розширює можливості їх використання. У сучасному світі важливо впроваджувати корпоративну бібліотечну взаємодію, а також інтегрувати електронні краєзнавчі ресурси в єдиний соціокомунікаційний простір. Це, зі свого боку, тісно пов’язано з тими змінами, які зараз відбуваються в українському суспільстві. На думку Л. Прокопенко, перспективним у сфері краєзнавчих електронних ресурсів видається об’єднання електронних бібліотек у єдину інтегровану систему національного рівня, що сприятиме раціоналізації ресурсних витрат і підвищенню ефективності комунікації між інституціями. Створення такого інтерактивного цифрового середовища відкриває нові можливості для розвитку інформаційного простору країни, забезпечуючи взаємодію бібліотек, архівів і музеїв на основі інноваційних електронних, сервісних і партнерських моделей діяльності [2, с. 82–95]. Такий підхід також стимулює розвиток міждисциплінарних досліджень і нових форматів представлення культурної спадщини, сприяє створенню комплексних інформаційних продуктів та підвищує їхню наукову достовірність.

Вагомим наслідком цифрової трансформації краєзнавчих ресурсів є якісна зміна моделей взаємодії з користувачами, які набувають інтерактивного, партисипативного характеру, орієнтованого на потреби користувачів. Використання інтерактивних карт, цифрових гідів і віртуальних екскурсій суттєво розширює можливості репрезентації краєзнавчого контенту, забезпечує його доступність для різних аудиторій і підсилює залучення користувачів до процесів пізнання локальної історії. Це, своєю чергою, сприяє актуалізації регіональної спадщини та підвищує освітній і комунікаційний потенціал бібліотек як сучасних інформаційно-культурних центрів. У цьому контексті дослідження О. Бірьової [1, с. 90–94] переконливо демонструє значення цифрових технологій для збереження та популяризації історико-культурної спадщини України в умовах воєнних викликів, акцентуючи на їх ролі у забезпеченні безперервності доступу до культурних ресурсів. Водночас, у праці Е. Лупо та співавторів [3] обґрунтовується вплив цифрових інструментів на трансформацію практик у сфері культурної спадщини та музейної діяльності, зокрема через упровадження дизайн-орієнтованих підходів і нових форматів взаємодії з аудиторією. Отже, цифровізація краєзнавчих ресурсів постає не лише технологічним процесом, а як системна зміна комунікаційної парадигми, що визначає сучасні стратегії розвитку культурних інституцій.

Стандартизація метаданих потребує особливої уваги як ключова умова сумісності інформаційних ресурсів та їх ефективної інтеграції в національні й міжнародні цифрові інфраструктури. Уніфіковані підходи до опису даних забезпечують коректний обмін, пошук і довготривале збереження інформації. Якість і повнота метаданих безпосередньо визначають можливості їх повторного використання у наукових і освітніх проєктах, сприяючи розширенню дослідницького потенціалу та підвищенню відкритості культурної спадщини.

Цифровізація супроводжується низкою системних викликів, зокрема потребою в належному технічному забезпеченні, розвитку професійних компетентностей кадрів, дотриманні норм авторського права та гарантуванні довготривалого збереження цифрових ресурсів. Ці чинники визначають не лише ефективність упровадження інновацій, а й стійкість функціонування цифрових ініціатив у бібліотечній сфері. Відтак комплексне врахування зазначених аспектів є необхідною передумовою сталого розвитку бібліотечних цифрових проєктів і їх успішної інтеграції в сучасний інформаційний простір.

Цифровізація краєзнавчих ресурсів є ключовим чинником модернізації бібліотечної діяльності. Вона забезпечує збереження культурної спадщини, розширює доступ до знань і створює умови для розвитку інноваційних інформаційних продуктів.

Підвищення ефективності цього процесу пов’язане з удосконаленням технологій оцифрування, впровадженням стандартів метаданих та розвитком партнерських мереж між культурними й освітніми інституціями. Перспективним напрямом також є інтеграція цифрових ресурсів у міжнародні інформаційні системи та освітні платформи.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Бірьова О. Історико-культурна спадщина України: цифрові технології збереження та популяризація в умовах воєнних дій. Grani. 2023. №26. С. 90–94. DOI: 10.15421/1723106.

2. Прокопенко Л. Формування краєзнавчих електронних ресурсів як пріоритетний напрям діяльності публічних бібліотек України. *Український журнал з бібліотекознавства та інформаційних наук*. 2023. №11. С. 82–95. DOI: https://doi.org/10.31866/2616-7654.11.2023.282666.

3. Lupo E., Carmosino G., Gobbo B., Motta M., Mauri M., Parente M., Spadoni E., Spallazzo D., Rubino F. Digital for Heritage and Museums: Design-Driven Changes and Challenges. IASDR 2023: Life Changing Design The International Association for Societies of Design Research Conference 2023, held at the Politecnico Milano, Milan, Italy, October 9–13. DOI: 10.21606/iasdr.2023.397.

УДК 378.147:930.25:002

Бачинська Надія Анатоліївна,
професорка кафедри інформаційної діяльності
та зв'язків з громадськістю
Київського національного університету
культури і мистецтв,
кандидатка педагогічних наук, професорка,
м. Київ, Україна

АРХІВОЗНАВЧІ СТУДІЇ У КОНТЕКСТІ КОНВЕРГЕНТНОГО ПІДХОДУ ПІДГОТОВКИ ФАХІВЦІВ СПЕЦІАЛЬНОСТІ В13 «БІБЛІОТЕЧНА, ІНФОРМАЦІЙНА ТА АРХІВНА СПРАВА»: ДО ПОСТАНОВКИ ПРОБЛЕМИ

Розвиток інформаційного суспільства, цифровізація соціальних комунікацій та трансформація інформаційної інфраструктури зумовлюють суттєві зміни у функціонуванні інституцій, що забезпечують збереження, організацію та поширення інформації. До таких інституцій належать бібліотеки, архіви, інформаційні центри, музеї та інші установи пам'яті, діяльність яких дедалі більше інтегрується у спільний інформаційно-комунікаційний простір. Отже, актуалізується проблема модернізації системи професійної підготовки фахівців спеціальності 029 «Інформаційна, бібліотечна та архівна справа» та В13 «Бібліотечна, інформаційна та архівна справа», адже фахівець повинен володіти комплексом міждисциплінарних компетентностей, що поєднують знання з інформаційних технологій, бібліотекознавства, архівознавства, документознавства, комунікацій та управління інформаційними ресурсами [1–3].

Одним із методологічних підходів, який дозволяє забезпечити інтеграцію цих напрямів підготовки, виступає конвергентний підхід, сутність якого полягає у взаємодії та взаємопроникненні різних галузей знань, що сприяє формуванню цілісної системи професійних компетентностей. Вагоме значення у цій системі мають архівознавчі студії, які формують теоретичну та практичну основу для роботи з документальною спадщиною, управління архівною інформацією, збереження культурної пам'яті та забезпечення доступу до історичних джерел.

Архівознавчі студії становлять важливий напрям сучасних інформаційних досліджень, що охоплює комплекс наукових і практичних аспектів, пов'язаних з організацією архівної справи, управлінням документами, формуванням архівних фондів та забезпеченням доступу до архівної інформації. Традиційно архівознавство розглядалося як окрема галузь історичної науки, однак у сучасних умовах воно набуває міждисциплінарного характеру. Архівна інформація інтегрується у цифрові інформаційні системи, електронні бібліотеки, репозитарії та бази даних, що значно розширює сферу застосування архівних знань. Важливою тенденцією розвитку архівознавчих студій є активне впровадження цифрових технологій, що передбачає оцифрування архівних документів, створення електронних архівів, використання метаданих та інформаційних стандартів для опису архівних ресурсів. Отже, архівознавчі студії сьогодні функціонують на перетині кількох наукових напрямів: документознавства, інформаційних наук, історії, бібліотекознавства та цифрових гуманітарних досліджень, що створює передумови для інтеграції архівознавчих знань у систему підготовки фахівців інформаційної сфери.

Конвергентний підхід у підготовці фахівців передбачає інтеграцію різних освітніх та наукових компонентів у єдину систему формування професійних компетентностей. У контексті спеціальностей 029 та В13 означене бачення забезпечує поєднання бібліотечних, архівних, інформаційних і комунікаційних практик. Основними характеристиками

конвергентного підходу є міждисциплінарність освітнього процесу та інтеграція традиційних і цифрових інформаційних технологій; орієнтація на практичні компетентності та використання мережевих та цифрових платформ для роботи з інформаційними ресурсами.

Конвергенція знань у межах інформаційної освіти проявляється у зближенні функцій бібліотек, архівів та інформаційних центрів. Архіви, або установи пам'яті дедалі частіше функціонують як єдині інформаційні комплекси, що забезпечують доступ до різних типів документальних ресурсів. Відповідно змінюються й вимоги до професійної підготовки фахівців, які повинні володіти навичками управління інформаційними потоками, організації цифрових архівів, створення інформаційних продуктів і сервісів.

У межах конвергентної моделі підготовки архівознавчі студії відіграють важливу роль у формуванні професійної компетентності майбутніх фахівців. Вони забезпечують розуміння принципів формування документальної спадщини, методів її збереження та використання в інформаційних системах.

Інтеграція архівознавчих студій у систему підготовки фахівців спеціальностей 029 і В13 може здійснюватися за кількома напрямами. По-перше, це включення архівознавчих дисциплін у міждисциплінарні освітні модулі, що поєднують документознавчі, бібліотечні та інформаційні компоненти. По-друге, розвиток цифрових компетентностей, пов'язаних з використанням електронних архівів, систем управління документами, метаданих та цифрових платформ. По-третє, залучення студентів до практичної діяльності у сфері цифрових архівів, електронних бібліотек, інформаційних репозитаріїв. Важливим аспектом є також формування навичок аналітичної роботи з архівними документами, що дозволяє використовувати архівні ресурси у наукових дослідженнях, інформаційній аналітиці та культурних проєктах.

Завдяки цифровим технологіям архівні ресурси стають доступними для широкої аудиторії через онлайн-платформи, цифрові бібліотеки та інформаційні портали, що зумовлює необхідність формування у майбутніх фахівців нових компетентностей, пов'язаних з цифровими комунікаціями, управлінням інформаційними ресурсами та створенням інформаційних сервісів. Архівознавчі студії у цьому контексті сприяють формуванню професійного розуміння ролі архівів у системі суспільних комунікацій, а також розвитку навичок використання архівних ресурсів у науковій, освітній та культурній діяльності.

Отже, архівознавчі студії відіграють важливу роль у системі підготовки фахівців спеціальності 029 «Інформаційна, бібліотечна та архівна справа» та В13 «Бібліотечна, інформаційна та архівна справа» та набувають нових функцій і значення. Застосування конвергентного підходу у підготовці фахівців дозволяє інтегрувати архівознавчі, бібліотекознавчі та інформаційні знання у цілісну систему професійної освіти, що сприяє формуванню міждисциплінарних компетентностей, необхідних для ефективної роботи в сучасному інформаційному середовищі. Перспективи подальших досліджень пов'язані з розробкою моделей інтеграції архівознавчих студій у освітні програми, а також з вивченням можливостей використання цифрових технологій у підготовці фахівців інформаційної сфери.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Бачинська Н. А. Запровадження освітньо-професійних програм спеціальності 029 «Інформаційна, бібліотечна та архівна справа»: традиції та інновації. *Бібліотекознавство. Документознавство. Інформологія.* 2022. № 4. С. 95–101.

2. Бачинська Н. А. Концептуальні основи розвитку спеціальності «Інформаційна, бібілотечна та архівна справа». *Український інформаційний простір.* 2022. № 2. (10). С. 280–292.

3. Бачинська Н. А. Конвергентний підхід підготовки фахівців за спеціальністю 029 «Інформаційна, бібліотечна та архівна справа»: до постановки проблеми. *Актуальні питання у сучасній науці.* 2025. № 6(36). С. 841–853.

УДК 021.1(477)

Забіянов Євген Володимирович,
старший викладач кафедри інформаційної діяльності
та медіа-комунікацій
Національного університету «Одеська політехніка»,
завідувач відділу популяризаторської та науково-дослідницької
діяльності «Музей української книги»
Одеської обласної універсальної наукової
бібліотеки імені М. С. Грушевського, доктор філософії,
м. Одеса, Україна

ТРАНСФОРМАЦІЯ БІБЛІОТЕК УКРАЇНИ В УМОВАХ ВІЙНИ: СОЦІАЛЬНІ, КУЛЬТУРНІ ТА ЦИФРОВІ АСПЕКТИ

Російсько-українська війна суттєво вплинула на функціонування бібліотек України, поставивши перед ними нові виклики та вимоги, що робить особливо важливим їх системний аналіз у сучасних умовах. Воєнні події призвели до руйнування частини бібліотечної мережі, втрати матеріально-технічної бази та фондів, а також до вимушеного переміщення як працівників, так і користувачів. Поряд із фізичними втратами, трансформації зазнали організаційні та управлінські підходи до діяльності бібліотек, що потребує переосмислення їх функцій і стратегій розвитку. У подальшому проаналізуємо ключові напрями розвитку бібліотек та особливості їх функціонування в умовах воєнного часу.

Бібліотечна діяльність за цих умов набула системних змін, що визначили пріоритети роботи. Із традиційних культурно-освітніх установ бібліотеки перетворилися на багатофункціональні соціальні платформи, інтегровані у систему кризових комунікацій і громадської підтримки. Вони продовжують виконувати гуманістичну місію, забезпечуючи доступ до знань, інформації та ліцензованих ресурсів відповідно до норм міжнародного і національного права [1].

Військові виклики спричинили втрати бібліотечної інфраструктури, водночас стимулюючи цифровізацію, безпеку фондів і усвідомлення їх нової суспільної ролі. Тематика війни стала визначальною для формування фондів, меморіалізаційних практик і науково-популярних проєктів, спрямованих на осмислення подій [3]. Бібліотеки створюють електронні архіви свідчень очевидців, збирають та оцифровують матеріали про події війни, формують тематичні колекції документів і організовують виставки та публічні заходи, присвячені збереженню історичної пам’яті.

У громадах бібліотеки виконують інформаційно-просвітницьку та консолідаційну функцію: надають верифіковану інформацію, протидіють дезінформації та створюють безпечні простори для соціальної взаємодії [2; 4].

Разом із психологічною підтримкою бібліотеки активно залучають користувачів до волонтерських ініціатив, що зміцнює відчуття спільноти та локальної взаємодопомоги. Вони виступають гуманітарними центрами й волонтерськими пунктами, де мешканці координують збір допомоги, плетення маскувальних сіток та інші ініціативи підтримки [10].

Водночас бібліотеки є інклюзивними публічними просторами, де приділяється особлива увага рівному доступу до інформації для всіх категорій користувачів. Створення

безбар'єрних і адаптованих середовищ сприяє соціальній інтеграції, нормалізації ставлення до людей з особливими потребами та задоволенню їхніх культурних і інформаційних потреб [9].

Вони організовують групові та індивідуальні заняття з психологічної підтримки, спеціальні програми, клуби та майстер-класи, що допомагають користувачам справлятися зі стресом, зміцнювати ментальне здоров'я та відновлювати відчуття безпеки й спільноти. Також надають доступ до літератури та ресурсів із психології та самодопомоги, сприяючи соціальній інтеграції та емоційній підтримці.

Прискорений розвиток дистанційних сервісів, програм цифрової грамотності та креативних культурних ініціатив розширив доступ до інформації для різних категорій користувачів, зокрема внутрішньо переміщених осіб. Цифровий простір і дистанційні програми адаптовані для людей з особливими потребами, забезпечуючи рівний доступ до інформації та ресурсів навіть у складних умовах війни. Поєднання традиційних функцій із інноваційними послугами утвердило бібліотеки як провайдерів культурно-освітнього контенту та чинників формування громадянської стійкості [8]. Через освітні програми, тематичні проєкти та культурно-просвітницькі ініціативи бібліотеки сприяють розвитку критичного мислення, інформаційної грамотності та активної громадянської позиції, створюють безпечні простори для діалогу та підтримки громадських ініціатив, зміцнюючи соціальну згуртованість і колективну здатність громади протистояти кризам.

Бібліотеки України виступають як інструменти «м'якої сили», зміцнюючи міжнародний імідж країни через участь у культурних проєктах і цифрових платформах. Розвиток медіакомпетентності бібліотекарів забезпечує ефективну комунікацію з міжнародною аудиторією, сприяє просуванню української культури та протидії дезінформації [7]. У цьому контексті логічним продовженням є створення Хабів цифрової освіти на базі бібліотек, які слугують середовищем для підвищення цифрової та інформаційної грамотності й об'єднання користувачів і фахівців у спільному освітньому просторі. Активна участь у міжнародних ініціативах підвищує престиж професії та стимулює підготовку спеціалістів нового покоління, здатних інтегрувати бібліотечні послуги з потребами сучасного суспільства та цифрової економіки, створювати й просувати інноваційний контент, організовувати освітні й культурні проєкти та ефективно комунікувати з різними аудиторіями [6].

Поряд із цим бібліотеки продовжують ключову роль у збереженні культурної спадщини, історичної пам'яті та національної ідентичності. Вони систематизують і зберігають історико-краєзнавчі та літературні матеріали, оцифровують рідкісні документи, формують тематичні колекції та організовують виставки, лекції й освітні програми, присвячені історичним подіям, культурним надбанням і видатним діячам нації, формуючи громадянську свідомість, патріотизм і колективну пам'ять, підтримуючи національну ідентичність та забезпечуючи культурну цілісність, внутрішню інформаційну безпеку й стабільність суспільства [5].

Отже, сучасні виклики війни зміцнили роль бібліотек як соціальних, культурних і освітніх центрів. Вони поєднують традиційні функції з інноваційними сервісами, міжнародною комунікацією та розвитком професійних компетенцій, забезпечуючи доступ до знань, збереження спадщини та формування позитивного іміджу України.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Биркович Т. І., Вільчинська І. Ю. Інформаційно-комунікативна діяльність бібліотек України в умовах війни. *Бібліотекознавство. Документознавство. Інформологія*. 2023. № 4. С. 42–48. DOI: https://doi.org/10.32461/2409-9805.4.2023.293970

2. Горбань Ю., Прокопенко Л., Каракоз О. Специфіка діяльності публічних бібліотек України за умов російсько-української війни. *Український інформаційний простір.* 2025. № 1. С. 188–200. DOI: https://doi.org/10.31866/2616-7948.1(15).2025.335357

3. Ковальська Л., Яворська Т., Ковальський Г. Документно-інформаційні ресурси архівів, бібліотек і музеїв: цифрові трансформації та виклики війни. *Бібліотечний вісник*. 2024. № 4. С. 3–18. DOI: https://doi.org/10.15407/bv2024.04.003

4. Макарова М. Культурно-мистецькі заходи бібліотек України в умовах війни. *Питання культурології.* 2023. № 42. С. 195–205. DOI: https://doi.org/10.31866/2410-1311.42.2023.293777

5. Новальська Т., Бойчук Н. Публічні бібліотеки як інституції історичної пам'яті українського народу. *Український журнал з бібліотекознавства та інформаційних наук*. 2024. № 13. С. 222–232. DOI: https://doi.org/10.31866/2616-7654.13.2024.307253

6. Онищенко О. С. Стратегії і пріоритети діяльності бібліотеку період війни і післявоєнної відбудови. *Бібліотекознавство. Наука. Комунікація. Сучасні пріоритети та перспективи :* Матеріали Міжнародної наукової конференції (Київ, 1–3 жовтня 2025 р.). Київ : Національна бібліотека України імені В. І. Вернадського, 2025. Т. 1. С. 14–19. DOI: https://doi.org/10.15407/r_nbuv.0005157.54

7. Осаула В. О., Крутаков А. О. Бібліотеки як провідники резильєнтності української культури в умовах війни. *Бібліотекознавство. Документознавство. Інформологія*. 2025. № 2. С. 16–21. DOI: https://doi.org/10.32461/2409-9805.2.2025.350071

8. Пугач Л. Ю. Діяльність публічних бібліотек в умовах трансформацій, викликаних повномасштабною російською військовою агресією. *Бібліотекознавство. Документознавство. Інформологія*. 2023. № 3. С. 28–33. DOI: https://doi.org/10.32461/2409-9805.3.2023.290979

9. Тюркеджи Н. С., Мар'їна О. Ю. Інклюзивна бібліотека як агент змін у суспільстві. *Вісник Харківської державної академії культури*. 2023. Вип. 64. С. 84–94. DOI: https://doi.org/10.31516/2410-5333.064.06

10. Shum L., Alekseienko K. Libraries in Wartime: A Contribution to the Common Cause of Victory. *ANTS*. 2023. June 19. URL: https://ants.org.ua/en/libraries-in-wartime-a-contribution-to-the-common-cause-of-victory/ (дата звернення: 04.04.2026).

УДК 025.1:005.8

Касьян Владислав Володимирович,
доцент кафедри інформаційної діяльності
та зв'язків з громадськістю
Київського національного університету
культури і мистецтв,
кандидат філософських наук, доцент,
м. Київ, Україна

УПРАВЛІННЯ ПРОЄКТНОЮ ДІЯЛЬНІСТЮ У БІБЛІОТЕЧНО-ІНФОРМАЦІЙНІЙ СФЕРІ

Динамічний розвиток сфери інформаційних технологій та стрімке впровадження високоякісних продуктів у бібліотечно-інформаційну сферу багато в чому визначає конкурентоспроможність та успішну діяльність сучасних українських бібліотек. Нині проєктування у бібліотечній галузі визначається дослідниками «як метод організації, ідентифікації та збільшення різних видів ресурсів для модернізації та автоматизації роботи бібліотек» [1], а також виступає реальним засобом для налагодження стійкої співпраці з органами державної влади різних рівнів, громадськими об'єднаннями та партнерами.

Українські бібліотеки сьогодні активно долучаються до проєктної діяльності, саме тому важливо визначити механізми управління проєктною діяльністю у бібліотечно-інформаційній сфері. У цьому аспекті варто розглянути сутність і значення терміна «проєктна діяльність» та обґрунтувати визначення «управління проєктною діяльністю» [2]. Бібліотечний проєкт – це сукупність певних ресурсів та заходів, заздалегідь узгоджених між учасниками задля досягнення конкретної мети у визначені терміни, у межах чітко визначеного бюджету, умов реалізації та певної території, де впроваджується проєкт. Отже, у загальному розумінні бібліотечний проєкт – це тимчасова бібліотечна діяльність, яка має чіткі часові межі та визначені ресурси, орієнтована на створення унікального бібліотечного продукту, започаткування якісної послуги чи сервісу. Така цілеспрямованість і унікальність й відрізняє бібліотечну проєктну діяльність від регулярної (рутинної) роботи.

У 2021 р. побачило світ сьоме видання міжнародного Стандарту з управління проєктами та Настанова до зводу знань з управління проєктами (Настанова РМВОК), в якому представлено 12 принципів управління проєктами, що мають вирішальне значення для ефективного виконання проєкту [2]. Цей документ визначає засади управління проєктами, що скеровують поведінку та дії фахівців-виконавців проєкту. Стандарт є основою для розуміння управління проєктами та того, як це забезпечує очікувані кінцеві результати. Зазначимо, що цей документ має застосовуватися незалежно від галузі, місця розташування, розміру або підходу до втілення проєкту.

Відповідно до визначення, яке подано у цьому міжнародному стандарті, управління проєктами – застосування знань, умінь, інструментів та методів до операцій проєкту для забезпечення відповідності вимогам проєкту [2, с. 4]. Виконавці проєкту можуть досягати якісного результату використовуючи широкий спектр підходів – предиктивний, гібридний та адаптивний. Таким чином, управління проєктом означає його спрямованість на досягнення чітко визначеного кінцевого результату.

Згідно із запропонованим визначенням, управління проєктами – це методологія організації, планування, керівництва, координації (трудових, матеріальних, технологічних ресурсів) упродовж усього терміну здійснення проєкту, спрямована на ефективне досягнення мети через застосування сучасних методів і технологій управління. Саме застосування сучасних методів і технологій в управління бібліотечними проєктами відіграє важливу роль в оптимізації проєктної діяльності бібліотеки. Ключовим фактором успіху в управлінні бібліотечним проєктом є чітко визначений план, який включає мінімізацію ризиків і відхилень, чіткі кроки з ефективного управління непередбачуваними змінами. Отже, управління проєктною діяльністю охоплює керування обсягами, термінами, фінансовими витратами, якістю, ризиками та комунікаціями проєкту.

Управління реалізацією проєкту в бібліотечно-інформаційній сфері включає вісім етапів:

1. *Визначення стратегічної мети*, на основі чого формулюються завдання, функції, принципи, визначаються організаційні механізми.

2. *Системний аналіз наявних і потенційних можливостей* бібліотеки щодо проєктної діяльності, їх оптимізація за розміром і часом (просторова, часова і ресурсна оптимізація).

3. *Визначення оптимального періоду для втілення* проєкту; оцінка ймовірності здійснення проєкту у прогнозовані часові межі.

4. *Розробка організаційного механізму управління* проєктною діяльністю бібліотеки: формування команди виконавців, розподіл повноважень, призначення відповідальних тощо.

5. *Реалізація конкретних заходів* з реалізації проєктів у межах визначених напрямів бібліотечно-інформаційної діяльності бібліотеки.

6. *Оцінка поточного рівня потенціалу* бібліотеки.

7. *Підготовка стратегії розвитку* проєктної діяльності бібліотеки на перспективу.

8. *Контроль за розбудовою* проєктної діяльності бібліотеки, оцінка результату та розрахунок ефективності.

Вивчення дисципліни «Управління проєктами в інформаційній сфері» дозволяє здобувачам вищої освіти Київського національного університету культури і мистецтв отримати необхідні знання та навички для ефективного планування, організації та контролю проєктною діяльністю. Здобувачі отримують загальні уявлення щодо принципів та методів управління проєктами, планування, оцінку та мінімізацію ризиків, управління командами проєкту та виділеними ресурсами. Опанування цими знаннями дозволить майбутнім фахівцям інформаційно-бібліотечної сфери стати ефективними лідерами галузі, адже важливо не лише розуміти механізм функціонування, а уміння управляти бібліотечними проєктами сьогодні є цінним навиком на ринку праці. Метою вивчення дисципліни «Управління проєктами в інформаційній сфері» є формування у здобувачів стратегічного мислення, розвиток аналітичних здібностей і організаційних навичок, вміння приймати виважені рішення та ефективно управляти наявними ресурсами. У сучасному світі стрімких трансформацій це особливо важливо, коли швидкість змін і непередбачуваність миттєво впливають на успішну реалізацію бібліотечного проєкту.

Отже, учасні концепції управління бібліотечними проєктами базуються на принципах адаптивності, гнучкості та гібридності. Вони спрямовані на створення організаційної та соціальної цінності, що включає відповідальне використання ресурсів, підтримку інновацій, сприяє підвищенню іміджу бібліотечного інституту загалом. Такий підхід набуває все більшої ваги у сучасному світі, де суспільство все більше звертає увагу на етичні норми і стійкі практики діяльності.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Горбань Ю. І., Каракоз О. О. Реалізація проєктної діяльності бібліотек України як інструмент стимуляції їх розвитку. Formation of innovative potential of world science : Collection of scientific papers «SCIENTIA» (Tel Aviv, State of Israel, July 19, 2024). С. 60–62.

2. Стандарт з управління проєктами та Настанова до Зводу знань з управління проєктами (Настанова PMBOK). *Бібліографічний запис Бібліотеки Конгресу США*. Newtown Square, Pennsylvania : Project Management Instiute, Ins., 2022. 370 с. URL: https://tinyurl.com/38th397v

УДК 378.14:02:930.25

Кислюк Костянтин Володимирович,
професор кафедри документознавства
та інформаційної діяльності
Національного аерокосмічного університету «ХАІ»,
доктор культурології, професор,
м. Харків, Україна

Прилуцька Алла Євгеніївна,
завідувачка кафедри документознавства
та інформаційної діяльності
Національного аерокосмічного університету «ХАІ»,
кандидатка філософських наук, професорка,
м. Харків, Україна

Кислюк Любов Вікторівна,
доцентка кафедри документознавства
та інформаційної діяльності
Національного аерокосмічного університету «ХАІ»,
кандидатка наук із соціальних комунікацій, доцентка,
м. Харків, Україна

ПОРІВНЯЛЬНИЙ АНАЛІЗ УКРАЇНСЬКИХ І ЗАРУБІЖНИХ ІБАС (LIS) ОСВІТНІХ ПРОГРАМ МАГІСТЕРСЬКОГО РІВНЯ

Освітні програми (ОП) нині постають нині провідним комплексним інструментом освітнього процесу в Україні. За освітніми програмами здійснюється набор здобувачів освіти, визначаються результати їх навчання, здійснюється державна сертифікація освітніх послуг. Як українські, так і зарубіжні дослідники концентрують увагу на магістерських програмах бібліотечно-інформаційного напрямку. Авжеж, у глобальному розрізі 198 освітніх закладів із 69 країн світу, які пропонують бібліотечно-інформаційну освіту, найпоширенішими є саме програми цього рівня [3].

Для аналізу було створено дві виборки. Перша, суцільна, виборка включала ОП магістерського рівня за спеціальністю В13 «Бібліотечна, інформаційна та архівна справа» (ІБАС) України. Відомості про них було знайдено у базі даних «Вступ. Освіта. ЮА» і уточнено на сайтах ЗВО. Було знайдено повну або достатню інформацію про 26 освітніх програм (79% наявних у базі). Для аналізу було залучено обов'язкові навчальні дисципліни циклів загальної та професійної підготовки, оскільки вони у першу чергу відображені в переліках освітніх компонентів кожної освітньої програми.

Для порівняння було використано другу суцільну виборку, яка включала освітні програми Library and Information Studies (LIS) ступеня магістра (Master), т. зв. MLIS, акредитовані Американською бібліотечною асоціацією (ALA). У розміщену на офіційному вебсайті організації базу даних було включено 65 програм [1]. На вебсайтах закладів освіти, де їх впроваджено, було знайдено достатню інформації про 49 таких програм або 75% від їх загальної кількості. Підрахунки проводились щодо ключових обов'язкових предметів (core/required) або модулів, передбачених для вибору (distributed).

На основі контент-аналізу ключових (core) освітніх компонентів українських і зарубіжних магістерських програм у галузі бібліотечно-інформаційної науки (LIS) виявлено їх спільне ядро. Це групи курсів «Менеджмент», «Технології» та «Методи дослідження» (Research), які трапляються у 46–76% досліджуваних програм. В українських MLIS вони доповнюються групою курсів «Маркетинг» (58%), яка в зарубіжних програмах наявна лише

в наявності елективної складової business courses. Натомість, у зарубіжних MLIS програмах ключові курси доповнюються курсами Digital Curation. За змістом обов'язкових курсів ідеться про підготовку фахівців, здатних до збирання, упорядкування та надання послуг із користування різноманітними інформаційними ресурсами.

Попри помітне практичне спрямування, ключові курси в зарубіжних MLIS-програмах супроводжуються фундаментальними дисциплінами Organization of Information та Foundations of LIS (57–61% програм), позаяк в українських програмах єдності в теоретичній підготовці, наприклад, соціокультурних і соціокомунікативних контекстах побутування інформації в світу немає.

Популярні в українських ІБАС програмах курси «Академічної української та іноземної мови»; «Інформаційно-аналітична діяльність»; «Педагогіка та методика викладання» (42–69% програм) в зарубіжних програмах відсутні. Ці та низка інших курсів зменшують рівень спеціалізованості вітчизняної бібліотечно-інформаційної освіти, але сприяють розширенню можливостей для працевлаштування їх випускників, наприклад, у державному управлінні та рекламно-маркетингових структурах.

І в українських, і в зарубіжних ІБАС (LIS) програмах часто трапляються курси, присвячені формуванню професійної етики. Утім, актуальні нині питання впровадження генеративного ШІ у розглянутих програмах масово не піднімаються.

Ми розуміємо відносність наведених нами даних. Основні проблеми полягають в: a) довільності поєднання різних курсів у споріднені групи; b) штучному відокремлені обов'язкових та елективних курсів у рамках однієї програми; c) зіставлення досить різних за структурою зарубіжних освітніх MLIS-програм. Одначе, за іншого методологічного підходу, який враховував питому вагу обов'язкових і вибіркових курсів, які формували ті чи інші компетентності в акредитованих ALA американо-канадських MLIS-програмах, найбільша питома вага припала на тіж самі курси: Organization of Information/Foundations of LIS (99-101%); Management – 72,4%; Technology – 65%, Research – 63% [2, p. 79], тобто повністю вкладається у визначений нами відсотковий інтервал.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. ALA-Accredited LIS Programs. ALA. American Librarians Association : official web-site. URL: https://www.ala.org/educationcareers/accreditedprograms/ALA-accredited-programs-directory (accessed 18 November 2025).

2. Davis A. R., Diaz S. A., Hall R. A., Zakarija M. M., Urem, I. (2023). Comparison of library studies programs in Croatia and the USA. IFLA journal. 2023. Vol. 49. No. 1. P. 74–86. DOI: https://doi.org/10.1177/03400352221103894

3. Oguz F., Cunningham C., Bautista-Puig N., Braga, T. E. N. Professional qualifications, accreditation, and certification in library and information science schools: A global perspective. IFLA journal. 2024. Vol. 50. No. 2. P. 257–272. DOI: https://doi.org/10.1177/03400352231217272

УДК 021"20":316.7

Кравець Лілія Олександрівна,
викладачка кафедри соціальних комунікацій,
документознавства та інформаційної діяльності
Університету Григорія Сковороди в Переяславі
докторка філософії,
м. Переяслав, Україна

СУЧАСНА БІБЛІОТЕКА ЯК ТРЕКЕР ІНФОРМАЦІЙНИХ ПОТОКІВ ТА СОЦІОКУЛЬТУРНИХ ІНІЦІАТИВ

Сучасне «суспільство знань» змінює концептуальні засади взаємодії людини з масивом накопиченої людством інформації. Традиційна модель таких взаємин, яку можна визначити як таку, що спрямована на володіння інформацією, трансформується та вибудовує принципово інший тип стосунків, ціннісним орієнтиром якого є «відкритість доступу до інформації».

Напрацьовується новий формат комунікації бібліотеки з відвідувачами, в основу якого формує готовність бібліотеки задовольнити інформаційні запити користувача, які постійно зростають. Сучасні бібліотеки давно стали інформаційними хабами, які накопичують інформацію та допомагають працювати з нею. Діяльність сучасної бібліотеки у роботі з інформацією є поліфункціональною.

Як хаб організовують свою діяльність практично всі бібліотеки України. Після повномасштабного вторгнення росії в Україну в лютому 2022 року зріс суспільний запит на збільшення напрямів роботи бібліотеки, вона перетворилася з інформаційного на соціо-культурний хаб. В багатьох містах України бібліотеки стали хабами для тимчасово переміщених осіб із дітьми, для громадян, що потребують підтримки в умовах відключень електроенергії, місцем надання медичної, психологічної та інформаційної допомоги всім, хто її потребує. Широко відомою є робота бібліохабів у Києві, Львові, Запоріжжі, Черкасах та інших містах.

Вивчення європейського бібліотечного досвіду роботи з інформацією, його аналіз та впровадження в Україні дозволить вдосконалити роботу бібліотек України, дасть можливість бібліотекам стати не лише хабами (інформаційними та громадськими), але й трекерами інформаційних потоків та соціокультурних процесів.

Трекер (від англ. track – відстежувати) – це не лише пристрій для фіксації та збору певних даних. Це консультант, наставник, який допомагає збирати та відстежувати інформацію, акумулювати дані та вести облік, використовувати їх для оптимізації роботи та досягнення стратегічних цілей. Це ментор і коучер, який допомагає організувати, налагодити та вдосконалити процеси, прийняти складні рішення, надає супровід у впровадженні інновацій. Це той, хто має напрацьований перелік можливих викликів, запитів, проблем та пропонує список їх отимальних вирішень. Номенклатура рішень трекера завжди різноманітна, варіативна, високо технологічна, зорієнтована на наявний досвід впровадження новітніх технологій. Трекерами називають і невеликі комп'ютери для збору інформації (напр., GPS-трекер), і найрізноманітніші системи (графіки) оптимізації процесів (напр., трекер звичок), і високо професіональних спеціалістів, які передають знання та вчать ними користуватися (напр., трекер стартапу). Поліфункціональність сучасної бібліотеки перетворює її в трекера інформаційних даних та соціокультурних ініціатив.

Трансформацію бібліотеки в цьому напрямку можна відстежити в проєкті Європейська бібліотека (The European Library, TEL) [1]. Це консорціум, створений з метою реалізації можливості мати легко доступне користування різними бібліотечними зібраннями різних бібліотек. Ініціаторами та натхненниками платформи були вісім національних бібліотек (Великобританії, Італії, Нідерландів, Німеччини, Португалії, Словенії, Фінляндії, Швейцарії) та

Центральний інститут зведеного каталогу італійських бібліотек та бібліографічної інформації. Розробила платформу Національна бібліотека Нідерландів, в ній і розташоване головне представництво Європейської бібліотеки.

Нині ініціатива переросла у створення вебпорталу даних, що об'єднує ресурси 48 національних книгозбірень Європи (національних бібліотек Європи та європейських наукових бібліотек). Мета TEL – створення технічної, юридичної та організаційної бази для інтернет-платформи, яка надає багатомовний інтерактивний доступ до ресурсів (бібліографічних та повнотекстових) європейських національних бібліотек. Користувачам наразі відкритий доступ до інформації, що охоплює 26 394 274 цифрових об'єктів та 168 238 832 бібліографічних записів [1; 2]. Дані (бібліографічні записи, повнотекстові книги, рідкісні видання, рукописи, журнали, гравюри, малюнки, плакати, аудіозаписи, архіви телепередач, фотокартки, історичні архіви тощо) надають бібліотеки країн-членів Ради Європи. Інформація, яка охоплює 300 каталогів і цифрових репозитаріїв, доступна на тридцяти п'яти мовах. Пошукова система генерує дані електронних ресурсів та бібліографічних записів електронних каталогів національних бібліотек. Пошук по системі можливий за ключовим словами, типом документа та країною. Передбачена можливість формулювання комплексного пошукового запиту. Пошук працює, в залежності від фінансової політики конкретної бібліотеки, безкоштовно або на платній основі.

Цікавим (із залученням механізмів краудфандингу) є досвід фінансування проєкту: за рахунок членських внесків бібліотек-учасниць Конференції директорів європейських національних бібліотек (The Conference of European National Librarians, CENL) та коштів Європейської комісії в межах ініціативи «Третя дослідницька програма інформаційних спільнот» [3].

Проєкт TEL увібрав досвід попередніх ініціатив, зокрема: GABRIEL (1997–2000); CENL (2001–2004); TheEuropeanLibrary.org (2005–…); Tel-ME-MORE (2005–2007); EDL-project (2006–2008); TELplus (2007–2009); FUMAGABA (2008–2009); ARROW (2008–2011); ARROW Plus (2011–2013); Europeana Libraries (2011–2012) та ін. 2008 року Україна також була долучена до проєкту TEL. Національна бібліотека України імені В. І. Вернадського брала участь у проєкті FUMAGABA, спрямуванням якого була інтеграція колекцій національних бібліотек України, Молдови, Албанії, Грузії, Вірменії, Боснії і Герцеговини [2].

Ініціатива TEL стала основою для розробки більш масштабного проєкту – Європейської цифрової бібліотеки, створення якої ініціювали керівники урядів Німеччини, Італії, Польщі та Іспанії (Г. Шредер, С. Берлусконі, А. Кваснєвський, Х. Л. Р. Сапатеро), підтримали Єврокомісія, Європарламент та Уряди європейських країн. Для вирішення організаційних питань, пов'язаних із запуском та налагодженням функціонування проєкту, Європейським Союзом створено Фонд Європейської цифрової бібліотеки, для оцифровування бібліотечних фондів – Експертну групу високого рівня з цифрових бібліотек.

Інтеграція інформації в межах мега цифрових проєктів відкриває можливості мультиплікації даних, здійснення пошуку на основі відкритих джерел (Open Source Intelligence, OSINT), перевірки достовірності даних (верифікації та фактчекінгу), порівняння інформації з різних джерел (крос-чекінгу).

Не менш важливими і не вповні реалізованими є можливості, які створюють такі ініціативи: пошук нових шляхів застосування даних, напрацювання на їх основі якісно нової інформації, спрямування в простір соціокультурних та громадських ініціатив (підтримка мовного різноманіття, ліквідація мовних і культурних бар'єрів, пропагування медіаграмотності, психологічна підтримка, формування ресурсу життєстійкості, мистецькі заходи (вистави, імпрези, майстер-класи тощо), волонтерські проєкти тощо).

Модернізація роботи сучасної бібліотеки – запорука її трансформації відповідно до запитів сучасної людини, викликів суспільно-політичного та соціокультурного життя. Місія бібліотеки XXI ст. – стати трекером інформаційних даних та соціокультурних ініціатив.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. The European Library. URL : https://www.theeuropeanlibrary.org/ (дата звернення 26.03.26)
2. Кравець Л. О. Еволюція функцій бібліотек в умовах суспільних трансформацій : дис. … доктора філософії з інформаційної, бібліотечної та архівної справи : Київ, 2025. 229 с.
3. Прокопенко Л. С. Конференція директорів європейських національних бібліотек (CENL): організаційні засади створення та функціонування. *Бібліотечний вісник*. 2018. № 6. С. 7–14. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/bv_2018_6_4 (дата звернення 26.03.26)

УДК 028.02"366"

Лісова Ірина Володимирівна,
головна бібліотекарка науково-дослідного відділу
Національної бібліотеки України
імені Ярослава Мудрого,
м. Київ, Україна

ЧИТАННЯ ЯК ІНСТРУМЕНТ ПСИХОЛОГІЧНОЇ ПІДТРИМКИ В ПОВОЄННОМУ СУСПІЛЬСТВІ

Після війни книги відіграють особливо важливу роль у підтримці морального духу людей, слугують інструментом психологічної реабілітації, способом повернути контроль над життям та знайти нові сенси. Процес читання допомагає знизити рівень стресу та тривожності, проаналізувати пережите, знайти відповіді на питання, відчути співчуття та співпереживання.

У повоєнному суспільстві формуються нові групи користувачів бібліотек – переселенці, біженці, ветерани. Всі, хто пережив жахіття війни, потребують особливої уваги та спеціально орієнтованих послуг. Найбільш вразливими серед них є діти.

За даними ЮНІСЕФ *(Дитячий фонд ООН, United Nations Children's Fund, UNICEF)*, через місяць після повномасштабного вторгнення росії, близько 4,3 млн українських дітей були змушені залишити звичне життя, і це – найстрімкіше і наймасовіше переміщення дітей з часів Другої світової війни. З цих 4,3 млн понад 1,8 млн дітей переїхали в сусідні країни як біженці, 2,5 млн – внутрішньо переміщені всередині України [3].

У квітні 2022 р. дослідницька компанія Gradus Research за допомогою мобільного додатку провела серед батьків, які мають дітей віком до 18 років, опитування на тему «Як війна змінила життя українських дітей» [5]. 75% опитаних підтвердили, що у їхніх дітей є прояви травматизації психіки (порушення сну, небажання спілкуватися, погіршення пам'яті тощо).

Діти максимально чутливі до стану дорослих, які їх оточують. Знервовані батьки мають не менший вплив на погіршення психологічного стану дитини, аніж самі події в країні. Тож, завдання бібліотек полягає в тому, щоб за допомогою книги й читання відволікти дітей від реальності і у важкі повоєнні часи допомогти зберегти психічне здоров'я. Читання зменшує тривожність, знижує стрес, відновлює емоційний ресурс, допомагає впоратися з невідомістю.

Секція публічних бібліотек Міжнародної федерації бібліотечних асоціацій та установ *(International Federation of Library Associations and Institutions, IFLA)* у травні 2022 р., задля допомоги бібліотекарям у складні часи, провела цикл онлайн-семінарів «Бібліотеки: місця, які піклуються про людей», щоб поділитися досвідом роботи публічних бібліотек в світі у забезпеченні психологічного здоров'я своїх спільнот. Заключна частина сесії була присвячена соціальній інтеграції та ролі, яку відіграють бібліотеки в цьому процесі [7].

Розуміючи необхідність завчасної підготовки до організації бібліотечно-інформаційного обслуговування користувачів після війни, ВГО Українська бібліотечна асоціація та Goethe-Institut в Україні організували Міжнародний форум «Роль бібліотек в інтеграції населення у мирне життя» (7 грудня 2022 р.), де учасники обговорили світовий досвід відновлення бібліотек після війни та адаптації населення у мирне життя на прикладі Боснії і Герцеговини, Грузії, Індонезії, Німеччини, Словаччини. Розглядалися завдання та можливості бібліотек для відбудови поствоєнного суспільства [2].

Директор цифрового архіву INFOBIRO (Боснія і Герцеговина) Драган Голубович, виступаючи на цьому форумі, розповів, що бібліотеки Боснії і Герцеговини до цього часу оговтуються від війни та реалізовують низку повоєнних ініціатив. Зокрема, ішлося про проєкт «Ex Yu Living Library» [6], ініційований Гельсінською асамблеєю громадян Баня Луки *(Helsinki Citizens' Assembly Banja Luka)*. Для шести середніх шкіл Сараєво було організовано заходи з прослуховування та обговорення живих книг, авторами яких є миротворець, член родини зниклого безвісти на війні, ветеран війни, жінка, яка втратила на війні брата, жертва сексуального насильства та жертва знущань, – всі розповіли свої історії.

У 1996 р. у Сараєво відкрили бібліотеку Міжнародного мультирелігійного та міжкультурного центру «Разом», фонд якої вміщує видання на тему мультирелігійного діалогу, справедливості та миру. Бібліотека обслуговує викладачів та студентів Сараєвського університету. Основною метою її діяльності є сприяння новій якості співіснування у Боснії і Герцеговині через міжрелігійний діалог рівноправних релігій юдаїзму, християнства та ісламу [4, с. 100].

Меморіальний центр Поточарі (м. Сребреница) приділяє особливу увагу збору особистих речей жертв геноциду, усних історій та особистих свідчень, аналізу вироків та притягненню до відповідальності за геноцид і злочини проти людства. Меморіальний центр також працює у напрямі боротьби із запереченням геноциду, допомагає та заохочує журналістів та дослідників відвідувати Сребреницю, використовувати наявну в ньому документацію, архіви, бібліотеку для усвідомлення нових історій та підготовки наукових робіт, які сприятимуть запобіганню геноциду у світі [4, с. 100].

Робота з людьми, які пережили жахіття війни, – це один із викликів сьогодення та найближчого майбутнього для бібліотек. Війна залишає глибокі сліди у свідомості та пам'яті тих, хто став її свідком. Бібліотекарі постійно стикаються з психологічно травмованими, вразливими, чутливими категоріями користувачів, що потребують особливої уваги. Задля допомоги у їхній складній роботі Goethe-Institut в Україні у березні 2023 р. організував серію публічних розмов «Війна, травма та книга» із відомим німецьким психотерапевтом, доктором філософії у галузі охорони здоров'я, співзасновником і науковим консультантом Майстерні майбутнього Therapie Kreativ, науковим директором Інституту соціальних інновацій та Інституту геронтопсихіатрії, головою Фонду «Гідність», співвласником Педагогічного інституту Берліна, письменником Удо Бером. Під час вебінарів Удо Бер, опираючись на власний досвід, розпівів про те, як за допомогою письма, книг та літератури справитися з власним стресом та допомогти іншим, а також відповів на всі питання, що хвилювали учасників заходу [1].

У складних надзвичайних обставинах бібліотеки виконують важливі соціальні і навіть психологічні функції. Для користувачів бібліотека має величезне значення: поряд з доступом до ресурсів вона дає втіху та терапію, місце для читання та спілкування. Надважливе значення в умовах збройних конфліктів та відбудови повоєнного суспільства бібліотеки мають для внутрішньо переміщених осіб, біженців, ветеранів, дітей. Досвід зарубіжних країн показав, що бібліотеки були відкриті та доступні для всіх, хто хотів ними користуватися, особливо для тих, кому потрібні були книги для розради.

Бібліотеки зберігають знання, історію, літературу, свідчення про війну. Вони відіграють важливу роль у захисті та відновленні культурної спадщини, а також у формуванні та збереженні пам'яті про війну, що допомагає осмислити, пережити, висловити, поділитися,

увічнити, поважати, вшанувати, змиритися з військовим досвідом. Бібліотеки сприяють формуванню історичної свідомості, культурної пам'яті, громадянської позиції, миролюбного ставлення. Вони є місцями діалогу, обміну, співробітництва, підтримки, солідарності, емпатії, толерантності, втіхи та надії.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Війна, травма та книга. Серія публічних розмов з Др. Удо Бером / Goethe-Institut Ukraine. *Facebook*. Date publ.: 06.03.2023. URL: https://www.facebook.com/goetheinstitut.ukraine/photos/наслідки-війни-та-робота-з-травматизацією-людей-які-пережили-війну-стане-на-жаль/604145457258698 7/?_rdr (дата звернення: 23.03.2026).

2. Міжнародний форум «Роль бібліотек в інтеграції населення у мирне життя» : в межах проєкту «Бібліотека як безпечне місце» / Українська бібліотечна асоціація. *Facebook.* Date publ.: 07.12.2022. URL: https://ula.org.ua/konferentsii-seminary-treninhy/konferentsii/icalrepeat.detail/2022/12/07/3583/-/mizhnarodnyi-forum-rol-bibliotek-v-intehratsii-naselennia-u-myrne-zhyttia-7-hrudnia-2022-r-onlain (дата звернення: 23.03.2026).

3. Понад половина дітей України вимушено покинула свої домівки після місяця війни. *ЮНІСЕФ*. *UNICEF Україна*. Дата публікації: 24.03.2022. URL: https://www.unicef.org/ukraine/press-releases/more-half-ukraines-children-displaced-after-one-month-war (дата звернення: 23.03.2026).

4. Прокопенко Л. С., Лісова І. В. Бібліотеки в повоєнному суспільстві: зарубіжний досвід відновлення [Електронний ресурс] / за заг. ред. О. Сербіна ; наук. ред. Н. Розколупа. Київ : Нац. б-ка України ім. Ярослава Мудрого, 2025. 127 с. URL: https://elib.nlu.org.ua/object.html?id=14825 (дата звернення: 23.03.2026).

5. Changes in children's lives during the war: analytical report. *Gradus Research Company*. 2022, Apr. URL: https://gradus.app/documents/211/Children_Report_Gradus_28042022.pdf (viewed on: 23.03.2026).

6. Living library in Bosnia and Herzegovina. EX YU living library. URL: https://exyull.wordpress.com/bosnia-and-hercegovina/ (viewed on: 23.03.2026).

7. Places that care for people: public libraries and trauma: US and European Panel, May 5, 2022. *IFLA – International Federation of Library Associations and Institutions*. URL: https://www.ifla.org/events/places-that-care-for-people-public-libraries-and-trauma (viewed on: 23.03.2026).

УДК 94(477):028.4

Лощинська Наталія Василівна,
т.в.о. завідувача відділу наукового формування національних реферативних ресурсів Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського,
кандидатка філологічних наук,
м. Київ, Україна

КУЛЬТУРА ЧИТАННЯ В УКРАЇНІ: ІСТОРИЧНИЙ ЕКСКУРС

Поняття «культура читання» увійшло в науковий обіг доволі давно. Це один з елементів культури особи і суспільства, держави, нації, рушійна сила прогресу. Його розглядають у двох аспектах: вузькому – стосовно окремої особистості та в широкому –

стосовно соціуму, нації, держави. Довга історія читання є історією способів використання , розуміння і засвоєння текстів. З одного боку, вона розглядає «світ тексту» як світ предметів, форм і ритуалів, правила застосування яких формує і обмежує смисл, з другої – знайомить зі «світом читача» як світом співтовариств інтерпретаторів. Нові читачі створюють нові тексти і зміст останніх залежить від їх матеріальної форми. Під культурою читання розуміємо три складові: перша фаза пов'язана з мотиваційною сферою звернення до джерела; друга фаза це осмислення прочитаного, третя фаза – висновки з отриманої інформації. Значну увагу приділили розкриттю даної проблеми С. І. Стрельчук у статті «Місце культури читання в сучасному інформаційному середовищі» [2], Л. Прокопенко в дослідженні «Читання як складова у формуванні культури сучасної молоді» [1], Т. Хорошковська «Сучасний погляд на читацькі вміння та їх вимірювання в основній школі» [3] Читання як діяльність увійшло в життя українця значно пізніше ніж у життя європейця. Це сталось після прийняття християнства, тобто в X ст. З прийняттям християнства прискорюється розвиток писемної культури. З середини XI ст. розпочали свою роботу книгописні майстерні і відповідно з'явилися перші читачі. Практично всі вони мало релігійний характер. Основною літературою, що читалася грамотними людьми, була патристична література. Отже, читання у той час мало яскраві сакральні риси і було поширене у вузькому колі «книжників».

Світського характеру читання набуває у XVII ст. завдяки створенню навчальних закладів. Острозька академія протиставила польській експансії вітчизняну систему духовних цінностей. Академія, яку називали «трьохмовним ліцеєм», «храмом муз», «Острозькими Афінами», була навчальним закладом нового типу – слов'яно-греко-латинською академією, за зразком якої відкривалися православні навчальні центри. Збереглися записи сирійського мандрівника, секретаря Антіохійського Патріарха Макарія Павла Алепського. Він відвідав Україну у 1654 році і записав таке: «Починаючи цим містом, себто по всій козацькій землі, ми помітили прекрасну рису, що нас дуже дивувала: всі вони (мешканці), за малими винятками, навіть здебільшого жінки та дівчата, вміють читати та знають порядок богослужби та церковний спів. Крім того, священики вчать сиріт та не дозволяють, щоб вони тинялися по вулицях» [4]

У зв'язку з відсутністю української державності книги видавались переважно російською мовою. Лише в другій половині XVI століття переважно на західноукраїнських землях з'являються переклади новозавітних книг розмовною українською мовою. Серед них найбільш відомим є Пересопницьке Євангеліє, яке було створене в 1556–1561 роках. Перший україномовний підручник у Східній Україні з'явився майже 170 років тому. Це відома «Граматка» Пантелеймона Куліша, яка вийшла друком у Санкт-Петербурзі в кінці 1857 року. До цього часу в Україні не існувало жодного підручника, написаного українською мовою. Склад і кількість читачів значно розширились після появи засобів масової інформації. Боротьба за можливість вільно друкувати періодичні видання на теренах нашої держави розпочалася в другій половині XVIII століття. Перше пресове видання з'явилося 1812 р. в Харкові. Це був «Харьковский еженедельник». У 1816 р. почали друкуватися журнали «Украинский вестник» за редакцією Григорія Квітки-Основ'яненка, «Харьковский Демокрит» за редакцією В. Масловича, «Украинский журнал» за ред. О. Склабовського тощо.

Активне становлення українського читача припадає на І пол. XIX ст. Саме в цей час в українському освіченому товаристві формується нове ставлення до читання. Став формуватись практичний погляд на читання Крім релігійних з'явились нові види текстів: освітні, художні, ділові, публіцистичні. На початках Радянського Союзу існували славнозвісні хати-читальні, у яких відбувалися публічні читання вголос, бесіди, лекції, доповіді, політичні інформації, виступи художньої самодіяльності. Ці установи сприяли ліквідації неписьменності селян та поширенню серед них сільськогосподарських знань та загальної освіти. Хата-читальня – це низова, переважно сільська ланка мережі культурно-освітніх установ клубного типу з незначною кількістю друкованих видань чи невеликою

бібліотекою; найбільш поширений осередок культурного життя останніх десятиліть існування Російської імперії та в СРСР до середини 1950-х рр.

У наш час традиційне читання вступає в конкуренцію з віртуальними образами. Тим самим електронний текст ставить під сумнів саме поняття "книги". Виникає безперервний простір, у якому стираються відмінності між жанрами чи групами текстів: усі тексти стають рухомими, пластичними, відкритими, а письмова продукція – електронна пошта, бази даних. Таким чином, у зв'язку з розвитком цифрових технологій культура читання з усіма напрацьованими тисячоліттями атрибутами зазнає значних трансформацій, що є передвісником більш суттєвих метаморфоз , що відбувається з людством.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Павло Алепський: хвала Україні. *Кримська світлиця*. 15 квітня 2016 р. http://svitlytsia.crimea.ua/ks_16_16.pdf

2. Прокопенко Л. Читання як складова у формуванні культури сучасної молоді. URL: https://www.researchgate.net/publication/334667725

3. Стрельчук С.І. Місце культури читання в сучасному інформаційному середовищі. URL: https://vseosvita.ua/library/embed/001esn-2757.doc.html.

4. Хорошковська Т. Сучасний погляд на читацькі вміння та їх вимірювання в основній школі. *Українська мова і література в школі*. 2008. № 3. С. 58–61.

УДК 002:378.016

Матвієнко Оксана Володимирівна,
професорка кафедри інформаційної діяльності
та зв'язків з громадськістю
Київського національного університету
культури і мистецтв,
докторка педагогічних наук,
кандидатка технічних наук, професорка,
м. Київ, Україна

Цивін Михайло Наумович,
кандидат технічних наук, доцент,
м. Київ, Україна

КНИЖКОВА СПРАВА В ОСВІТНІХ СТРАТЕГІЯХ ПІДГОТОВКИ ФАХІВЦІВ СПЕЦІАЛЬНОСТІ «БІБЛІОТЕЧНА, ІНФОРМАЦІЙНА ТА АРХІВНА СПРАВА»

Сучасні трансформації документно-інформаційної сфери, зумовлені цифровізацією, платформізацією медіа та конвергенцією культурних індустрій, актуалізують потребу в переосмисленні ролі концепта «книжкова справа» у структурі спеціальності В13 «Бібліотечна, інформаційна та архівна справа». Книжкова справа сьогодні функціонує не лише як галузь виробництва друкованих видань, а як багаторівнева система формування, організації та поширення книжкового контенту у різних форматах, включно з цифровими та інтерактивними продуктами.

Наявна очевидна суперечність між стратегічними цілями, закріпленими у Стратегії розвитку читання [7], та браком комплексної предметної підготовки фахівців, здатних реалізувати ці цілі на практиці.

Книжкова справа у назві спеціальності «Бібліотечна, інформаційна та архівна справа» не виокремлена як самостійний компонент. Зазначимо також, що у Стандарті вищої освіти за спеціальністю 029 «Інформаційна, бібліотечна та архівна справа» [6] (послуговуємось ним до створення нового покоління стандартів вищої освіти зі спеціальності В13) не згадується ні книгознавча складова як теоретичний зміст предметної області, ні книжкова справа як об'єкт вивчення та діяльності випускника.

Разом з тим, звертаючись до змістового аналізу предметної області, окресленої у Стандарті, можемо вважати, що книжкова справа імпліцитно інтегрована у документно-комунікаційний цикл і реалізується через бібліотечно-інформаційні, аналітичні та культурні практики, а власне книжкову справу будемо розуміти, відповідно до Стандарту, як складову інституцій та інфраструктури, що забезпечують створення, розповсюдження, акумулювання, зберігання, архівування, доступ до інформації та знань у будь-яких форматах.

Таким чином, відсутність прямої номінації книгознавчого компонента у назві спеціальності та у Стандарті освіти не свідчить про його маргінальність, а радше вказує на потребу концептуального уточнення його місця в межах спеціальності як важливого сегмента культурного виробництва та інформаційної інфраструктури.

Відповідно, доцільним видається відображення у назвах освітньо-професійних програм (ОПП) книжкової справи як прикладної сфери діяльності, науково-теоретичним підґрунтям якої виступає книгознавство, яке нині в межах спеціальності представлене радше опосередковано.

Такий підхід сприятиме більш чіткому окресленню книгознавчого виміру професійної підготовки та водночас відобразить історично сформовані науково-освітні традиції галузі. Крім того, це дасть змогу актуалізувати роль книжкової комунікації як важливої складової сучасного інформаційно-культурного середовища. Посилення відповідних змістових акцентів у назвах і структурі освітніх програм створює можливість поєднати класичні книгознавчі підходи з новими практиками створення й поширення інформаційного контенту, забезпечуючи концептуальну наступність між традиційною підготовкою фахівців книжкової сфери та сучасними трансформаціями медійного й цифрового середовища.

Актуальною у межах спеціальності може бути освітньо-професійна програма «Книжкова справа та контент-продюсування».

Використання у назві програми терміна «контент-продюсування» не є даниною термінологічній моді або ж некритичним запозиченням із медійної сфери, а зумовлене трансформацією книжкової справи в умовах цифрової конвергенції медіа та відображає розширення професійних функцій фахівця, зміну логіки створення і поширення книжкового продукту, фіксує реальні зміни у структурі сучасної книжкової діяльності та має концептуально обґрунтований характер. Це пов'язано з тим, що сучасна книжкова діяльність дедалі більше передбачає продюсерську координацію процесів створення, адаптації та просування книжкового контенту в різних медійних форматах.

Концептуальні засади контент-продюсування у книжковій справі закладено на основі досліджень комунікаційних, маркетингових і книготорговельних аспектів функціонування книжкової галузі, представлених у працях Т. Єжижанської [3], Т. Булах [2,1], М. Шатрової [8] та ін.

Науково-методологічним підґрунтям для розроблення та впровадження освітньо-професійної програми «Книжкова справа та контент-продюсування» можуть слугувати напрацювання книгознавчої наукової школи, зокрема, представлені у виданні «Книгознавча школа Київського національного університету культури і мистецтв: антологія» [4], що репрезентує ключові теоретичні підходи та дослідницькі традиції цієї галузі. У виданні узагальнено результати багаторічних досліджень учених Київського національного університету культури і мистецтв у сфері книгознавства, видавничої справи та соціальних комунікацій. Представлені в антології наукові підходи засвідчують сформованість

теоретичної традиції осмислення книги як складного культурно-комунікаційного феномену та важливого елемента інформаційного середовища.

У сучасних умовах цифрової трансформації комунікаційних процесів ця традиція потребує розширення предметного поля досліджень і освітньої підготовки, зокрема через інтеграцію практик створення та управління різними форматами книжкового контенту. У цьому контексті поняття «контент-продюсування» може розглядатися як прояв сучасної еволюції книжкової справи, технологічно зумовлений розширенням форм існування книги та способів створення, адаптації й поширення книжкового продукту у різних медійних середовищах

Відтак, поєднання у межах однієї освітньої програми книгознавчої підготовки з компетентностями контентного виробництва відповідає сучасним трансформаціям медійного та культурного середовища. Це дає підстави розглядати впровадження відповідної ОПП як логічний етап розвитку наукової та освітньої традиції університету.

Водночас слід акцентувати на ринковій релевантності назви ОПП та перспективах працевлаштування майбутніх випускників, зважаючи на те, що як вид діяльності «контент-продюсування» саме у такому формулюванні використовується у видавничій галузі [5], а термін «книжковий продюсер» поступово утверджується в інформаційному полі як позначення фахівця, залученого до організації створення і просування книжкового контенту. Це засвідчує формування нової професійної ролі у системі книжкових комунікацій, що поєднує функції роботи з контентом, медійної адаптації та стратегічного просування книжкового продукту.

Окреслені зміни у структурі сучасної книжкової діяльності та поява нових форматів книжкового контенту визначають спектр професійних ролей, до виконання яких готується випускник освітньо-професійної програми – менеджера книжкових серій і цифрових проектів, продюсера мультимедійних видань, аудіоконтенту та авторського бренду, координатора цифрових платформ бібліотеки, менеджера книжкових подій і спільнот у сфері читання, куратора виставкових та просвітницьких проєктів, розробника концепцій культурних програм та аналітика читацьких аудиторій.

Відповідно до визначених професійних ролей, випускник освітньо-професійної програми буде здатен здійснювати повний цикл продюсування книжкового продукту – від концепції до ринкової реалізації; співпрацювати з авторами, творчими командами та партнерами; аналізувати книжковий ринок і розробляти контент-стратегії; інтегрувати книжковий продукт у цифрові та креативні індустрії; продюсувати книжкові й мультимедійні проєкти; організовувати книжкові фестивалі, ярмарки та виставки; управляти цифровими платформами бібліотек і видавництв; забезпечувати інформаційно-аналітичне супроводження книжкового ринку; проводити маркетингові дослідження читацьких аудиторій; здійснювати бренд-менеджмент авторів і видавничих серій; планувати грантові проєкти у сфері книжкової справи; надавати консалтингові послуги у сфері книжкової індустрії; розробляти освітні й просвітницькі програми; організовувати цифрову дистрибуцію контенту; а також створювати аудіо-, відео- та інтерактивні книжкові продукти.

Таким чином, випускник освітньо-професійної програми «Книжкова справа та контент-продюсування» набуває комплексних компетентностей що дозволяють йому здійснювати повний цикл роботи з книжковим продуктом – від концепції до ринкової реалізації, включно зі створенням, адаптацією, просуванням та інтеграцією книжкового контенту у цифрові та креативні середовища. Він здатен координувати творчі команди, організовувати культурні та освітні проєкти, проводити аналітику ринку та читачів, управляти цифровими платформами і реалізовувати стратегічні медійні проєкти. Усі ці професійні навички формуються на основі знань і підходів, де традиційні принципи вивчення, створення і поширення книги поєднуються із сучасними практиками контент-

продюсування, цифрової дистрибуції та медіакомунікацій, що забезпечує випускнику можливість ефективно діяти у сучасній книжковій індустрії та культурних комунікаціях.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Булах Т. Д. Психологія продажу в книжковій галузі : навч. посіб. Харків. держ. акад. культури. Харків : Лідер, 2015. 215 с.

2. Булах Т. Д. Рекламна комунікація в книжковій галузі: теоретико-методологічний аспект: автореф. дис. ... д-ра наук із соц. комунікацій : 27.00.03 Харків, 2018. 36 с.

3. Єжижанська Т. С. Бренд-комунікація українських книговидавництв: виклики сучасності. Бренд-комунікації: сучасні виміри: Колективна наукова монографія. ННІЖ КНУ імені Тараса Шевченка, НВФ "Студцентр". Київ, 2023. С. 146–158.

4. Книгознавча школа Київського національного університету культури і мистецтв: антологія / уклад. В. М. Медведєва. 2-ге вид., випр. та допов. Київ : Видавництво Ліра-К, 2018. 676 с. (Серія «Наукові школи»).

5. Контент-продюсування для автора та просування книги. URL: https://isbn.com.ua/kontent-prodyusuvannya-dlya-avtora-ta-prosuvannya-knyhy/(дата звернення: 01.03.2026 р.).

6. Стандарт вищої освіти України: перший (бакалаврський) рівень, галузь знань 02 Культура і мистецтво, спеціальність 029 Інформаційна, бібліотечна та архівна справа: затверджено і введено в дію Наказом Міністерства освіти і науки України від 12.12.2018 р. № 1378. URL: https://mon.gov.ua/storage/app/media/vishcha-osvita/zatverdzeni%20standarty/2021/07/28/029-Inform.bibliot.ta.arkh.spr-bakalavr.28.07.pdf (дата звернення: 03.03.2026 р.).

7. Стратегія розвитку читання на період до 2032 року "Читання як життєва стратегія". Схвалено розпорядженням Кабінету Міністрів України від 3 березня 2023 р. № 190-р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/190-2023-%D1%80#Text (дата звернення: 01.02.2026 р.).

8. Шатрова М. Наука про книготорговельну справу в системі книгознавства. *Вісник Львівського ун-ту*. Серія книгозн. бібліот. та інф. технол. 2012. Вип. 7. С. 117–121.

УДК 001:005.745:378

Новальська Юлія Вікторівна,
головна бібліотекарка науково-дослідного відділу
Національної бібліотеки України
імені Ярослава Мудрого,
м. Київ, Україна

ВНЕСОК ГАННИ ІВАНІВНИ ПОГРЕБНЯК У РОЗВИТОК БІБЛІОТЕЧНОЇ СПРАВИ УКРАЇНИ

Серед плеяди бібліотекознавців, наукові концепції яких набувають своєрідного відродження, сприяють осмисленню еволюції теоретичної думки та окресленню перспектив бібліотечної науки, практики, освіти, яскравою постаттю є Погребняк Ганна Іванівна (10.02.1928–13.10.2008) – бібліотекознавець, педагог, методист. Значним є її внесок у бібліотечну справу і освіту в цілому, та зокрема, у розбудову Київського державного інституту культури (КДІК – нині Київський національний університет культури і мистецтв).

Ганна Іванівна Погребняк була справжньою подвижницею бібліотечної справи у післявоєнні десятиліття. Вона сприяла розвитку мережі бібліотек для дітей та юнацтва,

забезпечувала їх методичний супровід, сприяла створенню Республіканської бібліотеки для дітей, брала безпосередню участь у становленні бібліотеки як вітчизняного науково-методичного центру з бібліотечного обслуговування дітей.

Її кар'єра розпочалася з навчання у Донецькому технікумі культурно-освітніх працівників, потім була робота в учбово-методичному кабінеті Донецького (тоді Сталінського) обласного управління трудових резервів, після, ще навчання в Харківській державній академії культури, а згодом посада в Міністерстві культури УРСР, де вона працювала інспектором управління бібліотек [1].

З 1955 року трудова діяльність Г. Погребняк пов'язана з бібліотеками, а саме: Донецькою обласною бібліотекою для дітей та юнацтва, Державною республіканською бібліотекою УРСР імені КПРС (нині Національна бібліотека України імені Ярослава Мудрого), Державною республіканською бібліотекою для дітей УРСР (нині Національна бібліотека України для дітей).

Працюючи в Донецькій обласній бібліотеці для дітей та юнацтва, очолювала методкабінет, а згодом обіймала посаду заступника директора з наукової роботи, опікувалась розвитком мережі дитячих бібліотек області та комплектуванням їхніх фондів. Її авторству належать схема картотеки газетно-журнальних статей, рекомендаційні списки літератури для читачів-учнів 4-8 класів. За її ініціативи було впроваджено нову структуру відділів обслуговування в обласних бібліотеках для дітей та юнацтва, в яких вони створювались для читачів-учнів 1– 4, 5 – 8, 9 – 10 класів з абонементами та окремими читальними залами [4]. Метою, запропонованої структури, було залучення до бібліотеки найбільшої кількості читачів та підвищення якості їх обслуговування. В подальші роки ця система набула поширення в бібліотеках для дітей по всій країні.

У 1960 р. переїхала до м. Києва, працювала в ДРБ УРСР імені КПРС спочатку на посаді методиста, а пізніше, головним бібліотекарем сектору організації бібліотечної роботи з дітьми науково-методичного відділу. В Україні у цей період складалася і закріплювалася система методичної допомоги дитячим, шкільним і сільським бібліотекам. У всіх цих процесах брала участь і Г. Погребняк. Першочерговим завданням було рівень діяльності обласних, районних бібліотек для дітей підняти до методичних центрів. Для вирішення цих завдань використовувалися різні форми методичної роботи притаманні дитячим бібліотекам: розробка схем діяльності науково-методичних кабінетів, програма шкіл передового досвіду, видання методично-бібліографічних матеріалів і бюлетенів із досвідом найкращих бібліотек республіки, підвищення кваліфікації бібліотекарів тощо. Особлива увага у цей період приділялась бібліотечному обслуговуванню дітей в сільській місцевості, зокрема, за її ініціативи, у більшості сільських бібліотек запроваджувались «Кімнати юного читача» [1;2].

У 1967 році розпочинає свою діяльність Республіканська бібліотека для дітей, Г. Погребняк, як вже знаний фахівець, очолила в ній новостворений науково-методичний відділ, в якому вона організовувала та брала безпосередню участь у комплексних перевірках роботи бібліотек республіки, проведенні республіканських і обласних науково-практичних конференціях, практикумах. Виступала з доповідями щодо актуальних завдань роботи дитячих бібліотек та шляхів удосконалення їх діяльності. Була співавтором, науковим редактором багаточисленних методичних матеріалів, в співавторсиві підготувала 15 методично-бібліографічних посібників, зокрема, «Українські письменники – дітям» (1975), «Трудове виховання дітей у бібліотеці» (1963) тощо [2; 3].

Щорічно, з початку 60-х років, Ганна Іванівна була упорядником (до 1969 р). і співавтором (до 1975 р.) звітів діяльності науково-методичних відділів обласних бібліотек і оглядів діяльності дитячих бібліотек України. Вона, як редактор, брала участь, у науково-методичних розробках, підготовка яких здійснювалась в ДРБ УРСР імені КПРС та в Республіканській бібліотеці для дітей.

Протягом 1970–1975 рр. Г. Погребняк долучилась до проведення наукового дослідження «Книга і читання в житті сучасного села», яке проводив науково-методичний відділ Республіканської дитячої бібліотеки разом з Республіканською бібліотекою УРСР ім. КПРС.

Значну увагу вона приділяла підбору методистів для дитячих бібліотек, серед її вихованців такі знані фахівці бібліотечної справи, як: Г. Полозова, В. Медведєва, О. Александрова, В. Олійник, В. Кабан, В. Микитенко, Т. Долбенко та багато інших [3].

З 1973 р. діяльність Ганни Іванівни пов'язана з КДІК. Її – як досвідченого практика, було запрошено на викладацьку роботу, на посаду старшого викладача кафедри бібліотекознавства. У цьому ЗВО на кафедрі бібліотекознавства, а пізніше, кафедрі дитячої літератури і бібліотечної роботи з дітьми вона пропрацювала 20 років. Викладала дисципліни «Робота с читачами», «Методика керівництва читанням». Нею були розроблені і видані п`ять методичних розробок з дисципліни «Робота з читачами», проводила наукову роботу зі студентами, була керівником наукового гуртка «Бібліотекар – керівник дитячого читання». З грудня 1984 р. обіймала посаду заступника завідуючого кафедри [2].

Також вона сприяла організації та проведенню наукового дослідження «Удосконалення форм та методів бібліотечної роботи з дітьми», яке вивчалося на базі Кременчуцької ЦБС, та було складовою частиною наукового дослідження «Підвищення рівня пропаганди літератури серед читачів – учнів 5–8 класів на допомогу вивченню природничих наук» (1984), що проводила Республіканська бібліотека для дітей разом зі студентами IV курсу кафедри дитячої літератури і бібліотечної роботи КДІК [1].

У Державній республіканській бібліотеці для дітей за ініціативою Ганни Іванівни на Вченій раді бібліотеки обговорювали тематику курсових та дипломних робіт з дисципліни, яку вона викладала у КДІК, що дозволяло наукові розробки студенів пов'язувати з практичною діяльністю бібліотек [1].

Після виходу на пенсія повертається до ДБУ для дітей, де пропрацювала до 2008 р., обіймала посаду головного методиста. Результатом її роботи в цей час стало дослідження історії становлення бібліотек для дітей в Україні. За цей період вийшли друком її наукові роботи «Становлення та розвиток дитячих бібліотек України» (кінець XIX – 1940 р.)» (2003), «Організаційно-методична діяльність бібліотек України для дітей» (1946-1976 рр.)» (2005), «Організаційно-методична діяльність бібліотек України для дітей у 1976-1991 рр.» (2008) та ін. Була членом Вченої ради бібліотеки, редакційної колегії журналу «Світ дитячих бібліотек» [3;4].

Увійшла до авторського колективу монографії «Історія розвитку бібліотек України для дітей (кінець XIX–XX ст.)» Національної бібліотеки України для дітей, що вийшла друком у 2015 р.

Є автором понад 40 наукових та методичних робіт, з яких 18 присвячені бібліотечній роботі з дітьми.

За вагомий внесок у розвиток дитячих бібліотек України, професіоналізм, значний досвід, творчий підхід до справи Г.І. Погребняк була неодноразово відзначена подяками і грамотами Міністерства культури України та нагороджена медалями «За доблесну працю» і «Ветеран праці» [4].

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Державний архів м. Києва, ф. Р- 1516 (Київський державний інститут культури ім. О. Є. Корнійчука Міністерства культури УРСР. Личные дела преподавателей, института уволенных в 1995 году. Оп. 1 «Л», спр. 1398, арк. 143–157.

2. Державний архів м. Києва, ф. Р- 1516 (Київський державний інститут культури ім. О. Є. Корнійчука Міністерства культури УРСР. Личные атестиционные дела преподавателей

утвержденных и не утвержденных в ученом звании ранее не учтенные за 1979–1986 годы. Ф. №Р–1516. Оп. 1 «Л», спр. 221, 163– 201.

3. Медведєва В. 50 творчих літ. URL: https://chl.kiev.ua/default.aspx?id=3590.

4. Погребняк Ганна Іванівна // Дитячі бібліотекарі України. Сто кращих / Держ. закл. «Нац. б-ка України для дітей» ; редкол. А. С. Кобзаренко (відповід. ред.) [та ін.]. Київ, 2012. С. 26–27; фотогр. URL: https://elib.nlu.org.ua/view.html?&id=2403.

УДК 027-047.86-048

Польовик Світлана Миколаївна,
старша наукова співробітниця відділу
формування інформаційних ресурсів
Фонду Президентів України
Національної бібліотеки України
імені В. І. Вернадського,
кандидатка наук із соціальних комунікацій,
м. Київ, Україна

БІБЛІОТЕКИ ЯК ТРОФЕЙ І ЦІЛЬ: СТАВЛЕННЯ НІМЕЦЬКИХ ТА РОСІЙСЬКИХ ОКУПАНТІВ ДО КНИГОЗБІРЕНЬ

Протягом багатовікової історії свого розвитку бібліотечні інституції, як центри акумуляції інтелектуального капіталу, неодноразово ставали об'єктами цілеспрямованого нищення та розграбування під час масштабних збройних конфліктів. Втрата бібліотечних установ та їхніх фондів внаслідок воєнних дій становить не лише матеріальну шкоду, а й непоправну втрату культурної та національної спадщини людства. Найвідомішим прикладом є Александрійська бібліотека, яка поступово деградувала та остаточно втратила фонди унаслідок серії воєнних кампаній, зокрема пожежі під час облоги міста Юлієм Цезарем (48 р. до н. е.) та подальших релігійно-політичних зіткнень.

Історія українських бібліотек є трагічною історією постійних втрат, які були спричинені війнами, окупаціями, ідеологічними «чистками» та цілеспрямованим знищенням культурної спадщини. Українським бібліотекам наразі доводиться переживати складні часи через повномасштабне вторгнення російських агресорів 24 лютого 2022 р., яке стало болючою паралеллю щодо втрати національного надбання періоду Другої світової війни (1939–1945). Ставлення фашистів у період Другої світової війни та російських загарбників під час повномасштабного вторгнення в Україну до бібліотек має багато спільних рис, які свідчать про цілеспрямоване знищення культури та історії, що не вписується в їхню ідеологію.

По-перше, спільними рисами можна назвати той факт, що обидва режими використовували дії проти бібліотек як інструмент культурного геноциду та ідеологічної війни. Їх метою було цілеспрямоване знищення фондів, зокрема і нацисти, і росіяни масово знищували «неугодні» книги – викидали з вікон, вивозили на сміттєзвалища або публічно спалювали. Фашисти знищували твори «антинімецьких» авторів, єврейських письменників, комуністичну та іншу літературу, яка суперечила нацистській ідеології. Зокрема, Національна бібліотека України ім. В. І. Вернадського до війни налічувала в своїх фондах 5 мільйонів книг, а за період війни їх кількість зменшилася на 7 тисяч [1, с. 9]. Російські загарбники також знищують українські книги, особливо ті, що видані після 1994 р., а також історичні та краєзнавчі видання, що підтверджують українську ідентичність. На окупованих територіях Донецької, Луганської, Запорізької, Херсонської, Харківської, Дніпропетровської,

Сумської областей, так звана, «воєнна поліція вилучає історичну і художню літературу з фондів книгозбірень» [2, с. 144].

По-друге, окупаційна влада як під час німецького вторгнення, так і в період російсько-української війни займається вивезенням фондів, здійснюючи «культурне мародерство». Найцінніші примірники – інкунабули, рідкісні рукописи та першодруки – вивозилися і це триває наразі, як «трофеї» до бібліотек країни-агресора. Втрати національних надбань були колосальні в період Другої світової війни, зокрема з «Львівської національної бібліотеки України німці вивезли стародруки – 3116 інвентарних одиниць, 1611 інвентаризованих і 763 незаінвентаризованих рукописів, під час війни забрали й знищили 237 примірників» [4, с. 272]. За неповними підрахунками під час російського вторгнення в Україні було «розграбовано 151 музей, який втратив понад 300 тис. експонатів, бібліотеки – близько 51 млн книг, архіви – 46 млн справ» [4, с. 273].

По-третє, нацисти і російські загарбники прагнули замінити українську літературу на ту, що відповідала їхнім політичним стандартам. Пряма заміна українських книг на велику кількість німецьких відбувалася в меншій мірі у всіх публічних бібліотеках через логістичні та політичні пріоритети. Однак в окремих установах, навчальних закладах, а також в адміністративному обігу, безумовно, відбувалося впровадження німецької літератури, навчальних посібників та пропагандистських матеріалів німецькою мовою. Під час російсько-української війни знищення української літератури та заміна її російською на тимчасово окупованих територіях є частиною системної політики культурного етноциду. Цей процес спрямований на розрив зв'язків майбутніх поколінь з українською ідентичністю та інтеграцію окупованих регіонів у російський ідеологічний простір. Для прикладу, в Маріуполі в червні 2023 р. ФСБ вилучила 1,5 тис. книжок, які назвали «екстремістськими». Замість вилучених книг окупанти завозять сотні тисяч примірників власної продукції, зокрема російську класику XIX ст. і сучасну «патріотичну» літературу, яка виправдовує війну.

По-четверте, бібліотеки ставали і, на жаль продовжують бути, цілями обстрілів і бомбардувань, що призводило і призводить до руйнування будівель, які часто мали історичну цінність. Нацисти під час відступу з Києва у 1943 р. підпалили обласну бібліотеку, знищивши близько мільйона книжок. Росіяни в Україні завдали ударів по сотнях бібліотек, багато з яких були зруйновані повністю або не підлягають відновленню, наприклад, Чернігівська обласна бібліотека для юнацтва. Загалом «внаслідок повномасштабної війни в Україні постраждало більше тисячі бібліотек, з них 274 – повністю зруйновані, а загалом знищено понад 5 мільйонів фондів – це книги та періодика» [3].

Підсумовуючи, слід зазначити, що під час війни бібліотеки та їх фонди були й залишаються мішенню і ціллю окупантів, адже зберігають національну пам'ять, яку вони так палко прагнуть викорінити. Однозначно, що бібліотеки потерпають від наслідків дій загарбників у всі часи, але вони також адаптуються і продовжують виконувати надзвичайно важливу місію – збереження історичної спадщини. Забезпечення цілісності бібліотечних фондів і матеріально-технічної бази в умовах збройного конфлікту потребує імплементації комплексного алгоритму превентивних та оперативних заходів, спрямованих на фізичний захист, цифрову консервацію та мінімізацію ризиків руйнування культурного надбання.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Лазаренко Ю. Доля бібліотек під час Другої світової війни. *Бібліотечний вісник*. 1995. С. 8–10.

2. Кабаренкова Є. Зруйновані війною бібліотеки: втрати та перспективи. *Наукові праці Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського*. 2023. Вип. 69. С. 141–153.

3. Сербін О. «Ми не фільтруємо, а оптимізуємо»: Олег Сербін про роботу бібліотек і російськомовні книги. *РБК-Україна*. 26.10.2025. URL : https://www.rbc.ua/rus/news/mi-filtruemo-optimizuemo-oleg-serbin-robotu-

1761292268.html?_gl=1*1vk3vcp*_ga*YldWNVpaT18ycnkxSGd0TkpOdm5kaWRpUi1iOFR2b3QyWlM2QjRJMTJEQnJZOUV6dkRuY3FVdVdBbjZnZFZwSw..*_ga_MDNR364TH3*MTc2NTU5MjIyNi4xMDkuMS4xNzY1NTkyMzAwLjAuMC4w (дата звернення: 25.02.2026).

4. Солошенко В. В. Проблеми повернення бібліотечних та культурних втрат України періоду Другої світової війни. *Сторінки історії*. 2022. № 54. С. 266–280. DOI: https://doi.org/10.20535/2307-5244.54.2022.264594

УДК 025.343:001.89:02-057.86Бор](477)"192"(092)

Сєдих Віктор Васильович,
головний бібліотекар відділу
бібліотекознавства
Харківської державної наукової
бібліотеки ім. В. Г. Короленка,
кандидат педагогічних наук, доцент,
м. Харків, Україна

СТАНОВЛЕННЯ УКРАЇНСЬКОЇ ШКОЛИ ПРЕДМЕТНОЇ КАТАЛОГІЗАЦІЇ В 1920-ТІ РОКИ: Б. БОРОВИЧ ТА ЙОГО ОПОНЕНТИ

Як відомо, до останньої чверті XIX ст. в бібліотеках світу панували два види каталогів: алфавітний і систематичний. Отже, в Російській імперії було так само, але у порівнянні із західною культурою, стан бібліотечної каталогізації взагалі був примітивним. Каталоги створювалися, переважно, в академічних і міських публічних (громадських) книгозбірнях, а в тисячах народних та їм подібних установ обслуговували читачів без каталогів.

За кордоном склад бібліотечних каталогів почав оновлюватися на зламі століть за рахунок введення до його складу предметних (ПК). На початку XX ст. рух за впровадження ПК охопив Західну Європу і Північну Америку. Цікаво, що в країнах англійської мови був поширений, як варіант, словниковий каталог, а німецькомовних – класичний ПК. Причина – зміна читацьких запитів.

В 1920-х роках радянська влада на теренах колишньої імперії взялася за створення оновленої мережі бібліотек, всіх необхідних в кожній з них атрибутів. Інтелектуали, що прийняли цю владу, долучилися до бібліотечного будівництва. Мета – бібліотека має бути функціональною, інакше вона буде нездатна виконувати нав'язану їй нову функцію – ідеологічну. Для більшовиків вона була головною. Отже, серед першочергових завдань постало організація каталогів.

Фахівці особливу увагу звернули на ПК, які являли собою поодинокі явища в тогочасній вітчизняній практиці. Однак, їх впровадження у бібліотечну справу їм видавалося доцільним на тлі неподобств від організації та ведення систематичних каталогів (СК). Дійсно, для поширення СК в культурно-відсталій та зубожілій країні не було створено необхідних умов: відсутність загальновизнаної схеми класифікації (Таблиць), недосконаліть, рекомендованих ГПП НКО Таблиць, створених на основі десяткової класифікації, неспроможність їх точно визначити зміст книг, оперативно реагувати на зміни в системі знань і практики, об'єктивна складність інформаційно-пошукової мови каталогу для тодішнього масового читача, фізична відсутність СК в переважній більшості бібліотек чи безнадійна застарілість книжкових каталогів з дореволюційним «стажем».

На цьому тлі «виблискували» чесноти ПК: не потрібні Таблиці класифікації, відносно проста алфавітно-предметна мова каталогу (маєш знати абетку), гнучкість, оперативність включення нових понять без руйнації його структури, відображення навіть дрібних тем, пошук яких утруднений в СК тощо.

З іншого боку, серйозним здобутком ПК була комплексність, відповідність його інформаційно-пошукової мови інтеграції наукових знань, як тенденції на зламі століть, взаємопроникнення наукових дисциплін, як наслідок, поява нових наук, технологій тощо. Відображати ці явища в СК – проблематично. Бібліотечна опінія в своїй більшості тягнулася до ПК. Формувалася чергова бібліотечна компанія 1920-х років за впровадження в бібліотеках усіх типів ПК.

Найзапальнішим пропагандистом, відомим теоретиком і практиком ПК, безумовно, був Б. Борович [7]. Його активність, творчий запал, вміння переконувати у власній правоті, виступи на форумах, навчання праці з ПК на семінарах, курсах, власноручне видання практичних посібників з предметизації (очолював кооперативне видавництво «Труд») сприяли популяризації ПК в Україні, республіках Союзу. Як відомо, він першим в країні в 1920 р. створив ПК в Харківській громадській бібліотеці (нині ХДНБ ім. В. Короленка). Цей каталог став надійним інструментарієм для консультаційно-бібліографічного відділу названої бібліотеки. Завдяки своїй ексклюзивності, він допомагав виконувати різноманітні тематичні довідки, до 200 в день, тисячі за місяць. В основу його організації були покладені тематичні запити читачів бібліотеки. Списки літератури, підготовлені у відповідь на них, відображалися під відповідними рубриками ПК. Особливістю каталогу було й те, що його вели без завчасно створених рубрик, до нього включались книги, журнали, а з них ще й розписувалися розділи, статті, зокрема й з газет; видання з предмету відсутні в фонді. Борович особисто предметизував всі документи заради уніфікації предметних рубрик, виконував роль «живого» рубрикатора. Свою концепцію, особистий досвід бібліотекознавець розкрив в низці публікацій [1, 2, 3, 4].

Д. А. Балика, об'єктивний, доброзичливий критик Боровича такий підхід до формування каталогу називав анархічним і вважав, що з часом більшість введених ним рубрик застаріє. Грунтовно свою позицію він виклав в низці статей (Червоний бібліотекар. 1924. №9. С. 71–80; 1926. №2. С. 83–86. №5. С. 77–92). На його думку ПК має створюватись за підготовленими списками предметних рубрик (ПР), відображати ядро бібліотечного фонду, «ударні книги». Така організація забезпечить стабільність ПР, відповідність їх запитам читачів. Балика одним з перших бібліотекознавців відмітив комплексність ПК, яку породжує взаємозв'язок (система) споріднених рубрик, які всебічно розкривають предмет. Борович так само приділяв велику увагу посиланням та відсиланням між ПР, однак ефект комплексності спеціально не підкреслював.

Баличин підхід був реалізований в процесі організації ПК в Військово-політичній школі Українського воєнного округу (УВО) в Києві в 1923 р. Обсяг цього каталогу був в рази менший за ПК Бібліотеки ім. В. Г. Короленка [Червоний бібліотекар.1924. №9. С. 71–80]. Публічно їхні погляди були оприлюднені на Першому Всеукраїнському з'їзді бібліотекарів в 1926 р. Після дискусії була прийнята спільна резолюція, яка зблизила їхні позиції [6, с. 65-67].

Серед опонентів Б. Боровича був знаний бібліотекознавець В. Козловський, автор каталографічної інструкції, який також підтримував тісні професійні зв'язки з ним. Він безпосередньо не розробляв ПК, але до тонкощів розумів природу бібліотечних каталогів, в тому числі їх здатність взаємодоповнювати один одного. В. Козловський був офіційним опонентом Боровича на Першій конференції наукових бібліотек України (УСРР). Там він виступав із співдоповіддю до промови Боровича «Класифікація книг в наукових бібліотеках і предметний каталог». Визнаючи усі переваги ПК, він не був категоричним щодо його масштабності, універсальності в бібліотечній практиці, ніколи не підтримував ідею повної заміни СК предметним. Його пропозиція полягала у тому, щоб експериментальним шляхом довести придатність ПК в наукових бібліотеках, організувавши його в одному з підрозділів ВБУ [5]. Отже, Козловський схилявся до підсобного статусу ПК, а основними каталогами наукової бібліотеки він вважав алфавітний і систематичний.

Л. Коган, відомий представник Одеської бібліотечної школи, не заперечуючи ефективності ПК в цілому, був противником його впровадження в темпі тогочасних

бібліотечних компаній. Зокрема, скептично поставився до наказу Політуправління УВО про повну заміну в воєнних бібліотеках СК на ПК. Відомо, що на той час ніхто не міг довести стовідсоткової перевагу ПК над СК.

Коган був розважливим вченим, він завжди спирався не на кон'юктурні, а на історико-об'єктині фактори, тому й застерігав бібліотечну спільноту від захоплення певними явищами, які з часом викликали протилежну реакцію, наприклад, поширення Десяткової класифікації. Його спостереження за проектами Б. Боровича і Д. Балики, іншими предметниками справедливо доводили, що введення ПК по бібліотеках всіх типів потребують значної науково-організаційної, практичної підготовки (Червоний бібліотекар. 1925. №9. С. 63–71).

Серед авторитетних опонентів була й Л. Хавкіна, яка на початках всіляко підтримувала діяльність Боровича з організації ПК, навіть запрошувала його до Інституту бібліотекознавства, яким вона керувала, для ознайомлення з харківським досвідом створення ПК. Через певний час вона виступила з несправедливою критикою щодо каталогу ХДБ ім. В. Короленка. Л. Хавкіна кваліфікувала його, як довідковий апарат (не каталог!), малодоступний читачам, з яким працюють співробітники консультаційного відділу. Ці факти не відповідали дійсності, каталог був відкритий для всіх, зокрема, для гостей, більш того його ящики були розкладені по столах для зручності Б. Борович гідно відповів на її перекручування [4].

Б. Борович спокійно сприймав об'єктивну критику своїх опонентів, він звик до неї, намагався пояснити, чому саме так вчинив: іноді необмежене дублювання карток в ПК, відсутність завчасно підготовленого списку ПР, що таке «апаратний підхід» тощо. Дорікання часто були справедливими. Але наш вчений творив не класичний ПК чи словниковий, а саме ексклюзивну інформаційно-пошукову систему, побудовану на предметному принципі. До речі, нікому її не нав'язував.

Таким чином, у другій половині 1920-х років Україна випередила інші союзні республіки у формуванні теорії і практики предметизації документів і ПК. Залишалося зробити ще декілька кроків, які б дозволили виконати резолюції і постанови бібліотечних форумів: розробити уніфіковану методику і теорію ПК у вигляді практичних посібників, інструкцій, списків ПР для різних типів бібліотек тощо. Подальша доля цього руху в Союзі сумно загально відома.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Борович Б. О. Практика предметного каталогу в питаннях і відповідях / ХДБ ім. В. Г. Короленка. Харків : Труд, 1928. 96 с . Рос. мовою.

2. Борович Б. О. Предметний каталог / ХДБ ім. В. Г. Короленка. Харків : Труд, 1925. 180 с. Рос. мовою.

3. Борович Б. О. Рубрики предметного каталогу / ХДБ ім. В. Г. Короленка. Харків : Труд, 1928. 350 с. Рос. мовою.

4. Борович Б. О. Ще раз за предметовий каталог (відповідь на деякі критичні уваги). *Журнал бібліотекознавства і бібліографії*. 1928. № 2. С. 50–60.

5. Козловський В. О. Реальні каталоги в наукових бібліотеках. *Бібліотечний збірник*. Ч. 1. Паці першої конференції наукових бібліотек УАН, ВБУ. Київ, 1926. С. 112–118.

6. Резолюції та постанови першого Всеукраїнського з їзду бібліотечних робітників / НКО УСРР, Управління політосвіти, клубно-бібл. відділ. Харків, 1927. 91 с.

7. Сєдих В. В. Борис Осипович Борович як непересічна постать і видатний бібліотекознавець України. *Вісник Харківської держ. академії культури* : зб. наук. праць. Харків, 2024. Вип. 66. С. 59–76.

УДК 378.147:026:027.7:023-051+340+378:37.09(73)

Соколов Віктор Юрійович,
кандидат історичних наук, доцент,
м. Київ, Україна

РОЗВИТОК ОСВІТНЬОЇ МОДЕЛІ З ПІДГОТОВКИ ЮРИДИЧНИХ БІБЛІОТЕКАРІВ У США: ІСТОРІОГРАФІЯ ПИТАННЯ

В Україні, в сучасних умовах розбудови правової держави, бібліотекарі повинні бути ознайомлені зі значним масивом законодавчих та інших нормативно-правових актів, що формують юридичні межі діяльності бібліотеки, основні напрями її розвитку та бібліотечно-інформаційної діяльності в цілому. Бібліотекарям також слід знати особливості правових аспектів взаємовідносин бібліотеки з користувачами та різними установами. Вивчення юридичних норм, що стосуються бібліотечної сфери, та їх вчасне застосування на практиці дозволяє реалізувати дієздатність бібліотеки як соціального інституту і суб'єкта права, визначати оптимальні форми взаємодії з користувачами і партнерами. До того ж, зі збільшенням кількості бібліотек юридичного профілю, обізнаність бібліотекарів у юридичній сфері набуває вагомої теоретичної і практичної значущості й актуальності (наприклад, у 1997 р. було відкрито наукову юридичну бібліотеку Національного університету «Одеська юридична академія», в якій нині нараховується майже 800 тис. примірників документів; у 1999 р. було створено Національну юридичну бібліотеку, як структурний підрозділ Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського, який забезпечує акумуляцію та ефективне використання документально-інформаційних ресурсів на різних видах носіїв, що містять правову інформацію; у 2007 р. у Центрі німецького права та європейського розвитку при Одеському національному морському університеті, завдяки вирішальному внеску у вигляді колекції книг німецького правознавця, професора, д. ю. н. Карстена Отте, було відкрито юридичну бібліотеку, яка надалі отримала назву «Бібліотека німецького права ім. професора К. Отте»; у 2017 р. було організовано Наукову бібліотеку Національного юридичного університету ім. Ярослава Мудрого в Харкові, яка до того часу пройшла складний шлях реорганізацій т а ін.). У цьому ракурсі актуальним та своєчасним для українських бібліотекознавців є вивчення більш ніж двохсотрічного досвіду діяльності юридичних бібліотек в США, а також формування професійної підготовки фахівців для зазначених установ та освітніх стандартів з такої кваліфікації, як «юридичний бібліотекар» («бібліотекар-юрист»).

Діяльність юридичних бібліотек в США та Західній Європі вже давно привернула увагу зарубіжних фахівців (як бібліотекознавців, так і юристів). Бібліографія наукових праць про розвиток зазначених установ, особливості формування професії «бібліотекаря-юриста» та освітніх стандартів з «юридичної бібліотечної справи» нараховує сотні праць. Значна частина американських бібліотечних фахівців вивчає та висвітлює досвід окремих юридичних бібліотек та профільних вишів; чимало дослідників аналізують поодинокі питання з підготовки та підвищення кваліфікації юридичних бібліотекарів [2–4; 6; 7; 12; 13]. Деякі бібліотекознавці досліджували окремі періоди розвитку певних явищ з обраної тематики, як наприклад, бібліотекар Державної бібліотеки Вісконсина Гілсон Глейзер (Gilson S. Glasier), який у своїй статті проаналізував перші 24-и щорічні зустрічі членів «Американської асоціації юридичних бібліотек» (1906–1929), а також описав діяльність її засновників [5]. Зокрема, Г. Глейзер охарактеризував та розкрив погляди видатних теоретиків та практиків американської бібліотечної справи на розвиток юридичних бібліотек та підвищення рівня професіоналізації юридичного бібліотекаря у зазначений період. Дослідник довів, що на початку XX ст., завдяки діяльності засновників

«Американської асоціації юридичних бібліотек» («American Association of Law Libraries» (AALL)) специфіка праці юридичного бібліотекаря була піднесена на рівень формування нової професії.

Значну увагу дослідників привертають питання співвідношення та балансу юридичної та бібліотечної складової у формуванні освітнього стандарту «бібліотекаря-юриста». Юридичний бібліотекар Університету Буффало Морріс Коен (Morris L. Cohen) на початку 1960-х рр.. вважав, що пошук «належного балансу між правом та бібліотечною наукою» для юридичних бібліотекарів є «фундаментальною проблемою юридичної бібліотечної освіти» [3]. М. Коен зазначав, що система формального освітнього процесу постала для юридичних бібліотекарів майже критерієм професійного статусу [4, p. 190]. Проте, розбіжності в різних університетах та в бібліотечних навчальних закладах у США були значними. Зокрема, М. Коен зазначав, що для вступу на спеціалізацію «бібліотекаря-юриста» Університету Буффало не потрібно було мати юридичну освіту, а за навчальною програмою Вашингтонського університету вона була вже необхідною. На його думку, багато посад в юридичній бібліотеці можна було обіймати без юридичної освіти або було б достатньо вчитися рік в юридичній школі. Диплом юриста у такому разі буде необхідним доповненням для тих, хто буде шукати посади керівника в юридичних або академічних (вишівських) бібліотеках. Втім, надалі М. Коен писав, що для «бібліотекаря-юриста», котрий прагне працювати в «академічній юридичній бібліотеці» або обійняти керівну посаду необхідно буде мати ступінь доктора юридичних наук [3; 4]. Однак, враховуючи тогочасні реалії, він вважав, що ще довго в юридичних бібліотеках будуть працювати кваліфіковані фахівці без юридичного ступеня з одним або двома дипломами про освіту (бібліотекаря та юриста).

Наприкінці XX ст.. освітні та професійні вимоги щодо юридичних бібліотекарів підвищились. Це також зумовило збільшення фахових публікацій з даної проблематики. Так, наприклад, менеджер з ресурсів правової інформації Джеймс Гемблтон (James Hambleton) поставив під сумнів саму можливість діяльності юридичних бібліотекарів без юридичної освіти. Він вважав, що в іншому випадку пересічний бібліотекар не в змозі буде навіть знайти певні потрібні для читачів-юристів матеріали, оскільки для цього необхідно буде мати відповідні глибокі спеціальні знання з правознавства [7]. Для створення досконалого професіонала з «юридичної бібліотечної справи», Дж. Гемблтон віддавав перевагу формальній освіті. Втім, для бібліотекаря-юриста, на його думку, достатньо було б пройти однорічну магістерську програму з юридичних наук [7, p. 42].

У 1989 р. тодішній директор юридичної бібліотеки Джорджтауна Роберт Оуклі (Robert Oakley), висловив припущення, що формальний юридичний ступінь не є необхідним у юридичній бібліотеці для більшості професійних посад, але юридичні бібліотекарі повинні оволодіти мовою права та питаннями, про які запитують користувачі їхньої бібліотеки [13, p. 156]. Ступінь доктора юридичних наук він вважав необхідним лише для деяких окремих посад. На думку дослідника, оскільки «бібліотекарі-юристи» стикаються з необхідністю орієнтуватися в конкретних юридичних питаннях та колізіях, для них достатньо було б пройти навчання на першому курсі юридичного факультету або навчальні курси з окремих юридичних галузей, наприклад, «авторського права», «свободи інформації», публічного, приватного, адміністративного права тощо.

На початку 1990-х рр.. бібліотекар-юрист та професор права в Університеті Вашингтона Пенні Хейзелтон (Penny Hazelton) зазначала, що до другої половини XX ст.. бібліотекарі-юристи досягли успіхів у встановленні післядипломної освіти як передумови для становлення своєї професії, чи то у формі наукового ступеня з бібліотечної науки, чи юридичного ступеня. Дослідниця наголошувала, що бібліотекарі-юристи можуть отримати необхідну для практики «компетентність у праві», окрім ступеня доктора юридичних наук, різними способами. Втім, П. Хейзелтон також зазначала про зростаючу складність права з його спеціалізованою лексикою, а також про складні зміни в законодавстві, що вимагатимуть від «бібліотекарів-юристів стати фахівцями з предметної області» [8].

У другій половині XX ст.. все частіше почали з'являтися наукові праці, що узагальнювали набуті знання, теоретичний та практичний досвід розвитку юридичних бібліотек та формування професії «бібліотекаря-юриста» (праці К. Брок, А. Клайнфельтер, П. Хейзелтон та ін.) [1; 8; 10; 11]. Становленню та досягненням професійної освіти з підготовки юридичних бібліотекарів присвячені праці Дж. Гемблтона, Л. Голдсміт, У. Горем, П. Джегера, М. Коена, Е. Колфілд та ін. [2; 4–7; 9]. Проте, лише у 2021 р. вийшов перший підручник з основ «юридичної бібліотечної справи» З. Джойнер та К. Ласковського (Z. Joyner, C. Laskowski) «Вступ до юридичної бібліотечної справи» («Introduction to Law Librarianship»), який дає обґрунтовані відомості для критичного сприйняття матеріалу та переосмислення діяльності й особливостей професії «бібліотекаря-юриста» [10].

У численних дослідженнях американських вчених з розвитку освітніх стандартів щодо підготовки юридичних бібліотекарів майже завжди спочатку пропонується короткий ретроспективний нарис історії становлення юридичних бібліотек та особливостей формування професійних вимог до «бібліотекаря-юриста», висвітлюються окремі найбільш виразні приклади з підготовки юридичних бібліотекарів в окремих вишах, а також загальні питання професійної підготовки бібліотечних фахівців, подальшого фахового удосконалення професії юридичного бібліотекаря. Загалом, більшість існуючих праць з досліджуваної тематики носить історико-описовий або емпірично-прикладний характер. У подібних дослідженнях автори, як правило, обмежуються історичним описом із зазначенням окремих особливостей певних напрямів підготовки юридичних бібліотекарів в окремих вишах, спеціалізованих курсах тощо. У загальній кількості праць чимало публікацій, які описують лише досвід окремих вишів. В цілому, публікації з різних питань вивчення освітніх стандартів та моделей підготовки юридичних бібліотекарів, можна умовно розподілити на такі групи: 1-а – висвітлення та характеристика окремих прикладів підготовки юридичних бібліотекарів в освітніх та бібліотечних установах; 2-а – дослідження історико-описового або емпірично-прикладного характеру; 3-а група публікацій – це наукові історико-теоретичні дослідження, в яких здійснюється аналіз понять «юридичний бібліотекар» («бібліотекар-юрист»), «юридична бібліотечна справа», «юридичне бібліотекознавство», а також характеризуються методологічні підходи до вивчення та подальшого розвитку кваліфікації юридичного бібліотекаря. Втім, залишаються невивченими ще багато питань з дослідження соціально-культурних чинників розвитку як юридичних бібліотек, так і формування освітніх стандартів професійної підготовки юридичних бібліотекарів.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Brock C. A. Law libraries and librarians: A revisionist history; or More than you ever wanted to know. *Law Library Journal*. 1974. Issue 67(3). pp. 325–361.

2. Caulfield E. Is this a profession? Establishing educational criteria for law librarians. *Law Library Journal*. 2014. Issue 106. pp. 287–328. URL: http://heinonline.org/HOL/Page?handle=hein.journals/llj106&g_sent=1&collection=journals&id=287

3. Cohen M. L. Education for Law Librarianship. *Library trends*. 1963. № 1. pp. 306–314.

4. Cohen M. L. Education for law librarianship: A Symposium background to law library education. *Law Library Journal*. 1962. Issue 55. pp. 190–199.

5. Glasier G. S. History of the American Association of Law Libraries: The Founders and the Early Years, 1906–1929. *Law Library Journal*. 1956. Issue 49. pp. 82–103.

6. Goldsmith L. M. History of the University of Washington law librarianship program. *Law Library Journal*. 1990. Issue 82(2). pp. 239–279.

7. Hambleton J. Does a law librarian need a law degree? *Mersky R. M. & Leiter R. A. (eds.). The spirit of law librarianship: A reader*. Littleton: Fred B. Rothman & Co., 1991. pp. 37–43.

8. Hazelton P. A. Law Libraries as Special Libraries: An Educational Model. *Library trends*. 1993. №. 2(42). pp. 319–341.

9. Jaeger T. Paul, Gorham Ursula. The education of law librarians in the United States from the library school perspective. *Journal of Education for Library and Information Science*. 2017. №. 1(58). pp. 3–14.

10. Joyner Z., Laskowski C. Introduction to law librarianship. Mountain View: Pressbooks, 2021. 371 p. URL: https://pressbooks.pub/app/uploads/sites/4509/2021/07/Introduction-to-Law-Librarianship-20210920.pdf

11. Klinefelter A. The Value of an academic law library in the 21 century. *Academic law libraries within the changing landscape of legal education : a primer for deans and provosts / ed. by J.S. Howland, M. Wu, R.E. Wheeler, S. Pagel*. 2020. № 84. pp. 3–17.

12. Morse A. L. New directions in education for law librarianship. *Law Library Journal*. 1977. Issue 70. pp. 329–337. URL: http://heinonline.org/HOL/Page?handle=hein.journals/llj70&g_sent=1&collection=journals&id=351

13. Oakley R. L. Education for law librarianship: Avoiding the trade school mentality. *Journal of Library Administration*. 1989. Issue 3-4. pp. 147–164.

СЕКЦІЯ 2. АРХІВОЗНАВСТВО ТА ДОКУМЕНТОЗНАВСТВО В МІЖДИСЦИПЛІНАРНОМУ НАУКОВОМУ ПРОСТОРІ

УДК 017(480)'09

Гальчинський Володимир Леонідович,
провідний бібліотекар
відділу зарубіжної україніки
Інституту книгознавства
Національної бібліотеки України
імені В. І. Вернадського,
м. Київ, Україна

АРХІВНА УКРАЇНІКА У США ПРОТЯГОМ 50–60-Х РОКІВ ХХ СТ.

З огляду на інтенсивні хвилі української еміграції, що брали свій початок наприкінці ХІХ століття та набули особливого масштабу відразу після закінчення Другої світової війни, коли спостерігався масовий виїзд інтелектуального та культурного капіталу за межі Батьківщини. У прагненні вберегти документальну спадщину від деструктивного впливу тоталітарного режиму СРСР, українці зберігали цінні архівні матеріали на теренах іноземних держав. Встановлення комуністичної диктатури в країнах Центрально-Східної Європи у другій половині 40-х років ХХ ст., зокрема в Чехословаччині, збільшило ризики втрати національно-культурної спадщини. Це спонукало представників діаспори до консолідації зусиль задля збереження україніки в нестабільному політичному ландшафті. У результаті цілеспрямованої діяльності в осередках українства, наукових інституціях та приватних зібраннях було сформовано унікальні фонди. Наразі ці історичні джерела особливого значення надійно імплементовані в архівний простір демократичних країн світу, зокрема США.

Одним з найбільших архівних осередків україніки у Сполучених штатах став Музей-Архів Української вільної академії наук (далі Музей-Архів УВАН), який заснували 10 жовтня 1945 р., з метою збирання, збереження та вивчення україніки. Його засновник В. Міяковський – активний діяч УВАН [1, с. 76 –77]. 1952 р. Музей-Архів УВАН було перевезено до Нью-Йорка [2, 2]. Під керівництвом В. Міяковського (50–60-ті роки ХХ ст.) у Музеї-Архіві була розгорнута інтенсивна робота із систематизації, класифікації, описування та каталогізації матеріалів. У цей період остаточно склалась його структура та оформились три основні відділи: 1) друкованих видань і книжкових колекцій, 2) рукописних пам'яток та архівних колекцій, 3) речових пам'яток і музейних колекцій [3, с. 417]. 12 жовтня 1965 р. постановою УВАН у США Музей-Архів при ньому отримав ім'я Д. Антоновича – у 20-ту річницю його смерті [4, с. 37].

У березні 1966 р. до Шевченківського відділу Музею-Архіву ім. Д. Антоновича було передано 10 оригінальних фотографій середини ХІХ ст. славнозвісних українців: Т. Г. Шевченка (2), О. М. Лазаревського, М. М. Лазаревського, М. І. Костомарова (2), Г. М. Честахівського (4). 28 квітня 1966 р. до фонду Музею-Архіву ім. Д. Антоновича передали пам'ятки величезної цінності: 1) Унікальний історичний фільм з різних подій в 1917 році в Києві, 2) Кобзар Т. Шевченка, видання 1867 року, 3) Книга Н. Полєвого «Русские полководцы, вид. 1845 р.», ілюстрована гравюрами з малюнків Т. Шевченка на окремих листках [5, с. 51]. 1968 р. письменниця Д. Гуменна передала до фонду Музею-Архіву своє листування з читачами та письменниками (1958 од.), книжки з дарчими автографами різних авторів (21), того ж року він поповнився архівом та книжками поета Є. Маланюка [Там само, с. 53]. У 60-х роках минулого століття відбувалось інтенсивне поповнення всіх його відділів, які збільшились у середньому на 10 тисяч одиниць зберігання [3, с. 418].

Частина збірок, пов'язаних з УВАН, зберігається у Бахмєтєвському архіві Колумбійського університету. Починаючи з кінця 50-х років ХХ ст. найціннішою його частиною є фонд В.

Винниченка. 1958 р., архівні матеріали до нього привіз літературознавець Г. Костюк з Франції. Ним це було зроблено, на виконання заповіту вдови В. Винниченка – Р. Винниченко, написаного 14 лютого того ж року [6, с. 327–328]. Сильним науковим осередком україніки у США став, заснований 1963 р. Є. Зиблікевичем – громадсько – політичним діячем, Східноєвропейський дослідний інститут ім. В. Липинського (далі СЄДІЛ) у Філадельфії. Відтоді архів В. Липинського складає основу архівної колекції СЄДІЛ [3, с. 435].

Отже, 50 – 60-ті роки ХХ століття стали часом не лише створення, а й розвитку осередків архівної україніки в США. Завдяки невтомній праці та ініціативі відомих представників діаспори, фонди архівних установ збагатилися цінними матеріалами. Це дало змогу широко представити українську культурну спадщину на теренах Північної Америки, як справжню національну скарбницю.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Антонович М. 50-річчя Української Вільної Академії Наук. *Український історик*. 1995. № 1–4 (124–127). С. 73–81.

2. Лавріненко Ю. Від пуделка до будинку з колонами (Етюд про один культурний подвиг). *Нові дні : Універсальний ілюстрований місячник*. 1972. Ч. 265. С. 1–3, 25.

3. Палієнко М. Г. Архівні центри української еміграції: створення, функціонування, доля документальних колекцій. Київ : Темпора, 2008. 688 с.

4. Міяковський В. Дмитро Антонович. Вінніпег : Накладом Української Вільної Академії Наук, 1967. 48 с.

5. Волошина О., Іванівська Т., Міяковський В. Музей-архів ім. Дмитра Антоновича в роках 1966–1968. *Вісті УВАН*. Ч. 1. Нью-Йорк, 1970. С. 50–57.

6. Костюк Г. Зустрічі і прощання: спогади. Кн. 2. Едмонтон : Канадський Інститут Українських Студій, 1998. 609 с.

УДК 930.25:355.018

Дідух Людмила Валентинівна,
завідувачка відділу технологічного забезпечення архівної справи
Українського науково-дослідного інституту
архівної справи та документознавства,
кандидатка історичних наук,
м. Київ, Україна

Міхалко Володимир Володимирович,
старший науковий співробітник
відділу технологічного забезпечення архівної справи
Українського науково-дослідного інституту
архівної справи та документознавства,
кандидат технічних наук, доцент,
м. Київ, Україна

РЕКОМЕНДОВАНІ ДІЇ ПРАЦІВНИКІВ АРХІВНИХ УСТАНОВ ЩОДО РОЗШУКУ ЗНИКЛИХ (ВИКРАДЕНИХ, ЗНИЩЕНИХ) У ХОДІ ЗБРОЙНОЇ АГРЕСІЇ ТА ТИМЧАСОВОЇ ОКУПАЦІЇ АРХІВНИХ ДОКУМЕНТІВ

В умовах збройної агресії Російської Федерації (РФ) проти України збереження національної документальної спадщини як складової історико-культурної пам’яті та

інформаційного ресурсу держави має стратегічне значення. Наразі архівні документи зазнають значних втрат унаслідок бойових дій, тимчасової окупації територій, незаконного вивезення, привласнення та навмисного знищення. Для архівної галузі подібні виклики зумовлюють необхідність формування системного підходу до обліку та документування фактів втрат архівних документів, а також задіяння ефективних механізмів реагування на такі випадки.

Особливої ваги набуває організація суцільного перевіряння наявності та стану документів на деокупованих територіях, що є важливою передумовою для встановлення масштабів завданих збитків і подальшого відновлення архівної інфраструктури. Згідно з Планом дій органів виконавчої влади з відновлення деокупованих територій територіальних громад, архівні установи на деокупованих територіях протягом шести місяців із дати завершення тимчасової окупації для встановлення фактів пошкодження, втрати або знищення документів організовують та проводять роботи із суцільного перевіряння наявності документів Національного архівного фонду (НАФ), документів тривалого зберігання, зокрема документів з кадрових питань; контролюють такі роботи в архівних установах низової ланки (за потреби), в юридичних або фізичних осіб – джерел формування НАФ та джерелах комплектування архівної установи [1].

Основними причинами втрати архівних документів у період збройної агресії та тимчасової окупації можуть бути: незаконне вивезення документів окупаційними військами або представниками окупаційної влади; їх пошкодження або повне знищення внаслідок бойових дій; а також втрата документів, що може виникнути під час евакуації чи виконанні інших супровідних заходів.

До рекомендованих дій [2, с. 61–64] щодо розшуку викрадених, знищених або пошкоджених у ході збройної агресії та тимчасової окупації архівних документів належать такі:

звернення із заявою до відповідних органів державної влади чи місцевого самоврядування з метою засвідчення фактів викрадення, пошкодження або знищення документів, що стали наслідком збройної агресії РФ. До переліку таких органів належать Державна служба України з надзвичайних ситуацій, правоохоронні органи, а також відповідні військові чи військово-цивільні адміністрації. Звернення має стосуватися виключно випадків, спричинених збройною агресією РФ, а не іншими факторами;

організація фото- та/або відеофіксації знищених або пошкоджених архівних документів, під час якої доцільно використовувати програмні застосунки, що записують метадані включно з датою, часом і місцем, де були зроблені фото і відео, що забезпечить підтвердження автентичності контенту;

складання (за потреби) пофондових списків (списки втрачених фондів, фондів, які залишилися, та які залишилися частково) для оперативного фіксування втрат документів, надалі – проведення позачергового перевіряння наявності та стану усіх документів архівної установи;

моніторинг та акумуляція верифікованих даних із відкритих джерел для документального підтвердження обставин викрадення, пошкодження або знищення архівних документів;

ініціювання кримінального провадження за фактом вчинення шкоди майну шляхом подання заяви про вчинення кримінального правопорушення за фактом викрадення, знищення або пошкодження архівних документів;

письмове повідомлення Державної архівної служби України та інших уповноважених органів (залежно від безпосереднього підпорядкування архівної установи) про зникнення документів за обставин протиправних дій або інших нез'ясованих обставин;

надання інформації та матеріалів правоохоронним органам для розслідування з метою класифікації злочинів (фіксування факту у протоколі, надання наявної інформації та документів для розслідування, надання доступу до місця події для проведення оглядів та

експертиз, інше) та отримання рішень судів; у перспективі – подання позовних заяв до судів про стягнення збитків з країни-агресора (українські суди, Європейський суд з прав людини, суди іноземних країн, в яких розміщені російські активи, інвестиційний арбітраж тощо);

ведення переліку (надалі – реєстру) архівних документів, які було пошкоджено, знищено або викрадено в результаті збройної агресії;

ініціювання передачі переліку викрадених архівних документів до відповідних міністерств та відомств країн-партнерів (із залученням можливостей Державної архівної служби України, державних (військово-цивільних, військових – залежно від обставин дії у країні особливих правових режимів) адміністрацій, Міністерства закордонних справ України та мережі закордонних дипломатичних установ України) з метою арешту або вилучення викрадених архівних документів у разі їх використання у виставках, аукціонах та інших заходах на території країн-партнерів;

виявлення копій втрачених документів, аналогічних документів, які можуть зберігатися в інших установах для виготовлення з них копій;

використання наявних копій (копії страхового фонду, фонду користування, інше) викрадених архівних документів для ідентифікації оригіналів, що можуть з'явитися на чорному ринку, аукціонах, генеалогічних ресурсах, довідковому апараті архівних установ держави-окупанта; за можливості – проведення моніторингу міжнародних та локальних антикварних ринків, де викрадені архівні документи можуть бути виставлені на продаж;

відстеження (за можливості) публікацій, виставок, електронних каталогів, інших елементів довідкового апарату архівних установ держави-окупанта, інших ресурсів, де може оприлюднюватися або безпосередньо документна інформація, або бути доступна будь-яка інша інформація/відомості про зниклі документи;

оприлюднення, публікування описів, реєстрів фондів, путівників, каталогів викрадених архівних документів, щоб унеможливити їх використання в обігу без посилання на їх незаконний статус;

створення переліку виставок архівних установ, на яких експонувалися викрадені документи, із наданням інтернет-посилання на онлайн-виставки;

створення спеціальних сторінок на сайтах архівних установ із переліками викрадених архівних документів та посиланням на наявні онлайн-публікації таких документів;

створення механізмів повідомлення громадянами інформації про можливе місцезнаходження викрадених архівних документів, наприклад, створення онлайн-платформ (чат-ботів) для повідомлень (зокрема анонімних) про виявлення місцезнаходження викрадених архівних документів.

Упровадження та реалізація комплексу подібних організаційних, правових та інформаційно-технологічних заходів, зокрема документування фактів втрат, взаємодії з правоохоронними органами, створення спеціалізованих реєстрів та забезпечення міжнародної співпраці у контексті реституції втрачених культурних цінностей, підвищить ефективність реагування архівних установ для збереження та захисту документальної спадщини України в умовах збройної агресії.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. План дій органів виконавчої влади з відновлення деокупованих територій територіальних громад, затверджений розпорядженням Кабінету Міністрів України від 30 грудня 2022 р. № 1219-р [зі змінами]. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1219-2022-%D1%80#Text (дата звернення: 07.04.2026).

2. Відновлення роботи архівних установ після деокупації території: звіт про НДР (остаточний) / УНДІАСД; кер. Л. В. Дідух. № ДР 0125U002959. Київ, 2025. 167 с. [Рукопис]. *Архів Українського науково-дослідного інституту архівної справи та документознавства.*

УДК 005.92:002:004.9

Доскіч Людмила Степанівна,
доцентка кафедри інформаційної діяльності
та зв'язків з громадськістю
Київського національного університету
культури і мистецтв,
кандидатка політичних наук, доцентка,
м. Київ, Україна

УПРАВЛІНСЬКЕ ДОКУМЕНТОЗНАВСТВО У ЦИФРОВУ ЕПОХУ: ТРАНСФОРМАЦІЯ ФУНКЦІЙ І ТЕХНОЛОГІЙ

Цифровізація суттєво трансформує управлінське документознавство, зумовлюючи перехід від традиційних моделей документообігу до інтегрованих систем управління інформацією. Документ дедалі більше розглядається як елемент цифрового середовища, що забезпечує ефективність, швидкість і прозорість управлінських процесів [13]. У сучасних умовах галузь виходить за межі традиційного розуміння, трансформуючись у дисципліну, орієнтовану на управління повним життєвим циклом документної інформації – від створення й автентифікації до зберігання, використання та аналітичної обробки. В Україні сформовано відповідну нормативну базу, що охоплює електронні документи, довірчі послуги, захист персональних даних та архівну справу [7; 10], тоді як міжнародний рівень забезпечує стандарти управління записами, метаданих, довготривалого зберігання та інформаційної безпеки [1; 2; 5].

Сучасні дослідження управлінського документознавства в умовах цифровізації демонструють різні акценти в українському та міжнародному науковому дискурсі. У вітчизняних наукових дослідженнях основна увага приділяється оновленню термінологічного апарату, узгодженню національних підходів із міжнародними стандартами довготривалого зберігання та метаданих, а також розвитку аналітичних компетентностей фахівців у сфері інформаційної діяльності [4; 8; 9]. У зарубіжних дослідженнях основний акцент робиться на практичному застосуванні технологій штучного інтелекту в Records Management (управлінні документами), зокрема для автоматизації процесів класифікації та відбору документів. Значна увага приділяється проблемам якості даних, особливостям інформаційного врядування та нестачі необхідних професійних компетентностей [1]. Міжнародні підходи також визнають ефективність штучного інтелекту у процесах оцифрування, класифікації та пошуку інформації, проте наголошують на необхідності обов'язкового людського контролю та дотримання етичних обмежень [3;5].

Сучасний етап розвитку управлінського документознавства характеризується переходом від традиційного сприйняття документа як статичного матеріального носія до його трактування як динамічного інформаційного об'єкта. Така трансформація зумовлена інтенсифікацією управлінських процесів і переходом до концепції безпаперового врядування, у межах якої документ стає інтегрованим елементом інформаційно-комунікаційних систем [4]. Це супроводжується зростанням ролі інформаційних систем, які інтегрують документообіг у цифрові платформи та забезпечують автоматизацію, аналітику й оперативність прийняття рішень [8]. У сучасних умовах ефективність управління визначається гнучкістю, технологічною адаптивністю та здатністю організацій до поетапної трансформації – від реагування на виклики до інноваційного розвитку [9]. Інформаційні технології при цьому виступають не лише інструментом автоматизації, а основою формування нових управлінських моделей.

Технологічний розвиток управлінського документознавства пов'язаний із впровадженням комплексних рішень, що поєднують системи ECM і DMS, інструменти розпізнавання документів, RPA, технології штучного інтелекту та хмарні сервіси [6].

Визначальним є не окремий продукт, а побудова цілісної інформаційної архітектури з урахуванням метаданих, контролю доступу, строків зберігання та інтеграції систем. Інтелектуальні технології автоматизують класифікацію, пошук і аналіз документів, водночас підвищуючи вимоги до якості даних, безпеки та контролю алгоритмічних рішень [3; 5]. Функціональна трансформація галузі проявляється у переході від реєстраційно-облікової моделі до інформаційного врядування, де ключовими стають метадані, простежуваність, контроль доступу та доказовість інформації [2]. Це зумовлює зміну професійних вимог і зростання ролі компетентностей у сфері даних, інформаційної безпеки та аналітики. Одночасно ускладнюється ризиковий профіль, пов'язаний із якістю даних, алгоритмічними помилками та кіберзагрозами [3].

Нормативно-правова база України у сфері електронного документообігу є достатньо розвиненою, проте фрагментованою, тоді як міжнародні стандарти забезпечують більш системний підхід до управління документами, метаданими та безпекою [2; 10]. Міжнародна система стандартів характеризується високим рівнем системності та охоплює ключові аспекти управління документною інформацією: принципи управління документами (ISO 15489-1), організацію систем документаційного забезпечення (ISO 30301), використання метаданих (ISO 23081), забезпечення довготривалого зберігання (ISO 14721, ISO 19005-4), а також питання інформаційної безпеки, захисту приватності та управління штучним інтелектом (ISO/IEC 27001, 27701, 42001). Додатково важливу роль у формуванні сучасного регуляторного середовища відіграють регламент eIDAS і AI Act [2]. У зв'язку з цим постає потреба у гармонізації національних підходів із міжнародними практиками.

Практична трансформація документаційного забезпечення управління полягає у переході від фрагментарної автоматизації до системного підходу, орієнтованого на оцінку цінності та ризиків документної інформації. Реалізація змін відбувається поетапно – від аналізу нормативного середовища та процесів до впровадження пілотних рішень і їх масштабування з урахуванням ефективності та якості даних [7]. У результаті управлінське документознавство формується як інтегрована галузь, що поєднує традиційні підходи з можливостями інформаційно-комунікаційних технологій та аналітики даних.

Подальший розвиток управлінського документознавства пов'язаний із інтеграцією систем документообігу з корпоративними платформами класу ERP і CRM, застосуванням блокчейн-технологій для забезпечення цілісності та незмінності даних, а також гармонізацією національного законодавства із вимогами AI Act [2; 5]. Важливим елементом цифрової трансформації державного управління в Україні є Система електронної взаємодії органів виконавчої влади (СЕВ ОВВ), яка забезпечує захищений обмін електронними документами між органами виконавчої влади [11]. Система охоплює всі етапи роботи з документами – від їх створення та погодження до зберігання й архівування – із використанням кваліфікованого електронного підпису. Її функціонування сприяє формуванню єдиного інформаційного простору, підвищенню прозорості управлінських процесів і впровадженню принципів «безпаперового» документообігу в Україні [11]. Отже, управлінське документознавство трансформується у напрямі формування інтегрованих систем управління цифровими записами, що поєднують технологічні інновації, нормативні вимоги та аналітичні підходи. Подальший розвиток галузі пов'язаний із переходом до комплексних цифрових екосистем, у межах яких документ виступає не лише носієм інформації, а ключовим елементом управління знаннями, прийняття рішень і забезпечення інституційної пам'яті організацій.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Alaoui S. Artificial intelligence and records management in contemporary organizations: what cultural aspects are required? Insights from the information culture framework (ICF). *Records Management Journal*. 2024. URL: https://doi.org/10.1108/rmj-08-2023-0041.

2. ISO 23081 Metadata for records. *Just a moment...* URL: https://committee.iso.org/sites/tc46sc11/home/projects/published/iso-23081-metadata-for-records.html?utm_source=chatgpt.com (date of access: 10.04.2026).

3. Mooradian N., Franks P. C., Srivastav A. The impact of artificial intelligence on data privacy: a risk management perspective. *Records Management Journal*. 2025. URL: https://doi.org/10.1108/rmj-06-2024-0013.

4. Orlov O., Nesterenko V. The use of artificial intelligence in document management: prospects and challenges. *State Formation*. 2025. Vol. 1, no. 37. URL: https://doi.org/10.26565/1992-2337-2025-1-39 (date of access: 17.04.2026).

5. Using AI for digital selection in government – The National Archives. *The National Archives*. URL: https://surl.li/kowsqm (date of access: 07.04.2026).

6. What is Enterprise Content Management (ECM)?. *AIIM – The Association for Intelligent Information Management*. URL: https://surl.li/axbima (date of access: 10.04.2026).

7. Деякі питання документування управлінської діяльності: Постанова Каб. Міністрів України від 17.01.2018 № 55: станом на 3 жовт. 2025 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/55-2018-п#Text (дата звернення: 11.04.2026).

8. Перчук О., Вовченко Р., Артюх О. Особливості впровадження цифровізації документообігу в державних установах (на прикладі бібліотек та архівів). *Економіка та суспільство*. 2023. № 53. URL: https://doi.org/10.32782/2524-0072/2023-53-70.

9. Петрович В. Сучасний стан та тенденції розвитку управлінського документознавства. *Philosophy and Governance*. 2024. № 3-4. С. 27–36. URL: https://doi.org/10.70651/3041-248x/2024.3-4.04.

10. Про електронні документи та електронний документообіг : Закон України від 22.05.2003 № 851-IV: станом на 1 січ. 2024 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/851-15#Text (дата звернення: 10.04.2026).

11. Система електронної взаємодії органів виконавчої влади (СЕВ ОВВ). *Державне підприємство «ДІЯ»*. URL: https://se.diia.gov.ua/sev-ovv (дата звернення: 11.04.2026).

12. Тарасенко Д. Електронний документообіг як інструмент управління інформаційними процесами в компанії. *Review Of Transport Economics And Management*. 2025. № 12(28). С. 182–187. URL: https://doi.org/10.15802/rtem2024/317890.

13. Трещов М. М. Трансформація управлінського документознавства та документообігу в умовах цифровізації. *Інвестиції: практика та досвід*. 2026. № 4. С. 287–293. URL: https://doi.org/10.32702/2306-6814.2026.4.287.

УДК 314.151.3-054.73(477)

Закірова Світлана Геннадіївна,
завідувачка відділу обслуговування
інформаційними ресурсами
Національної бібліотеки України
імені В. І. Вернадського,
кандидатка історичних наук, доцентка,
м. Київ, Україна

ВИМУШЕНО ПЕРЕМІЩЕНІ ОСОБИ В УКРАЇНІ: АНАЛІЗ ВАРІАТИВНОСТІ ТЕРМІНОЛОГІЇ В ІНФОРМАЦІЙНОМУ ПРОСТОРІ

Триваючи вже понад 12 років, війна за незалежність України спричинила колосальні за обсягами і масштабами зміни в усіх без винятку сферах життя нашої країни. Одним із трагічних наслідків цієї війни стала наймасштабніша за всю історію України міграційна

криза, яка виникла через вимушений виїзд мільйонів українських громадян з місць постійного проживання у пошуках безпеки і захисту від агресивних військових дій рф.

За даними Платформи оперативних даних УВКБ ООН через війну росії проти України станом на 10 лютого 2026 р. зареєстровано понад 5,9 млн громадян, які виїхали з України (з них 5,4 млн – в Європі і 0,5 млн – за її межами) [1]. Статистика Міністерства соціальної політики, сім'ї та єдності України станом на березень 2026 р. свідчить про 4,6 млн внутрішніх переселенців [2]. Пік вимушеного переселення приходиться на кінець 2022 р. – початок 2023 р., коли за різними оцінками чисельність утікачів від війни в Україні загалом сягала до 15 млн осіб.

Якщо вважати, що наприкінці 2025 р. населення України на підконтрольних територіях становило за оцінками директорки Інституту демографії та соціальних досліджень імені М. Птухи Е. Лібанової від 28 до 30 млн осіб [3], то на сьогодні кожний третій українець (а якщо враховувати цифри тих, хто виїжджали 2023 р., то кожен другий**!!!**) фактично є вимушено переміщеною особою.

Інформаційний запит суспільства на репрезентацію особливостей процесу вимушеного переміщення виявився високим з початку війни у 2014 р., ще більше посилився після 24. 02. 2022 р. і продовжує залишатися таким.

Чисельність українських громадян, які вимушені були покинути власну країну і опинитися поза межами звичного життєвого простору є чи не найчастішим аспектом різних характеристик процесу вимушеного переміщення в інформаційному просторі. Разом з тим в інформаційних потоках різнопланових матеріалів загальне поняття українських вимушених переселенців розмивається використанням різних термінів, тож розрахунки і відомості напряму залежать від розуміння основних дефініцій, що пов'язані з визначенням тих, кого вважають переміщеними особами.

Системно працюючи над дослідженням проблем вимушено переміщених осіб в Україні з 2015 року, можемо виділити певні тенденції представлення цієї категорії українських громадян в інформаційному просторі і виокремити основні терміни для визначення вимушено переміщених осіб.

Найбільш загальною назвою вимушено переміщених осіб через війну рф проти України в комунікаційному середовищі виступає термін «утікачі від війни», оскільки він відображає головну причину переселення українців. Натомість існують і інші, більш-менш усталені і різною мірою регламентовані поняття і визначення:

- *1. Внутрішньо переміщена особа (ВПО) – особа, яка через військові дії, тимчасову окупацію та/або з метою уникнення негативних наслідків війни змушена покинути постійне місце проживання і виїхати до безпечних місць в межах кордонів України.*

Дана дефініція чітко визначена у правовому полі України (ст. 1 Закону України «Про забезпечення прав і свобод внутрішньо переміщених осіб» № 1706-VII від 20 жовтня 2014 р.) і регламентує відповідний статус для встановленої категорії населення.

- *2. Зовнішньо переміщена особа – особа, яка через військові дії, тимчасову окупацію та/або з метою уникнення негативних наслідків війни змушена покинути постійне місце проживання і виїхати до безпечних місць за межами території України.*

Юридичне визначення цієї категорії населення станом натепер відсутнє. Маємо певні застереження щодо використання такого терміну, оскільки після виїзду закордон для оформлення законності перебування на території іноземної країни українці мають визначитися і відповідно подати документи для отримання правового статусу (тимчасовий захист, біженці, аналогічні національні статуси). Утім «просторовий» підхід є найбільш вдалим для визначення географічних меж перебування вимушено переміщеної особи. Дефініція «зовнішньо переміщена особа» доволі широко використовується у засобах комунікації, аналітичних матеріалах, наукових публікаціях і навіть нормативних документах органів влади [4].

Для визначення цією категорії переселенців інколи застосовується поняття «біженці», але його використання також є умовним. Наприклад, фахівці Міжнародної організації з міграції (МОМ) і Управління ООН у справах біженців (УВКБ ООН), які проводять постійний моніторинг переміщення українців, у своїх звітах використовують термін «біженці», проте наголошують на не юридичному підході до дефініції, а умовному визначенні тих українців, які через війну виїхали за межі України.

- *3. Повторно переміщена особа – особа, яка з метою пошуку безпеки і уникнення негативних наслідків війни повторно вимушено залишила своє місце проживання та перемістилася з територій, на яких ведуться бойові дії, відбулася окупація, а також житлове приміщення якої внаслідок спричинених збройною агресією рф проти України знищено або пошкоджено.*

Визначення цієї категорії переселенців існує в нормативному полі України опосередковано, через поняття «повторне переміщення» (Порядок надання допомоги, затверджений Постановою Кабінету Міністрів України від 20 березня 2022 р. № 332 «Деякі питання виплати допомоги на проживання внутрішньо переміщеним особам», зі змінами від 2023–2025 рр.). Зазначимо, що у документі уряду йдеться лише про ВПО, що суттєво звужує коло осіб, які можуть вважатися такими, що зазнали повторного переміщення. На наш погляд, аналіз проблем вимушених переселенців в Україні доводить, що визначення повторного переміщення має бути розширене. Наприклад, дефініція має враховувати ситуацію, коли особа, що вперше перемістилася до більш безпечних регіонів, через різні обставини може бути змушена знову переїхати. А оскільки нове місце не є її постійним місцем проживання, таке переміщення навіть у межах більш-менш безпечних територій України (хоча через активне застосування ракет і БПЛА по всій території України рівень безпеки є відносним поняттям) має вважатися повторним. Так само і повернення з-за кордону на інше, не постійне місце проживання особи на території України, за певних обставин може вважатися повторним переміщенням. Наприклад, якщо повернення є неможливим через прямі військові дії рф проти України в районі лінії бойового зіткнення або окупацію місцевості, або житлове приміщення особи зруйноване чи його пошкоджений стан не дозволяє безпечного проживання. Хоча згідно п. 8 вищезгаданого Порядку надання допомоги особа, яка перебувала за кордоном, може отримати статус ВПО. Але це не означає визнання факту повторного переміщення особи. Зазначені нами ситуації з повторним переміщенням непоодинокі. Зокрема, за даними МОМ у квітні 2024 р. 37 % ВПО, які повернулися з-за кордону, розмірковували про повторне переміщення [5]. Варто наголосити, що проблеми повторного переміщення в інформаційному просторі репрезентовані значно менше, частіше вони представлені в аналітичних звітах міжнародних організацій чи наукових публікаціях у закордонних виданнях [6] за участі українських вчених, які самі є вимушено переміщеними особами.

Отже, в інформаційно-комунікаційному просторі станом натепер існує декілька термінів для визначення «утікачів від війни» – категорії українського населення, що вимушені були через військову агресію рф проти України покинути власне місце проживання у пошуках безпеки. У правовому полі України чітко врегульованим і регламентованим є визначення «внутрішньо переміщена особа», натомість науковці, аналітики і представники засобів комунікації широко використовують також поняття «зовнішньо переміщена особа», менш сталим і поки недостатньо розповсюдженим в інформаційному просторі є термін «повторно переміщена особа».

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Ukraine Refugee Situation. Operational Data Portal. 03.04.2026. URL: https://data.unhcr.org/en/situations/ukraine (дата звернення: 03.04.2026).

2. Внутрішньо переміщені особи. *Державне підприємство «Інформаційно-обчислювальний центр Міністерства соціальної політики України».* 02.01. 2025. URL: https://www.ioc.gov.ua/analytics/dashboard-vpo (дата звернення: 03.04.2026).

3. Скільки людей нині в Україні: експерт озвучила цифри. *Finance.ua.* 30.10.2025. URL: https://news.finance.ua/ua/skil-ky-lyudey-nyni-v-ukraini-ekspert-ozvuchyla-cyfry (дата звернення: 03.04.2026).

4. Коляда Н., Панченко Р. Соціальна політика ЄС щодо інтеграції зовнішньо переміщених осіб з України на ринок праці. *Соціальна робота та соціальна освіта*. 2025. № 1(14). С. 112–120. DOI: https://doi.org/10.31499/2618-0715.1(14).2025.331708

5. Звіт про внутрішнє переміщення населення в Україні. Опитування загального населення. Раунд 16 (10 березня–11 квітня 2024 р.). *Міжнародна організація з міграції.* 19 червня 2024. URL: https://dtm.iom.int/sites/g/files/tmzbdl1461/files/reports/IOM_UKR_GPS_Internal%20Displacement%20Report_Round%2016_UA_June%202024.pdf (дата звернення: 03.04.2026).

6. Howlett M., Dvornichenko D. Losing and finding home twice: Ukrainian women's experiences of secondary internal displacement. *Journal of Ethnic and Migration Studies.* 2025. No. 51(15). P. 1–20. DOI: https://doi.org/10.1080/1369183X.2025.2499712

УДК 347.78.01

Закіров Марат Борисович,
завідувач відділу політологічного аналізу
Служби інформаційно-аналітичного забезпечення
Національної бібліотеки України
імені В. І. Вернадського,
доктор політичних наук, доцент,
м. Київ, Україна

ПРОБЛЕМА ЗБЕРЕЖЕННЯ АВТОРСЬКИХ ПРАВ В УМОВАХ ІНФОРМАЦІЙНОГО СУСПІЛЬСТВА

Комплексний характер впливу процесів глобальної цифровізації інформаційно-комунікаційного середовища зумовив суттєві зміни в організації і методиці збереження, обміну і доступу до усіх без винятку видів інформації. Сучасні технологічні можливості сприяли трансформації поведінки користувачів щодо отримання інформації як у процесі роботи з необхідною літературою, так і в якості відпочинку чи розваги. На теперішній час уже можна констатувати, що левову частину як навчальної або спеціальної наукової літератури, так і художніх творів користувачі воліють зберігати саме на електронних носіях або отримувати через мережу Інтернет. Таким чином, вибудована за попередню історію людства комплексна система поводження з інформацією певною мірою втрачає актуальність.

Однією з вагоміших проблем інформаційного суспільства є те, що культурне і наукове надбання на традиційних носіях опиняється поза увагою більшої частини людства, яка звикла до зручного доступу через смартфон або комп'ютер. Тобто можна сказати, що ми стрімко наближаємося до ситуації, коли настане такий стан, що не представлені у мережі художні твори, наукові роботи та інші інформаційні продукти будуть втрачені для користувачів. Як вказує українська дослідниця М. Шевченко: «… суттєвим ризиком є перспектива втрати унікальної частини культурної спадщини. Проблема здобула назву «чорна діра XX століття», й нині її активно обговорюють у світових колах» [1, с. 13]. Бібліотеки як і раніше мають мільйони одиниць зберігання, але у сучасному цифровому світі все частіше спрацьовує принцип «якщо інформації немає в мережі, її немає взагалі».

Проте сучасні технології дозволяють ефективно вирішувати цю проблем, і у світі вже існує чималий досвід практичного втілення масштабних проєктів поступового забезпечення доступу до усього масиву інформації, що накопичений у провідних бібліотеках світу, за допомогою сучасних технологій. Зокрема, відомий проєкт корпорації Google зі створення електронної бібліотеки Google books. Амбітний проект, що декларував відтворення електронної версії всесвітньовідомої давньої Олександрійської бібліотеки. Компанія з 2004 року у співпраці з низкою провідних бібліотек США і Європи оцифровує і розміщує у власній базі даних книги і журнали, до яких надає доступ користувачам у декількох режимах перегляду.

Аналогічний проект ще у 1997 році було започатковано у Національній бібліотеці Франції. В електронній бібліотеці «Галліка» по мірі оцифрування матеріалів розміщуються у вільному доступі найбільш цінні фонди. Відповідні проєкти реалізуються і в інших країнах Європи, у тому числі і в України. Проте, слід зауважити, що специфічні технологічні рішення у цифрових засобах інформації дозволили максимально спростити процес тиражування і розповсюдження усіх видів інтелектуальної продукції, що суттєво актуалізувало питання порушення авторських прав. Як наслідок, деякі з відомих проєктів цифровізації стикнулися з певними проблемами. Зокрема, американська «Гільдія авторів» ініціювала судову кампанію проти порушення авторських прав компанією Google. Остаточну крапку у десятилітній судовій тяганині поставив Верховний суд США і дозволив подальшу роботу з певними умовами. У свою чергу суд ЄС вирішив, що французький «Закон про недоступні книжки XX століття», який спростив порядок оцифрування творів, не відповідає Директиві 2001/29/ЕС від 22 травня 2001 року. У результаті юридичних консультацій, з урахуванням специфіки співвідношень національного законодавства Франції і компетенції ЄС, процес оцифрування також було продовжено, але у дещо повільнішому темпі.

Поряд із суто юридичними питаннями проблема «авторського права» має і певні термінологічні та змістовні особливості. Зокрема, у відповідності до об'єкту уваги вона розділяється на дві складові: «захист авторських прав» і «збереження авторських прав». Слід зазначити, що і у науковому, і у суспільному дискурсі абсолютний пріоритет належить саме «захисту авторських прав», тому у випадках використання поняття «збереження авторських прав» іноді виникають непорозуміння навіть серед фахівців. Отже, коли мова йде про збереження прав – це стосується правомірної діяльності бібліотек, видавництв, інтернет ресурсів тощо з тиражування або надання доступу до творів відповідно до прав автора об'єкту інтелектуальної власності. Тобто збереження прав – це процес і механізм правової реалізації основної мети твору – донесення інформації до користувача з отриманням автором або іншим правовласником відповідної винагороди, якщо така передбачена. Крім того, збереження прав передбачає можливі обмеження прав автора відповідно до політики окремих видавництв або установ, з якими автор вступає у відносини. У свою чергу «захист авторських прав» стосується питань запобігання можливим порушенням правил і норм збереження авторських прав або відновлення у адміністративному чи кримінальному процесі уже порушених прав.

Отже, у розглянутих нами випадках створення і діяльності електронних бібліотек збереження авторських прав стосується створення достатньо ефективного, з точки зору законодавства, механізму реалізації майнових прав авторів або їхніх нащадків у процесі цифровізації творів і наданні доступу до них. У свою чергу згадані судові позови та судовий розгляд справ є актом захисту авторських прав, що на думку позивачів, були або могли бути порушені.

Слід зазначити, що питання збереження авторських прав науковців має певні особливості. Зокрема, майнові права на твори створені у зв'язку з виконанням трудового договору зазвичай належать спільно автору та юридичній особі, де він працює. Натомість, голова Ради директорів ORCID і член Керівної ради IFLA Л. Д. Хінчліфф у статті «Пояснення стратегії збереження прав» зауважує, що багато академічних установ, незважаючи на свої інституційні права власності як роботодавця, схильні визнавати своїх співробітників як власників авторських прав на створені ними твори [2]. Проте, навіть у зазначених випадках

зберігаються певні особливості збереження авторського права у залежності від співвідношення політики конкретних журналів, видавців, бібліотек.

Зокрема, проректор з досліджень та розробок в Арктичному університеті Норвегії К. Брекке повідомляє про політику відкритого доступу закладу, яка передбачає, що автори зберігають права на свої рецензовані рукописи, які тепер можна завантажити та зробити доступними без будь-якого періоду ембарго в інституційному сховищі Munin, незалежно від політики видавця. Якщо окремий автор відмовляється, він (вона) може відмовитися, але жоден видавець не має права змусити її/його не оприлюднювати рукопис у відкритому доступі через відкрите сховище установи [3]. На теперішній час основним принципом, що використовується більшістю установ є принцип відкритої науки Open Science, що спирається на широке використання цифровізації і забезпечення безкоштовного відкритого он-лайн доступу Open Access. Водночас, чимала частина видавців пропонують для авторів, що обирають шлях публікації з передоплатою, встановлення періодів ембарго на вільний доступ читачів і таким чином обмежують права авторів.

Отже, інформаційне суспільство суттєво актуалізує питання збереження авторських прав. Цифровізація потребує змін до підходів збереження і надання доступу до інформації. Абсолютизація дотримання принципів збереження авторських прав з одночасним агресивним застосуванням механізмів їх захисту загрожує зникненням значної частини культурної спадщини. Накопичений на теперішній час досвід створення електронних бібліотек і реалізації принципу відкритої науки свідчить про можливий шлях до узгодження інтересів авторів або видавців із суспільним запитом на сучасний, максимально вільний і зручний доступ як до накопиченого культурного надбання, так і до нових творів.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Шевченко М. Авторське право в контексті оцифрування документів XX століття бібліотеками України: законодавчий і техніко-технологічний аспекти. *Вісник Книжкової палати*. 2022. № 7. С. 13–23. DOI: https://doi.org/10.36273/2076-9555.2022.7(312).13-23.

2. HInchliffe L. J. Explaining the Rights Retention Strategy. *The Scholarly Kitchen*. URL: https://scholarlykitchen.sspnet.org/2021/02/17/rights-retention-strategy/ (дата звернення: 04.04.2026).

3. Brekke C., Aspaas P. An Institutional Rights Retention Strategy. *Open Science Talk*. 2022. №40. DOI: https://doi.org/10.7557/19.6436.

УДК 351.746:007(477):[316.32:004

Кириєнко Євгенія Олексіївна,
асистентка кафедри інформаційної діяльності
та зв'язків з громадськістю
Київського національного університету
культури і мистецтв,
м. Київ, Україна

ІНФОРМАЦІЙНА БЕЗПЕКА УКРАЇНИ В УМОВАХ ГЛОБАЛІЗОВАНОГО ІНФОРМАЦІЙНОГО ПРОСТОРУ

В умовах сучасних регіональних, глобальних та інформаційних протистоянь, повномасштабного військового вторгнення росії в Україну, деструктивних комунікативних впливів та спецоперацій, зіткнення протилежних національних інтересів, поширення інформаційної агресії та експансії, захист українського інформаційного простору та

гарантування інформаційної безпеки держави стає пріоритетним стратегічним завданням України у системі глобальних інформаційних відносин. Формування ефективної системи безпеки в інформаційній сфері, збереження інформаційного суверенітету, є найгострішою проблемою для України, яка весь час є об'єктом зовнішньої інформаційної агресії, маніпулятивних інформаційних практик та руйнівного порушення інформаційного простору паралельно з військовими діями. В умовах російсько-українського конфлікту, повномасштабного вторгнення, захист українського суспільства від негативних інформаційно-психологічних операцій та впливів, гарантування інформаційного суверенітету та інформаційної безпеки набувають першорядного значення і стають факторами функціонування України як суверенної та незалежної держави та збереження її національної ідентичності.

Проблеми захисту національного інформаційного простору, інформаційну безпеку в різних аспектах досліджували багато українських науковців, що свідчить про гостроту даного питання. Зокрема, ґрунтовно проблему відображено у працях В. Остоухова, М. Присяжнюка, О. Фармагея, М. Чеховської (концептуальні засади інформаційної безпеки та соціально-правові аспекти проблеми) [3], [4], Є. Скулиша (історія інформаційно-психологічного протиборства та сугестивні технології маніпулятивного впливу) [2], [5], В. Богуша, В. Бровка, В. Настардіна (стан та перспективи процесів протиборства в кіберпросторі, організація забезпечення безпеки кіберпростору) [7], В. Петрика (методика проведення спеціальних інформаційних операцій) [8], Д. Казмірук (визначення ролі інформаційної безпеки як складової національної безпеки в умовах повномасштабної війни) [6] та багатьох інших дослідників.

Колективна праця В. Остоухова, М. Присяжнюка, О. Фармагея, М. Чеховської [3], [4], присвячена широкому колу проблем, що стосуються інформаційної безпеки: загрозам безпеці держави та її громадянам в інформаційній сфері, стратегій розвитку та формування єдиного інформаційного простору України, технологій інформаційних операцій та інформаційно-психологічного впливу, захисту від цих впливів, системі забезпечення інформаційної безпеки України, особливостям функціонування її суб'єктів. Окрему увагу приділено базовим поняттям, концептуальним засадам інформаційної безпеки, визначенні об'єктів інформаційного впливу. На думку авторів інформаційна безпека є важливою сферою забезпечення національної безпеки і невід'ємною складовою кожної зі сфер національної безпеки. Інформаційні ресурси, інформаційний простір, інформаційні технології суттєво впливають на рівень і розвиток економічного, науково-технічного й культурного розвитку. Адже розвиток України як демократичної, суверенної, та економічно розвиненої держави можливий за тільки за умови забезпечення високого рівня інформаційної безпеки [3], [4].

У праці «Інформаційна безпека (соціально-правові аспекти)» за загальною редакцією Є. Скулиша [2], [5] розглянуто історію, теперішній стан інформаційно-психологічного протиборства держав, особливості використання інформаційного впливу у вимірі глобального цивілізаційного протистояння. Дослідники констатують наявність суттєвих загроз національній безпеці України в інформаційній сфері та пропонують, на їх думку, ефективну систему забезпечення інформаційної безпеки суспільства та держави. Автори зазначають, що як показує практика, що на сьогодні будь-яка держава самотужки не в змозі захистити себе, тим більше використовуючи тільки військові засоби. Отже, забезпечення безпеки стає системним завданням, до якого входять економічні, політичні, інформаційні та інші комплексні заходи. Ефективно вирішувати це завдання можливо лише завдяки системному застосуванню усіх методів, засобів, форм та протидії, включаючи насамперед інформаційну складову. Саме тому в багатьох розвинутих країнах відбувається об'єднання сил та засобів інформаційно-психологічної протидії, що призначені для досягнення військових, політичних та інших цілей [2], [5].

На даний час інформаційні комунікації все більше переходять в кіберпростір. Тому питання його захисту є надзвичайно актуальним. Українські вчені В. Богуш, В. Богуш, В. Бровко, В. Настардін в своєму дослідженні [7] систематизували знання про процеси протиборства в кіберпросторі, стан та перспективи розвитку сучасного кіберпростору, організації забезпечення безпеки кіберпростору, засобів та методів кіберзахисту. На думку авторів, «кіберпростір, що не обмежений державними кордонами, став найважливішим полем політичної, економічної, інформаційної та культурної конкуренції держав, суспільств і особистостей, в якому стикаються інтереси різних політичних суб'єктів, різних держав і центрів політичної сили» [7].

В. Петрик у своїй праці [8] справедливо наголошує, що сучасний інформаційний простір держави вже довгий час перебуває під різноманітними впливами, що виявляються у намаганнях встановити контроль над ЗМІ з метою заволодіння громадською думкою та переконаннями, які часто суперечать національним [8]. На думку автора, забезпечення безпеки держави та окремих громадян на сьогодні стає першорядним, системним завданням, до якого входять економічні, політичні, інформаційні та інші запобіжні заходи [8]. Дослідник наголошує, що успішно вирішити ці завдання можна лише завдяки системному і комплексному застосуванню різноманітних засобів та форм захисту, включно і насамперед з інформаційно-психологічною складовою.

Інформаційна безпека стала інтегрованою складовою національної безпеки і її в сучасних умовах дослідники інтегрують в управлінський процес як пріоритетну функцію в країні. Інформаційна безпека передбачає контроль за непоширенням дезінформації, сприяння цілісності суспільства, забезпечення якісного всебічного інформування громадян та вільного доступу до різних джерел інформації, збереження інформаційного простору та суверенітету, а також протидію негативним інформаційно-психологічним пропагандистським впливам та захист національного інформаційного простору від маніпуляцій, та інформаційних операцій. Системне вирішення проблеми інформаційної безпеки дасть змогу гарантувати права громадян на отримання всебічної, об'єктивної та якісної інформації та захистити інтереси суспільства і держави [1].

Інформаційна безпека – «це стан захищеності життєво важливих інтересів держави, особистості, суспільства, при якому зводиться до мінімуму завдання ворогом збитків через недостовірність неповноту і невчасність інформації, її негативний вплив, негативні наслідки дії інформаційних технологій, а також через несанкціоноване поширення інформації» [9]. Це визначення є загальноприйнятим та відображає різні аспекти взаємодії усіх суб'єктів інформаційних відносин.

Актуальність проблеми гарантування інформаційної безпеки України зумовлена актами насильства, розповсюдженням національної ворожнечі, антиукраїнськими впливами, які пропагують ідеї сепаратизму, і є спробами знищення міжнаціональної злагоди, руйнування національної ідентичності держави, посягання на конституційний лад України, її територіальну цілісність. Проблема гарантування інформаційної безпеки України актуалізується в умовах повномасштабної війни, коли з боку російської федерації відбувається упереджене та тенденційне висвітлення фактів та явищ, інформаційна агресія, а дії та технології російських інформаційно-психологічних операцій та впливів спрямовані на забезпечення домінування як на українському так й на глобальному інформаційному просторі та на утримання інформаційної переваги. Через російські пропагандистські операції, інформаційно-психологічні диверсії, їхні ЗМІ відбувається вплив не лише на суспільну свідомість українців, а й на світову спільноту [1].

Загрози національній та інформаційній безпеці України – «це сукупність чинників та умов, які складають небезпеку життєво важливим інтересам суспільства, держави і особи через можливість негативного інформаційного впливу на поведінку та свідомість громадян, а також на відповідні інформаційні ресурси та їх інформаційну та технічну інфраструктуру» [8].

До загроз національній безпеці України в інформаційній сфері відносять: викривлення, блокування, спотворення, замовчування, тенденційне та упереджене висвітлення інформації; прояви обмеження доступу громадян до інформації та свободи слова; несанкціоноване її поширення; інформаційну експансію з боку інших держав та її руйнівне інформаційне вторгнення в український інформаційний простір, відкриту дезінформацію; явище, коли країни з більшим інформаційним та економічним потенціалом отримали можливість розширювати свій вплив через свої ЗМІ на населення і громадськість менш потужної держави (наприклад, України); не виваженість державної інформаційної політики та відсутність необхідної інфраструктури в інформаційній сфері; виникнення і функціонування у національному інформаційному просторі держави непідконтрольних їй інформаційних потоків; поширення ЗМІ культу жорстокості, насильства; повільність входження України у світовий інформаційний простір; розміщення дезінформації в мережі Інтернет.

У сучасному глобалізованому інформаційному суспільстві, де в умовах сьогодення кіберпростір перетворюється на поле боротьби, суттєвими загрозами інформаційній безпеці держави є: кібертероризм, комп'ютерна злочинність, кібервійни, які передбачають протистояння національних інтересів в мережах Інтернету, застосування інтернет-технологій для нанесення шкоди умовному ворогу. Найчастіше технології кібертероризму, кібервійни спрямовані саме на сферу інформаційної державної безпеки і становлять реальну загрозу суверенітету та цілісності держави.

Водночас, інформаційно-психологічне протиборство здійснювалося в ході локальних та світових воєн, національних та релігійних конфліктів. Інформаційна зброя, не знищуючи противника фізично, підривала його моральний дух, створювала передумови для військової перемоги над ним.

В умовах розвитку інформаційних технологій і техніки, засобів масової інформації інформаційне протиборство у світі стає масштабнішим і приводить до вагоміших результатів ніж військові дії. Поява нових інформаційних технологій, що здатні потужно впливати не тільки на свідомість та психіку людей, але й на інформаційно-технічну інфраструктуру супротивника і їхніх збройних сил, в сучасних умовах дозволяє розглядати інформаційну зброю як засіб масового ураження. Новий всесвітній простір інформаційно-цифрової реальності (мережевий) співіснує зі звичайною фізичною формою реальності, змінюючи звичні економічні, політичні суспільні відносини. Інформація все більше перетворюється на інструмент політичного впливу й економічного процвітання, стає феноменом геополітичних стратегій.

Таким чином, геополітичний стан держав на міжнародній арені, його розширені можливості впливати на світові події тепер залежать не тільки від військової та економічної могутності. У сучасних умовах все більшого значення набувають інформаційні чинники, а не силові, зокрема: поширення в суспільній свідомості громадян відповідних ідейних та духовних цінностей, здатність цілеспрямовано та ефективно впливати на інтелектуальний потенціал інших держав.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Ільницька У. В. Інформаційна безпека України: сучасні виклики, загрози та механізми протидії негативним інформаційно-психологічним впливам. *Humanitarian vision*. 2016. № 1. С. 27–32.

2. Інформаційна безпека (соціально-правові аспекти) : підручник / за заг. ред. Є. Д. Скулиша. Київ : КНТ 2010. 776 с.

3. Інформаційна безпека : підручник / В. В. Остроухов, М. М. Присяжнюк, О. І. Фармагей, М. М. Чеховська та ін. Київ : Вид-во Ліра-К, 2021. 412 с.

4. Інформаційна безпека держави : підручник / за заг. ред. В. В. Остроухова. Київ : Книжкова палата України, 2016. Т. 1. 264 с., Т. 2. 328 с.

5. Історія інформаційно-психологічного протиборства : підручник / за заг. ред. Є. Д. Скулиша. Київ : Наук.-вид. відділ НА СБ України, 2012. 212 с.

6. Казмірук Д. М. Інформаційна безпека як складова національної безпеки в умовах повномасштабної війни. *Політикус.* 2025. № 1. С. 21–26. URL: https://politicus.od.ua/1_2025/5.pdf

7. Основи кіберпростору, кібербезпеки та кіберзахисту : навч. посіб. / В. М. Богуш, В. В. Богуш, В. Д. Бровко, В. П. Настрадін. Київ : Вид-во Ліра-К, 2022. 554 с.

8. Петрик В. М. Сутність інформаційної безпеки держави, суспільства та особи. *Юридичний журнал*. 2009. № 5 (83) С. 122–135.

9. Про захист інформації в інформаційно-комунікаційних системах : Закон України від 5.07.1994 р. № 80/94-ВР. *Верховна Рада України.* URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/80/94-%D0%B2%D1%80#Text (дата звернення: 03.04.2026).

УДК 930.25:355.48(470+571:477)«2022/…»

Ковальська Леся Андріївна,
професорка кафедри документознавства
та інформаційної діяльності
Державного університету
інформаційно-комунікаційних технологій,
докторка історичних наук, професорка,
м. Київ, Україна

ТЕМПОРАЛЬНІ ВИКЛИКИ АРХІВУВАННЯ ДОКАЗІВ РОСІЙСЬКОЇ АГРЕСІЇ ПРОТИ УКРАЇНИ

Повномасштабна війна російської федерації проти України вийшла далеко за межі військового протистояння та загарбання українських територій, а набула характеру системного виклику міжнародному праву, механізмам забезпечення справедливості та усталеним підходам до збереження колективної пам’яті. Мова не лише про збройну агресію проти суверенної держави, а про свідоме порушення норм міжнародного гуманітарного права, масові воєнні злочини та спроби знищення історичних і культурних основ української ідентичності. У цьому контексті документальні свідчення війни стають важливим інструментом фіксації злочинів російської влади і армії проти України та наступного юридичного відновлення історичної правди на міжнародному рівні.

Документування війни Росії проти України є національним завданням меморіалізації і спільною європейською та глобальною відповідальністю. На основі зібраних і збережених документів формуються докази для міжнародних судових інстанцій, правозахисних механізмів, наукових досліджень і меморіальних практик. В процесі збору документальних свідчень меморіалізація виступає інституціоналізованим процесом закріплення пам’яті у матеріальних, просторових і цифрових формах, створення сталих носіїв пам’яті та відповідної інфраструктури збереження. Втрата, фрагментація або недостовірність документів матиме наслідки для України, і для міжнародної системи безпеки, оскільки без надійної доказової бази неможливе ефективне правосуддя та запобігання повторенню подібних злочинів [2].

Особливої гостроти проблема набуває в умовах цифровізації процесів фіксації війни. Переважна частина доказів сьогодні створюється у цифровому середовищі (соціальні мережі, месенджери, супутникові системи, громадянські ініціативи документування) [1].

Цифрові носії характеризує висока темпоральність (залежність від технологій, форматів, ПЗ, політики приватних платформ). Цифрова темпоральність – властивість цифрових документів і середовищ, що проявляється у їхній нестійкості, технологічній залежності та обмеженій тривалості існування, яка суперечить суспільній потребі в довгостроковому збереженні пам'яті, доказів і знань [3] (рис.1).

існує у прискорених часових режимах	*залежить від технологічної інфраструктури*	*має високу вразливість до зникнення*

Рисунок 1. Характеристика цифрової інформації

Цифрові об'єкти / документи мають короткий «життєвий цикл». Якщо цифровий об'єкт втрачено, модифіковано, вирвано з контексту, він перестає бути повноцінним доказом. Цифрова нестабільність надломлює довіру до майбутньої істини [3]. Виникає фундаментальний парадокс – суспільство очікує від цифрових доказів тривалої правової й історичної дії, тоді як їхнє існування часто є нестабільним і вразливим (табл.1).

Таблиця 1. Прояви цифрової темпоральності

Очікування суспільства	**Реальність цифрового середовища**
доказ має діяти десятиліттями	*платформи живуть роками*
файл є сталим свідченням	*формати швидко застарівають*
інформація зберігається	*дані легко зникають або змінюються*
контекст очевидний	*метадані часто губляться*

Проблема також в тому, що право і історія мислять у довгих часових горизонтах, тоді як цифрове середовище функціонує в режимі темпоральності та нестійкості. Виникає потреба в архівних стратегіях, які «перекладуть» цифрові свідчення з технологічної темпоральності у довгу історичну та правову документальну базу. Таким чином, питання довгострокового архівування доказів війни росії проти України виходить за межі суто архівознавчої проблематики й набуває міждисциплінарного значення [2]. Воно потребує узгоджених рішень на перетині архівної науки, цифрових технологій, міжнародного права та політики пам'яті, адже саме подолання цифрової темпоральності є передумовою забезпечення сталості справедливості, відповідальності та колективної історичної пам'яті [3].

У цифрову епоху поняття «доказ війни» зазнало суттєвого розширення і більше не обмежується виключно офіційними документами, створеними державними або військовими інституціями. Якщо в класичній архівній та правовій традиції доказ війни асоціювався насамперед з наказами, звітами, протоколами та іншими формалізованими джерелами, то сучасні збройні конфлікти демонструють багатовимірну природу доказової бази, яка формується одночасно на інституційному, суспільному та індивідуальному рівнях (табл. 2).

Таблиця 2. Багатовимірність доказової бази документальних джерел

офіційні урядові та військові записи	нормативні акти, оперативні зведення, внутрішня кореспонденція, документи управління та логістики, які фіксують ухвалення рішень і перебіг воєнних дій; залишаються фундаментом доказової системи, однак уже не є її єдиним або домінантним елементом
аудіовізуальна документація злочинів	фото-, відео- та аудіозаписи обстрілів, руйнувань, катувань, примусових депортацій, які часто створюються безпосередньо в момент події та фіксують те, що раніше залишалося поза документальним полем
цифрові докази (соціальні	матеріали із соціальних мереж і месенджерів, супутникові знімки, геолокаційні дані, результати OSINT-розслідувань, цифрові сліди

мережі, месенджери, супутникові та OSINT-дані)	переміщення військ і техніки. Відмінні ознаки таких джерел – *оперативність і масштабованість*; вразливість – довгострокового збереження, автентичності та правового статусу. Їхня доказова сила безпосередньо залежить від коректної фіксації контексту створення, метаданих і ланцюга збереження [3]
свідчення, усні історії та особисті архіви	щоденники, листування, персональні фото- та відеоколекції, зафіксовані спогади постраждалих доповнюють офіційні та цифрові джерела, надаючи їм людського виміру та глибшого контексту. Такі документи часто стають основою для реконструкції подій, коли формальна документація є неповною або знищеною

Сучасні зміни свідчать про трансформацію архівних парадигм, яка виходить за межі традиційного ведення документації. Архів не є виключно місцем зберігання завершених і стабільних документів; він перетворюється на активний простір відбору, верифікації та інтеграції різнорідних цифрових і аналогових свідчень [2]. У цифрову епоху архівна практика змушена працювати з динамічними, фрагментованими та часто неінституційними документами, що потребує нових підходів до опису, збереження та інтерпретації доказів війни. Саме в цьому полягає концептуальний зсув від класичного документування до комплексного архівування воєнного досвіду як правового, історичного та соціального феномена [1]. Окрім того актуалізувалася проблема темпоральності цифрових документів, яку можна узагальнити у таких тезах наведених на рисунку 2. Варто враховувати, що цифрова темпоральність становить ризик втрати доказів війни, унеможливить довгострокове правосуддя, історичну реконструкцію та формування стійкої колективної пам'яті.

Крихкість цифрових платформ та форматів	зміна форматів, оновлення програмного забезпечення або припинення підтримки сервісів призводять до втрати доступності, контексту або цілісності даних
Залежність від комерційної та іноземної інфраструктури	політика сервісів, геополітичні чинники, технічні рішення можуть спричинити блокування, видалення або обмеження доступу до критично важливих документів
Ризики втрати даних, маніпуляцій та дезінформації	висока швидкість поширення цифрового контенту поєднується з можливістю його редагування, виривання з контексту або навмисної фальсифікації; без належної фіксації метаданих і ланцюга збереження цифрові докази втрачають довіру та можуть бути дискредитовані в юридичному й науковому середовищі
Відсутність єдиних міжнародних стандартів збору та опису доказів війни	документування здійснюється різними акторами (архівами, правозахисними організаціями, медіа, громадськими ініціативами) без уніфікованих стандартів опису, верифікації та збереження, що ускладнює інтеграцію матеріалів у цілісні архівні та доказові інформаційні екосистеми

Рисунок 2. Проблемні складові темпоральності цифрових документів

Окрім того, актуалізується дихотомія цифрового документа між його технологічною мінливістю / темпоральністю та потребою забезпечення довгострокової архівної стійкості [2]. Саме тут виникає комплекс викликів (рис. 3).

Організаційні	• фрагментації ініціатив документування між країнами та установами • розриви в координації між архівами, неурядовими організаціями, правозахисними організаціями та ІТ-проектами

Правові та етичні	• питання доказового статусу цифрових матеріалів у міжнародних судах • дилема між доступністю інформації та захистом прав людини (персональні дані)
Методологічні	• автентичність, цілісність і походження цифрових документів • питання метаданих і контексту • багатомовність опису

Рисунок 3. Проблеми цифрового документування та архівного зберігання

Постійність довгострокового збереження цифрових документів означає здатність архівних масивів залишатися доступними, автентичними та юридично значущими через роки й десятиліття. Загалом, постійність як характеристика архівної стійкості в умовах війни це не лише технічна проблема зберігання файлів, а й питання координації інституцій, правового визнання цифрових доказів, етичного балансу між відкритістю та захистом, а також впровадження стандартизованих методологій опису та збереження [2]. Комплексний підхід дозволить перетворити сьогоднішні масиви даних на надійну документальну основу пам'яті, правосуддя та історії.

Отже, довгострокове архівування воєнних доказів є не лише технічним завданням архівної справи, а й моральним та правовим імперативом сучасного суспільства, оскільки подолання цифрової темпоральності потребує забезпечення автентичності, цілісності й контексту документів. У цих умовах особливого значення набуває формування інформаційної екосистеми документування війни, що передбачає координацію архівної науки, цифрової криміналістики, правозахисного документування та міжнародної співпраці. Саме така інтегрована система дозволяє ефективно відповідати на темпоральні виклики архівування доказів російської агресії проти України.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Картузов К., Мустяца Н. Ініціативне документування війни: досвід державного архіву Миколаївської області. *Архіви України*. Випуск 3 № 344 (2025): липень-вересень. С. 56-72. DOI 10.47315/archives2025.344.056

2. Ханенко-Фрізен Н. Свідчення війни: від усної історії до національної документальної спадщини. *Україна модерна*. 02.05.2024. URL: https://uamoderna.com/notes/svidchennya-vijny-vid-usnoyi-istoriyi-do-naczionalnoyi-dokumentalnoyi-spadshhyny/

3. Авраменко О. Надаючи доступ до війни: етика та відповідальність Телеграм-архіву війни. Конференція «Свідчення та правосуддя в дослідженнях на основі даних» (31.03 – 01.04.2026). Центр міської історії. URL: https://www.lvivcenter.org/discussions/ethics-and-accountability-in-the-tg-archive/

УДК 001.891:021

Копанєва Вікторія Олександрівна,
доцентка кафедри інформаційних комунікацій
Київського столичного університету імені Бориса Грінченка,
кандидатка історичних наук,
м. Київ, Україна

ВИТОКИ МЕТРИЧНИХ ДОСЛІДЖЕНЬ

Один із напрямів розвитку технологій у бібліотеках є метричні дослідження в цифрових ресурсах для виявлення латентних закономірностей і виділення нових знань. Нові

виміри додаються до процесів збору, зберігання, обробки, поширення та оцінки інформації. Доцільно спрямувати вектор розвитку бібліотеки на активізацію участі в дослідницьких процесах і підготовці фахівців нової генерації для бібліотеки цифрової науки.

Початок XX ст. визначається розвитком метричних наук, появою нових термінів («*лібраметрія*», «*наукометрія*», «*бібліометрія*», «*інфометрія*», «*технометрія*», «*соціометрія*», «*освітометрія*» тощо) [1].

Термін «*метричний*» походить від латинського слова «*metricus*» і французького «*metrique*», що визначає міру чогось, або будь-якого значення, яке отримано кількісними вимірюваннями або наближеннями (вперше використане в 1864 р.). Одне з найбільш відомих визначень – це одиниця виміру в різних предметних галузях (у бібліотекознавстві та інформатиці також). Статистичні методи присутні у таблицях основних схем класифікації (Десяткова класифікація Дьюї, УДК, Класифікація двокрапкою). Роботи у цій предметної галузі відносяться к середині 1920-х років, і дослідження, що включають застосування кількісних методів до бібліотечно-бібліографічної роботи, відомі як «*статистична бібліографія*» [2].

«*Статистика*» означає «*факти чи дані цифрового типу, які можуть бути зібрані, класифіковані і зведені в таблицю для подання інформації про предмет*». «*Бібліографія*» походить від двох латинських слів (*biblion* і *graphos*), перше означає *книги*, а друге – *писати* [3]. Отже, «*статистика*» і «*бібліографія*» об'єднані та формують «*статистичну бібліографію*», яка широко асоціюється з застосуванням кількісних методів у бібліотекознавстві.

Ш. Ранганатан запропонував термін «*лібраметрія*» (1948). «*Librametry*» або «*librametrics*» – це поєднання двох окремих слів (бібліотека і метрика), що вказує на застосування математичних моделей та статистичних методів при оцінці бібліотечних систем [1]. «*Librametry*» практично не досліджувалася до 70-х років XX ст.

Термін «*бібліометрія*» (*bibliometrics*) вперше в 1934 р. використовує П. Отле у роботі «*Traitée de Documentation*» (Трактат про документацію, Париж, Франція). «*Розділ 124*» цієї роботи має назву «*Le Livre et la Measure. Bibliometrie*» (Книга і міра. Бібліометрія) [3]. А. Причард використовує термін «*бібліометрія*» (1969) для математичних і статистичних методів дослідження друкованої комунікації [4].

Бібліометричні дослідження трактуються як кількісні дослідження документів. Об'єктом «*бібліометрії*» є документ, який є не тільки складовою частиною об'єкта бібліотекознавства (сукупність документів, читача, бібліотекаря та матеріально-технічної бази), але і наукової інформатики, де під об'єктом розуміють наукову інформацію і наукову комунікацію. Вважається, що «*бібліометрія надає інформацію про структуру знання і про те, як воно передається*» [1].

Поняття «*бібліометрії*» в Європі відоме як «*scientometrics*» («*наукометрія*») з початку 70-х років [1]. Згідно F. Lancaster [5], предмет «*наукометрії*» з'явився з простого аналізу даних певного предмету, включає прикладну статистику, моделювання, відтворення, кластерний аналіз, дослідження мережі цитування тощо.

Отже, «*лібраметрія*», «*бібліометрія*» і «*наукометрія*» (*librametrics*, *bibliometrics* і *scientometrics*) – це *бібліотека*, *бібліографія* і *наука* відповідно: *перше* слово вказує на установу, де інформація доступна; *друге* – на об'єкт, що включає список систематичних записів деяких об'єктів, що несуть інформацію, і *останнє* – на широку дисципліну вивчення і дослідження. Безпосереднє поєднання цих трьох слів з інформацією прямо вказує на походження або фундаментальність слова «*інфометрія*» (*informetrics*) [1].

Термін «*інфометрія*» був запропонований О. Накке (Німеччина, 1979) [6]. «*Інфометрія*» вважається як найбільш узагальнений термін, який включений до «*наукометрії*» (а конкретніше – «*бібліометрії*»).

Вчені визначають «*інфометрію*» як «*метричну дисципліну, що стосується дослідження математичних і статистичних методів і моделей, їхнього застосування до*

кількісного аналізу їх структури, властивостей наукової інформації, моделей і законів процесів наукової комунікації, що включають ідентифікацію власних законів» [7]; *«... інфометрія – кількісне дослідження зібрань одиниць середнього розміру потенційно інформативного тексту, що спрямоване на наукове розуміння процесів інформування на соціальному рівні*» [8]. «*Інфометрія*», відповідно L. Egghe, розуміється як термін, що включає всі метричні дослідження, пов'язані з інформатикою, у тому числі бібліометрію (бібліографія, бібліотека), наукометрію (наука, аналіз цитування, оцінка дослідження), вебометрію (метрики Інтернету, соціальних мереж тощо) [9]. Об'єктом дослідження «інфометрії» є кількісні вимірювання інформації. M. Bonitz [10] порівнюючи «*інфометрію*» з «*бібліометрією*» і «*наукометрією*», визначає, що введення цього нового терміну було необхідно для диференціювання центральних галузей інфометрії, тобто наукової комунікації, наукознавства та бібліотекознавства.

Хоча інфометрія з'явилася пізніше, ніж три вищезгадані терміни, але логічно прийняти його в контекстуальному і концептуальному плані більш фундаментальним і, що йде попереду *libra-*, *biblio-*, *sciento- metrics*.

Основні поняття і методи «*інфометрії*» отримали розвиток в інформаційно-бібліотечній сфері [1]. «*Інфометрія*» вже сформувалася як самостійний науковий напрям, спрямований на виявлення емпіричних (статистичних) закономірностей у інформаційних ресурсах. Майбутнє «*інфометрії*» фахівці пов'язують, головним чином, з розвитком методів інтелектуального аналізу інформації, розробленням багатовимірних динамічних моделей наукової та соціальної комунікації. Вони є перспективним напрямом розвитку бібліотечної діяльності, дотичним до проблематики штучного інтелекту. Їх подальший розвиток потребує наявності фахівців нової генерації – бібліотекарів-аналітиків, які повинні мати поглиблену підготовку з інформатики та математичної статистики. та належний інструментарій.

Участь інформаційних установ (бібліотек, архівів, музеїв, інформаційних центрів) у розбудові цифрових гуманітарних наук доцільно зосередити на формуванні інформаційних систем соціогуманітарної спрямованості з цифровим представленням об'єктів і можливістю їх комп'ютерного з аналізу та на підготовці фахівців нової генерації, які поряд з традиційними гуманітарними дисциплінами опановуватимуть методи й інструментарій інфометричних досліджень і виявлятимуть у цифрових ресурсах нові знання. Загалом вектор розвитку бібліотеки слід спрямувати на трансформацію з елемента наукової інфраструктури в учасника дослідницької діяльності на всіх етапах – від збирання та обробки первинних даних до здобуття нових знань.

Ознайомлення з новим поглядом на методологію сучасних соціогуманітарних досліджень для магістрів *спеціальності В13 Бібліотечна, інформаційна та архівна справа* відбувається в межах оновленої програми на Кафедрі інформаційних комунікацій Факультету української філології, культури і мистецтва Київського столичного університету імені Бориса Грінченка.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Копанєва В. О. Бібліотека в середовищі цифрової науки: системно-інтеграційна взаємодія : монографія. Київ : Ліра-К, 2020. 322 с.

2. Wittig G. R. Statistical bibliography – a historical footnote. Journal of Documentation. 1978. Vol. 34, No. 3. pp. 240–241. URL: https://www.emerald.com/jd/article-abstract/34/3/240/197333/DOCUMENTATION-NOTESTATISTICAL-BIBLIOGRAPHY-A?redirectedFrom=fulltext (дата звернення: 12.04.2026).

3. Otlet P. Traité de documentation: le livre sur le livre, théorie et pratique. Brussels : Van Keerberghen, 1934. URL:

https://openlibrary.org/works/OL1112871W/Traite%CC%81_de_documentation#editions-list (дата звернення: 12.04.2026).

4. Pritchad A. Statistical bibliography and bibliometrics. Journal of Documentation. 1969. Vol. 25, No. 4. pp. 348–349. URL: https://www.researchgate.net/publication/236031787_Statistical_Bibliography_or_Bibliometrics (дата звернення: 12.04.2026).

5. Lancaster F. W. Bibliometric methods in assessing productivity and impact of research. Sarada Ranganathan Endowment for Library Science, Bangalore. 1991. 52 p.

6. Tague-Sutcliffe J. M. An introduction to informetrics. Information Processing and Management. 1992. Vol. 28, No. 1. pp. 1–3. URL: https://www.sciencedirect.com/science/article/abs/pii/030645739290087G (дата звернення: 12.04.2026).

7. Morales M. Informetrics and its importance. International Forum on Information and Documentation. 1985. Vol. 10, No. 2. pp. 15–21.

8. Wilson C. S. Informetrics / M. E. Williams (ed.). Annual Review of Information Science and Technology. Vol. 34. pp. 3-143. Medford, NJ : Information Today Inc. for the American Society for Information Science, 2001. URL: https://www.researchgate.net/profile/Concepcion-Wilson/publication/279579019_Informetrics/links/58b3553da6fdcc6f03fc2b27/Informetrics.pdf (дата звернення: 12.04.2026).

9. Egghe L. Expansion of the field of informetrics: origins and consequences. Information Processing & Management. 2005. Vol. 41, Issue 6. P. 1311–1316. URL: https://www.researchgate.net/publication/234784369_Editorial_Expansion_of_the_field_of_informetrics_Origins_and_consequences (дата звернення: 12.04.2026).

10. Bonitz M. Scientometrie, bibliometrie, informetrie. Zentralblatt für Bibliothekswesen. 1982. Vol. 96, No. 2. pp. 19–24.

УДК 929/930.253

Патик Вікторія Василівна,
старша наукова співробітниця
відділу теорії і методики біобібліографії
Інституту біографічних досліджень
Національної бібліотеки України
імені В. І. Вернадського,
кандидатка історичних наук,
м. Київ, Україна

НАУКОВА СПАДЩИНА К. Г. ВОБЛОГО (ЗА АРХІВНИМИ МАТЕРІАЛАМИ ОСОБОВОГО ФОНДУ)

Дослідження наукової спадщини видатних постатей дає змогу актуалізувати історичну пам’ять, зберегти та примножити культурне надбання, а також відтворити певні історичні віхи. Це включає в себе розгляд особового архівного фонду та аналіз документів,

Костянтин Григорович Воблий – вчений-економіст, академік, який зробив вагомий вклад у розвиток економічної географії, займався дослідженням питань розвитку народного господарства та комплексного використання природних ресурсів України. Наукові здобутки К. Г. Воблого налічують понад 450 праць, і половина з них присвячена економіко-географічним дослідженням. Академік залишив у спадок монографії, підручники, численні статті, значна частина з них краєзнавчого характеру.

В Інституті рукопису НБУВ зберігається великий особовий фонд К. Г. Воблого (ф. XXXVIII), який налічує 795 од. зб., що хронологічно охоплюють 1890-1949 рр. З них майже 160 справ – це наукові матеріали: статті, тези, монографії, окремі розділи робіт, лекції, навчальні програми, рецензії, нотатки та ін.

К. Г. Воблий займався питаннями удосконалення навчального процесу, підвищення рівня організації підготовки спеціалістів, оновлення методів викладання дисциплін. Зокрема, ним створені посібник для учнів і самоосвіти «История и методы статистики» (1939 р., спр. 18), «Программа курса теории политической экономии» (1911 р., спр. 113), «Программа лекции по теории кооперации» (1920 р., спр. 114), «Программа по торговой статистике» (1928 р., спр. 115), лекція «Организация банкового дела» (1913 р., спр. 70), доповідь «Практические вопросы биржевой статистики» (1926 р., спр. 98) та ін.

Вчений є автором підручника «Економічна географія України» (1919). Це була перша повноцінна праця з економічної географії, де проаналізовано географічне становище України та детально охарактеризовано розвиток окремих галузей народного господарства. Цінність цієї роботи засвідчує факт, що вона перевидавалася ще п’ять разів (1922, 1925, 1927, 1929, 1930). Пізніше під його редакцією вийшла оновлена праця – «Економічна географія Радянської України» (1945).

К. Г. Воблий опублікував ряд статей з питань розвитку і розміщення галузей сільського господарства, їх роль у зовнішній торгівлі, продуктивні сили України, її економічний стан, підземні та наземні багатства [1, с. 4]. Увагу привертають статті, присвячені водній системі України (спр. 112, 123), зокрема «Проблема Великого Дніпра» (1936 р., спр. 111), а також окремі наукові розвідки «Полезные ископаемые Полесья УССР» (1937 р., спр. 86), «Перспективы развития крахмало-паточной промышленности на Украине» (1937 р., спр. 79), «Харчова промисловість Радянської України» (1946 р., спр. 149) тощо.

Однією з важливих проблем, над якою працював К. Г. Воблий, було вивчення історичних аспектів розвитку цукрової промисловості [4, с. 433]. Вагомою працею академіка була багатотомна монографія «Нариси з історії російсько-української цукробурякової промисловості» (Київ, 1928. Т. 1. Вип. 1-2, 1930. Т. 2, 1931. Т. 3), у якій він представив стан цукрової галузі у 1861–1895 рр. Рукописи ще двох томів, які були не опубліковані, та матеріали до них зберігаються в особовому фонді (т. 4, спр. 47, 52, 54, 55; т. 5, 56, 57, 58) [1, с. 4].

У 1934–1938 рр. К. Г. Воблий працював у академічній Комісії з вивчення продуктивних сил України, де вивчав питання можливості використання її мінеральних ресурсів. До кола його наукових інтересів також входили питання дослідженням запасів корисних копалин в Україні, вивчення історичних аспектів розвитку народного господарства [2, с. 82]. Цікавими та інформативними є наукові статті К. Г. Воблого, які присвячені будівельній індустрії. Серед архівних матеріалів представлені такі статті, як «Строительные и декоративные камни Киевского Полесья» (1934, спр. 138), «Граниты вблизи Киева» (1935, спр. 9), «Самоцвіти УРСР і їх промислове використання» (1935, спр. 131), «Обличкувальне каміння» (1936, спр. 63), «Декоративні та личкувальні камені УРСР в будівництві Хрещатика» 1945 р. (спр. 11), «Кровельные сланцы в УССР и проблема их промышленного использования» (1935, спр. 29) та ін.

Під час окупації України у 1941–1943 рр. К. Г. Воблий мешкав в Уфі (Башкирія), оскільки туди були евакуйовані академічні заклади з України. В цей період вчений написав ряд статей, присвячених сировинним та енергетичним ресурсам Башкирії, а саме «Природные условия хозяйственной деятельности БАССР» (1942, спр. 109), «Основные задачи и мероприятия по мобилизации ресурсов Башкирской АССР» (1942, спр. 74), «Экономико-географическое положение Уфы» (1942, спр. 152) та ін.

У післявоєнний період К. Г. Воблий зосередив увагу на дослідженні питань відновлення народного господарства України. Увагу привертає доповідь вченого на засіданні Відділу суспільних наук про перспективи розміщення промисловості після війни,

де академік подає інформацію про дослідження вченими Інституту економіки питань відбудови народного господарства України (спр. 81) [3, с. 65]. Серед архівних матеріалів збережено такі матеріали, як статті «Перспективы размещения промышленности УССР по окончании Отечественной войны» (1944, спр. 81), «Основные вопросы восстановления сахарной промышленности на Украине по окончании Отечественной войны» (1945, спр. 73), тези «Основные линии в направлении развития народного хозяйства УССР в послевоенный период» (1944, спр. 75) тощо.

Отже, К. Г. Воблий залишив по собі велику рукописну спадщину, значна частина якої збережена в особовому фонді вченого в Інституті рукопису НБУВ. Аналіз даного фонду показав його інформативне значення для дослідження наукової спадщини академіка. Можна констатувати, що увага вченого була зосереджена на дослідження актуальних питань політичної економії, проблем розвитку продуктивних сил України, зокрема цукробурякової промисловості, комплексного освоєння Дніпра та ін. К. Г. Воблий був автором багатьох ґрунтовних праць економічного, історичного і географічного спрямування, а також першого радянського підручника з економічної географії. Його наукові розробки мають важливе наукове і практичне значення та можуть бути цінним складником сучасних краєзнавчих та економіко-географічних досліджень

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Пістун М. Д. К. Г. Воблий – видатний український економіко-географ, один з перших академіків української академії наук. *Український географічний журнал,* 2017. № 3. С. 3–9.

2. Шевченко М. В. Краєзнавчі дослідження академіка Костянтина Григоровича Воблого. *Краєзнавство,* 2013. № 4. С. 81–85. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/kraeznavstvo_2013_4_10

3. Шевченко М. В. Матеріали особового фонду академіка К. Воблого як історичне джерело. *Наукові записки Тернопільського національного педагогічного університету імені Володимира Гнатюка. Сер. Історія,* 2016. Вип. 2, ч. 2. С. 63–67. URL:ttps://journals.tnpu.ternopil.ua/index.php/history/article/view/1798/1605

4. Шевченко М. В. Розвиток цукробурякової промисловості у Наддніпрянській Україні в науковій спадщині академіка К. Г. Воблого. *Наукові праці історичного факультету Запорізького національного університету. Запоріжжя,* 2018. № 51. С. 432–438. URL: https://history.znu.edu.ua/index.php/journal/article/view/64.

УДК 930.25:351.746.1(477)

Стаценко Дмитро Володимирович,
старший викладач кафедри українознавства,
культури та документознавства
Національного університету «Полтавська політехніка
імені Юрія Кондратюка»,
кандидат історичних наук,
м. Полтава, Україна

АРХІВНІ ДОКУМЕНТИ СОВЄТСЬКИХ СПЕЦСЛУЖБ

Документи й матеріали, створені совєтськими спецслужбами, становлять вагому частку джерельної бази дослідження багатьох аспектів новітньої історії України ХХ ст.

Для чекістських документів існував окремий облік та збереження, а самі архіви совєтських спецслужб упродовж тривалого часу були засекреченими та недоступними для широкого наукового опрацювання [5, с. 10]. Нині архівний масив совєтських спецслужб

продовжує залишатися розпорошеним у різних установах: Центральному державному архіві громадських об'єднань України, всіх обласних державних архівах, Галузевому державному архіві Міністерства внутрішніх справ, Галузевому державному архіві Служби зовнішньої розвідки, Галузевому державному архіві Служби безпеки України [16, с. 27–28].

Робота сучасних науковців із документами совєтських органів державної безпеки потребує ретельного джерелознавчого аналізу та особливої методології. Відтак науково-методичні аспекти використання архівних справ репресованих осіб, службової документації спецслужб та здійснення відповідної джерелознавчої критики стали предметом дослідження Станіслава Кульчицького [8], Сергія Білоконя [3], Ярослава Калакури [7], Ольги Гранкіної, Руслана Пирога [6; 10], Романа Подкура [11; 12; 13; 14; 15], Едуарда Петровського [9] та інших. Питання, пов'язані з архівами та документами совєтських спецслужб, знайшли висвітлення у роботі «Використання архівно-слідчих справ громадян, репресованих у 1920–1950-ті рр.: методичні рекомендації» [4], збірнику «Архівно-слідчі справи репресованих: науково-методичні аспекти використання» [2], виданнях «Галузевий державний архів СБУ: Путівник» [5], «Право на правду. Практичний порадник із доступу до архівів» [16], «Архіви КҐБ для медіа: Посібник» [1].

Науковець Володимир Бірчак звертає увагу на різноманіття документів у справах з архівів колишніх спецслужб: «Кожен тип архівних справ містить документи з інформацією різної міри достовірності. Архівно-слідчі (кримінальні), агентурні, особові, літерні та справи-формуляри – це лише частина того, що продукували комуністичні спецслужби. У різних справах зберігаються документи різного типу: протоколи допитів, постанови про арешт, розмаїті анкети, висновки, звіти, інструкції, розпорядження, накази, агентурні донесення тощо» [1, с. 41]. З огляду на це, перед дослідниками постає необхідність розуміння та врахування особливостей діловодства совєтських спецслужб, орієнтування в типах архівних справ, уміння визначення ймовірного рівня достовірності наявних у справах документів, обізнаності в чекістській діловодній термінології [1, с. 41].

При роботі з документами архівно-слідчих (кримінальних) справ необхідно брати до уваги навмисні перекручування наявної в них інформації, існування суттєвих відмінностей у змісті рукописного та машинописного варіантів протоколу допиту, різних датувань протоколів, фальсифікацій дат, причин смерті та ін., порушення структури справ, відсутність в них окремих документів, а також загальні відмінності ведення справ у різні періоди [1, с. 46–47]. Як зауважує Едуард Петровський, «особливістю кожної архівно-слідчої справи є персоніфікація. Одним з аспектів цінності цього історичного джерела є можливість прослідкувати долю окремої людини, яка зазнала дії репресивної машини, та уявити безжальний механізм цього процесу. Отриманню подібної інформації у більш повному обсязі сприяє вивчення особливостей формування цих справ на різних етапах проведення репресій» [9, с. 15].

При роботі з реабілітаційні матеріали часів хрущовської «відлиги» необхідно уважно порівнювати свідчення протоколів допитів із репресивної й реабілітаційної частин [1, с. 93].

Досить складним є визначення ступеню достовірності оперативних матеріалів, агентурних повідомлень, оскільки відповідна інформація залежала від суб'єктивного сприйняття секретних співробітників [1, с. 151].

Надзвичайно важливе значення для науковців мають інформаційно-аналітичні зведення. Інколи вони можуть бути чи не єдиним джерелом отримання інформації з певної проблеми. Наприклад, на думку історика Романа Подкура, інформаційно-аналітична звітна документація центральних і місцевих структур, підрозділів совєтських спецслужб у низці випадків залишається одним із нечисленних джерел для реконструкції діяльності місцевих небільшовицьких партійних осередків [14, с. 394]. У одній зі своїх статей він також звернув увагу на конкретні напрями, які за завданнями чекістів мали розробляти інформатори та агентура у середовищі політичних партій та громадських організацій [13, с. 117]. Саме відповідна інформація згодом лягала в основу службової звітної документації чекістів, яка

надсилалася більшовицькому партійно-політичному керівництву. Водночас при роботі з інформаційно-аналітичними зведеннями необхідно враховувати їх суб'єктивний характер, уплив на них їхніх творців, неадекватне сприйняття ними дійсності, недостовірність у передачі подій [1, с. 156].

Отже, архівні документи й матеріали совєтських спецслужб є одним із важливих джерел для відтворення подій та явищ новітньої історії України XX ст. Оскільки такі джерела мають специфічний характер, робота над ними потребує особливої методології, наявності певних знань та умінь (необхідності врахування впливу суб'єктивного чинника, фальсифікацій, перекручувань, відсутності певної інформації тощо). Відтак інформація, до створення якої причетні совєтські органи державної безпеки, потребує ретельного опрацювання та перевірки іншими джерелами.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Архіви КҐБ для медіа: Посібник / редактор-упорядник Анна Олійник. Київ : К.І.С., 2018. 216 с.
2. Архівно-слідчі справи репресованих: науково-методичні аспекти використання : зб. наук. праць / редкол.: Р. Я. Пиріг (голова) та ін. Київ, 1998. 161 с.
3. Білокінь С. І. Джерелознавчі проблеми вивчення слідчих справ НКВС. *Проблеми історії України: факти, судження, пошуки*. 1994. Вип. 3. С. 90–101.
4. Використання архівно-слідчих справ громадян, репресованих у 1920–1950-ті рр.: методичні рекомендації / упоряд.: О. В. Гранкіна, Д. В. Омельчук, Н. П. Московченко. Київ : УНДІАСД, 1997. 34 с.
5. Галузевий державний архів СБУ: Путівник / ГДА СБУ. Автори-упоряд.: В. М. Даниленко (відп. упоряд.) та ін. Харків : Права людини, 2009. 136 с.
6. Гранкіна О. В. Деякі аспекти джерелознавчого аналізу архівно-слідчих справ репресованих у 1920-х–1950-х рр. у СРСР. *Український історичний журнал*. 1997. № 4. С. 49–57.
7. Калакура Я. С. Особливості джерелознавчої критики архівно-слідчих документів. *Архівно-слідчі справи репресованих: науково-методичні аспекти використання* : зб. наук. праць / ред. кол.: Р. Я. Пиріг (голова) та ін. Київ, 1998. С. 19–23.
8. Кульчицький С. В. Методи роботи ДПУ УСРР та відображення їх у службовій документації. *Архівно-слідчі справи репресованих: науково-методичні аспекти використання* : зб. наук. праць / ред. кол.: Р. Я. Пиріг (голова) та ін. Київ, 1998. С. 12–18.
9. Петровський Е. П. Архівно-слідчі справи як джерело вивчення історії репресій в Україні у 1937–1938 роках : автореф. дис. … канд. іст. наук : 07.00.06. Київ, 2006. 20 с.
10. Пиріг Р. Я., Гранкіна О. В. Архівно-слідчі справи репресованих як історичне джерело: науково-методичні аспекти використання. *Архівно-слідчі справи репресованих: науково-методичні аспекти використання* : зб. наук. праць / ред. кол.: Р. Я. Пиріг (голова) та ін. Київ, 1998. С. 24–29.
11. Подкур Р. Ю. Особливості дослідження архівно-слідчих справ ДПУ-НКВС як джерела з історії України. *Архівно-слідчі справи репресованих: науково-методичні аспекти використання* : зб. наук. праць / ред. кол.: Р. Я. Пиріг (голова) та ін. Київ, 1998. С. 63–65.
12. Подкур Р. Доступ до документів радянських спецслужб: конфлікт «особистої інформації» і «наукового дослідження». *Історія України. Маловідомі імена, події, факти*. Київ, 2011. Вип. 37. С. 31–44.
13. Подкур Р. Ліквідація органами держбезпеки УСРР опозиційних громадсько-політичних організацій у 1920-х рр. *Проблеми історії України: факти, судження, пошуки*. Київ, 2015. Вип. 23. С. 116–137.

14. Подкур Р. Повстанський рух та опозиційні політичні угруповання в інформаційних документах органів ЧК–ГПУ (початок 20-х рр.). *З архівів ВУЧК-ГПУ-НКВД-КГБ*. Київ, 2000. № 2–4. С. 390–397.

15. Подкур Р. Ю. Документи радянських спецслужб як джерело до вивчення політичних, соціально-економічних, культурних процесів в Україні (20- 30-ті рр. XX ст.) : автореф. дис. … канд. іст. наук : 07.00.06. Дніпропетровськ, 1999. 16 с.

16. Право на правду. Практичний порадник із доступу до архівів / В'ятрович В. М., Кулик І. М., Лошак В. В., Шпак А. В. Львів : Часопис, 2016. 192 с.

УДК 004.056.5:[002.1:004.6](477)"364"

Цілина Марина Миколаївна,
доцентка кафедри інформаційної діяльності
та зв'язків з громадськістю
Київського національного університету
культури і мистецтв,
кандидатка філологічних наук, доцентка,
м. Київ, Україна

ЗАХИСТ ЕЛЕКТРОННИХ ДОКУМЕНТІВ І ПЕРСОНАЛЬНИХ ДАНИХ В УКРАЇНІ: ПРИКЛАДИ РЕАЛІЗАЦІЇ

Сучасний розвиток електронного урядування в Україні суттєво трансформував механізми взаємодії держави з громадянами, бізнесом і між органами влади. Запровадження цифрових сервісів, зокрема порталу державних послуг «Дія», стало одним із ключових елементів цієї трансформації, оскільки дало можливість перевести значну частину адміністративних послуг у дистанційний формат, забезпечивши доступ до документів, реєстраційних процедур та соціальних сервісів онлайн. Така цифровізація супроводжується інтеграцією державних реєстрів і створенням єдиних інформаційних систем, що значно підвищує ефективність управління, однак водночас спричиняє накопичення значних масивів персональних даних, які потребують належного захисту. Особливо актуальною ця проблема стала після початку повномасштабної війни у 2022 році, коли державні інформаційні ресурси стали об'єктами системних кібератак, спрямованих на дестабілізацію цифрової інфраструктури.

У таких умовах питання захисту електронних документів і персональних даних набуває комплексного характеру та потребує поєднання правових, технічних і організаційних заходів. Основу правового регулювання становить Закон України «Про захист персональних даних», який визначає порядок обробки інформації, права суб'єктів і обов'язки володільців баз даних [7]. Водночас у період воєнного стану ухвалено низку додаткових нормативних актів, наприклад Постанову Кабінету Міністрів України № 263 від 12 березня 2022 року, що передбачає обмеження доступу до публічних реєстрів, резервне копіювання інформації, перенесення даних до захищених дата-центрів і забезпечення безперервності функціонування цифрових систем [3]. Це дало змогу значною мірою зменшити ризики втрати або компрометації даних.

Наукові дослідження останніх років підтверджують, що війна стала каталізатором переосмислення підходів до захисту інформації. В. А. Світличний підкреслює, що витік персональних даних у воєнний час може мати критичні наслідки, включаючи загрозу життю та безпеці осіб, оскільки інформація може використовуватися для ідентифікації військових або державних службовців [8]. Я. Г. Худолєй та Н. А. Загребельна зазначають, що стрімке зростання використання цифрових платформ і соціальних мереж значно ускладнює

забезпечення конфіденційності, оскільки підвищуються ризики фішингових атак, витоку даних та несанкціонованого доступу [9].

Практична реалізація механізмів захисту чітко простежується у різних сферах. У галузі державного управління застосунок «Дія» реалізує сучасні підходи до кіберзахисту, використовуючи багаторівневу автентифікацію через BankID, електронний підпис «Дія.Підпис» та захищені канали передачі даних. Важливою особливістю є те, що дані не зберігаються безпосередньо в застосунку, а підтягуються з державних реєстрів у зашифрованому вигляді, що мінімізує ризик їх викрадення. Після початку війни було тимчасово обмежено доступ до низки відкритих реєстрів, що дало можливість уникнути використання цих даних ворогом.

У сфері безпеки та оборони ключовим напрямом стало обмеження доступу до чутливої інформації та її ізоляція. Зокрема, було обмежено доступ до Єдиного державного реєстру юридичних осіб та фізичних осіб-підприємців і Публічної кадастрової карти України, що унеможливило використання цієї інформації для розвідувальних цілей. Додатково впроваджуються закриті інформаційні системи та спеціалізовані канали зв'язку для обміну даними між силовими структурами.

У фінансовому секторі банки активно впроваджують сучасні засоби кіберзахисту, включаючи багатофакторну автентифікацію, біометричну ідентифікацію та системи моніторингу транзакцій у реальному часі. Це дає можливість ефективно протидіяти шахрайству, яке значно активізувалося під час війни, зокрема через використання соціальної інженерії та псевдоволонтерських схем збору коштів. Національний банк України також посилив вимоги до кіберзахисту фінансових установ, що сприяє підвищенню загального рівня безпеки.

У сфері охорони здоров'я електронна система eHealth забезпечує централізований облік медичних даних із використанням сучасних засобів шифрування та контрольованого доступу. У період війни особлива увага приділяється захисту інформації про військовослужбовців і постраждалих осіб, а також обмеженню доступу до чутливих медичних даних. Це дає змогу запобігти їх використанню ворожими структурами.

В електронному документообігу важливу роль відіграє кваліфікований електронний підпис, який забезпечує юридичну значущість електронних документів і гарантує їхню цілісність та автентичність. У сучасних умовах активно застосовуються хмарні технології, зокрема сервіси AWS та Microsoft Azure, які забезпечують географічно розподілене зберігання даних і їх резервне копіювання. Це особливо важливо під час війни, коли фізична інфраструктура може бути знищена.

У галузі освіти використання цифрових платформ, таких як Moodle та Google Classroom, MIA забезпечує безперервність освітнього процесу навіть в умовах воєнного стану. Захист даних реалізується через системи авторизації, розмежування прав доступу та використання захищених каналів зв'язку. Додатково застосовуються VPN-технології для захисту комунікації між учасниками освітнього процесу.

У сфері культури цифровізація передбачає створення електронних архівів і баз даних культурної спадщини. Українські музеї та бібліотеки активно оцифровують фонди, використовуючи резервне копіювання та обмеження доступу до метаданих, які можуть становити інтерес для ворога. Це дає можливість зберегти культурні цінності навіть у разі фізичного знищення об'єктів.

Загалом після 2022 року система захисту електронних документів і персональних даних в Україні зазнала глибокої трансформації. Якщо раніше основний акцент робився на відкритості інформації та доступності даних, то в умовах війни пріоритет змістився у бік їх захищеності. Це проявляється у посиленні контролю доступу, впровадженні багаторівневої автентифікації, широкому використанні шифрування та розвитку резервного і хмарного зберігання даних. У результаті кібербезпека стала невід'ємною складовою національної

безпеки, а ефективний захист інформації можливий тільки за умов комплексного підходу, що враховує сучасні воєнні виклики.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. eHealth. Електронна система охорони здоров'я в Україні. URL: https://ehealth.gov.ua (дата звернення: 03.04.2026).

2. Державна служба спеціального зв'язку та захисту інформації України. URL: https://cip.gov.ua (дата звернення: 02.04.2026).

3. Деякі питання забезпечення функціонування інформаційно-комунікаційних систем, електронних комунікаційних систем, публічних електронних реєстрів в умовах воєнного стану : Постанова КМУ від 12.03.2022 № 263. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/263-2022-п#Text (дата звернення: 02.04.2026).

4. Дія. Державні послуги онлайн. URL: https://diia.gov.ua (дата звернення: 03.04.2026).

5. Міністерство культури України. URL: https://mkip.gov.ua (дата звернення: 02.04.2026).

6. Національний банк України. URL: https://bank.gov.ua (дата звернення: 03.04.2026).

7. Про захист персональних даних : Закон України від 01.06.2010 № 2297-VI. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2297-17#Text (дата звернення: 02.04.2026).

8. Світличний В. А. Захист персональних даних в умовах воєнного стану в Україні. *Закон і безпека*. 2023. № 3 (90). С. 226–236.

9. Худолєй Я. Г., Загребельна Н. А. Захист персональних даних у період дії в Україні правового режиму воєнного стану: загальнотеоретичні аспекти. *Legal Bulletin*. 2023. № 8. С. 75–82.

10. Центральний засвідчувальний орган. Довірчі послуги. URL: https://czo.gov.ua (дата звернення: 03.04.2026).

СЕКЦІЯ 3. ІНФОРМАЦІЙНО-АНАЛІТИЧНА ДІЯЛЬНІСТЬ: КУЛЬТУРА, КОМУНІКАЦІЯ, МОДЕЛЮВАННЯ ТА ПРОГНОЗУВАННЯ

УДК 002.1:327:005.94

Аулін Олександр Анатолійович,
старший науковий співробітник
Служби інформаційно-аналітичного забезпечення
Національної бібліотеки України
імені В. І. Вернадського,
кандидат філософських наук,
м. Київ, Україна

Ауліна Олена Валеріївна,
старша наукова співробітниця
Служби інформаційно-аналітичного забезпечення
Національної бібліотеки України
імені В. І. Вернадського,
кандидатка політичних наук,
м. Київ, Україна

ЕВОЛЮЦІЯ ІНФОРМАЦІЙНОЇ АНАЛІТИКИ В УМОВАХ ГЛОБАЛЬНИХ ГЕОПОЛІТИЧНИХ ТРАНСФОРМАЦІЙ

Актуальність дослідження визначається необхідністю осмислення змін у сфері інформаційно-аналітичної діяльності під впливом глобальних геополітичних трансформацій. Сучасні міжнародні відносини дедалі більше залежать від інформаційних потоків, їх інтерпретації та здатності суб'єктів ефективно використовувати аналітичні інструменти для досягнення стратегічних цілей. Інформація стає не лише засобом комунікації, а й інструментом впливу, що здатний формувати громадську думку, визначати політичні рішення та змінювати баланс сил на міжнародній арені.

У контексті міжнародних відносин спостерігається суттєве посилення ролі інформації як чинника впливу на політичні процеси. Аналітична обробка інформації дозволяє виявляти тенденції, прогнозувати розвиток подій та формувати ефективні стратегії поведінки держав і міжнародних організацій. Таким чином, інформаційна аналітика перетворюється на важливий інструмент забезпечення національних інтересів і конкурентоспроможності в глобальному середовищі.

Метою дослідження є аналіз еволюції інформаційної аналітики в умовах глобальних геополітичних трансформацій та визначення її ролі у сучасних міжнародних процесах. Для досягнення поставленої мети передбачено вирішення таких завдань: розкрити сутність інформаційної аналітики, охарактеризувати основні етапи її розвитку, проаналізувати вплив геополітичних змін на трансформацію аналітичної діяльності, а також визначити ключові тенденції та перспективи її подальшого розвитку.

Основними функціями інформаційної аналітики є моніторинг, оцінка та прогнозування. Моніторинг передбачає систематичне спостереження за інформаційним середовищем і виявлення змін у ньому. Оцінка полягає в аналізі отриманих даних, визначенні їх достовірності, релевантності та значущості. Прогнозування, у свою чергу, спрямоване на передбачення майбутніх тенденцій і можливих сценаріїв розвитку подій.

Сукупність цих функцій забезпечує формування аналітичного продукту, який є основою для прийняття ефективних управлінських рішень [1].

Важливим аспектом інформаційної аналітики є її тісний зв'язок із управлінням знаннями. Аналітична діяльність виступає ключовим механізмом трансформації даних в інформацію, а інформації – у знання, що можуть бути використані в практичній діяльності. У цьому контексті інформаційна аналітика забезпечує накопичення, структуризацію та використання знань, сприяючи підвищенню ефективності організацій та їх конкурентоспроможності.

Міждисциплінарний характер інформаційної аналітики проявляється у використанні методів і підходів різних наук, зокрема інформатики, соціології, економіки, політології та математичного моделювання. Такий синтез дозволяє комплексно аналізувати складні соціальні та інформаційні процеси, враховуючи різні аспекти їх функціонування. Саме міждисциплінарність забезпечує гнучкість і адаптивність аналітичних підходів до умов швидкоплинного глобалізованого середовища [2].

Еволюція інформаційної аналітики відображає трансформацію методів обробки даних та прийняття рішень під впливом технологічного розвитку та змін інформаційного середовища. У традиційному (доцифровому) етапі аналітика базувалася переважно на ручній обробці даних, використанні паперових джерел і експертних оцінок. Основний акцент робився на ретроспективному аналізі подій, що обмежувало швидкість і масштабність аналітичних висновків [1].

Цифровізація аналітичних процесів стала наступним етапом розвитку, який був зумовлений впровадженням інформаційно-комунікаційних технологій. Поява комп'ютерних систем, баз даних та електронних інформаційних ресурсів значно підвищила оперативність обробки інформації. Аналітика почала набувати системного характеру, з'явилися перші автоматизовані інструменти підтримки прийняття рішень [3].

Подальший етап пов'язаний із розвитком технологій Big Data, що дозволило працювати з надвеликими обсягами структурованих і неструктурованих даних. У цей період аналітика переходить до роботи з потоками даних у реальному часі, а також до використання алгоритмів машинного навчання для виявлення прихованих закономірностей. Це стало основою для формування нової парадигми аналітичної діяльності [3].

Сучасний етап розвитку інформаційної аналітики характеризується широким впровадженням штучного інтелекту, автоматизацією процесів аналізу та використанням аналітики в реальному часі. Системи здатні не лише обробляти дані, але й самостійно навчатися та формувати прогнозні моделі. Це значно підвищує точність і швидкість прийняття рішень у складних і динамічних середовищах [4].

Порівняльний аналіз етапів показує, що інформаційна аналітика пройшла шлях від ручної інтерпретації даних до повністю автоматизованих інтелектуальних систем. Якщо традиційний етап характеризувався низькою швидкістю та обмеженими джерелами, то сучасний етап забезпечує глобальну масштабованість, високу точність і прогнозну здатність. Основною відмінністю є перехід від описової аналітики до предиктивної та прескриптивної [3].

Геополітичні трансформації, пов'язані з процесами глобалізації, перерозподілом економічного та військового впливу між великими державами, а також із формуванням нових політичних та економічних альянсів, стають ключовим чинником модернізації аналітичних систем. У сучасному світі значно зростає вага інформаційних аспектів міждержавної політики: контроль над даними, моніторинг глобальних інформаційних потоків та використання спеціалізованої аналітики визначають стратегічну автономію і конкурентоспроможність держав.

Роль інформаційно-аналітичної діяльності у формуванні зовнішньої та безпекової політики суттєво зростає. Спеціалізовані аналітичні центри забезпечують комплексне

відстеження геополітичних ризиків, моделювання сценаріїв та оцінку альтернативних варіантів, вносячи вагомий внесок до розробки довгострокових стратегій. Одночасно посилюється використання інформаційних операцій як інструменту конкуренції в міжнародному просторі, що вимагає від аналітиків підвищення якості перевірки джерел, виявлення дискредитаційних кампаній та відмови від опора на вторинні або недостовірні ресурси на користь надійних, первинних даних [4].

Висновки. Еволюційна трансформація. Дослідження засвідчило, що інформаційна аналітика пройшла шлях від ретроспективного опису подій до предиктивного моделювання майбутнього. Ключовим рушієм цієї еволюції став перехід від ручної обробки обмежених масивів даних до інтелектуального аналізу великих потоків інформації в реальному часі.

Технологічна адаптація. Впровадження штучного інтелекту та алгоритмів машинного навчання змінило роль аналітика: від збирача інформації до архітектора стратегічних знань. Це дозволяє суб'єктам міжнародних відносин зберігати високу швидкість реакції в умовах глобальної невизначеності.

Геополітична зумовленість. Сучасні трансформації світового порядку вимагають від аналітики не лише технологічної досконалості, а й підвищеної уваги до верифікації джерел та протидії дезінформаційним впливам. Інформаційна аналітика остаточно закріпилася як стратегічний актив, що визначає конкурентоспроможність та безпекову стійкість держави в глобалізованому просторі.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Chen H., Chiang R. H. L., Storey V. C. Business intelligence and analytics: From Big Data to Big Impact. MIS Quarterly. 2012. Vol. 36, No. 4. P. 1165–1188. DOI: https://doi.org/ 10.2307/41703503.

2. Бурячок В., Шевченко С., Жданова П. Міждисциплінарність інформаційно-аналітичної діяльності. *Збірник наукових праць КНУКіМ. Серія: Культурологія.* 2021. № 11. С. 155–165. URL: https://elibrary.kubg.edu.ua/35730/1/V_Buriachok_S_Shevchenko_Y_Zhdanov%D0%B0_P_Skladannyi_3_11_CEST.pdf (дата звернення: 14.04.2026).

3. Лисенко А. М. Цифровізація обліково-аналітичних процесів як основа ефективного управління. *Збірник наукових праць КНТУ*. 2025. URL: https://dspace.kntu.kr.ua/items/736166e0-a420-4fc7-a987-c5b40ebfe411 (дата звернення: 14.04.2026).

4. Зозуля Н., Стєкольщикова В., Шотурма Н. Інформаційно-аналітична діяльність у добу цифрової трансформації. *Наукові праці МАУП. Філологія.* 2025. № 1. DOI: https://doi.org/ 10.32689/maup.philol.2025.1.4.

УДК 002.6:[027.6-056.26:316.77

Биркович Тетяна Іванівна,
професорка кафедри філософії і педагогіки
Київського національного університету
культури і мистецтв,
докторка наук з державного управління,
кандидатка юридичних наук, професорка,
м. Київ, Україна

КОГНІТИВНА ДОСТУПНІСТЬ ТА СЕРВІС В ІНФОРМАЦІЙНИХ УСТАНОВАХ

Проблема інформаційної доступності розглядається як гарантія дотримання прав будь-якої людини. Основним міжнародним документом, який встановлює мінімальні

стандарти щодо забезпечення доступності у різних сферах життя для людей з обмеженнями життєдіяльності є Конвенція ООН про права людей з інвалідністю (2006). Інформаційна доступність є важливим напрямом діяльності різних міжнародних організацій: Всесвітньої організації охорони здоров'я, ЮНЕСКО, Inclusion Europe та інших [4, с. 70].

До осіб з інвалідністю відповідно статті 1 Конвенції про права осіб з інвалідністю належать: «особи зі стійкими фізичними, психічними, інтелектуальними або сенсорними порушеннями, які при взаємодії з різними бар'єрами можуть заважати їхній повній та ефективній участі в житті суспільства нарівні з іншими [1].

Бар'єри, з якими стикаються люди інвалідністю взагалі, і в тому числі з когнітивними порушеннями в інформаційних установах (бібліотеках, архівах, інформаційних центрах, медіаустановах, музеях та виставкових центрах тощо), призводять до відчуття некомпетентності, стресу та тривоги.

Люди з когнітивними порушеннями часто стикаються з такими проблемами як: спілкування з персоналом інформаційних установ, залежні від допомоги оточуючих, взаємодії з цифровими та іншими сервісами, обмежені в доступі до інформаційних, соціокультурних, мистецьких, освітніх та інших послуг, обмежені в доступі до державно-соціальних програм тощо.

Когнітивні порушення включають широкий спектр станів, що впливають на процеси сприйняття, пам'яті, уваги і мислення. Для користувачів з когнітивними особливостями бар'єри у цифровому середовищі можуть виникати через недостатню адаптацію інформації до їхніх когнітивних можливостей, складність навігації або надмірне когнітивне навантаження. Розуміння того, які саме когнітивні функції задіяні під час цифрової взаємодії, є ключовим для розроблення інклюзивних сервісів [3, с. 49].

Відсутність кваліфікованого персоналу в інформаційних установах з навичками роботи з людьми з інвалідністю взагалі, і зокрема, з особами з когнітивними порушеннями також ж невирішеною.

Так, досліджуючи розрив у навичках (skills gap) як глобальна проблема розвитку людського капіталу: сутність, причини виникнення та шляхи подолання Н. Кузнєцова зазначає: «Динаміка розвитку сучасних технологій зумовлює необхідність формування нових знань і навичок, адаптуючи їх до постійно змінюваних умов світового ринку праці, де постійно відбуваються трансформації процесів праці, які набувають якісно нового змісту (за ознаками кваліфікації, умов праці, співвідншення розумової та фізичної праці тощо). Динамічні зміни відбуваються в обсягах і структурі трудових функцій людини, обсягах професійних знань, умінь та навичок, що формують її кваліфікаційний рівень, впливаючи на показники якості, інтенсивності і продуктивності праці [2, с. 49].

Тому, для вирішення проблеми необхідності формування нових знань і навичок у працівників інформаційних установ, адаптуючи їх до потреб осіб з інвалідністю необхідно запровадити:

обов'язкове навчання з надання інклюзивних послуг на загальнодержавному рівні (навчати основам жестової мови та підвищувати обізнаність працівників інформаційних установ щодо етики спілкування з людьми з інвалідністю);

навчання студентів (майбутніх працівників інформаційних установ) поняття інклюзивної культури та навичкам для роботи з людьми з інвалідністю;

впровадження інклюзивних освітніх програм (заснованих на принципах недискримінації, індивідуалізованого підходу та психолого-педагогічної підтримки) у закладах освіти;

адаптація навчальних планів до висвітлення понять «безбар'єрності», вивчення методів соціальної інтеграції та створення безбар'єрного середовища у закладах освіти, виховання у студентів толерантності та навичок взаємодії з усіма учасниками освітнього процесу тощо.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Конвенція про права осіб з інвалідністю. Ратифікована Законом України від 16.12.2009 № 1767-VI. Верховна Рада України. Законодавство України. URL.: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_g71#n343 (дата звернення: 15.03.2026).
2. Кузнєцова Н. Розрив у навичках (skills gap) як глобальна проблема розвитку людського капіталу: сутність, причини виникнення та шляхи подолання. Європейський вектор економічного розвитку. 2021. No 2 (31). С. 20–34. https://doi.org/10.32342/2074-5362-2021-2-31-2.
3. Орленко І. М. Цифрова інклюзія: діагностика проблем користувачів із когнітивними порушеннями. Інклюзія і суспільство. 2025. №1. С. 46–54. DOI https://doi.org/10.32782/2787-5137-2025-1-6.
4. Сасіна І. О. Забезпечення інформаційної доступності для людей з когнітивними порушеннями (огляд міжнародних документів та досліджень). Inclusion and diversity. 2024. Вип. 3. С. 67–72. DOI https://doi.org/10.32782/inclusion/2024.3.12.

УДК 004.8:303.7:316

Бойчук Неля Анатоліївна,
завідувачка лабораторії професійної
практичної підготовки
факультету PR, журналістики
та інформаційної політики
Київського національного університету
культури і мистецтв,
м. Київ, Україна

ШТУЧНИЙ ІНТЕЛЕКТ У СИСТЕМІ ІНФОРМАЦІЙНО-АНАЛІТИЧНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ: МОЖЛИВОСТІ МОДЕЛЮВАННЯ ТА ПРОГНОЗУВАННЯ СОЦІОКУЛЬТУРНИХ ПРОЦЕСІВ

У постіндустріальному суспільстві проблема аналізу інформації, її інтерпретації та використання для менеджменту набуває особливої актуальності. Соціокультурні процеси розгортаються в умовах цифровізації комунікаційного простору, що змінює алгоритми та дорожню карту соціально-економічних реалій життєдіяльності соціуму, тому інформаційно-аналітична діяльність є дієвим інструментом осмислення соціальних змін, а використання технологій штучного інтелекту відкриває шляхи для моделювання та прогнозування розвитку означених вище явищ.

Інформаційно-аналітична діяльність суттєво трансформується, адже, якщо раніше аналітик працював переважно з обмеженим масивом відомостей та даних, то у XXI столітті він має справу з лавиноподібними потоками інформації, що формуються у соціальних мережах, цифрових архівах, базах даних та інших інформаційних системах. Класичні методи і інструменти аналізу доповнюються спектром алгоритмів автоматизованої обробки інформації, що базовані на алгоритмах машинного навчання та штучного інтелекту. А підтвердженням зазначеного, слугують розробки і дослідження сучасних підходів до використання штучного інтелекту у науковій та освітній сфері, які свідчать про значний потенціал цих технологій у системі інформаційно-аналітичного забезпечення. Так, у роботі Марини Ростоки підкреслюється, що інструменти штучного інтелекту здатні суттєво підвищувати ефективність роботи з інформаційними ресурсами, забезпечуючи швидке опрацювання великих масивів даних, автоматизовану класифікацію інформації та

формування аналітичних висновків. На думку науковиці, використання інтелектуальних систем у науковій діяльності сприяє формуванню нових моделей підготовки дослідників, у яких поєднуються аналітичні навички, цифрова грамотність та здатність працювати з алгоритмічними системами аналізу інформації [1].

Варто констатувати, шо штучний інтелект невпинно стає одним із ключових факторів трансформації інформаційно-аналітичної діяльності, а його застосування надає змогу підвищити КРІ роботи з великими масивами даних, виявляти приховані закономірності у складних інформаційних системах, моделювати поведінку соціальних груп і навіть прогнозувати тенденції розвитку суспільства.

Соціокультурні процеси віддзеркалюють синергію соціально-економічних, культурних, інформаційних, складових, що формують суспільство XXI століття та мають відгомін у трансформації культурних практик, зміні моделей комунікації, розвитку нових форм соціальної взаємодії. Звісно, у цифровому середовищі ці процеси відбуваються значно швидше, ніж у попередні історичні періоди. Наприклад, нові культурні тенденції можуть поширюватися у глобальному масштабі протягом кількох днів або навіть годин завдяки соціальним медіа та цифровим комунікаційним платформам. Традиційні методи аналізу часто виявляються недостатніми для своєчасного виявлення нових тенденцій і прогнозування їхніх наслідків...

Застосування штучного інтелекту у сфері інформаційно-аналітичної діяльності надає змогу по-новому подивитися на процеси моделювання соціокультурної динаміки. Алгоритми машинного навчання здатні аналізувати великі масиви текстових, візуальних і статистичних даних, що створює передумови для формування більш точних аналітичних моделей. Скажімо, аналіз вмісту соціальних мереж уможливлює зміни у настроях соціуму та інше.

Моделювання соціокультурних процесів передбачає створення аналітичних моделей, які відображають структуру і динаміку певних явищ. Отже, зазначені проблеми можуть бути як суто математичними, так і концептуальними, але їхнє головне завдання полягає у тому, щоб допомогти практикам і науковцям краще зрозуміти складні механізми соціальної взаємодії. У поєднанні зі штучним інтелектом моделювання набуває нового змісту: алгоритми здатні не лише аналізувати наявні дані, а й прогнозувати можливі сценарії розвитку подій. А отже, штучний інтелект виступає не лише інструментом автоматизації аналітичних процедур, але й основою формування нових підходів до моделювання складних соціальних систем – у чому вбачаємо і позитивне, але водночас і негативне для соціуму XXI століття. Як зазначається у колективній монографії «Стратегія розвитку штучного інтелекту в Україні», під редакцією Андрія Шевченка, сучасні інтелектуальні системи здатні поєднувати аналіз великих даних, алгоритми машинного навчання та методи прогнозної аналітики, що створює передумови для формування комплексних моделей, що дозволяють досліджувати динаміку соціальних процесів, виявляти довгострокові тенденції та прогнозувати можливі сценарії розвитку інформаційного суспільства [2].

Прогнозування соціокультурних процесів є особливо важливим у контексті стратегічного планування розвитку суспільства, культурної політики та інформаційних стратегій. Використання інтелектуальних аналітичних систем дозволяє виявляти довгострокові тенденції у розвитку культури, освіти, медіа та інших сфер соціального життя. Наприклад, аналіз інформаційних потоків може допомогти зрозуміти, які теми стають домінантними у публічному дискурсі, які культурні практики набувають популярності, а які поступово втрачають актуальність. Важливим аспектом використання штучного інтелекту у системі інформаційно-аналітичної діяльності є поєднання технологічних можливостей з гуманітарним підходом до аналізу соціальних процесів. Незважаючи на високий рівень автоматизації, аналітична діяльність залишається сферою, де вирішальну роль відіграє людський інтелект, здатність до інтерпретації інформації та критичного мислення.

У бібліотечно-інформаційній сфері, яка відіграє важливу роль у збереженні та поширенні культурної спадщини, використання штучного інтелекту також відкриває нові перспективи. Інтелектуальні системи можуть допомагати у створенні аналітичних баз даних, автоматизованому аналізі інформаційних ресурсів, виявленні тенденцій розвитку інформаційних потреб суспільства. Майбутнє інформаційно-аналітичної діяльності пов'язане з інтеграцією цифрових технологій, міждисциплінарних досліджень та нових підходів до аналізу інформації.

Отже, інтеграція штучного інтелекту у систему інформаційно-аналітичної діяльності відкриває нові горизонти для дослідження соціокультурних процесів. Можливості моделювання та прогнозування, які надають інтелектуальні аналітичні системи, дозволяють глибше зрозуміти динаміку сучасного суспільства, своєчасно виявляти нові тенденції та формувати ефективні стратегії розвитку інформаційного простору.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Ростока М. Штучний інтелект у системі інформаційно-аналітичного забезпечення підготовки наукових кадрів. Штучний інтелект у науці та освіті (AISE 2024). Artificial intelligence in science and education : збірник матеріалів міжнародної наукової конференції (Київ, 1–2 березня 2024 р.) [упоряд: А. Яцишин, В. Матусевич, В. Коваленко]. Київ. 2024. С. 241–242. URL: https://lib.iitta.gov.ua/id/eprint/739815/1/Rostoka%20ML_AISEt_2024.pdf (дата звернення: 24.03.2026).

2. Стратегія розвитку штучного інтелекту в Україні : монографія. [За заг. ред. А. І. Шевченка]. Київ. 2023. 305 с. URL: https://jai.in.ua/archive/2023/ai_mono.pdf (дата звернення: 24.03.2026).

УДК 004.8:[001.89:303.442.3]:005.3

Варенко Володимир Михайлович,
доцент кафедри інформаційної діяльності
та зв'язків з громадськістю
Київського національного університету
культури і мистецтв,
кандидат педагогічних наук, доцент,
м. Київ, Україна

ВИКОРИСТАННЯ ШТУЧНОГО ІНТЕЛЕКТУ В ІНФОРМАЦІЙНО-АНАЛІТИЧНІЙ ДІЯЛЬНОСТІ: МОЖЛИВОСТІ ТА РИЗИКИ

Використання штучного інтелекту (ШІ) в інформаційно-аналітичній діяльності є одним із ключових чинників підвищення ефективності обробки великих обсягів даних, прийняття управлінських рішень та прогнозування складних соціально-економічних процесів. Сучасні системи, що базуються на методиках штучного інтелекту, зокрема машинне навчання і обробка природної мови, забезпечують автоматизацію аналітичних процедур, які раніше вимагали значних людських ресурсів. І українські дослідники (зокрема, Т. Гуменчук [1], М. Ростока [3], І. Огірко, Л. Шапенко, О. Золотар [2], О. Трофименко, М. Стрілець [4] та інші), і зарубіжні (К. Джонсон, А. Лоуренс [6], Ч. Ван, Б. Лі, С. Друкер, Д. Маршалл, Ц. Гао [8], Х. Саїдніа, Е. Хоссейні, Ш. Абдолі, М. Ауслос [7] та інші) в один голос наголошують на суттєвих перевагах використання ШІ в аналітиці.

Серед суттєвих переваг можна виділити: *здатність до обробки великих масивів даних* у короткі проміжки часу, так як сучасні алгоритми машинного навчання дозволяють

аналізувати структуровану і неструктуровану інформацію з різних джерел – баз даних, текстів, соціальних мереж, мультимедійного контенту; *підвищення точності та об'єктивності аналізу,* адже на відміну від людини, алгоритми не піддаються когнітивним упередженням, емоційному впливу чи втомі, що дозволяє зменшити ймовірність суб'єктивних помилок; *розвиток прогнозної аналітики*, бо завдяки методам машинного навчання та статистичного моделювання стає можливим не лише аналіз минулих і поточних даних, а й формування прогнозів щодо майбутніх подій і процесів; *автоматизацією рутинних аналітичних операцій*, так як технології обробки природної мови забезпечують автоматичний збір, класифікацію, узагальнення та інтерпретацію текстової інформації, що звільняє аналітиків від виконання монотонних завдань і дозволяє зосередитися на стратегічному аналізі та прийнятті рішень; *можливість інтеграції різнорідних джерел даних*, оскільки інтелектуальні аналітичні системи здатні об'єднувати інформацію з різних платформ і форматів, створюючи цілісну картину досліджуваного об'єкта; *підвищення адаптивності аналітичних систем* (завдяки здатності до самонавчання моделі можуть оновлювати свої параметри відповідно до нових даних, що дозволяє зберігати актуальність аналітичних висновків у динамічному інформаційному середовищі). Можна назвати і інші менш суттєві переваги.

Українська група вчених на чолі з О. Трофименко [5] залежно від розв'язуваної прикладної задачі виділяють такі способи застосування інструментів ШІ:

1) аналіз даних:

– обробка великих обсягів даних: ШІ дозволяє аналізувати великі набори даних, виявляючи закономірності та тренди, які можуть бути неочевидні при традиційних методах аналізу;

– машинне навчання (МН): фахівці використовують алгоритми МН для прогнозування майбутніх тенденцій на основі наявних даних, що допомагає в ухваленні рішень;

2) візуалізація даних: завдяки ШІ, фахівці можуть створювати інтерактивні візуалізації (панелі моніторингу), які надають уявлення про дані в реальному часі, що спрощує аналіз і сприйняття інформації;

3) системи підтримки ухвалення рішень:

– моделювання та симуляція: ШІ використовується для створення моделей, які дозволять фахівцям оцінювати різні сценарії та їхні наслідки перед ухваленням рішень;

– оптимізація процесів: алгоритми оптимізації застосовують для покращення бізнес-процесів, наприклад, у логістиці або в управлінні ресурсами;

4) системи експертних знань: ШІ може бути інтегровано в системи експертних знань для підвищення точності і швидкості ухвалення рішень на основі великої кількості даних;

5) обробка природної мови (NLP):

– аналіз тексту: фахівці використовують NLP для аналізу неструктурованих даних (відгуки клієнтів або документи), щоб виявити важливі тренди та настрої користувачів;

– автоматизація звітності: ШІ може автоматично генерувати звіти та резюме на основі даних, зменшуючи час, необхідний для ручного аналізу;

6) інструменти для прогнозної аналітики та аналізу ризиків:

– прогнозування попиту: ШІ допомагає аналізувати ринкові тренди для прогнозування попиту на продукти чи послуги, що дозволяє компаніям краще планувати виробництво та запаси;

– ранжування ризиків: системи ШІ можуть аналізувати дані, щоб оцінити й ранжувати ризики, пов'язані з різними сценаріями;

7) автоматизація та роботизація:

– процеси автоматизації: використання роботизованих процесів автоматизації (RPA) для виконання рутинних завдань дозволяє фахівцям зосередитися на більш складних завданнях;

– аналіз та управління ризиками: ШІ може автоматично виявляти аномалії в системах, що дозволяє оперативно реагувати на потенційні загрози [5].

Використання технологій штучного інтелекту в інформаційно-аналітичній діяльності поряд із значними перевагами породжує *комплекс ризиків*, які мають як технічний, так і соціально-організаційний характер. Одним із ключових ризиків є проблема якості та упередженості даних. Алгоритми машинного навчання функціонують на основі навчальних вибірок, які можуть містити неповні, викривлені або застарілі дані. У результаті це призводить до формування упереджених моделей, що відтворюють або навіть посилюють існуючі соціальні, політичні чи економічні перекоси. Суттєвим викликом є також обмежена інтерпретованість результатів. Багато сучасних моделей штучного інтелекту функціонують як «чорні скриньки», що ускладнює пояснення логіки отриманих висновків. В умовах, де аналітичні продукти мають бути обґрунтованими та прозорими, це знижує довіру до результатів і ускладнює їх використання в офіційних процесах прийняття рішень. Окрему групу ризиків становлять загрози інформаційній безпеці. Застосування ШІ у сфері обробки природної мови може бути використане для створення маніпулятивного контенту, зокрема дезінформації, фейкових новин або автоматизованих інформаційних кампаній. Це підвищує ризик інформаційних впливів та ускладнює процес верифікації джерел даних.

Етичні та правові ризики також займають важливе місце. Використання ШІ пов’язане з обробкою великих масивів персональних даних, що може порушувати принципи конфіденційності та захисту приватності. Крім того, виникає проблема визначення відповідальності за прийняті рішення: складно встановити, хто несе відповідальність за помилки - розробник системи, аналітик чи організація, що її використовує.

Таким чином, ризики застосування штучного інтелекту в інформаційно-аналітичній діяльності мають комплексний характер і охоплюють технічні, інформаційні, етичні та організаційні аспекти. Їх мінімізація потребує впровадження механізмів контролю якості даних, забезпечення прозорості алгоритмів, розвитку цифрової грамотності аналітиків, а також формування чіткої нормативно-правової бази використання інтелектуальних систем. Лише за умов усвідомленого та відповідального використання ШІ можна забезпечити його ефективну інтеграцію в аналітичну практику.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Гуменюк Т. Використання штучного інтелекту в інформаційному просторі: філософський аспект. *Український інформаційний простір*. 2023. С. 41–54.

2. Огірко І., Шапенко Л., Золотар О. Штучний інтелект та аналітика даних, машинне навчання і право. *Інформація і право.* 2025. № 3(54). С. 39–52.

3. Ростока Марина*.* Штучний інтелект у системі інформаційно-аналітичного забезпечення підготовки наукових кадрів*. Штучний інтелект в науці та освіті* : збірник матеріалів міжнародної наукової конференції (Київ, 1–2 березня 2024 р.) . УкрІНТЕІ, м. Київ, Україна, С. 241–243.

4. Стрілець М. І., Трофименко О. Г. Стратегії та перспективи розвитку системного аналізу з впровадженням штучного інтелекту. *Актуальні питання автоматизації та інформаційних технологій (АТІТ-2024)*: матер. ІІІ всеукр. наук.-практ. конф., 21 листопада 2024р., Кременчук. URL: https://atit.kdu.edu.ua/publ.php.

5. Трофименко О. Г., Лобода Ю. Г, Гура В. І., Дика А. І., Стрілець М. І. Інструменти штучного інтелекту для системного аналізу. *Вісник ХНТУ*, №4, 2024. С. 349–357.

6. Johnson K., Lawrence A. AI/ML in Security Orchestration, Automation and Response: Future Research Directions. *Intelligent Automation & Soft Computing*. 2021. Vol. 28(2). P. 527–545. URL: https://www.researchgate.net/publication/350549572_AIML_in_Security_Orchestration_Automation_and_Response_Future_Research_Directions.

7. Saeidnia H. R., Hosseini E., Abdoli Sh., Ausloos M. Unleashing the Power of AI: A Systematic Review of AI-Enhanced Scientometrics // arXiv. 2024. URL: https://arxiv.org/abs/2403.18838.

8. Wang Ch., Lee B., Drucker S., Marshall D., Gao J. Data Formulator 2: Iteratively Creating Rich Visualizations with AI // arXiv. 2024. URL: https://arxiv.org/abs/2408.16119.

УДК 323.21:352/354

Дубова Світлана Володимирівна,
голова правління ГО «Центр аналізу та розробки ефективних політик»,
кандидатка історичних наук,
м. Київ, Україна

ВЗАЄМОДІЯ ГРОМАДЯНСЬКОГО СУСПІЛЬСТВА ТА ДЕРЖАВИ У ФОРМУВАННІ ПУБЛІЧНОЇ ПОЛІТИКИ

У сучасних демократичних суспільствах процес формування публічної політики дедалі більше набуває характеру взаємодії різних соціальних інституцій. Держава вже не виступає єдиним суб'єктом вироблення управлінських рішень, натомість дедалі більшого значення набуває участь громадянського суспільства, експертних спільнот та академічного середовища. У цьому контексті громадські організації відіграють важливу роль як інституції, що забезпечують комунікацію між владою та суспільством, а також сприяють формуванню експертного знання, необхідного для розроблення ефективної публічної політики.

Розвиток інформаційного суспільства суттєво трансформував функції громадських організацій. Якщо раніше їх діяльність здебільшого асоціювалася з представництвом інтересів окремих соціальних груп або реалізацією соціальних проєктів, то сьогодні вони дедалі частіше виступають як аналітичні та експертні інституції. У межах своєї діяльності такі організації проводять дослідження, готують аналітичні матеріали, формують рекомендації для органів державної влади та створюють платформи для міжсекторального діалогу. Завдяки цьому вони сприяють поширенню доказового підходу у процесі формування державної політики та розвитку культури публічної дискусії.

У науковій літературі громадянське суспільство розглядається як сукупність інституцій та практик, що забезпечують участь громадян у суспільному житті поза межами державних структур. Саме громадські організації, аналітичні центри та професійні спільноти формують простір для обговорення суспільно значущих проблем та вироблення альтернативних підходів до їх вирішення. Така взаємодія є важливою передумовою демократичного врядування, оскільки дозволяє поєднувати управлінські ресурси держави з експертним потенціалом громадянського суспільства.

З аналітичної точки зору діяльність подібних організацій може розглядатися як приклад функціонування громадянського суспільства у ролі посередника між державою та експертним середовищем. Зокрема, дослідницькі та комунікаційні проєкти які реалізуються такими організаціями демонструють, що громадські інституції здатні виконувати функції виробництва експертного знання, збору емпіричних даних та формування рекомендацій для державної політики. Такий підхід дозволяє інтегрувати результати досліджень і практичний досвід професійних спільнот у процес формування управлінських рішень, що сприяє підвищенню доказовості та ефективності публічної політики.

Залучення громадських організацій до процесу формування публічної політики має кілька важливих переваг. По-перше, вони можуть виступати джерелом незалежної експертизи, що дозволяє доповнювати аналітичні ресурси державних інституцій. По-друге, громадські організації часто мають тісні зв'язки з різними соціальними групами, що дає

можливість враховувати ширший спектр суспільних інтересів під час розроблення політичних рішень. По-третє, вони здатні виступати комунікаційними платформами, які об'єднують представників держави, академічного середовища, бізнесу та громадськості для обговорення актуальних суспільних проблем.

Практика взаємодії держави та громадянського суспільства реалізується через різні механізми. До них належать експертні консультації, участь представників громадських організацій у підготовці стратегічних документів, проведення дослідницьких проєктів, організація публічних дискусій, круглих столів та воркшопів. Такі формати дозволяють формувати експертні мережі, сприяти обміну знаннями та виробляти рекомендації для державної політики.

Особливої актуальності набуває участь громадських організацій у реалізації ініціатив, спрямованих на розвиток людського потенціалу та підвищення інституційної спроможності держави. У цьому контексті показовим є приклад співпраці державних інституцій та громадянського суспільства у межах Національної ініціативи з посилення жіночого лідерства в кібербезпеці, започаткованої Національним координаційним центром кібербезпеки при Раді національної безпеки і оборони України.

Метою цієї ініціативи є розвиток професійного потенціалу жінок у сфері цифрових технологій та кібербезпеки, а також формування більш інклюзивного професійного середовища у стратегічно важливих галузях. У межах реалізації ініціативи значна увага приділяється розвитку міжсекторальної співпраці, що передбачає залучення представників державних інституцій, освітнього середовища, бізнесу та громадянського суспільства.

Реалізація ініціативи дозволяє на практичному рівні показати, як саме відбувається взаємодія між державними структурами та громадськими організаціями, які стають повноправними учасниками не лише виконання державних ініціатив, але і їх співвиконавцями.

Прикладом такої взаємодії є досвід співпраці НКЦК та Центру аналізу та розробки ефективних політик (CADEP), що функціонує як незалежна експертно-аналітична платформа, спрямована на дослідження актуальних суспільних процесів та розвиток міжсекторального діалогу. Організація реалізує дослідницькі та комунікаційні ініціативи, спрямовані на вироблення експертних рекомендацій для державної політики та посилення взаємодії між органами влади, академічним середовищем, громадянським суспільством і професійними спільнотами. У межах цієї співпраці громадська організація бере участь у проведенні досліджень, організації експертних обговорень та формуванні рекомендацій для державної політики.

Прикладом досліджень, які реалізуються на підтримку Національної ініціативи є аналітичний звіт «Від мрії до кар'єри: жіночий шлях у кібербезпеці» презентований 4 вересня 2025 року під час заходу «Шлях жінок у кібербезпеці: історії, виклики, успіх» організованому НКЦК РНБО [1]. Дослідження – результат 4 місячної роботи та 20 глибинних інтерв'ю з кіберфахівчинями зі всіх секторів про те, з якими проблемами стикаються жінки на шляху обрання кар'єри в сфері кібербезпеки, якими є їх мотивів, досвід навчання, специфіка освітніх та кар'єрних складнощів.

Проведення таких заходів дозволяє сформувати платформу для обговорення проблем професійного розвитку жінок у сфері цифрових технологій, а також визначити ключові виклики, з якими вони стикаються у професійній діяльності. Зокрема, одним із напрямів такої взаємодії стало проведення серії експертних воркшопів, що об'єднали представників різних секторів: освітнього середовища, громадських організацій, бізнесу [2], сектору безпеки і оборони та критичної інфраструктури. Такий підхід дозволяє отримати комплексне уявлення про професійні траєкторії жінок у сфері кібербезпеки, а також про бар'єри та виклики, що впливають на їх професійну реалізацію.

Крім підтримки Національної ініціативи співпраця НКЦК та ГО CADEP (за участі Національного інституту стратегічних досліджень) охоплює і інші напрямки державної

політики, зокрема – сферу розвитку Штучного Інтелекту. Зокрема, з 2025 року виходить спільний дайджест новин «AI Frontiers: інновації, прориви, виклики» [3] який на щомісячній основі описує ключові глобальні тенденції в сфері ШІ.

Результати проведених досліджень та експертних обговорень використовуються для формування рекомендацій, які можуть бути враховані під час розроблення державної політики у сфері розвитку кадрового потенціалу та підтримки гендерної рівності у технологічних галузях. Таким чином, громадські організації виступають не лише організаторами комунікаційних платформ, але й важливими учасниками процесу вироблення експертних знань, необхідних для формування ефективних управлінських рішень.

Досвід реалізації подібних ініціатив демонструє потенціал ефективної співпраці між державними інституціями та громадянським суспільством. Поєднання інституційних ресурсів держави та експертного потенціалу громадських організацій дозволяє формувати більш інклюзивну, доказову та ефективну публічну політику.

Отже, взаємодія громадянського суспільства та держави є важливою передумовою розвитку демократичного врядування. Громадські організації дедалі частіше виконують функції аналітичних і комунікаційних центрів, що забезпечують виробництво експертного знання, організацію суспільного діалогу та формування рекомендацій для державної політики. Приклад діяльності громадської організації «Центр аналізу та розробки ефективних політик» у межах реалізації Національної ініціативи з посилення жіночого лідерства в кібербезпеці демонструє можливості такої співпраці та підтверджує важливість залучення громадянського суспільства до процесів формування публічної політики.

Подальший розвиток таких форм взаємодії може сприяти підвищенню ефективності державного управління, зміцненню демократичних інституцій та формуванню більш відкритого і інклюзивного суспільства.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Рада національної безпеки і оборони України. Дописи щодо реалізації Національної ініціативи з посилення жіночого лідерства в кібербезпеці [Електронний ресурс]. Facebook-сторінка РНБО України. URL: https://www.facebook.com/rnbou/posts/pfbid025PDoGurrR5W1a6ZKysoxCYc5WUckSXjEWdpDZQvYYAjifgaTKbH97h3rnyEhQ94Bl (дата звернення: 06.04.2026).

2. Рада національної безпеки і оборони України. Інформаційне повідомлення про заходи в межах Національної ініціативи з посилення жіночого лідерства в кібербезпеці [Електронний ресурс]. Facebook-сторінка РНБО України. URL: https://www.facebook.com/rnbou/posts/pfbid033op2Q4FKwSAbu3u3JLQek4fkreFYBhVvmuVCe2xcntks7f4HQzo4fY2HRU9LcMNBl
(дата звернення: 06.04.2026).

3. Центр аналізу та розробки ефективних політик. AI Digest. February 2026 [Електронний ресурс]. Київ : CADEP, 2026. URL: https://cadep.org.ua/wp-content/uploads/2026/03/cadep_ai_digest_february26.pdf (дата звернення: 06.04.2026).

УДК 004.8:002.6

Дубов Дмитро Володимирович,
завідувач відділу інформаційної безпеки та
кібербезпеки центру безпекових досліджень
Національного інституту стратегічних досліджень,
доктор політичних наук, старший науковий співробітник,
м. Київ, Україна

Дубов Микола Дмитрович,
здобувач вищої освіти ОС «Бакалавр»
Київського національного університету
культури і мистецтв,
м. Київ, Україна

ВИКЛИКИ ДЛЯ ІНФОРМАЦІЙНОЇ АНАЛІТИКИ В ЕПОХУ ШТУЧНОГО ІНТЕЛЕКТУ (ОЦІНКИ ЗА РЕЗУЛЬТАТАМИ ОЗНАЙОМЧОЇ ПРАКТИКИ)

Сучасний інформаційний простір характеризується безпрецедентним зростанням обсягів даних, ускладненням інформаційних потоків та підвищеними вимогами до якості аналітичних продуктів. Інформаційна аналітика також переживає трансформацію під впливом Штучного Інтелекту (ШІ), змінюючи свої традиційні форми реалізації та шукаючи нові механізми співіснування з новими технологіями. Ознайомча практика, проведена у провідних медіаорганізаціях, аналітичних центрах та інформаційних установах (Forbes Ukraine, Національний інститут стратегічних досліджень, Національна бібліотека України імені В. І. Вернадського та ін.), дозволила в безпосередньому спостереженні зафіксувати ці трансформації та оцінити масштаби впливу на цю сферу. Фактично, сучасний інформаційний аналітик функціонує у щонайменше трьох принципово різних інституційних середовищах (медійному, бібліотечно-архівному та державно-управлінському) кожне з яких висуває специфічні вимоги до компетентностей фахівця, проте всі вони об'єднані спільним ядром: потребою у критичному осмисленні інформації та відповідальності за якість аналітичного продукту.

Поряд з цим аналітики вже активно застосовують інструменти ШІ для найрізноманітніших сфер в своїй діяльності. Представники баз практики підтвердили, що вже зараз використовують такі ШІ-сервіси, як NotebookLM (інструмент для роботи з текстовими джерелами, що позиціонується як «дослідницький партнер» і дозволяє здійснювати структурований аналіз завантажених матеріалів) [2] та Nano Banana (платформа генеративного редагування зображень) [3] в своїй повсякденній практиці. Таким чином вже можна констатувати, що ШІ-інструменти дедалі глибше інтегруються у весь ланцюжок роботи з інформацією – від пошуку та агрегації до первинного синтезу і візуалізації. Дослідники фіксують, що генеративні моделі здатні суттєво прискорювати рутинні операції з великими масивами текстів, автоматизувати систематизацію, а також пропонувати попередні інтерпретації, які аналітик потім верифікує та поглиблює.

Одне з ключових сучасних припущень полягає в тому, що розвиток ШІ може призвести до знецінення (і повної заміни) аналітичної праці. Однак оцінки фахівців вказують швидше на іншу тенденцію – потреба у кваліфікованому аналізі інформації зростає пропорційно до збільшення її обсягів. Фактично, чим більше даних генерується, тим гостріша потреба у фахівцях, здатних їх систематизувати, інтерпретувати та перетворювати на релевантне знання для прийняття рішень. Більше того – LLM схильні до так-званих «галюцинацій» (констатації даних яких ніколи не існувало як перевірених та надійних) і їх результати не

можуть сприйматись як однозначно підтверджені дані. Як слушно відмічають фахівці, розвиток ШІ парадоксальним чином призвів до збільшення потреби в людях, які можуть перепровірити дані після ШІ. Єдина помітна відмінність між попереднім та сучасним досвідом, що раніше аналітики відповідали за всі етапи аналітичної роботи (збір даних, їх обробку, аналіз та підготовку матеріалу), а тепер – за перевірку первинно-підготовленого матеріалу. Досвід ознайомлення з діяльністю Національного інституту стратегічних досліджень підтвердив цю тезу: аналітичні довідки, стратегічні рекомендації та експертизи нормативно-правових актів залишаються затребуваними продуктами, виробництво яких не може бути повністю делеговане автоматизованим системам через специфіку реципієнта цих матеріалів [1].

Межі ШІ також пов'язані з їх базовою природою – це статистичні системи узагальнення наявних текстових даних: вони можуть синтезувати зафіксоване знання. Однак те, що вони не здатні (і в осяжній перспективі не зможуть бути спроможні) зробити, так це генерувати принципово нове знання на основі «живого» досвіду - участі у подіях, неформального спілкування із носіями інформації, ситуативного розуміння контексту. Саме таке неформалізоване, контекстуальне, набуте через безпосередню взаємодію з реальністю знання є незамінним ресурсом аналітика. Ознайомлення з практикою Forbes Ukraine, де аналітичні матеріали і рейтинги формуються на основі інтерв'ю, перевірки даних і редакційної експертизи, підтвердило: верифікація, встановлення джерел і формування аргументованої позиції залишаються прерогативою людського фахівця [4]. Автоматизовані системи не мають доступу до первинних неоцифрованих джерел, не можуть здійснити незалежну верифікацію та не несуть інституційної відповідальності за якість продукту.

Звідси випливає ключова ідея – аналітик і ШІ мають перебувати у відносинах взаємного посилення, а не конкуренції де ШІ-інструменти беруть на себе складні операції з великими обсягами даних (пошук, агрегація, структурування, генерація варіантів), тоді як аналітик забезпечує постановку завдання, критичну оцінку отриманих результатів, їх інтерпретацію у відповідному контексті та формулювання висновків, що несуть аналітичну цінність. Фактично роль аналітика трансформується у спеціаліста з постановки завдань (від якості яких буде залежати і якість первинного продукту) та контролера якості. Фахівці баз практики звертають увагу на цікаву деталь: ШІ значно вимогливіше до якості постановки задачі, ніж середній живий фахівець. В т.ч. як брак ясності при постановці задач в минулому міг бути компенсований навичками та досвідом виконавця, за поточної ситуації він вимагає високої концентрації знань та досвіду того, хто ставить відповідну задачу сьогодні для ШІ. Це призводить до зростання ролі «prompt engineering» та «AI literacy» як базових компетентностей сучасного інформаційного фахівця.

Всі ці трансформації безпосередньо визначають нові вимоги до підготовки фахівців з інформаційної аналітики. Традиційна модель підготовки інформаційного фахівця потребує суттєвого коригування вже зараз. Досвід ознайомчої практики дозволяє запропонувати кілька можливих напрямів змін навчального процесу. По-перше, необхідна системна інтеграція ШІ-інструментів у практичні курси - не як окремого предмету, а як наскрізного інструментарію, що використовується у різних навчальних дисциплінах. По-друге, слід посилити компонент критичного мислення та перевірки інформації, оскільки в умовах активного зростання кількості продуктів (текстів, фото, відео), згенерованих за допомогою ШІ ці навички стають критично значущими. Важливо розвивати ширший контекст розуміння процесів - розуміння того, як різні типи організацій (медіа, держструктури, бібліотеки, аналітичні центри) організовують свої інформаційні процеси і які вимоги ставлять до аналітичного продукту.

Таким чином, інформаційна аналітика в сучасних умовах лишається динамічною сферою, де технологічні зміни відкривають нові можливості для спеціалістів, здатних ефективно поєднувати людський інтелект з можливостями ШІ-інструментів. Ключовою конкурентною перевагою аналітика залишається те, що не може бути відтворене машиною:

«живе знання», здатність до етичної відповідальності, критичного судження та інтерпретації у складних контекстах. Саме ці якості мають бути в центрі парадигми підготовки інформаційних аналітиків.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Національний інститут стратегічних досліджень. Офіційний сайт. [Електронний ресурс]. URL: https://niss.gov.ua/ (дата звернення: 14.02.2026).
2. NotebookLM. Офіційний сайт Google. [Електронний ресурс]. URL: https://notebooklm.google/ (дата звернення: 14.02.2026).
3. Google стверджує, що «Nano Banana» залучив понад 10 мільйонів нових користувачів до свого додатку Gemini. Android Central. [Електронний ресурс]. URL: https://www.androidcentral.com/apps-software/ai/google-says-nano-banana-drove-in-over-10-million-new-users-to-gemini-app (дата звернення: 14.02.2026).
4. Forbes Ukraine. Про видання. [Електронний ресурс]. URL: https://forbes.ua/contacts (дата звернення: 14.02.2026).

УДК 002:025.3:316.77

Збанацька Оксана Миколаївна,
професорка кафедри інформаційної діяльності
та зв'язків з громадськістю
Київського національного університету
культури і мистецтв,
головна бібліотекарка відділу
лінгвістичного забезпечення
інформаційно-пошукових систем
Національної бібліотеки України
імені Ярослава Мудрого,
докторка наук з соціальних комунікацій, професорка,
м. Київ, Україна

АКТУАЛЬНІ АСПЕКТИ ЗАСТОСУВАННЯ АНАЛІТИКО-СИНТЕТИЧНОЇ ПЕРЕРОБКИ ІНФОРМАЦІЇ В СОЦІОКОМУНІКАЦІЙНІЙ ДІЯЛЬНОСТІ

У контексті сучасної соціокомунікаційної діяльності аналітико-синтетична переробка інформації (АСПІ) набуває статусу фундаментальної методологічної основи, що забезпечує ефективність процесів інформаційного обміну та управління знаннями. В умовах інтенсивної інформатизації суспільства та зростання кількості інформаційних ресурсів різної природи виникає потреба в їх аналізі, синтезі, систематизації, узагальненні та інтерпретації. Саме АСПІ дозволяє трансформувати первинні інформаційні потоки у структуровані знання, придатні для використання у науковій, освітній, управлінській та соціокомунікаційній сферах.

Аналітико-синтетична переробка інформації використовується у багатьох сферах – від бібліотечно-інформаційної діяльності та наукових досліджень до журналістики, управління знаннями й цифрових комунікацій. Її головне завдання – згортання інформації, що міститься в первинних документах з метою створення вторинних документів, придатних для ефективного використання. Первинний документ відображає результати наукової, технічної та інших видів діяльності (стаття, тези, монографія, підручник, навчальний посібник, енциклопедія, довідник) [1, с. 10]. Вторинний документ є результатом аналітико-

синтетичної переробки інформації, що міститься у первинному документі, і представляється у вигляді бібліографічного опису, анотації, реферату, огляду, класифікаційного індексу, ключових слів.

Основною сферою застосування АСПІ завжди були бібліотечно-інформаційна та бібліографічна діяльність. Тому, у створених бібліотечних каталогах та бібліографічних базах даних наявні різноманітні їх види: бібліографічні описи, класифікаційні індекси, предметні рубрики, ключові слова, анотації, реферати [2]. Всі вони допомагають організувати і полегшити пошук первинних документів.

В останні десятиліття активізувалось використання АСПІ в науково-дослідній діяльності. Як от, кожна наукова стаття у фаховому виданні супроводжується класифікаційним індексом УДК; структурованою анотацією та ключовими словами, які потім перекладаються англійською мовою; списком використаних джерел та references, – транслітерованим списком бібліографічних джерел. Дослідники виділяють нові факти і відомості з документів, створюють огляди літератури, аналітичні звіти.

У журналістиці та медіа сфері відбувається узагальнення великих масивів інформації для створення новинних матеріалів, синтезуються дані з різних джерел та створюються аналітичні огляди.

В освітній діяльності різні види АСПІ застосовуються при підготовці навчальних матеріалів, конспектів, методичних посібників, а також у дистанційному навчанні для створ ення узагальнених інформаційних ресурсів.

В управлінні знаннями та бізнес-аналітиці відбувається перетворення даних у структуровані знання для прийняття управлінських рішень, а у сфері маркетингу, PR та стратегічних комунікацій, – оптимізація інформаційних потоків у корпоративних системах.

Приклади деяких вторинних документів, що створюються внаслідок АСПІ, наведено в таблиці 1.

Таблиця 1. Призначення та сфери використання вторинних документів

Вторинний документ	**Призначення**	**Сфера використання**
Бібліографічний опис	Формалізоване представлення документа	Каталоги, бази даних, списки використаних джерел
Анотація	Короткий виклад змісту документа	Бібліотеки, наука, освіта
Реферат	Узагальнений виклад основних положень змісту документа	Бібліотеки, наука, освіта
Класифікаційний індекс	Галузеве розкриття змісту документа	Бібліотеки, наука
Предметна рубрика	Структуроване тематичне розкриття змісту документа	Бібліотеки
Ключові слова	Неструктуроване тематичне розкриття змісту документа	Бібліотеки, наука
Огляд	Згортання даних з кількох джерел	Журналістика, наука
Аналітичний звіт	Аналіз і синтез даних для прийняття рішень	Бізнес, управління
Переклад	Відтворення змісту документа іншою мовою	Бібліотеки, наука, освіта, журналістика, бізнес

У процесі створення кожного вторинного документа відбувається не лише технічна обробка даних, а й складний когнітивний процес, який інтегрує методи логічного мислення, інструменти інформаційного менеджменту та технології соціальної комунікації.

Дослідження актуальних аспектів АСПІ у соціокомунікаційній діяльності має наукове та практичне значення, оскільки є універсальним інструментом, що забезпечує ефективне функціонування соціокомунікаційних систем. Інформаційні потоки перетворюються у вторинну інформацію, яка стає основою для ефективного інформаційного пошуку, наукових відкриттів, управлінських рішень та якісної комунікації.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Збанацька О. М. Аналітико-синтетична переробка інформації. Макроаналітичне згортання інформації: бібліографічний опис документів, анотування документів : навч. посіб. / М-во культури України, Нац. акад. керів. кадрів культури і мистецтв. Київ : НАКККіМ, 2014. 266 с. URL: https://elib.nlu.org.ua/view.html?id=5960 (дата звернення: 27.03.2026).

2. Збанацька О. М. Аналітико-синтетична переробка інформації. Мікроаналітичне згортання інформації: індексування документів, реферування документів : навч. посіб. / М-во культури України, Нац. акад. керів. кадрів культури і мистецтв. Київ : НАКККіМ, 2016. 254 с. URL: https://elib.nlu.org.ua/object.html?id=7646 (дата звернення: 27.03.2026).

УДК027.54(477-25)НБУВ:025.5]:355.451

Каращук Оксана Миколаївна,
молодша наукова співробітниця
відділу обслуговування інформаційними ресурсами
НЮБ Національної бібліотеки України
імені В. І. Вернадського,
м. Київ, Україна

УЧАСТЬ НАЦІОНАЛЬНИХ БІБЛІОТЕК У ГЛОБАЛЬНИХ ІНФОРМАЦІЙНИХ ПРОЦЕСАХ: КЕЙС НБУВ

У сучасному глобалізованому світі оперативна диджиталізація не лише розширила, а й переосмислила функціональні можливості національних бібліотек. Зберігаючи свою першочергову, традиційну роль інституцій акумуляції, збереження та каталогізації документної спадщини, вони, водночас, перетворюються у багатофункціональні сучасні центри знань, що поєднують в собі аналітичну діяльність, реалізацію інноваційних проєктів і розвиток цифрових сервісів. У даному контексті, залученість національних бібліотек у масштабних інформаційних процесах передбачає не лише надання доступу до бібліотечних фондів, а й їх активну інтеграцію до міжнародних інфраструктур знань, створення та розвиток власних сучасних цифрових платформ, впровадження стандартів метаданих, підтримку відкритої науки, а також просування національного інтелектуального продукту у глобальний інформаційний простір.

Показовою є думка дослідників, які вважають, що цифрова наукова комунікація постає як спеціалізована форма інформаційної взаємодії, що функціонує в межах ширшого процесу цифровізації суспільства. Вона забезпечує створення, поширення та верифікацію наукового знання через цифрові платформи, інструменти відкритої науки та міжнародні інформаційні інфраструктури. У цьому контексті її розвиток є ключовим чинником інтеграції наукових спільнот у глобальний дослідницький простір [1, с. 16]. Отже, на сьогодні, національні бібліотеки вже не можуть залишатися тільки внутрішньодержавними сховищами знання, оскільки сам механізм циркуляції наукової інформації став транскордонним, мережевим і платформеним. Т. Гранчак також слушно наголошує на пріоритетності таких напрямів, як впровадження електронних технологій і створення електронних бібліотек, розвиток

дистантного обслуговування, посилення комунікаційного компонента бібліотечно-інформаційної діяльності. У контексті становлення покоління Z розвиток бібліотек зумовлюється необхідністю адаптації до цифрового середовища, нових моделей сприйняття інформації та комунікативних практик користувачів. Бібліотеки трансформуються у відкриті, інтерактивні та технологічно орієнтовані простори, що поєднують інформаційні, освітні й соціокультурні функції. Водночас ключовими орієнтирами їх діяльності стають персоналізація послуг, розвиток цифрових компетентностей і впровадження інноваційних сервісів [2, с. 24]. Сьогодні, саме ці риси, дають нам змогу визначати рівень та інтенсивність залученості бібліотек у глобальні інформаційні потоки.

У цьому контексті Національна бібліотека України імені В. І. Вернадського є показовим прикладом інституції, що поєднує традиційну функцію національного депозитарію з функцією цифрового інтегратора. Так, наприклад, у колективній монографії «Національна бібліотека України імені В. І. Вернадського в науково-інформаційному просторі (2000–2018)» підкреслено зростання суспільного значення бібліотеки в реалізації завдань інформатизації, адаптації до електронних технологій і підтримання зв'язків з віддаленими користувачами [3]. Особливо важливо наголосити, що діяльність НБУВ усвідомлюється не лише як технічне оцифрування фондів, а як системна робота з аналізом нових інформаційних масивів, відбором релевантного контенту та його включенням у вітчизняний і міжнародний інтелектуальний обіг.

Найбільш рельєфно ця роль виявляється у сфері цифрової наукової інфраструктури. Сьогодні НБУВ є однією з провідних установ, що забезпечує інтеграцію, систематизацію та організацію наукових інформаційних ресурсів в Україні. Це означає, що бібліотека фактично виконує роль вузлового посередника між українським академічним знанням і світовим середовищем його поширення. Важливо й те, що ресурси, розміщені на цифрових платформах НБУВ, завдяки пошуковій індексації стають видимішими для міжнародної аудиторії, а отже, сприяють утвердженню наукової і символічної репрезентації України в міжнародному інформаційному просторі. Для держави, яка відстоює власну суб'єктність, це має не лише академічне, а й культурно-політичне значення.

Ключовим інструментом такої інтеграції є бібліотечний портал LibNAS UA Національної академії наук України, інформаційна система для консолідації, зберігання та відкритого доступу до наукових даних, публікацій і досліджень установ НАН. Це централізований ресурс, що об'єднує метадані та повнотекстові матеріали, забезпечуючи їх сумісність із європейськими стандартами [4]. Принципово важливо, що, на думку К. Лобузіної, «Цифрову платформу LibNAS UA для сумісності з іншими міжнародними системами управління науковою інформацією було розроблено на основі єдиного європейського формату наукової інформації CERIF (Common European Research Information Format), рекомендованого для країн ЄС. Формат містить такі основні елементи: інституційна інфраструктура (установи, персоналії) та дослідницький репозитарій (наукові тексти)» [1, с. 19]. Таким чином, НБУВ орієнтується не на ізольовану національну модель, а на інтероперабельність, тобто здатність українських бібліотечних і наукових ресурсів бути зрозумілими, сумісними й включеними до ширших міжнародних систем. Не менш показовою є й інша теза дослідниці: «LibNAS UA передбачає сумісність з науковими профілями установ та науковців на офіційному порталі НАН України; Національним репозитарієм академічних текстів, що створюється МОН України; проєктом Європейської хмари відкритої науки» [1, с. 22]. Таким чином, мова йде не лише про цифровий ресурс бібліотеки, а про одну з головних складових глобальної системи відкритої науки.

Разом з тим участь НБУВ у глобальних інформаційних процесах не вичерпується підтримкою наукової комунікації. Національна бібліотека виконує також функцію захисту й репрезентації української документальної, правової та культурної пам'яті. У сучасних умовах бібліотеки, як слушно зауважує О. Пестрецова, «освоюють як джерело комплектування ресурси глобального інформаційного простору, як активні суб'єкти включаються у розвиток вітчизняного і зарубіжного ринків інформації» [5, с. 22]. Для НБУВ це означає можливість не лише приймати зовнішні інформаційні впливи, а й продукувати власну змістову присутність у

міжнародному середовищі через цифрові колекції, репозитарії, наукову періодику, бібліографічні та біографічні ресурси, а також через міжнародно сумісні описові стандарти.

Отже, кейс НБУВ демонструє, що сучасна національна бібліотека є інституцією багаторівневої дії. Вона одночасно працює як сховище знань, аналітичний центр, цифровий агрегатор, комунікаційний посередник і канал міжнародної репрезентації національної науки. Водночас ця участь у глобальних інформаційних процесах породжує й низку викликів: потребу в постійному оновленні технологічної інфраструктури, уніфікації метаданих, забезпеченні кіберстійкості, дотриманні авторського права, довготривалому цифровому збереженні та підвищенні якості англомовного представлення українських ресурсів. Участь національних бібліотек у глобальних інформаційних процесах сьогодні є одним із критеріїв їхньої реальної суспільної значущості. Вони можуть бути не периферійним спостерігачем цифрових змін, а повноцінним суб'єктом міжнародної наукової комунікації. Через розвиток репозитарних систем, інтеграцію з європейськими форматами обміну даними, підвищення видимості українських наукових ресурсів та підтримку віддаленого доступу НБУВ формує модель бібліотеки, яка діє одночасно в національному та глобальному вимірах. Саме така модель найбільшою мірою відповідає логіці сучасного інформаційного суспільства й завданню представлення України у світовому просторі знань.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Лобузіна К. В. Репозитарій наукових текстів НАН України в Національній бібліотеці України ім. В. І. Вернадського: стан і перспективи розвитку (за матеріалами доповіді на засіданні Президії НАН України 29 вересня 2021 р.). *Вісник Національної академії наук України*. 2021. № 11. С. 16–23. https://doi.org/10.15407/visn2021.11.016.

2. Гранчак Т. Орієнтири розвитку бібліотек у середовищі покоління Z. *Український журнал з бібліотекознавства та інформаційних наук*. 2019. Вип. 3. С. 20–35. https://doi.org/10.31866/2616-7654.3.2019.169663.

3. Національна бібліотека України імені В. І. Вернадського в науково-інформаційному просторі (2000-2018) : монографія / В. М. Горовий, В. В. Струнгар, Т. П. Дубас та ін.; ред. В. М. Горовий. Київ : НБУВ, 2019. 344 с.

4. Національний репозитарій академічних текстів. URL : https://nrat.ukrintei.ua/libnas-ua-bibliotechnyj-portal-nan-ukrayiny

5. Пестрецова О. Соціальнокомунікаційні аспекти інформаційно-правового обслуговування в діяльності бібліотек / наук. ред. Н. Іванова. Київ, 2024. 170 с.

УДК 027+[314/316:33]

Кулицький Сергій Петрович,
старший науковий співробітник
відділу політологічного аналізу
Національної бібліотеки України
імені В. І. Вернадського,
м. Київ, Україна

ІНФОРМАЦІЙНІ АСПЕКТИ ПІДГОТОВКИ НА БАЗІ РЕСУРСІВ НАУКОВОЇ БІБЛІОТЕКИ АНАЛІТИЧНИХ РОБІТ НА СОЦІАЛЬНО-ЕКОНОМІЧНУ ТЕМАТИК У ЗА УМОВ ПОВНОМАСШТАБНОЇ ВІЙНИ

Повномасштабна російська воєнна агресія стрімко актуалізувала потреби органів державної влади України в аналітичному забезпеченні їх діяльності в умовах принципово

нової екстремальної ситуації. Ці обставини обумовили необхідність коригування діяльності відповідних підрозділів Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського з підготовки аналітичних робіт на соціально-економічну тематику для забезпечення інформаційних потреб органів державної влади. Водночас геополітична новизна та нестандартний характер ситуації, що склалася в результаті російської воєнної агресії проти України, обумовлювали якісно нові умови підготовки відповідних аналітичних робіт і вимоги до них.

Утім, започаткована російським воєнним вторгненням повномасштабна російсько-українська війна стала першим збройним конфліктом такого масштабу в Європі з часів Другої Світової війни, й до того ж за участі однієї з двох найбільших держав світу та постійного члена Ради Безпеки ООН. Зазначені особливості нинішньої російсько-української війни обумовили відсутність її повних історичних аналогій з минулими збройними конфліктами у Європі та у світі загалом. Також повномасштабна російсько-українська війна призвела до радикальних організаційних і змістовних змін, переважно негативного характеру, в наявній інформаційній базі для підготовки на базі ресурсів наукової бібліотеки аналітичних матеріалів соціально-економічного спрямування.

Проблеми належного використання інформаційної бази для підготовки зазначених аналітичних матеріалів були пов'язані як зі змінами об'єктів відповідних досліджень як таких, так і зі змінами відображення цих об'єктів у інформаційному просторі, тобто мали теоретико-методичний і емпіричний характер. Але, через вкрай гострий дефіцит праць із соціально-економічних проблем, обумовлених сучасною війною, як теоретико-методичну базу для підготовки відповідних аналітичних робіт, доводилось використовувати праці, присвячені соціально-економічним ситуаціям, які характеризуються високим ступенем невизначеності, методиці аналітичної роботи як такої, тощо. Особливо актуальним такий підхід був на початку російського повномасштабного воєнного вторгнення, поки українське суспільство не накопичило власний досвід ведення сучасної війни. Так, Ф.Х. Найт наголошував, що невизначені ситуації – унікальні. Відсутність їх частих повторів виключає можливість кількісної оцінки і прогнозування таких ситуацій шляхом простої екстраполяції наявних тенденцій їх розвитку [1].

Через повномасштабну війну також сильно погіршилось відображення в інформаційному просторі певних соціально-економічних об'єктів. За словами очільника Державної служби статистики України Арсена Макарчука, «від початку повномасштабного вторгнення українська статистика фактично перебувала у стані «шатдауну»: значна частина статистичного виробництва та регулярна звітність були призупинені. Внаслідок цього держава, бізнес і суспільство протягом тривалого часу не мали повної й актуальної соціально-економічної картини» [2].

Зі свого боку, фахівці у галузі комерційної розвідки наголошують на необхідності використання, поряд зі статистичною інформацією, також вірної по суті, логічної інформації, яка об'єктивно відображає соціально-економічні явища та процеси. Навіть якщо ступінь суто математичної статистичної точності такої інформації не завжди можна визначити.

Водночас, через швидку зміну параметрів соціально-економічної ситуації в Україні в умовах повномасштабної війни загострилась проблема швидкого старіння інформації. Так, американський генерал В. Плетт, фахівець зі стратегічної розвідки, наголошував, що за умов активних бойових дій інформація воєнного змісту і суміжних сфер старіє у 10 раз швидше, ніж аналогічна інформація у мирний період. Ця оцінка В. Плетта відображає загальну тенденцію змін в інформаційній базі аналітичної роботи в умовах війни. Причому для різних об'єктів досліджень темпи старіння інформації були різні. Утім, зазначена оцінка була зроблена В. Плеттом на основі досвіду Першої та Другої світових воєн [3, с.130 – 142], і вона відображає лише закономірність старіння інформації в умовах війни. Конкретні параметри цього процесу в сучасних умовах можуть бути інші.

Загалом повномасштабна російсько-українська війна призвела до певних структурних змін в інформаційному просторі, в наслідок чого зросло значення одних джерел інформації для аналітичної роботи і зменшилось значення інших. Так, однією з перших, обумовлених сучасною війною великих соціально-економічних проблем, була проблема українських вимушено переміщених осіб (ВПО) / біженців і ринку праці. Так, через згадуване вище погіршення державної статистичної звітності з питань населення та ринку праці, зросла роль інших джерел інформації. Зокрема, було проаналізовано результати соціологічних опитувань, проведених Соціологічною групою «Рейтинг», Інститутом соціології НАН України, Фондом «Демократичні ініціативи «ім. Ілька Кучеріва», соціологічними та маркетинговими компаніями Gradus Research Company, Grc Ua, Info Sapiens і сайтом з пошуку роботи Work Ua. Аналіз цих опитувань дав змогу визначити мотивацію українських біженців щодо вибору країни їх перебування; проблеми, з якими вони стикаються; ієрархію їх потреб у місцях перебування; стан трудової зайнятості та працевлаштування біженців тощо. Результати цих опитувань, за наявності відповідної інформації, коригувався з урахуванням відповідних повідомлень у вітчизняних та іноземних ЗМІ.

Дослідження проблем українських ВПО / біженців і ринку праці протягом 2022 – 2025 рр. засвідчили, що згодом ситуація в цьому сегменті українського суспільства стала більш усталеною і прогнозованою у короткотерміновому періоді. Це пов’язано з певною стабілізацією умов функціонування об’єктів дослідження і їх інформаційним відображенням.

Відповідно до наведених вище теоретико-методичних положень, з урахуванням специфіки конкретних об’єктів дослідження, здійснювалась підготовка інших аналітичних праць на соціально-економічну тематику. Так, у 2022 р. українська зовнішня торгівля опинилась у ситуація надзвичайно високої невизначеності щодо перспектив її розвитку, тоді як публічна статистична звітність по зовнішньоторговельним операціям України в цілому не зазнала катастрофічних потрясінь. Причому у 2023 р. і у подальшому Україна значно поліпшила логістику експортно-імпортних потоків товарів, особливо за рахунок роботи морського коридору для експорту українського зерна й інших товарів. Поступово налагоджувались альтернативні маршрути транспортування експорту-імпорту товарів територією європейських країн. Але згодом саме ринок Європейського Союзу став джерелом зростання невизначеності для перспектив розвитку української зовнішньої торгівлі через повернення певних торговельних обмежень для українського експорту до країн ЄС, які були скасовані у 2022 р.

З повним спектром згаданих вище інформаційних проблем пов’язана підготовка аналітичних матеріалів щодо розвитку військово-промислового комплексу (ВПК) в Україні і у світі. Це – закономірно, оскільки саме техніко-економічний стан ВПК є одним з головних визначальних факторів успішної протидії повномасштабній російській воєнній агресії. Однак, починаючи з 2022 р., кардинально змінилися і техніко-економічний стан ВПК, насамперед вітчизняного, і його відображення в інформаційному просторі.

Зміни стану ВПК пов’язані з крахом російського «бліцкригу» проти України і переходом до стратегії й тактики «війни на виснаження». Наочним проявом цього стало широке застосування у російсько-українській війні безпілотних апаратів (дронів) – повітряних, морських і наземних. Дрони виконують різі функції : розвідка, ураження противника, коригування артилерійських і ракетних ударів, дистанційне мінування території, доставка вантажів, інші завдання. Про масштаби застосування дронів свідчить те, що на початку п’ятого року повномасштабної війни протиповітряною обороною України в окремі дні знищувалось більше безпілотних літальних апаратів оперативно-тактичного рівня, ніж за весь перший рік цієї війни. Також протягом 2022 – 2026 рр. сильно змінювалось відображення стану і проблем розвитку ВПК в інформаційному просторі. Це стосується як кількості й обсягу повідомлень, так і їх змісту.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Knight Frank H. Risk, Uncertainty, and Profit. URL: https://cdn.mises.org/Risk%2C%20Uncertainty%2C%20and%20Profit_4.pdf (дата звернення 07.04.2026).
2. Голова Держстату: 2025 рік став для статистики роком відновлення та початку системної трансформації. 12.03.2026. URL: https://stat.gov.ua/uk/news/holova-derzhstatu-2025-rik-stav-dlya-statystyky-rokom-vidnovlennya-ta-pochatku-systemnoyi (дата звернення 07.04.2026).
3. Кулицький С. П. Основи організації інформаційної діяльності у сфері управління : Навч. посіб. Київ : МАУП, 2002. 224 с.

УДК 930.2;929;7.08.04:2014-2025

Плющик Оксана Валентинівна,
старша наукова співробітниця відділу теорії
та методики біобібліографії
Інституту біографічних досліджень,
Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського,
кандидатка філологічних наук, доцентка,
м. Київ, Україна

ВІЗУАЛІЗОВАНІ БІОГРАМИ В МІСЬКОМУ ЛАНДШАФТІ: ФОРМУВАННЯ КОЛЕКТИВНОЇ ПАМ'ЯТІ (ЗА РЕЗУЛЬТАТАМИ ОПИТУВАННЯ)

Розгортання в сучасному міському ландшафті України візуалізованих біографій (біограм) загиблих героїв сприяє формуванню колективної пам'яті в умовах російсько-української війни, що триває. Оскільки візуальний поворот проявлений у різних сферах життя і зацікавлення візуальними студіями не припиняються, а навпаки, активно розробляються, нами продовжується дослідження відповідної тематики, зокрема, проведено опитування щодо представлення в міському просторі зображень захисників України та їхніх біографій.

Дослідження колективної пам'яті знаходяться в міждисциплінарній сфері, що охоплюють різні науки, зокрема, соціологію, історію, психологію і культурологію. У межах нашої розвідки серед дослідників питання пам'яті варто назвати як окремі публікації, так і книги й монографічні дослідження, зокрема, Пола Коннертона [1], П'єра Нора [2], Моріса Гальбвакса [3], Алейду Ассман [4]; вітчизняних науковців: Галину Боднар [5], Вікторію Венгерську [6], Аллу Киридон [7], Оксану Кісь [8], Лариси Нагорної [9], Євгена Рачкова [10] та багато ін. У просторі подібних досліджень нами поставлено завдання дослідити ставлення співвітчизників до візуалізованих біограм у публічному просторі міст; чи сприяє, на їхню думку, представлення зображень загиблих захисників формуванню колективній пам'яті і які саме об'єкти (і в який спосіб) «відгукуються» задля цієї мети, а також пропонували респондентам надати пропозиції (за наявності).

Нами було опитано 355 респондентів різного віку (від 16 років і старші) з різних куточків України, відповіді яких підтвердили тезу «війна – центральний елемент життя більшості українців». Зокрема 73,8% опитаних мають рідних у лавах ЗСУ і 19,2 %– загиблих у межах сім'ї, 87,3% – загиблих серед знайомих. Така тотальна залученість зумовлює сталий суспільний запит на візуалізацію образів захисників не просто як державну ініціативу, а як глибоку внутрішню потребу громад у колективному вшануванні кожного воїна. Моніторинг

даних засвідчує фундаментальну зміну свідомості: громадяни остаточно відходять від радянської парадигми «безіменних гранітних глиб» на користь персоналізованої «живої історії», де за кожним обличчям стоїть конкретний життєпис.

Більшість громадян (понад 90% сумарно) позитивно або скоріше позитивно ставляться до присутності зображень героїв і даних про них у публічному просторі міст. Аналіз візуальних практик комеморації показує, що найбільш дієвими об'єктами і формами їх представлення мешканці вважають Стіни Пам'яті (77,5%) та меморіальні дошки (75,2%), які назавжди маркують простір пам'яттю про війну і сприймаються як колективний літопис. Виставки світлин (50,7%) та мурали (44,8%) також мають високу підтримку, задовольняючи запит на документальну правдивість і переосмислення трагедії в мистецькому контексті. Натомість традиційні пам'ятники та білборди викликають найменше схвалення, оскільки перші часто асоціюються з надмірним пафосом і деперсоналізацією, а другі – з тимчасовою рекламою (комерцією отже), що є недоречною для вшанування пам'яті загиблих героїв.

Географічний та віковий аналіз (на прикладі Києва, Вінниці, Чернівців (респондентів з цих міст і областей було найбільше)) виявив певні розбіжності у сприйнятті: якщо покоління старше 35 р частіше фіксує статичні об'єкти, як-от меморіальні дошки, то молодші гостріше реагують на масштабні динамічні форми, наприклад мурали, чи на об'єкти з інтерактивними (цифровими, сенсорними) екранами. Для 64,5% респондентів образи захисників стали щоденними супутниками, інтегрованими в повсякденні маршрути, що створює ефект їхньої постійної присутності в житті цивільних міст і кожного їхнього мешканця. Більшість громадян (82,3%) також підтримує стихійні вуличні акції та меморіали, вважаючи, що соціальна повага до подвигу є значно важливішою за естетичну довершеність чи комфорт пересування містом, зокрема, 9,6% були безпосередніми учасниками подібних заходів.

Візуалізація інформації про захисників сьогодні, паралельно з меморіальною і комеморативною, виконує три взаємодоповнювальні функції: етичну (вшанування і вдячність), прагматичну (патріотичне виховання), ідентифікаційну (усвідомлення себе частиною спільноти, що чинить опір). Висока кореляція схвальних відповідей (понад 64% за всіма показниками) доводить, що міський ландшафт транслює ціннісний код, консолідуючи індивідуальні почуття втрати з колективною пам'яттю. Таким чином, персоналізація пам'яті через візуальні біограми стає фундаментом для формування цілісного меморіального простору, який відповідає запитам сучасного українського суспільства. Подальше опрацювання емпіричних даних анкети розширить і поглибить інформацію, що може зацікавити як істориків, так і соціологів і культурологів щодо представлення візуалізованих біограм загиблих захисників України в міському просторі.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Коннертон П. Як суспільства пам'ятають. Київ : Ніка-Центр, 2013. 184 с.

2. Нора П. Теперішнє, нація, пам'ять. Київ : ТОВ Видавництво «КЛІО», 2014. 272 с.

3. Halbwachs M. The collective memory. Harper &Row, 1980. 186 p.

4. Ассман А. Простори спогаду. Форми та трансформації культурної пам'яті. Київ : Ніка-Центр, 2012. 440 с.

5. Боднар Г. Від «колективної пам'яті» до «пам'яті груп» та постпам'яті: до питання розвитку і сучасних викликів у студіях пам'яті. *Україна–Польща: історична спадщина і суспільна свідомість*. 2020. № 13. С. 257–288. https://doi.org/10.33402/up.2020-13-257-288.

6. Венгерська В. Травматичні місця пам'яті в ландшафтах сучасного Житомира. Радянська повсякденність у культурній пам'яті суспільства. Матеріали ІІІ Всеукр.науково-теорет. семінару, 7–8 квітня 2017 р., м. Вінниця. Вінниця : ФОП «Корзун ДЮ». 2017. С. 233–242. URL: http://eprints.zu.edu.ua/27071/1/в.pdf (дата звернення: 23.03.2026).

7. Киридон А.М. Ландшафт пам'яті: концептуалізація поняття. *Національна та історична пам'ять*. 2013. № 6. С. 77–85.

8. Кісь О. Колективна пам'ять та історична травма: теоретичні рефлексії на тлі жіночих спогадів про Голодомор. *У пошуках власного голосу: Усна історія як теорія, метод та джерело*: зб. наук. ст. Харків : ПП «ТОРГСІН ПЛЮС», 2010. С. 171–191.

9. Нагорна Л. Історична пам'ять: теорії, дискурси, рефлексії. Київ : ІПіЕНД ім. І. Ф.Кураса НАН України, 2012. 328 с.

10. Рачков Є. Знищення, збереження та переосмислення міської культурної спадщини України під час російсько-української війни. *Вісник Харківського національного університету імені В.Н. Каразіна*, 2020. Вип. 62. С. 12–48. https://doi.org/10.26565/2220-7929-2022-62-01.

УДК 027.54(477-25)НБУВСІАЗ:025.5:355.48(477:(470+571))"2014/…"

Тарасенко Наталія Віталіївна,
наукова співробітниця відділу політологічного аналізу
Служби інформаційно-аналітичного забезпечення
органів державної влади
Національної бібліотеки України
ім. В. І. Вернадського,
м. Київ, Україна

ІНФОРМАЦІЙНО-АНАЛІТИЧНІ ПРОДУКТИ СІАЗ НБУВ ЯК СКЛАДОВА СТРАТЕГІЧНОГО НАРАТИВУ ПРО РОСІЙСЬКО-УКРАЇНСЬКУ ВІЙНУ

Роль інформації на сучасному етапі розвитку суспільства суттєво трансформується, виходячи за межі традиційного інструменту передачі знань. Вона перетворюється на потужний ресурс, здатний впливати на сприйняття навколишньої дійсності як окремими людьми, так і цілими соціальними групами, державами і навіть глобальною спільнотою. Завдяки різним формам подання та інтерпретації, інформація може змінювати перебіг соціальних і політичних процесів, підсилювати або послаблювати їх результати, а також сприяти формуванню суспільної думки щодо подій, політичних рішень і стратегічних намірів держав.

У межах соціально-комунікаційних досліджень для опису таких процесів використовується поняття «наратив» або «стратегічний наратив». Під цим терміном розуміють цілісну систему комунікаційних засобів і смислових конструкцій, що формують певне бачення реальності, закріплюють цінності та визначають напрямки розвитку суспільства чи держави. У загальному сенсі стратегічний наратив виступає як домінуюча модель інтерпретації подій, яка створена для управління їх сприйняттям цільовою аудиторією і досягнення визначених стратегічних цілей. Він не лише пояснює сутність процесів, але й пропонує їх інтерпретацію, спираючись на ретельно відібрані факти, аналітичні оцінки та вже наявні у суспільстві ідеї. Таким чином, стратегічний наратив виконує функцію коригування світогляду аудиторії та формування її ставлення до актуальних подій.

Формування наративів є важливим напрямом діяльності держави та її ключових інституцій. Як зазначає Г. Почепцов, саме держава відіграє провідну роль у створенні й поширенні наративів [1]. Через них вона здатна консолідувати суспільство, популяризувати національні ідеї та забезпечувати єдність у розумінні важливих процесів. Механізми реалізації стратегічних наративів можуть бути різноманітними й охоплювати практично всі сфери суспільного життя, де необхідно сформувати спільну позицію або оцінку подій [2].

Для України особливої актуальності проблема формування стратегічних наративів набула після початку російської агресії. В умовах війни поряд із військовим протистоянням виникла необхідність ефективної інформаційної протидії: виявлення загроз, боротьби з дезінформацією, створення достовірної інформаційної картини для громадян і міжнародної спільноти. Формування наративу в цих умовах стало ключовим інструментом консолідації суспільства, утвердження національних цінностей і мобілізації ресурсів для протидії агресору [3].

На початковому етапі повномасштабної війни важливу роль у поширенні офіційної інформації відігравав телемарафон «Єдині новини», який об'єднав провідні українські телеканали з метою трансляції перевірених даних і протидії фейкам. Значну комунікаційну функцію також виконували регулярні звернення Президента України, які стали важливим елементом державного наративу.

Однак із часом централізована модель інформування продемонструвала певні обмеження. Телемарафон почав сприйматися частиною аудиторії як надто контрольований інформаційний ресурс, що зумовило зниження довіри до нього. Додатковим фактором стали відключення електроенергії, до яких призвели російські ракетні та дронові удари, які обмежили доступ до телебачення. У результаті значно зросла роль цифрових каналів – соціальних мереж, Telegram-каналів, блогів, які забезпечували швидке поширення інформації та альтернативні оцінки подій [4].

Таке розширення інформаційного простору призвело до зростання обсягів контенту, ускладнення його перевірки та активізації дезінформаційних кампаній. У цих умовах особливого значення набуло наповнення системи стратегічних комунікацій інформаційними продуктами, створеними на основі системного моніторингу джерел, перевірки фактів і наукового аналізу. Вони мали б бути неупередженими, аргументованими та викликати довіру суспільства, у тому числі завдяки їх поширенню через перевірені й авторитетні інституції.

У цьому контексті суттєву роль зіграли бібліотеки як інформаційно-аналітичні центри, які перестали бути лише посередниками у доступі до інформації і перетворились на складні системи управління знаннями. Вони здійснюють накопичення, збереження, систематизацію та аналітичну обробку інформації, що відкриває широкі можливості для документування подій російсько-української війни, фіксації фактів, пов'язаних із політичними, економічними та соціальними процесами, а також воєнними злочинами.

Сучасні бібліотеки функціонують як інтеграційні центри, що забезпечують не лише доступ до інформації, а й її інтелектуальне опрацювання. Вони створюють аналітичні продукти, електронні ресурси, підтримують онлайн-платформи та соціальні мережі. Таким чином, бібліотечна діяльність набуває нової якості, спрямованої на формування структурованого знання та аналітичного бачення проблем. У цьому аспекті бібліотеки виступають важливим елементом інформаційної інфраструктури держави та чинником суспільного розвитку [5].

Дослідження ролі бібліотек у формуванні наративів про російсько-українську війну передбачає аналіз створених ними інформаційних продуктів, що висвітлюють перебіг цієї війни та оцінюють її вплив на суспільну свідомість. У цьому контексті особливий інтерес становить діяльність Національної бібліотеки України ім. В.І. Вернадського та її Служби інформаційно-аналітичного забезпечення органів державної влади (СІАЗ). В умовах війни тематика наукових та аналітичних досліджень фахівців цього підрозділу була переорієнтована відповідно до актуальних викликів і зосереджена на дослідженні ключових аспектів протистояння: військових, політичних, економічних та інформаційних. Значна увага приділялася аналізу міжнародної підтримки України, санкційної політики, військової допомоги та дипломатичних зусиль щодо завершення війни. Результати цих досліджень публікувалися у виданнях «Україна: події, факти, коментарі» та «Шляхи розвитку української науки: суспільний дискурс». За три роки було підготовлено близько 250 аналітичних

матеріалів, які відображають динаміку подій, дозволяють зрозуміти їх причини та наслідки, а також формують цілісну картину війни.

Тематика досліджень охоплює кілька ключових напрямів. Перший пов'язаний із військовою допомогою Україні, аналізом озброєння, діяльністю міжнародних форматів підтримки. Другий стосується міжнародних відносин і дипломатії, включаючи реакцію світової спільноти на агресію. Третій напрям охоплює економічні процеси: санкції, стан галузей економіки, ринок праці та питання відбудови. Окреме місце займають дослідження, присвячені розвитку науки в умовах війни. У відповідному бюлетені висвітлюються досягнення українських учених, їх внесок у зміцнення обороноздатності, а також проблеми, спричинені війною: екологічні, економічні, соціальні. Водночас аналізуються перспективи відновлення країни та адаптації суспільства до післявоєнних умов [6].

Отже, інформаційно-аналітичні продукти СІАЗ НБУВ є важливим ресурсом, який дозволяє систематизувати знання про перебіг російсько-української війни. Вони сприяють формуванню об'єктивного розуміння подій, підтримують державний стратегічний наратив і впливають на суспільну свідомість. Завдяки поєднанню наукового підходу, достовірної інформації та ефективних каналів комунікації ці матеріали стають важливим елементом інформаційного спротиву та можуть бути кваліфіковані як складова стратегічного наративу держави про російсько-українську війну.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Почепцов Г. Г. Когнітивні підходи до аналізу інформаційного простору. Детектор медіа. 2012. 21.10. URL: https://ms.detector.media/manipulyatsii/post/5895/2012-10-21-kognityvni-pidkhody-doanalizuinformatsiynogo-prostoru/ (дата звернення: 13.04.2026).

2. Дубов Д. «Стратегічний наратив»: до проблеми реалізації сутнісної складової стратегічних комунікацій в Україні». Аналітична записка. *Нац. ін-т страт. досл. : вебсайт.* 2016. 03.11. URL: https://www.niss.gov.ua/doslidzhennya/informaciyni-strategii/strategichniynarativ-do-problemi-realizacii-sutnisnoi (дата звернення 10.04.2026).

3. Лебідь Н. М. Наративи війни в українських ЗМІ в умовах повномасштабного вторгнення Росії. *Вчені записки ТНУ ім. В. І. Вернадського. Серія: Філологія. Журналістика.* 2022. Т. 33 (72). № 5 Ч. 2. С. 295–300. https://doi.org/10.32782/2710-4656/2022.5.2/49.

4. Ніколаєць Ю. Державна інформаційна політика України в умовах повномасштабного воєнного вторгнення Російської Федерації: суспільно-мобілізаційний потенціал і ефективність. *Політичні дослідження*. 2024. №1(7). С. 42–67. https://doi.org/10.53317/2786-4774-2024-1-3.

5. Тарасенко Н. Інноваційні аспекти бібліотечно-інформаційного виробництва. *Наук. пр. Нац. б-ки України імені В. І. Вернадського*. 2015. Вип. 41. С. 543–559. URL: http://np.nbuv.gov.ua/doc/npnbuimviv_2015_41_42.

6. Тарасенко Н. Роль бібліотек у створенні та поширенні наративів про російсько-українську війну. *Наукові праці Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського*. 2025. Вип. 74. С. 118–142. URL: http://irbis-nbuv.gov.ua/everlib/item/er-0005125.

УДК 025.5:004.89

Туровська Леся Олегівна,
наукова співробітниця
відділу комплексного бібліотечного обслуговування
Національної бібліотеки України
імені В. І. Вернадського,
м. Київ, Україна

ПРОБЛЕМИ ВПРОВАДЖЕННЯ ШТУЧНОГО ІНТЕЛЕКТУ У ДІЯЛЬНІСТЬ ВІТЧИЗНЯНИХ БІБЛІОТЕК: БІБЛІОГРАФІЧНИЙ АСПЕКТ

Проблеми впровадження штучного інтелекту (ШІ) у бібліотечну діяльність та широке застосування його універсальних можливостей є предметом досліджень багатьох вітчизняних учених-бібліотекознавців. Так, О. Берестов у своїй роботі «Використання штучного інтелекту та чат ботів у публічних бібліотеках» прослідковує еволюцію втілення ШІ у діяльність вітчизняних публічних бібліотек, простежує ключові напрями застосування ШІ, зокрема автоматизацію рутинних завдань й створення рекомендаційних платформ для забезпечення оперативного зворотного зв'язку з користувачами. Особливу увагу автор приділяє розробці інтелектуальних систем, які здатні адаптуватися до індивідуальних користувацьких потреб та забезпечувати персоналізований сервіс [1].

Вважаючи ШІ інтелектуальним партнером та прогнозуючи його роль у бібліотеках закладів вищої освіти, А. Гайван розглядає процеси трансформації бібліотечного сервісу та окреслює переваги, виклики і перспективи подальшого розвитку нейронних мереж [2].

Л. Дем'янюк досліджує стратегії, візії та підходи міжнародних організацій щодо інтегрування ШІ у бібліотечну галузь. Вчений зупиняється на зарубіжних ініціативах, спрямованих на його просування; підтверджує думку авторитетних світових бібліотечних спільнот щодо неминучої інтеграції ШІ у бібліотечну діяльність [3].

О. Івашкевич у своїй науковій праці «Штучний інтелект в акустиці функціонування книгозбірень України» звертає увагу не тільки на здобутки та перспективи, але й перепони на шляху впровадження технологій ШІ у вітчизняні бібліотечно-інформаційні установи [4].

Н. Ічанська, М. Лисенко та В. Пікалова моделюють роль ШІ в бібліотечній діяльності, зокрема, розглядають можливості його застосування для покращення обслуговування користувачів, оптимізації внутрішніх виробничих процесів та розвитку цифрових бібліотечних сервісів. Автори акцентують на персоналізовані рекомендації ШІ, які надають користувачам індивідуально налаштовані настанови щодо видань та джерел інформації [5].

Ю. Ковтанюк та О. Кузнецов розглядають основні засади нормативно-правового і методологічного забезпечення розвитку ШІ в архівах, бібліотеках, музеях ЄС і країн світу, а також ініціативи ООН, ЮНЕСКО, ICA, IFLA, ICOM, EAG, CENL, NEMO, NARA, Бібліотеки Конгресу США та SCEaR в цьому напрямку. Автори наводять перелік доступних технологій, які наразі вже застосовуються в архівах, бібліотеках і музеях, зокрема вітчизняних, або можуть невдовзі бути впроваджені [6].

На думку С. Мамедової, технології ШІ є важливим інструментом, який варто використовувати для підвищення ефективності діяльності бібліотек, покращання роботи як бібліотечного персоналу, так і користувачів, оптимізації бібліотечно-інформаційного обслуговування [7].

Н. Маранчак ділиться зарубіжним досвідом використання технологій ШІ в цифровому маркетингу бібліотек, формулює основні напрями, перспективи та проблеми їх застосування в Україні, надає рекомендації щодо впровадження ШІ у сферу вітчизняного цифрового бібліотечного маркетингу [8].

О. Панухник прослідковує історію виникнення самого поняття «штучний інтелект» та подає деталізований ретроспективний аналіз понятійно-категоріального апарату ШІ з позиції загальновизнаних наукових теорій та провідних ідей вітчизняних й закордонних науковців [9].

М. Сокіл та А. Зворський розглядають перспективи застосування ШІ для удосконалення роботи академічної бібліотеки. На погляд науковців, впровадження сучасних технологій дозволяє не тільки оптимізувати бібліотечно-інформаційний сервіс, але й модернізувати роботу самих працівників, а в деяких випадках замінити функціональні завдання персоналу – автоматизованими програмними агентами [10].

У травні 2025 року фахівці Інституту бібліотекознавства Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського організували електронну книжкову виставку «Штучний інтелект у бібліотечній практиці», яка містить бібліографічний опис та анотації вагомої добірки наукових видань, що досліджують сучасний розвиток ШІ у вітчизняних бібліотеках; висвітлюють стратегії, візії та критерії міжнародних бібліотечних установ щодо інтеграції ШІ у бібліотечну діяльність (URL: http://www.nbuv.gov.ua/node/6813).

Зазначимо, що з причин відносної новизни досліджуваної проблеми, переважна більшість вітчизняних бібліотекознавчих розвідок акцентує увагу лише на окремих аспектах використання потенціалу ШІ в бібліотечній галузі та обговоренні доцільності його упровадження. Разом з тим, ще й досі немає єдиного, чіткого та загальновизнаного понятійного апарату, зокрема, інтерпретування дефініції «штучний інтелект». Зокрема це пояснюється тим, що, незважаючи на поширення інформації про ШІ та фрагментарне застосування його елементів в окремих галузях, ШІ як повноцінну систему формування й передачі нових знань на національному ґрунті ще не створено.

Тож є потреба в активізації фундаментальних та прикладних наукових досліджень щодо впровадження ШІ у бібліотечну діяльність з метою створення сучасного адаптивного, інклюзивного, гнучкого, персоналізованого та ефективного бібліотечного середовища. Для цього потрібна пріоритетна державна підтримка, спрямована на забезпечення лідерства української науки у створенні та використанні перспективних методів ШІ, а також чітка координація міжнародної співпраці.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Берестов О. Використання штучного інтелекту та чат ботів у публічних бібліотеках. *Бібліотекознавство. Документознавство. Інформологія.* 2025. Том 21. № 1. С. 8–16. https://doi.org/10.63009/lsrsi/1.2025.08.

2. Гайван А. Інтелектуальний партнер: штучний інтелект у бібліотеках закладів вищої освіти. *Український журнал з бібліотекознавства та інформаційних наук*. 2025. № 16. С. 37–50. https://doi.org/10.31866/2616-7654.16.2025.348054.

3. Дем'янюк Л. М. Стратегії світової бібліотечної спільноти щодо інтеграції штучного інтелекту у бібліотечну галузь. *Наукові праці Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського*. 2023. Вип. 68. С. 102–113. https://doi.org/10.15407/np.68.102.

4. Івашкевич О. В. Штучний інтелект в акустиці функціонування книгозбірень України. *Бібліотекознавство. Документознавство. Інформологія.* 2023. № 2. С. 97–101. https://doi.org/10.32461/2409-9805.2.2023.284672

5. Ічанська Н. В., Лисенко М. В., Пікалова В. В. Розвиток штучного інтелекту і його застосування в бібліотечній справі. *Науковий вісник Ужгородського університету. Серія «Математика і інформатика»*. 2024. №45 (2) С. 195–204. https://doi.org/10.24144/2616-7700.2024.45(2).195-204.

6. Ковтанюк Ю. С., Кузнєцов О. Ю. Використання штучного інтелекту в діяльності архівів, бібліотек і музеїв. Бібліотека. Наука. Комунікація. *Інтеграція у міжнародний бібліотечний простір* : матеріали Міжнар. наук. конф. (Київ, 8–10 жовт. 2024 р.). у 2-х т. Том 1

/НАН України, Нац. б-ка України ім. В. І. Вернадського, Асоц. б-к України. Київ, 2024. С. 281–286. http://conference.nbuv.gov.ua/report/view/id/2266.

7. Мамедова С. І. Застосування штучного інтелекту в бібліотеках у контексті цифрової трансформації суспільства. *Культурологічний альманах.* 2023. (4). С. 231–238. https://doi.org/10.31392/cult.alm.2023.4.32.

8. Маранчак М. М. Використання штучного інтелекту в цифровому маркетингу бібліотечної галузі України: зарубіжний досвід і перспективи. *Цифрова платформа: інформаційні технології в соціокультурній сфері.* 2023. Т. 6, № 1. С. 172–184. https://doi.org/10.31866/2617-796X.6.1.2023.283986.

9. Панухник О. Штучний інтелект в освітньому процесі та наукових дослідженнях здобувачів вищої освіти: відповідальні межі вмісту ШІ. *Галицький економічний вісник*. 2023. № 4 (83). С. 202–211. https://doi.org/10.33108/galicianvisnyk_tntu2023.04.202.

10. Сокіл М., Зворський, А. Перспективи застосування штучного інтелекту для оптимізації роботи академічної бібліотеки. *Вісник Хмельницького національного університету. Серія: Технічні науки.* 2024. Том 333. (2). С. 55–60. https://doi.org/10.31891/2307-5732-2024-333-2-9.

УДК 027:004.6:004.65

Хрущ Світлана Сергіївна,
доцентка кафедри інформаційної діяльності
та зв'язків з громадськістю
Київського національного університету
культури і мистецтв,
кандидатка наук із соціальних комунікацій, доцентка,
м. Київ, Україна

БАЗИ ДАНИХ У СТРУКТУРІ СУЧАСНИХ ІНФОРМАЦІЙНО-КОМУНІКАЦІЙНИХ СЕРВІСІВ БІБЛІОТЕК

Цифрова трансформація соціально-комунікаційного середовища суттєво вплинула на функціонування бібліотечних установ, зумовивши глибоке переосмислення ролі інформаційних ресурсів і технологій їх обробки. У цих умовах бази даних перестають бути лише інструментами обліку документів і перетворюються на ключові елементи інформаційно-комунікаційних екосистем, що забезпечують інтеграцію, збереження та використання знань [9]. Сучасна бібліотека дедалі більше орієнтується не на накопичення інформації, а на її структуризацію, інтерпретацію та забезпечення доступу в глобальному цифровому середовищі. Вона функціонує як складова електронної дослідницької інфраструктури, виходячи за межі традиційної роботи з фондами та охоплюючи цифрові ресурси, наукові метадані, репозитарії, бібліометричні інструменти, а також сервіси підтримки досліджень та онлайн-послуги. У цьому контексті інформаційні ресурси бібліотеки значно ширші за бібліотечний фонд і включають електронні ресурси, цифрові сервіси та інформаційно-комунікаційні технології, зумовлюючи необхідність розгляду баз даних як складової цілісної сервісної інфраструктури.

Базові функції бібліотечних інформаційних систем включають електронний каталог, пошук інформації, віддалений доступ до ресурсів і веб-інтеграцію. Для публічних і спеціалізованих бібліотек важливим компонентом є також інституційні репозитарії, які забезпечують збереження та поширення наукових результатів. Рівень ІТ-підтримки може варіюватися від мінімального до високого, що визначає вибір між локальними і хмарними рішеннями. Однак наявність персональних даних обумовлює необхідність дотримання

вимог інформаційної безпеки, а також забезпечення резервного копіювання та доступності систем.

У системі бібліотечного сервісу бази даних займають центральне місце, виконуючи не лише функції систематичного зберігання та організації великих масивів інформації, а й забезпечуючи процеси інтелектуального пошуку, аналітики та прогнозування. Функціональний діапазон сучасних СУБД охоплює повний життєвий цикл наукових даних – від автоматизованої каталогізації та верифікації авторства до глибокого аналізу публікаційної активності та візуалізації наукових даних [5; 6]. Ефективне функціонування бібліотечних інформаційних систем ґрунтується на використанні реляційних баз даних, які забезпечують структуроване зберігання та обробку інформації про ресурси, користувачів і операції обслуговування. Раціональне проєктування структури даних і встановлення зв'язків між основними сутностями дозволяє автоматизувати облік, пошук, видачу та повернення документів. Основою більшості бібліотечних інформаційних систем залишаються реляційні бази даних, які забезпечують структуроване зберігання інформації про документи, користувачів і процеси обслуговування. Раціональне проєктування структури баз даних, використання ключів і зв'язків між сутностями дозволяє автоматизувати процеси обліку, пошуку, видачі та повернення документів. Використання SQL-запитів та аналітичних інструментів сприяє оптимізації управлінських процесів, підвищенню точності обробки інформації та ефективності управління у бібліотечному середовищі.

Типологічна структура бібліотечних ресурсів поєднує традиційні електронні каталоги (OPAC) та інноваційні інформаційні системи – електронні бібліотеки, інституційні репозитарії і реферативні бази даних, прикладом яких є «Україніка наукова» [4; 8]. Така структура зумовлює інтеграцію ресурсів у єдині інформаційні середовища, що забезпечують комплексний доступ до знань.

Цифровізація сприяє переходу від ізольованих інформаційних систем до відкритих інтегрованих платформ, що базуються на сучасних стандартах опису даних. Зокрема, відбувається поступовий перехід від формату MARC до моделі BIBFRAME та використання принципів пов'язаних даних (Linked Data), змінюючи не лише технологічні підходи, а й функціональну модель бібліотеки як соціокомунікаційного інституту [6; 8; 2]. Це дозволяє перетворювати бібліографічні записи на машиночитані структури у форматі RDF, що забезпечує їх інтеграцію у глобальний інформаційний простір і підвищує доступність ресурсів [7].

Технологічний розвиток бібліотечних сервісів значною мірою визначається впровадженням хмарних технологій і штучного інтелекту. Хмарна інфраструктура забезпечує масштабованість, доступність і надійність зберігання даних, а також можливість спільної роботи над інформаційними ресурсами в режимі реального часу [1]. Паралельно з цим, інструменти штучного інтелекту, зокрема обробка природної мови (NLP) та машинне навчання, кардинально змінюють процеси інтелектуальної обробки інформації: від автоматизації створення метаданих та індексування до впровадження інтелектуальних чат-ботів у віртуальних довідкових службах, що забезпечують цілодобову підтримку користувачів [1]. Однак впровадження цих технологій супроводжується низкою проблем, серед яких особливо актуальними є забезпечення інтероперабельності між різними системами та узгодження стандартів опису даних [2]. Важливим фактором ефективності залишається якість метаданих, оскільки ефективність будь-яких алгоритмів пошуку та аналізу великих даних безпосередньо корелює з точністю вихідної бібліографічної інформації, створеної професійними фахівцями [7]. Крім того, цифровізація актуалізує питання захисту персональних даних та інформаційної безпеки.

Перспективи розвитку бібліотечних баз даних пов'язані з подальшою інтеграцією інформаційних ресурсів і впровадженням інтелектуальних сервісів. Важливу роль відіграють системи типу Discovery, які надають користувачеві верифіковану інформацію

незалежно від її формату чи місця зберігання через єдине інтерфейсне середовище [10]. Розвиток рекомендаційних систем, базованих на аналізі дослідницьких інтересів та історії запитів, дозволяє створювати індивідуальні інформаційні середовища для науковців та студентів [1].

Отже, бази даних у сучасних бібліотечних сервісах виступають не лише інструментом зберігання інформації, а й основою інтелектуальних інформаційних систем. Їх розвиток визначається інтеграцією цифрових технологій, впровадженням відкритих стандартів і використанням аналітичних інструментів, що супроводжується технологічним оновленням і переходом на хмарні платформи, а також стратегічною переорієнтацією на роботу з даними як ключовим ресурсом. Тому подальша трансформація бібліотек передбачає формування комплексних цифрових екосистем, у межах яких бази даних відіграватимуть провідну роль у забезпеченні доступу до знань, підтримці наукових досліджень і розвитку освіти, що визначає їх як ключовий інфраструктурний елемент сучасного наукового середовища.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Akinyemi O. A. Enhancing Academic Library Service Delivery Using Artificial Intelligence (AI). *Library Philosophy and Practice (e-journal)*. 2023. 8042. URL: https://digitalcommons.unl.edu/libphilprac/8042 (date of access: 13.04.2026).

2. BIBFRAME – Bibliographic Framework Initiative. *Library of Congress*. URL: https://www.loc.gov/bibframe/ (date of access: 13.04.2026).

3. Breeding M**.** Index-Based Discovery Services: Current Market Positions and Trends**.** *Library Technology Reports.* 2018. Vol. 54, No. 8. URL: https://doi.org/10.5860/ltr.54n8**.**

4. Cataloging. *Librarianship Studies & Information Technology*. URL: https://www.librarianshipstudies.com/2015/05/cataloging.html (date of access: 11.04.2026).

5. Dumanskyi N. Information Services for Users of Ukrainian Libraries in the Search and Analysis of Scientific Publications. *Scientific journal «Library Science. Record Studies. Informology»*. 2026. No. 1. URL: https://doi.org/10.32461/2409-9805.1.2026.356333.

6. Okoye K. Linked Open Data - Applications, Trends and Future Developments. *IntechOpen*. 2020. 134 p. URL: https://doi.org/10.5772/intechopen.80197

7. Василенко О. Розробка принципів суміщення бібліографічних записів для автоматизації зведеного каталогу. *International Science Journal of Engineering & Agriculture*. 2025. Т. 4, № 1. С. 111–121. URL: https://doi.org/10.46299/j.isjea.20250401.10 (дата звернення: 12.04.2026).

8. Зайченко Н., Сандул О. Реферативна база даних «Україніка наукова». *Українська бібліотечна енциклопедія*. URL: https://ube.nlu.org.ua/article/Реферативна%20база%20даних%20«Україніка%20наукова» (дата звернення: 12.04.2026).

9. Заїка В. Від карткових каталогів до особистого кабінету читача: еволюція бібліотечних систем та читацького досвіду. *Інформаційні технології наукової бібліотеки в розвитку інфраструктури знань цифрового суспільства*: монографія. Київ, 2025. С. 15–31. URL: https://lnk.ua/k7oWd42H4 (дата звернення: 12.04.2026).

10. Ржеуський А. В. Бенчмаркінг дистанційних послуг бібліотек університетів України. *Бібліотекознавство. Документознавство. Інформологія.* 2023. № 1. С. 12–19. URL: https://doi.org/10.32461/2409-9805.1.2023.276759.

УДК 001.91:004.65:303.6

УДК 001.891:004

Федорук Олеся Михайлівна,
старша викладачка кафедри
інформаційно-документних комунікацій
Національного університету «Острозька академія»,
докторка філософії,
м. Острог, Україна

ФУНКЦІОНАЛЬНІ МОЖЛИВОСТІ ІНФОРМАЦІЙНО-АНАЛІТИЧНОГО РЕСУРСУ SCIMAGO JOURNAL & COUNTRY RANK У СИСТЕМІ НАУКОМЕТРИЧНОГО АНАЛІЗУ

У сучасних умовах цифровізації науки та інтенсифікації глобальних наукових комунікацій особливої актуальності набуває використання інформаційно-аналітичних ресурсів для оцінювання результативності наукової діяльності та виявлення тенденцій розвитку дослідницьких напрямів. Одним із таких інструментів є ресурс SCImago Journal & Country Rank, що забезпечує комплексний аналіз показників наукових видань, країн та галузей знань. Його функціональні можливості охоплюють ранжування журналів за індексом впливовості, візуалізацію наукометричних показників, порівняльний аналіз та відстеження динаміки наукової продуктивності, що робить його важливим інструментом у системі наукометричного аналізу.

Зокрема, платформа виконує функцію інструменту оцінювання наукової комунікації, забезпечуючи доступ до релевантних показників, які характеризують рівень впливовості та видимості наукових видань у міжнародному дослідницькому просторі. Крім того, користувачі мають можливість здійснювати аналіз у часовому розрізі, обираючи необхідний діапазон даних, починаючи з 1996 року, що дозволяє відстежувати динаміку розвитку наукових журналів і тенденції у сфері наукової комунікації [2]. За допомогою ресурсу SCImago Journal & Country Rank забезпечується можливість аналізу рейтингів наукових журналів, що дозволяє оцінити вплив дослідницької та видавничої діяльності як для науковців, так і для редакційних колегій видань. Інформаційна система надає доступ до узагальнених даних щодо результатів наукових досліджень у різних галузях знань, а також дозволяє здійснювати порівняльний аналіз на рівні країн. Інформаційно-аналітичний інструментарій ресурсу включає засоби дослідження, візуалізації та інтерпретації наукометричних даних, що сприяє глибшому розумінню тенденцій розвитку науки. Важливою функціональною перевагою є можливість здійснення фільтрації за предметними галузями, тематичними категоріями та регіональними параметрами (країнами), що підвищує точність і релевантність аналітичних запитів (рис. 1).

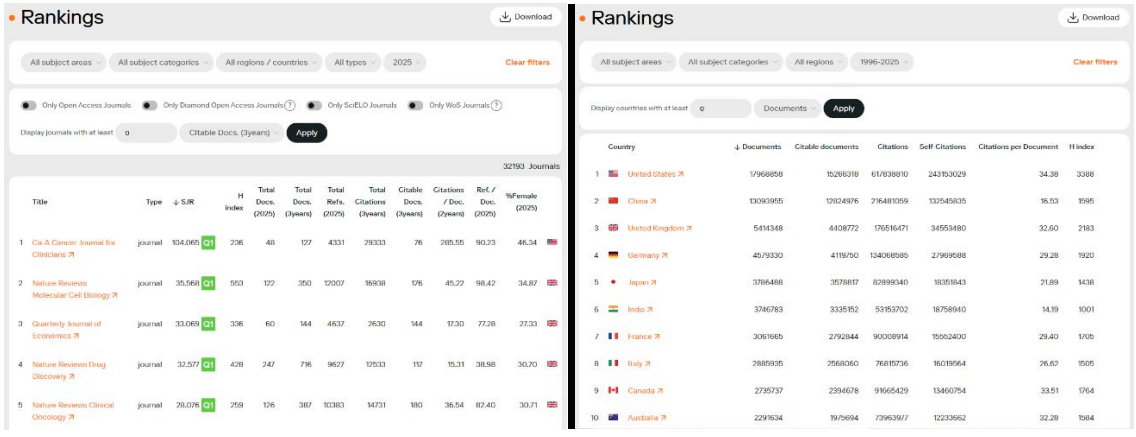

Рис. 1. Візуалізація рейтингу наукових журналів та країн у системі SCImago Journal & Country Rank. Джерела: [6]; [3].

Представлені індикатори застосовуються для оцінювання та здійснення порівняльного аналізу розвитку окремих галузей знань і національних наукових систем. Ресурс забезпечує можливість як комплексного, так і вибіркового аналізу наукових видань і країн за сукупністю параметрів. Журнали систематизовано за тематичними напрямами (27 основних галузей знань), предметними категоріями (309 спеціалізованих підкатегорій), а також за країнами видання. Аналітична база ресурсу охоплює дані про цитування понад 34100 наукових видань, представлених більш ніж 5000 міжнародними видавцями та таких, що репрезентують 239 країн світу (рис. 2). Додатково функціональні можливості ресурсу передбачають інтеграцію ключових наукометричних показників у вебсередовище користувача у формі інтерактивних віджетів [1].

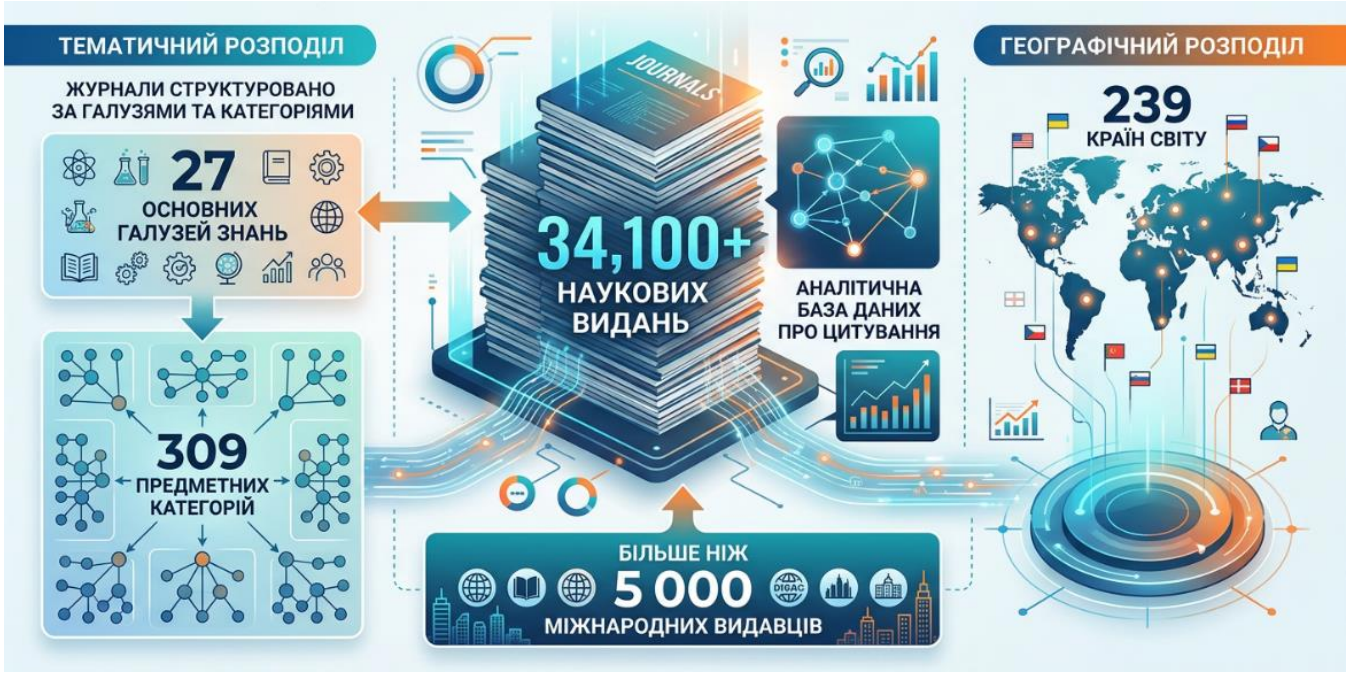

Рис. 2. Структура та аналітичне охоплення даних у платформі SCImago Journal & Country Rank. Джерело: розроблено автором за даними [1].

Інформація про рейтингові показники, представлена на вебплатформі SCImago Journal & Country Rank, є доступною для завантаження у форматі Excel, що забезпечує можливість її подальшої обробки, систематизації та проведення поглибленого аналітичного опрацювання. Важливим інструментальним доповненням платформи є візуалізована система «The Shape of Science», яка функціонує як графічний інтерфейс для інтегрованого доступу до бібліометричних даних і наочної репрезентації наукових зв'язків, сформованих на основі показників SCImago.

Методологічну основу SCImago Journal & Country Rank становить використання індикатора SCImago Journal Rank (SJR) та індексу Гірша (h-індексу), що обчислюються на основі даних наукометричної бази Scopus, яка функціонує за ліцензійною моделлю доступу. На відміну від традиційного імпакт-фактора, що застосовується у межах Web of Science, індикатор SJR базується на принципі зваженого цитування, відповідно до якого значущість цитувань визначається з урахуванням престижності журналів-джерел. Такий підхід забезпечує більш комплексне та об'єктивне оцінювання впливовості наукових видань у системі наукової комунікації [4, с. 2625].

У профілі кожного журналу подається його базова ідентифікаційна інформація, зокрема назва видання, країна, видавництво, період індексації, предметна галузь та тематична категорія, що дає змогу визначити його дисциплінарну належність і позиціонування у структурі наукової комунікації.

Особливу значущість мають наукометричні індикатори, які характеризують рівень наукового впливу журналів. До них належать індекс SJR, що відображає зважену цитованість із урахуванням авторитетності джерел цитування, індекс Гірша (H-index), квартильний розподіл (Q1-Q4), а також показники середньої кількості цитувань на один документ за різні часові періоди (рис. 3). Сукупність зазначених метрик забезпечує багатовимірну оцінку наукового авторитету, впливовості та конкурентоспроможності журналів у межах відповідних галузей знань, що є важливим для наукометричних досліджень і прийняття обґрунтованих рішень щодо вибору видань для публікації результатів наукової діяльності.

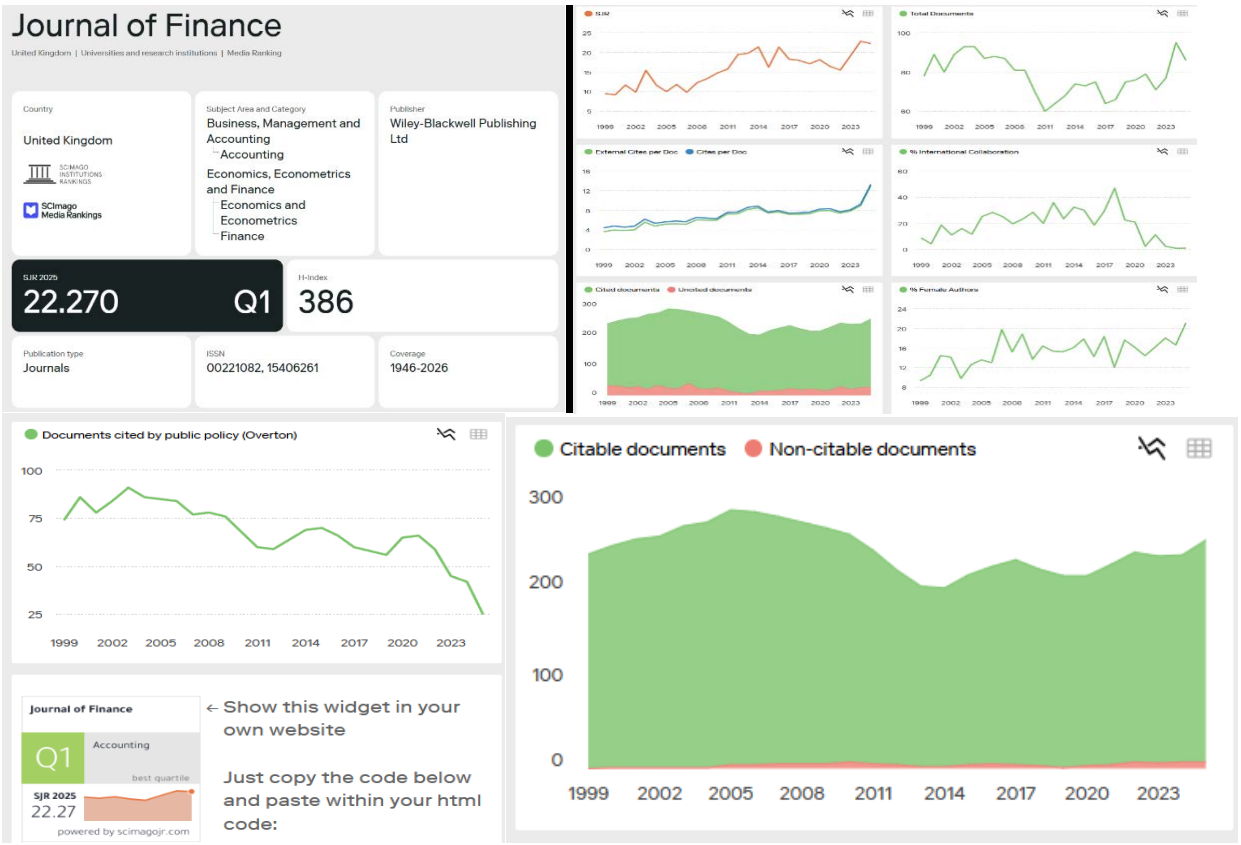

Рис. 3. Наукометричні показники та індикатори впливу журналу на платформі SCImago Journal & Country Rank. Джерело: [5].

Окрім цього, платформа містить дані щодо публікаційної активності, зокрема загальну кількість документів, частку цитованих і нецитованих матеріалів, а також показники динаміки публікацій за певні періоди. Важливим є також індикатори цитованості, які відображають інтенсивність використання наукових результатів у подальших дослідженнях, включаючи загальну кількість цитувань, рівень самоцитування та співвідношення зовнішніх посилань. Додатково представлено аналітичні показники, що характеризують рівень міжнародної співпраці, міждисциплінарність, гендерну структуру авторського складу, а також зв'язок публікацій із цілями сталого розвитку та їх використання у політико-управлінських документах. Візуалізація динаміки показників у часовому розрізі дає змогу простежити зміни наукового впливу журналів та тенденції його розвитку.

Інформація, представлена на платформі, має важливе прикладне значення у науковій діяльності, оскільки використовується для обґрунтованого вибору журналів для публікації результатів досліджень, оцінювання їх якості та престижності, а також для проведення бібліометричних і наукометричних аналізів. Зокрема, показники квартиля та SJR слугують орієнтирами при визначенні рівня видання, а дані про цитованість дозволяють прогнозувати науковий вплив публікацій.

Таким чином, SCImago Journal & Country Rank є важливим інструментом інформаційно-аналітичного забезпечення наукової діяльності, оскільки забезпечує систематизоване представлення бібліографічних і наукометричних показників наукових журналів, що базуються на даних Scopus. Завдяки комплексності представлених індикаторів, зокрема показників цитованості, індексу SJR, квартильного розподілу та інших метрик наукового впливу, платформа дає змогу об'єктивно оцінювати рівень авторитетності та наукової значущості видань у межах відповідних галузей знань. Це, своєю чергою, сприяє підвищенню якості наукових досліджень, обґрунтованому вибору журналів для публікації результатів наукової роботи, а також підвищенню ефективності міжнародної наукової комунікації та інтеграції у глобальний науковий простір.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. About us. URL: https://www.scimagojr.com/aboutus.php.
2. Burhan F., Ahmet A., Makhmadshokh K., Marlen Y. Comparative Analysis of Central Asian Publication Activity Using SCImago Journal & Country Rank Data in 1996–2021. *Journal of Korean Medical Science*, 2023, №38(14). DOI: https://doi.org/10.3346/jkms.2023.38.e104.
3. Country rankings. URL: https://www.scimagojr.com/countryrank.php.
4. Falagas, M., Kouranos, V., Arencibia-Jorge, R., Karageorgopoulos, D. Comparison of SCImago journal rank indicator with journal impact factor. T*he FASEB Journal*, 2008, №22, С. 2623-2628. DOI: https://doi.org/10.1096/fj.08-107938
5. Journal of Finance. URL: https://www.scimagojr.com/journalsearch.php?q=17500&tip=sid&clean=0#google_vignette.
6. Rankings. URL: https://www.scimagojr.com/journalrank.php.

СЕКЦІЯ 4. ЖУРНАЛІСТИКА, PR І НОВІ МЕДІА: ВИКЛИКИ, ТРЕНДИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ

УДК 659.131.8:659.443

Бурківська Лілія Юліанівна,
доцентка кафедри документознавства
та інформаційної діяльності
Івано-Франківського національного
технічного університету нафти і газу,
кандидатка філологічних наук, доцентка,
м. Івано-Франківськ, Україна

РОЛЬ ЗВ'ЯЗКІВ ІЗ ГРОМАДСЬКІСТЮ ТА РЕКЛАМИ У ТРАДИЦІЙНИХ МЕДІА (НА ПРИКЛАДІ ЧАСОПИСУ «VERSAL»)

Поняття «зв'язки з громадськістю» (далі – ПР) – це мистецтво й наука досягнення гармонії через взаєморозуміння, яке базується на правді, інформованості, репутації, сприйнятті, довірі та впевненості.

Актуальність вивчення та використання зв'язків із громадськістю зумовлена сучасними запитами суспільства щодо оптимального задоволення інформаційних потреб, які полягають у своєчасному та повному інформуванні, а також у зворотному зв'язку між різними організаціями, установами та громадянами.

Багато вітчизняних та зарубіжних дослідників (Г. Владимирська, П. Владимирський, І. Михайлин, В. Мойсеєв, Г. Почепцов, О. Сень; С. Блек, Ф. Джефкінс, Ф. Зейтель) вивчали функції, цільові аудиторії, класифікації інструментів та відмінності феномена зв'язків із громадськістю від реклами.

У традиційному розумінні зв'язки з громадськістю пов'язані з формуванням іміджу певної структури та роботою над її популярністю через такі комунікативні процеси: пресконференції і презентації, виступи з промовами, просування корпоративного іміджу [3, с. 32–33].

Тому для досягнення своїх цілей ПР-спеціалісти виконують функції (пізнавальну, комунікативно-інформаційну, прикладну, аналітичну, інтегрувальну, інноваційну, мобілізаційну), які формують громадську думку та управляють нею [2, с. 23–24]. Вони вивчають переконання, інтереси, пріоритети, очікування, прагнення та інші регулятори індивідуальної, групової, масової поведінки аудиторій, з якими доводиться працювати.

Виокремлюють такі інструменти зв'язків із громадськістю: акції (благодійні), конкурси, Інтернет-сайти, пресконференції, брифінги, пресклуби, неофіційні зустрічі з журналістами, засідання, збори, інтерв'ю, виставки, публічні виступи, презентації, круглі столи, семінари, ділові наради, ділові бесіди (переговори), проспекти, бюлетені, журнали, відеоролики, телевізійні сюжети, радіопрограми [2, с. 53].

Зв'язки з громадськістю є непрямим інструментом, мають слабкий комунікативний вплив, на відміну від прямого й сильного впливу, яким є реклама. У ПР-програмах реклама сприяє поліпшенню іміджу організації; підвищенню популярності товару, послуги, пропозиції; залученню нових споживачів; забезпеченню адекватної реакції на дії конкурентів; презентації можливостей фірми (організації) щодо випуску нових товарів (введення нових послуг, пропозицій); запобіганню загроз налагодженій системі реалізації товарів або послуг, пропозицій.

Дослідник С. Блек подає такі відмінності між ПР і рекламою: 1) використання масмедіа, 2) контроль повідомлень, 3) довіра до повідомлення, 4) тип цільової аудиторії, 5) фокус діяльності, 6) часова шкала, 7) оцінка, 8) оплата агентства [3, с. 18].

Пропонуємо для прикладу Івано-Франківський журнал «VERSAL», який немає традиційної для глянцевих журналів реклами магазинів з київською реєстрацією чи інтерв'ю зі знаменитостями. Розробники концепції часопису стверджують, що він «не відірваний від світу», а просто як містечко Версаль, яке розташоване трохи осторонь від столичного Парижа, «дивиться на все зі своєї точки зору».

За головними засадами типології ЗМІ видання можна охарактеризувати як регіональне, загальноінформаційне (універсальне), періодичне (виходить раз на два місяці) та розраховане на молодь, людей середнього та старшого віку [1, с. 62].

Часопис успішно завоював ринок Західної України, частину примірників розповсюджують у фінансових установах, медичних центрах, юридичних фірмах, готельних комплексах, відпочинкових закладах, ресторанах, кінотеатрах, салонах краси, торгових центрах, що сприяє широкому ознайомленню читачів з найрізноманітнішою інформацією.

Поєднуючи відпочинок та розваги, «VERSAL» пропонує такі актуальні теми: модні тенденції, фітнес, спорт, дієта, косметика, цікаві книги, авто; поради тим, хто їде у відпустку, подорожує, облаштовує своє помешкання, займається кулінарією; знайомство з новими цікавими містами світу, журналістські розслідування, інтерв'ю з успішними людьми міста й України та багато іншої корисної інформації.

Журнал бере участь в організації різноманітних заходів, зокрема благодійних, проведенні конкурсів, постійно оновлює сторінки свого сайта, чим привертає увагу громадськості, завойовує нову аудиторію. Прикладом благодійної діяльності є перелік дитячих будинків на сторінках та заклик не залишатися осторонь, адже діти, які найбільше потребують уваги, тепла й допомоги, завжди повинні відчувати підтримку.

Часопис намагається робити все для того, щоб наповнити сірі будні змістом, додати в життя краян комфорту, радості, наприклад: редакція спільно з пансіонатом «Полярис» проводила конкурс «Відпочинок у Карпатах» (додатковими призами були квитки в кінотеатр «Люм'єр», послуги професійного візажиста, квитки в театр ляльок, філіжанка запашної кави, косметичні послуги в салоні «Космолюкс»), фотоконкурс «Дитячий карнавал» (головний приз – дитячий костюм від спонсора конкурсу – магазину дитячого одягу «Бджілка»), благодійний конкурс краси «Панночка Прикарпаття: мрія, подарована дітям» (для дітей з неповних сімей і сиріт).

Варто зазначити, що журнал підтримує зворотний зв'язок із читачами, відповідаючи на їхні листи. За похвалу та критику, вміщену в листах, редакція дарує призи; активно співпрацює з громадськістю (організовує конкурси, бере участь у різноманітних благодійних заходах).

Видання пропонує співпрацю через розміщення яскравої та актуальної реклами, яка допомагає завоювати ринок, збільшує число клієнтів, заохочує скористатися послугами рекламодавців. Часто рекламодавець подає як рекламу цікаву статтю, яка містить новинки певної галузі, цікаві та корисні поради, знайомство з певним видом послуг чи продукцією.

Часопис виділяє певну кількість примірників замовнику, щоб він міг продемонструвати рекламу своїм клієнтам, що в значній мірі підвищує його статус та популярність.

У журналі представлена різноманітна реклама: магазини одягу (модні тенденції зими, літа, осені, весни від провідних дизайнерів України), мебельні магазини, кав'ярні, ресторани, перукарні, фітнес-клуби, медичні та діагностичні центри, банки, туристичні агенції, дизайн-студії, стоматологічні кабінети. Загалом переважає така тематика рекламних оголошень: здоров'я (поради лікарів), відпочинок, освіта, їжа (рецепти страв).

Можна підсумувати, що регіональний журнал «VERSAL» застосовує як ПР, так і рекламу. Зважаючи на різноманітність рубрик, цілком зрозуміло, що журналісти та співзасновники цікавляться та беруть активну участь в організації та проведенні різноманітних конкурсів. Власне таке комплексне застосування ПР-інструментів сприяє дієвим та ефективним зв'язкам видання з громадськістю.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Михайлин І. Л. Основи журналістики: підручник. вид. 3-е доп. і поліпш. Київ : ЦУЛ, 2002. 284 с.
2. Мойсеєв В., Сень О. Паблік рилейшнз: навч. посіб. Київ : Академвидав, 2007. 224 с.
3. Почепцов Г. Паблік рилейшнз : навч. посіб. 2-ге вид., випр. і доп. Київ : Знання, КОО, 2004. 373 с.

УДК 659.4:316.77:008(477)

Воронова Вілена Володимирівна,
доцентка кафедри інформаційної діяльності
та зв'язків з громадськістю
Київського національного університету
культури і мистецтв,
кандидатка наук із соціальних комунікацій, доцентка,
м. Київ, Україна

ФЕЛІЦИТАРНИЙ ДИСКУРС У PR-КОМУНІКАЦІЯХ БРЕНДІВ: АКСІОЛОГІЧНИЙ ТА СОЦІОКУЛЬТУРНИЙ ВИМІРИ

Сучасний розвиток комунікаційних технологій та зростання ролі брендів у формуванні соціокультурних наративів актуалізують наукове осмислення феномену щастя як соціокультурного та комунікаційного конструкта. У межах соціокомунікаційної науки особливого значення набуває поняття феліцитарного дискурсу, що репрезентує систему медійних та комунікаційних практик, спрямованих на трансляцію уявлень про щастя, благополуччя та гармонійний спосіб життя [1, с. 25; 6, с. 14; 12, с. 32].

Феліцитарний дискурс у системі соціальних комунікацій доцільно розглядати як комплекс медійних і комунікаційних практик, спрямованих на символічну репрезентацію та інтерпретацію феномену щастя, що відображає трансформації аксіологічної системи суспільства та формує ціннісні моделі сприйняття благополуччя, гармонії та життєвих орієнтирів у сучасному соціокультурному просторі.

Феномен щастя у сучасних соціальних комунікаціях дедалі частіше розглядається як важливий елемент символічної взаємодії між соціальними інституціями, медіа та аудиторіями. Комунікаційні процеси відіграють суттєву роль у формуванні суспільних уявлень про благополуччя, життєві орієнтири та моделі гармонійного життя [2, с. 18; 13, с. 45].

Медіа, бренди та соціальні інституції виступають активними суб'єктами конструювання смислових наративів, у яких репрезентуються різні інтерпретації щастя. Через рекламні повідомлення, PR-кампанії, брендовий сторітелінг та цифрові комунікації формується символічний простір, у якому щастя постає як соціокультурний і комунікаційний конструкт.

У межах авторського підходу дослідження брендових комунікацій може здійснюватися у рамках феліцитарної парадигми комунікацій, що передбачає аналіз медійних та PR-повідомлень крізь призму репрезентації феномену щастя та його аксіологічних трансформацій у суспільстві. Така парадигма базується на взаємодії кількох аналітичних компонентів: аксіологічного, наративно-дискурсивного, емоційно-комунікаційного та соціокультурного [1, с. 41; 3, с. 67; 6, с. 52].

Методологія дослідження феліцитарного дискурсу структурується через систему базових категорій, до яких належать феліцитарний наратив, феліцитарні цінності, феліцитарні емоції, феліцитарні символи та феліцитарні комунікаційні практики. Їх використання дозволяє комплексно аналізувати способи репрезентації щастя у медійному та брендовому дискурсі.

Для прикладного аналізу PR-комунікацій доцільно застосовувати матрицю аналізу феліцитарного дискурсу, яка передбачає дослідження таких параметрів, як наративні моделі щастя, система цінностей, емоційні реакції аудиторії, символічні образи та комунікаційні інструменти трансляції позитивних смислів.

Важливим елементом методології є також система індикаторів феліцитарного дискурсу, що дозволяє емпірично вимірювати репрезентації щастя у комунікаціях. До таких індикаторів належать ціннісні, емоційні, наративні, символічні та соціальні характеристики комунікаційних повідомлень.

Застосування цієї методології у дослідженні PR-комунікацій брендів дає змогу простежити, яким чином комунікаційні стратегії транслюють різні моделі щастя, формуючи нові соціокультурні орієнтири та впливаючи на колективні уявлення про благополуччя у сучасному суспільстві.

У сучасних PR-комунікаціях бренди дедалі активніше використовують наративи щастя як інструмент формування позитивного образу та емоційного зв'язку з аудиторією [2, с. 22; 3, с. 81; 13, с. 59]. У цьому контексті бренди виступають не лише економічними суб'єктами, але й активними продуцентами символічних смислів у феліцитарному комунікаційному просторі. Показовими у цьому контексті є комунікаційні практики провідних світових брендів.

У глобальних кампаніях бренду Coca-Cola концепт щастя виступає ключовим елементом комунікаційної стратегії. Кампанія Open Happiness формує образ щастя як простих моментів радості та соціальної взаємодії, що об'єднує людей у різних культурних контекстах [7].

Не менш показовим є кейс бренду Dove, який у межах комунікаційної платформи Real Beauty транслює ідею прийняття себе та гармонії з власною ідентичністю. У цьому випадку щастя інтерпретується як внутрішня впевненість, самоповага та соціальне визнання, що відповідає гуманістичним цінностям сучасного суспільства [8].

Феліцитарний дискурс активно формується і в комунікаційних стратегіях українських брендів. Зокрема, у комунікаційних практиках мережі супермаркетів Сільпо використовується наратив емоційної підтримки та створення простору позитивних вражень. Через естетику торгових просторів та комунікаційні кампанії бренд формує образ повсякденного щастя, пов'язаного з гастрономічними відкриттями та культурою споживання [9].

Інший приклад демонструє бренд Rozetka, комунікаційні кампанії якого у період суспільних трансформацій акцентують увагу на ідеях взаємопідтримки, стійкості та віри у майбутнє. У цьому випадку феліцитарний дискурс трансформується у колективний наратив надії та оптимізму, що сприяє формуванню позитивної взаємодії бренду з аудиторією [10].

Інноваційною моделлю комунікаційної взаємодії є діяльність агроіндустріальної корпорації МХП, яка запровадила Департамент створення любові споживачів (Consumer Love Creation, CLC). Цей підхід передбачає трансформацію традиційного маркетингу та орієнтацію на формування довготривалого емоційного зв'язку між брендом і споживачем [11].

Концепція Consumer Love Creation ґрунтується на глибокому дослідженні потреб аудиторії, розробці нових продуктів та розвитку брендів компанії, зокрема «Наша Ряба». У межах цієї комунікаційної стратегії бренд формує наратив щастя через цінності родинного благополуччя, турботи та позитивного досвіду повсякденного життя.

Особливої актуальності феліцитарний дискурс набуває в умовах повномасштабної війни в Україні. У таких обставинах відбувається трансформація аксіологічної системи

суспільства: щастя дедалі частіше пов'язується з цінностями безпеки, свободи, взаємної підтримки та віри у майбутнє.

Проведений аналіз засвідчує, що феліцитарний дискурс виступає важливим елементом сучасної комунікаційної культури, що детермінує що детермінує трансформацію аксіологічних орієнтирів сучасного суспільства.

Отже, феліцитарний дискурс у PR-комунікаціях брендів виступає важливим механізмом формування аксіологічного простору сучасного суспільства. Брендові комунікації не лише інформують аудиторію про продукти або послуги, але й беруть участь у формуванні ціннісних моделей щастя, благополуччя та життєвих орієнтирів сучасної людини. У цьому контексті феліцитарний дискурс формує феліцитарний комунікаційний простір, у межах якого відбувається символічне конструювання соціокультурних моделей щастя.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Cornelissen J. Corporate Communication: A Guide to Theory and Practice. London : Sage Publications, 2020.
2. Grunig J., Hunt T. Managing Public Relations. New York : Holt, Rinehart & Winston, 1984.
3. Smith R. Strategic Planning for Public Relations. New York : Routledge, 2021.
4. Kotler P., Keller K. Marketing Management. Pearson Education, 2016.
5. Holt D. How Brands Become Icons. Boston : Harvard Business School Press, 2004.
6. Ahmed S. The Promise of Happiness. Durham : Duke University Press, 2010.
7. Coca-Cola Company. Official website. URL: https://www.coca-colacompany.com (дата звернення 23.03.2026).
8. Dove. Real Beauty Campaign. URL: https://www.dove.com (дата звернення: 23.03.2026).
9. Сільпо. Офіційний сайт. URL: https://silpo.ua (дата звернення: 23.03.2026).
10. Rozetka. Офіційний сайт. URL: https://rozetka.com.ua (дата звернення: 23.03.2026).
11. МХП. Corporate website. URL: https://mhp.com.ua (дата звернення: 23.03.2026).
12. Почепцов Г. Г. Паблік рилейшнз. Київ : Знання, 2006.
13. Різун В. В. Теорія масової комунікації. Київ : Просвіта, 2008.

УДК 070:355.01:316.77

Гарачковська Оксана Олександрівна,
професорка кафедри інформаційної діяльності
та зв`язків з громадськістю
Київського національного університету
культури і мистецтв,
докторка філологічних наук, професорка,
м. Київ, Україна

ФУНКЦІОНУВАННЯ ЖУРНАЛІСТИКИ В УМОВАХ ВОЄННИХ КОНФЛІКТІВ ТА ЇЇ ВПЛИВ НА СУСПІЛЬНІ ПРОЦЕСИ

Журналістика в умовах воєнних конфліктів постає як одна з найскладніших і водночас найбільш відповідальних сфер професійної діяльності. У таких екстремальних обставинах на журналістів покладається ключова місія – забезпечення суспільства достовірною, повною та об'єктивною інформацією про перебіг подій у зоні бойових дій. Високий рівень загроз для життя і здоров'я зумовлює необхідність функціонування репортерів у ситуації постійного

ризику, що, однак, не перешкоджає виконанню ними професійного обов'язку щодо інформування широкої аудиторії.

Завдяки діяльності журналістів формується уявлення громадськості та міжнародної спільноти про динаміку воєнного конфлікту, масштаби гуманітарної кризи, становище цивільного населення та рівень матеріальних руйнувань, спричинених бойовими діями. Отже, журналістика воєнного часу виконує важливу соціальну функцію, сприяючи об'єктивізації інформаційного простору та підвищенню обізнаності суспільства щодо наслідків війни.

У зазначених умовах журналістика виходить за межі функції простого інформування та трансформується в потужний інструмент суспільного впливу. Її роль не обмежується передачею фактів, оскільки в умовах воєнного конфлікту вона набуває значення посередника між подіями на фронті та громадськістю. Відтак журналістика стає важливим чинником формування громадської думки та світоглядних орієнтацій суспільства, сприяє зміцненню національної ідентичності, підтримці морально-психологічного стану населення та усвідомленню реальних масштабів і наслідків війни.

Крім того, військова журналістика здійснює суттєвий вплив на міжнародний інформаційний простір, забезпечуючи іноземну аудиторію даними, що формують уявлення про сторони конфлікту та їхню діяльність. Це може сприяти мобілізації міжнародної підтримки постраждалої сторони, коригуванню позицій урядів і міжнародних організацій, а також впливати на ухвалення політичних рішень. Журналістські матеріали, які висвітлюють становище цивільного населення та наслідки бойових дій, актуалізують проблематику гуманітарної кризи, стимулюють надання допомоги та посилюють міжнародний тиск на держави-агресори [2].

Журналістика в умовах воєнних конфліктів виступає одним із провідних джерел верифікованої інформації для суспільства, забезпечуючи доступ до актуальних відомостей про перебіг бойових дій, стан гуманітарної ситуації, офіційну позицію держави та реакцію міжнародної спільноти. Зокрема, поширення детальної інформації щодо рівня загроз, можливих маршрутів евакуації та заходів безпеки сприяє збереженню життя і здоров'я населення, підвищуючи рівень поінформованості громадян про наявні ризики.

В умовах обмеженого функціонування державних каналів комунікації або викривлення інформації в традиційних джерелах журналістські матеріали набувають особливого значення, виконуючи функцію оперативного та об'єктивного інформування широкої аудиторії [1].

Військова журналістика здійснює вагомий вплив на суспільні настрої, формуючи громадське ставлення до подій та інтерпретацію різних явищ. Репортажі з районів бойових дій і зон гуманітарних криз сприяють глибшому усвідомленню суспільством наслідків конфлікту для цивільного населення, масштабів руйнувань і загальнонаціональних загроз.

Зокрема, журналісти відіграють важливу роль у привернення уваги до воєнних злочинів, задокументуванні порушень прав людини та фактів недотримання норм міжнародного права. Поширення такої інформації набуває значного суспільного резонансу, здатне викликати широкий громадський відгук, стимулювати прояви солідарності та активізувати підтримку з боку міжнародної спільноти.

Вагомим аспектом функціонування журналістики в умовах воєнних конфліктів є її потенціал щодо зміцнення патріотичних настроїв, підтримки національної ідентичності та суспільної консолідації. Журналістські матеріали, що акцентують увагу на героїзмі військовослужбовців, стійкості й витривалості цивільного населення, сприяють формуванню відчуття єдності та згуртованості громадян у кризові для держави періоди.

Окрім того, така журналістика виконує важливу виховну функцію, сприяючи розвитку громадянської відповідальності, підвищенню рівня суспільної свідомості та підготовці населення до можливих викликів і випробувань [3].

Водночас журналісти, які працюють в умовах воєнних конфліктів, стикаються з суттєвим викликом, пов'язаним із протидією маніпуляціям та поширенню недостовірної інформації. У таких обставинах активізуються різноманітні форми дезінформації, зокрема пропагандистські наративи, фейкові повідомлення та викривлення фактів, спрямовані на вплив на громадську думку, дестабілізацію суспільства або досягнення стратегічних переваг однією зі сторін конфлікту.

За цих умов ключовим завданням журналіста є здійснення ретельної верифікації інформації, використання надійних джерел та дотримання принципів об'єктивності й неупередженості з метою недопущення поширення маніпулятивного контенту. Така діяльність сприяє підвищенню рівня довіри аудиторії до медіа, зміцненню інформаційної стійкості суспільства та формуванню здатності громадян розрізняти достовірні відомості й фальсифікації.

Роль журналістики в умовах воєнних конфліктів виходить за межі суто інформаційної функції, оскільки вона здійснює вагомий вплив на формування громадської думки та міжнародного сприйняття конфлікту. Діяльність журналістів у зоні бойових дій характеризується подвійною спрямованістю впливу: на внутрішньодержавному рівні, де формується суспільна оцінка подій, та на міжнародному, де конструюється зовнішнє бачення конфлікту.

У сучасних умовах війни журналістика стає складником інформаційного протиборства, у межах якого різні сторони прагнуть контролювати медійні наративи. Воєнна пропаганда та дезінформація виступають постійними чинниками ризику, що ускладнюють доступ громадян до об'єктивної та неупередженої інформації. У цьому контексті ключовим завданням журналістів є виявлення та нейтралізація фейкових повідомлень, забезпечення достовірного висвітлення подій, що сприяє збереженню довіри до медіа та підвищенню рівня інформаційної культури аудиторії [4].

Отже, журналістика в умовах воєнних конфліктів постає як сфера професійної діяльності, що вимагає високого рівня відповідальності, обережності та дотримання принципів об'єктивності й неупередженості. Вона виконує функцію посередника між зоною бойових дій і суспільством, сприяючи підтримці морально-психологічного стану населення та реалізації права громадян на отримання достовірної інформації.

Крім того, така журналістика має потенціал впливати як на національну, так і на міжнародну громадську думку, актуалізуючи проблематику конфлікту, поглиблюючи розуміння його наслідків і сприяючи консолідації зусиль, спрямованих на надання допомоги постраждалим.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Іванченко Ю. Журналістика та конфліктні зони. Харків : Пресцентр, 2019. 190 с.
2. Іващенко М. М. Воєнна політика і стратегія Європейського Союзу. Збірник наукових праць Центру воєнно-стратегічних досліджень Національного університету оборони України імені Івана Черняховського. 2015. № 3 (55). С. 85–88.
3. Радчик Р. І. Журналістика під час збройних конфліктів: нові жанрові форми. Харків : Університетська книга, 2022. 174 с.
4. Шульга О. Г. Інформаційні стратегії журналістів під час війни. *Науковий вісник Київського університету імені Бориса Грінченка*. 2023. № 6(42). С. 57–68.

УДК 008:316.658.4]:355.01(477-651.2:470-651.1)

Дмитренко Наталія Вячеславівна,
доцентка кафедри інформаційної діяльності
та зв'язків з громадськістю
Київського національного університету
культури і мистецтв,
кандидатка філологічних наук, доцентка,
м. Київ, Україна

РОСІЙСЬКА КУЛЬТУРНА ПРОПАГАНДА В УМОВАХ ПОВНОМАСШТАБНОЇ ВІЙНИ ТА РОЛЬ УКРАЇНСЬКОЇ СПІЛЬНОТИ У ПРОТИДІЇ РОСІЙСЬКІЙ КУЛЬТУРНІЙ ЕКСПАНСІЇ

Сучасний інформаційний простір початку XXI століття характеризується інтенсифікацією процесів, спрямованих на широкомасштабний вплив на масову свідомість. У цих умовах засоби масової інформації відіграють дедалі важливішу роль не лише як інструмент репрезентації збройних конфліктів, але й як активний учасник їх розгортання. У публічному дискурсі та медійному середовищі усталилися такі поняття, як інформаційна війна, медійна агресія, інформаційна безпека, що свідчить про тісний взаємозв'язок мас-медіа з конфліктними процесами та трансформацію їх функціонального призначення в умовах сучасних воєн. У результаті інформаційне протистояння набуває ваги, співставної з безпосередніми військовими діями.

Незважаючи на геополітичну інтегрованість України до європейського простору та наявність міжнародно-правових механізмів безпеки, ці фактори виявилися недостатніми для запобігання військовій агресії з боку Російської Федерації. У сучасному глобалізованому світі особливого поширення набувають інформаційні та гібридні конфлікти, у яких беруть участь як державні, так і недержавні суб'єкти.

Проблематика інформаційного впливу, маніпуляцій та пропаганди є предметом міждисциплінарного наукового аналізу і розглядається в межах політології, соціології, психології, журналістикознавства та медіадосліджень. Серед дослідників, які здійснювали аналіз цих процесів, варто відзначити А. В. Сотникова, який досліджував маніпулятивні стратегії в умовах інформаційної війни та їх реалізацію в телеграм-каналах держави-агресора; В. Є. Христенко, яка зосереджувалася на психологічних аспектах гібридного протистояння; О. О. Гойман, котра вивчала маніпулятивні практики, що застосовуються Росією у межах гібридної війни.

Інформаційна зброя має суттєво відмінну природу порівняно з традиційними засобами ведення війни, оскільки дозволяє здійснювати вплив приховано, без формального оголошення конфлікту і часто поза усвідомленням міжнародної спільноти. Її небезпека зумовлена різноманіттям форм застосування, латентністю впливу, здатністю проникати у свідомість індивіда, а також відносно низькими ресурсними витратами.

Пропаганду доцільно визначати як систематичний, організований процес поширення ідей, наративів і повідомлень політичного, ідеологічного або світоглядного характеру з метою цілеспрямованого впливу на громадську думку. Вона використовується як для підтримки, так і для дискредитації певних ідей, соціальних груп, політичних акторів або культурних моделей. Реалізація пропагандистського впливу здійснюється через різноманітні канали комунікації, включаючи традиційні медіа, цифрові платформи, соціальні мережі, а також публічні виступи, політичні кампанії та рекламні інструменти. У XXI столітті інформаційний компонент є невід'ємною складовою будь-якого міжнародного конфлікту.

Пропагандистський вплив може реалізовуватися як у відкритих, так і в прихованих формах – від прямого переконання до поступового формування необхідних установок і сумнівів. Важливе місце в сучасних конфліктах посідає концепція гібридної війни, яка поєднує політичні, економічні, військові та інформаційні інструменти впливу. Її об'єктом виступають як внутрішня аудиторія держави, так і міжнародна спільнота, а результати таких впливів часто використовуються як підґрунтя для подальших пропагандистських кампаній.

Російська пропаганда являє собою складну систему методів і засобів, спрямованих на формування вигідних державі образів та спотворення об'єктивної реальності. Центральне місце у цій системі займають державні медіа – телеканали, радіостанції, друковані видання, які перебувають під контролем влади та використовуються для масового поширення пропагандистських повідомлень як всередині країни, так і за її межами.

Після початку повномасштабного вторгнення Російської Федерації в Україну у лютому 2022 року культурна сфера стала одним із ключових інструментів реалізації зовнішньополітичної стратегії держави-агресора. На відміну від традиційних форм пропаганди, які функціонують через медіа або політичні заяви, культурна дипломатія Росії набула характеру м'якого впливу, спрямованого на легітимізацію держави на міжнародній арені, нормалізацію її присутності в глобальному просторі та розмивання негативного іміджу, пов'язаного з воєнними злочинами. У цьому контексті культура перестає бути нейтральною сферою та інтегрується у ширший механізм гібридної війни. Це підтверджується навіть російськими офіційними особами: директор Ермітажу Михайло Піотровський прямо називав культурну діяльність «частиною спеціальної операції». PinchukArtCentre, як учасник офіційної паралельної програми La Biennale di Venezia заявив: «Росія перетворює мистецтво на зброю задля просування своїх імперських амбіцій та підтримки воєнної агресії проти України. Ця позиція була відкрито озвучена провідними представниками російського культурного істеблішменту. 25 травня 2022 року Михайло Піотровський, директор «Державного Ермітажу», заявив: «Коли говорять гармати, музи не мовчать». Це не абстрактні слова. Це свідома мобілізація культури на підтримку війни. У травні 2026 року російські «музи» знову «заспівають» у Венеції, якщо організатори Бієнале не матимуть сміливості діяти. Російські музи підтримують гармати, націлені на Україну, – гармати, що й далі вбивають невинних цивільних, жінок і дітей. Михайло Піотровський назвав культурну діяльність Росії за кордоном частиною «культурної спеціальної операції», яка тепер відбудеться на території венеційських садів Джардіні. Команда Бієнале не вжила запобіжних заходів і не відмовила Росії в участі» [2].

Ключові функції культурної пропаганди РФ:

- легітимізація держави-агресора на міжнародній арені;
- нормалізація війни через "аполітичну культуру";
- створення альтернативного наративу (soft power);
- розмивання санкційного та морального тиску.

Основні інструменти російської культурної пропаганди:

Фестивалі та культурні платформи. Росія системно намагалась зберегти присутність у:

- міжнародних кінофестивалях;
- арт-бієнале;
- музичних конкурсах і гастролях.

Типовими стратегіями РФ є участь під виглядом "незалежних митців", використання інституційної інерції (організатори уникають політичних рішень) та апеляція до "свободи мистецтва".

Одним із найбільш показових напрямів російської культурної присутності стали міжнародні музичні та театральні події, де ключову роль відігравали окремі культурні діячі. Зокрема, значний резонанс отримав кейс диригента Валерія Гергієва, який протягом багатьох років публічно підтримував політику російської влади та особисто президента

Росії. Після початку війни у 2022 році низка провідних культурних інституцій Європи та США розірвали з ним співпрацю. Зокрема, він був звільнений з посади головного диригента Мюнхенської філармонії, а також втратив контракти з такими установами, як оперний театр La Scala в Італії та концертний зал Carnegie Hall у США. Подібні рішення були ухвалені й іншими інституціями в Австрії, Нідерландах та Швейцарії. Водночас у 2025 році було зафіксовано спробу повернення Гергієва на європейську сцену через організацію концерту в Італії, який, однак, був скасований після масштабних протестів і петиції, що зібрала понад 16 тисяч підписів. Цей випадок демонструє не лише стійкість культурного бойкоту, але й активну роль громадянського суспільства у формуванні культурної політики.

Аналогічний характер має ситуація навколо оперної співачки Анни Нетребко. Попри спроби дистанціюватися від політики після початку війни, її попередні зв'язки з російською владою спричинили хвилю скасувань виступів у Європі та США. Зокрема, її концерти були скасовані у Німеччині, Естонії, Чехії та Сполучених Штатах Америки. Крім того, виступи Нетребко у Лондоні та Братиславі супроводжувалися акціями протесту, організованими українською діаспорою та міжнародними активістами. Таким чином, навіть формальне дистанціювання від політики не гарантує відновлення культурної репутації, якщо артист асоціюється з державою-агресором.

Кіно та аудіовізуальний контент. Паралельно з цим важливим полем інформаційного протистояння став кінематограф. Українські документальні фільми, присвячені війні, отримали значне міжнародне визнання, зокрема в рамках премії Оскар. Фільм «20 днів у Маріуполі» здобув нагороду у 2024 році в категорії найкращого документального фільму, ставши першим українським фільмом, який отримав цю відзнаку. Крім того, фільм «Порцелянова війна» був номінований на премію у 2025 році, а стрічка «2000 метрів до Андріївки» увійшла до шорт-листа у 2026 році. До переліку фільмів, що брали участь у кваліфікаційних списках, також увійшли «Мирні люди», «Після дощу: Вкрадені Путіним діти повертаються додому» та «A Rising Fury». Ці роботи виконують важливу функцію документування воєнних злочинів, формування міжнародної пам'яті та протидії російським наративам. Після 2022 року російські фільми часто намагались потрапити на фестивалі як "антивоєнні", водночас держава фінансувала мілітаристський кінематограф (про "СВО", армію, героїзацію війни). Проте, навіть "аполітичне" російське кіно часто фінансується державою, працює на імідж країни та формує "нормальність" Росії у світі.

Таким чином, кінематограф стає не лише засобом мистецького вираження, але й інструментом інформаційної боротьби, який формує глобальне сприйняття війни. На відміну від російської культурної пропаганди, що прагне нормалізувати агресію, українські фільми спрямовані на її викриття та осмислення.

Особливого значення набуває роль української спільноти у протидії російській культурній експансії. Форми протесту включали публічні акції біля театрів і концертних залів, кампанії у соціальних мережах, а також відкриті листи до організаторів заходів. У багатьох випадках саме ці дії ставали вирішальним фактором у скасуванні виступів російських артистів. Таким чином, громадянське суспільство виступає як важливий суб'єкт культурної політики, здатний впливати на міжнародні процеси. Українські активісти у багатьох країнах продовжують проводити інформаційні кампанії, блокують виступи, домагаючись їх скасування, здійснюють системний тиск на організаторів подій, у яких беруть участь російські діячі. Як наслідок сформувався новий стандарт: культурна відповідальність під час війни. У ширшому контексті можна виокремити загальні патерни скасування російських культурних заходів у різних країнах. У Німеччині відбувся один із наймасштабніших розривів співпраці з російськими митцями, що свідчить про високий рівень політичної відповідальності культурних інституцій. В Італії ситуація була більш суперечливою, оскільки поряд із скасуваннями спостерігалися й спроби відновлення співпраці, що призводило до конфліктів і суспільних дискусій. У Великій Британії значну роль відіграли громадські протести, які впливали на рішення організаторів культурних

подій. У країнах Центральної Європи, зокрема Чехії та Словаччині, активну позицію займала українська діаспора, яка організовувала пікети та інформаційні кампанії.

Проте наразі попри всі спроби протидії російській «культурній» експансії спостерігаємо часткове «повернення» культурних діячів країни-агресора у міжнародний культурний простір. Цьому сприяє "втома від війни" в культурному середовищі та спроби повернути російських митців під приводом "діалогу". Саме це стало передумовою однієї за найгучніших подій останніх років – рішення про повернення Росії та дозволу відкрити павільйон на Венеційській бієнале 2026. Організатори апелюють до свободи мистецтва та відмовляються від політичної відповідальності, при цьому уряд Італії дистанціювався від рішення. Реакція України з закликом скасувати участь РФ була негайною, головним аргументом стало те, що це сприятиме відбілюванню воєнних злочинів. «Також міністри 22 країн адресували президенту Венеційської бієнале П'єтранджело Буттафуоко, Раді директорів бієнале та міністру культури Італії Алессандро Джулі. спільний лист, у якому висловили стурбованість значним ризиком створення образу легітимності та міжнародного визнання і закликали переглянути участь Росії у міжнародній художній виставці. Заяву підписали міністри культури та закордонних справ Австрії, Бельгії, Болгарії, Хорватії, Данії, Естонії, Фінляндії, Франції, Німеччини, Греції, Ірландії, Латвії, Литви, Люксембургу, Нідерландів, Норвегії, Польщі, Португалії, Румунії, Іспанії, Швеції та України» [1].

Крім того, «віцепрезидентка Єврокомісії Хенна Віркkунен та єврокомісар з питань міжпоколіннєвої справедливості, молоді, культури та спорту Гленн Мікаллеф заявили, що Єврокомісія може позбавити Венеційську бієнале грантових коштів, якщо Росії дозволять відкрити павільйон на цьогорічній виставці. Посадовці зазначили, що держави-члени, інституції та організації мають діяти відповідно до санкцій ЄС і уникати надання платформи тим, хто підтримував чи виправдовував війну Росії проти України» [1].

Наразі російська стратегія відокремити культуру від війни та представити санкції як "цензуру", на жаль, стає досить успішною. Російська культурна політика в умовах війни трансформувалась у форму м'якої пропаганди (soft propaganda), що діє через:

- міжнародні культурні події;
- індивідуальних митців;
- символічну присутність у глобальному культурному просторі.

І це створює ключову дилему для Європи – свобода мистецтва чи етична відповідальність під час війни.

Загалом аналіз конкретних кейсів дозволяє зробити висновок про системний характер російської культурної політики в умовах війни. По-перше, вона базується на персоналізації впливу через відомих митців, які виступають носіями державного наративу. По-друге, культура використовується як інструмент дипломатії, спрямований на поступове повернення Росії у міжнародний простір. По-третє, важливим фактором протидії виступає громадянське суспільство, зокрема українська діаспора. По-четверте, кінематограф формує альтернативний, правдивий наратив війни, який протистоїть пропаганді.

Отже, культурна сфера в умовах повномасштабної війни перетворюється на арену ідеологічного протистояння, де відбувається боротьба за інтерпретацію реальності, формування пам'яті та легітимність на міжнародній арені.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Міністри з 22 країн виступили проти участі Росії у Венеційській бієнале. URL: https://detector.media/infospace/article/248257/2026-03-12-ministry-z-22-krain-vystupyly-proty-uchasti-rosii-u-venetsiyskiy-biienale/ (дата звернення 18.03.2026).

2. PinchukArtCentre виступає проти участі Росії у Венеційській бієнале 2026. URL: https://pinchukartcentre.org/news/pinchukartcentre-vystupaye-proty-uchasti-rosiyi-u-veneczijskij-biyenale-2026?utm_source=chatgpt.com (дата звернення 18.03.2026).

УДК 32:316.77:316.653(477)

Кочубей Лариса Олександрівна,
професорка кафедри інформаційної діяльності
та зв'язків з громадськістю
Київського національного університету
культури і мистецтв,
докторка політичних наук, професорка,
м. Київ, Україна

ПОЛІТИЧНІ КОМУНІКАЦІЇ ЯК ІНСТРУМЕНТ ФОРМУВАННЯ ГРОМАДСЬКОЇ ДУМКИ В СУЧАСНІЙ УКРАЇНІ

Важко переоцінити значення розуміння процесів функціонування та формування політичної комунікації у сучасному світі, особливо під час доленосних подій для нашої країни, яка перебуває у війні. Інформаційна складова продовжує своє домінуюче значення.

У часи геополітичних змін, ще більш активного поширення дезінформації, пропаганди, політичних чуток та ведення інформаційних війн, ще більшого значення набувають процеси дослідження теоретичних та практичних аспектів комунікації: від різновидів моделей політичної комунікації до стратегій практичного втілення ефективних рішень та протидії деструктивним інформаційним впливам.

Зазвичай виходимо із засадничого розуміння політичних комунікацій як процесу передачі, обміну та інтерпретації політичної інформації між владою, медіа та громадянами та як процес взаємодії у суспільстві.

Свого часу автори основних моделей комунікації (Г. Лассвелл, К. Шеннон та У. Уівер, Ю. Габермас, П. Лазарсфельд та ін.) розробили структуру комунікації та дослідили закладені нею функції, а також наголошували на взаємодії між державною владою і громадянським суспільством.

Варто зазначити, що громадська ж думка формується під впливом інформаційних технологій, цінностей, соціального досвіду та медіаконтенту, і це є важливим фактором для прийняття політичних рішень.

Медіа та соціальні мережі виступають ключовими каналами політичної комунікації, визначаючи порядок денний та акценти суспільних дискусій, роблять наголоси на значущих подіях у суспільстві, які потребують першочергової уваги і конструктивного обговорення [2]. Але, досить часто стають також і інструментами дезінформації, маніпулятивних впливів, поширення фейків та пропагандистських меседжів тощо.

Політичні актори використовують різні інструменти для впливу га громадську думку. Окрім політичної реклами, соцмереж та цифрових платформ та PR-акцій, важливим для ефективності таких впливів є також риторика, меседжі, невербальна комунікація, модуляції голосу тощо.

Як вже було зазначено вище, політичні комунікації можуть включати маніпуляції, інформаційні виклики, дезінформацію та пропаганду, що здатні викривляти реальність і впливати на свідомість громадян, на прийняття ними політичних рішень, на політичну поведінку та політичну активність тощо [1].

Інтернет та соціальні мережі спряють значному прискоренню поширення інформації та посиленню впливу політичних повідомлень, але водночас і створюють умови для інформаційних фейків, дезінформації, залученістю до інформаційних війн тощо.

Сучасні політичні комунікації, якщо мова йде про демократичні режими, а не так звані закриті політичні системи, є двосторонніми: громадяни отримують інформацію, а також і

активно впливають на політичний дискурс через коментарі, пости, участь у кампаніях, долученням до акцій, інших громадських ініціатив

Отже, політичні комунікації є потужним інструментом формування громадської думки, який може як сприяти розвитку демократії, так і становити загрозу у разі зловживання.

Прикладом, що ілюструє, як політичні комунікації впливають на формування громадської думки в сучасній Україні можуть бути президентські вибори 2019 року. Так, зокрема, під час президентських виборів 2019 року команда В.Зеленського більш активно використовувала соціальні мережі: Facebook, Instagram, YouTube, окрім традиційних медіа.

Простий і неформальний стиль комунікації зробив політику більш доступною. Відеозвернення та прямий контакт із виборцями сформували образ «свого» кандидата. Це показує, як нові канали комунікації можуть кардинально змінити громадську думку.

З початку повномасштабного вторгнення у 2022 році українська влада вибудувала ефективну комунікацію з суспільством і світом. Активна присутність у міжнародному інформаційному просторі впливає на підтримку України за кордоном. Це містило інструменти стратегічної комунікації за кризових умов. Але на сьогодні варто шукати нових форматів, які б об'єднали суспільство.

Так, зокрема, Телемарафон «Єдині новини» на початку повномасштабного вторгнення став ключовим джерелом інформації під час війни, який забезпечував єдину інформаційну лінію та зменшував вплив паніки та дезінформації. Водночас на сьогодні такий формат надання новин викликає дискусії щодо плюралізму думок і представлення альтернативних точок зору, врахування думки і позиції опозиційних сил.

Соціальні мережі використовуються досить активно з політичною метою. Українські політики та партії активно використовують Telegram, TikTok і Facebook, які стали важливим джерелом новин і впливу та інструментом для залучення молоді до політики [3].

Наведені вище тенденції розвитку сучасних політичних комунікацій демонструють зміну форматів політичної комунікації та адаптацію до аудиторії.

Після 2014 року Україна активно бореться з інформаційними впливами з боку росії, зокрема, блокуючи російські соцмережі та медіа, розвиваючи медіаграмотність, формуючи критичне мислення тощо. Це приклад того, як держава намагається захистити громадську думку від маніпуляцій.

Як зазначають сучасні українські дослідники, "для охоплення більшої кількості аудиторії та якісної взаємодії з нею політична комунікація, незалежно чи в період активної виборчої кампанії, чи ні, розгортається в цифровому просторі, на онлайн-платформах та в соціальних мережах з однаковою інтенсивністю" [4, с. 45].

Отже, український досвід показує, що політичні комунікації можуть швидко мобілізувати суспільство, формувати довіру/ недовіру до влади, і водночас, потребують балансу між ефективністю та свободою слова, залучаючи для впливу на громадську думку все більше нових інструментів інформаційного впливу. А це надзвичайно важливо у сучасному мінливому світі.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Bennett W. L., Iyengar S. A new era of minimal effects? The changing foundations of political communicationю. *Journal of Communication*. 2008. Vol. 58, № 4. С. 707–731.

2. Sjoraida D. F. Contemporary trends in political communication and public relations research (2020–2024). *Social Media + Society*. 2025. Vol. 13, № 3. С. 148–156.

3. Smith J., Brown T. Social media influencers and political opinion formation // arXiv. 2025. URL: https://arxiv.org/ (дата звернення: 20.03.2026)

4. Шлемкевич Т. Політичні комунікації в українському інформаційному просторі. *Вісник Прикарпатського університету. Серія: Політологія*. 2024. Т. 1, № 16. С.42–47.

УДК 02:659.4:004.738.5(477)’06

Купрій Тетяна Іванівна,
старша викладачка кафедри
інформаційної діяльності та зв`язків з громадськістю
Київського національного університету
культури і мистецтв,
докторка філософії,
м. Київ, Україна

Дубинець Вікторія Сергіївна,
здобувачка вищої освіти ОС «Бакалавр»
Київського національного університету
культури і мистецтв,
м. Київ, Україна

ЦИФРОВІ PR-СТРАТЕГІЇ ЯК ІНСТРУМЕНТ РЕВІТАЛІЗАЦІЇ БІБЛІОТЕК У КОНТЕКСТІ ГЛОБАЛІЗАЦІЙНИХ ВИКЛИКІВ

Стрімка цифровізація сучасного суспільства та інтенсифікація глобалізаційних процесів зумовлюють глибокі трансформації у сфері соціальних комунікацій, доступу до інформації та функціонування культурно-освітніх інституцій. Бібліотеки, які історично виконували функцію акумуляції, збереження й трансляції знань, у XXI столітті опинилися в умовах системної конкуренції з глобальними цифровими платформами, комерційними інформаційними сервісами та транснаціональними медіакорпораціями. Зміна інформаційної поведінки користувачів, орієнтація на швидкий цифровий доступ до контенту, зниження рівня фізичної відвідуваності бібліотек та посилення цифрового розриву між різними соціальними групами актуалізують необхідність стратегічного переосмислення ролі бібліотеки в глобалізованому інформаційному просторі.

У сучасних умовах ревіталізація бібліотек не може обмежуватися модернізацією матеріально-технічної бази чи оцифруванням фондів. Йдеться про комплексну трансформацію комунікаційної парадигми, у межах якої бібліотека постає як відкритий інформаційно-комунікаційний хаб, інтегрований у цифрове середовище. Ключовим інструментом такого оновлення виступають цифрові PR-стратегії, спрямовані на формування позитивного іміджу, розширення аудиторій, зміцнення довіри та забезпечення соціальної значущості бібліотечних інституцій.

Основна проблема полягає у розриві між впровадженням цифрових технологій і відсутністю системного стратегічного підходу до їх комунікаційного супроводу. Наявність сторінок у соціальних мережах або реалізація окремих онлайн-проєктів не гарантує ефективної взаємодії з аудиторією, якщо діяльність має фрагментарний характер, не інтегрована у загальну стратегію брендингу установи та не передбачає довгострокового планування. Змістовий аналіз бібліотечних представництв у соціальних медіа, здійснений В. Струнгар, засвідчує, що бібліотеки виконують через соціальні мережі функції інформування, посередництва, продукування подій, акумуляції контенту та сприяння комунікації [9]. Проте дослідниця підкреслює нерівномірність активності та відсутність стратегічної цілісності в більшості випадків.

Аналіз бібліотечної практики свідчить про нерегулярність контенту, недостатню сегментацію цільових аудиторій, слабке використання аналітичних інструментів і відсутність чітко сформованої digital-ідентичності. Як зазначає Г. Булахова, соціальні

мережі бібліотек часто виконують функцію рекламного анонсування, але недостатньо використовуються як інструмент формування довгострокового іміджу та розвитку бренду бібліотеки [5]. Подібної позиції дотримується Т. Гранчак, яка наголошує, що представлення бібліотечних продуктів і послуг у соціальних медіа потребує системності, регулярності та орієнтації на запити конкретних аудиторій [7].

Теоретичним підґрунтям цифрової трансформації бібліотек є концепція Library 2.0, запропонована James M. Maness, яка передбачає інтерактивність, відкритість та участь користувачів у створенні бібліотечного контенту. У межах цього підходу бібліотека функціонує не як односторонній канал інформування, а як платформа для співтворення, що формує горизонтальні комунікаційні зв'язки з громадою [1].

Методологічну основу сучасного цифрового PR становить також принцип «архітектури участі», сформульований Tim O'Reilly у концепції Web 2.0, який визначає перехід до діалогічної моделі комунікації [2].

Українські дослідники розглядають цифрові комунікації як системоутворюючий чинник розвитку бібліотечної сфери. Зокрема, В. Горовий акцентує увагу на ролі соціальних інформаційних комунікацій у формуванні сучасного суспільства знань і підкреслює, що бібліотеки мають інтегруватися в глобальні інформаційні потоки через активну комунікаційну діяльність [6]. М. Назаровець, аналізуючи використання можливостей соціальної мережі Facebook бібліотеками закладів вищої освіти, доводить, що ефективна цифрова присутність сприяє підвищенню репутаційного капіталу установи та розширенню її аудиторії [8]. О. Мар'їна та інші науковці підкреслюють необхідність переходу від інформативної до інтерактивної моделі бібліотечних комунікацій, орієнтованої на зворотний зв'язок і залучення користувачів до створення контенту.

Особливої ваги цифрові PR-стратегії набувають в українському контексті, де бібліотеки функціонують в умовах воєнного стану, соціальної мобільності населення та необхідності протидії інформаційним загрозам. У таких реаліях бібліотека виконує не лише культурно-освітню, а й соціально стабілізаційну функцію. Показовим є досвід Національної бібліотеки України імені Ярослава Мудрого, яка активно інтегрує цифрові виставки, онлайн-проєкти та комунікацію в соціальних мережах у загальну стратегію позиціонування установи [12]. Не менш показовою є діяльність Луганської обласної універсальної наукової бібліотеки [11], яка, попри релокацію та складні умови воєнного часу, змогла зберегти комунікацію з аудиторією завдяки активній digital-присутності. Важливим напрямом ревіталізації є участь бібліотек у національній програмі «Дія. Цифрова освіта», що розширює їхню роль як центрів цифрової грамотності та подолання цифрового розриву [10].

Комплексна цифрова PR-стратегія передбачає формування чіткої digital-ідентичності бібліотеки, визначення цільових аудиторій, уніфікацію візуального стилю та впровадження системного контент-планування. Інтеграція PR і SMM-інструментів, використання цифрового сторітелінгу, інтерактивних форматів комунікації та механізмів залучення користувачів до створення контенту відповідають сучасним науковим підходам до розвитку соціальних комунікацій. Водночас системний моніторинг ефективності, аналітика охоплень і залученості, аналіз зворотного зв'язку є необхідною умовою стратегічного управління розвитком бібліотеки.

Отже, узагальнення позицій зарубіжних і українських науковців дозволяє констатувати, що цифровий PR є не допоміжним, а стратегічним інструментом ревіталізації бібліотек. Його впровадження забезпечує підвищення видимості бібліотек у цифровому просторі, зміцнення позитивного іміджу, формування лояльних спільнот та інтеграцію в глобальний інформаційний простір. У сучасних українських умовах стратегічна цифрова комунікація виступає чинником інституційної стійкості, інформаційної безпеки та соціальної консолідації, що визначає перспективи сталого розвитку бібліотек у XXI столітті.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Maness J. M. Library 2.0 Theory: Web 2.0 and Its Implications for Libraries. URL: https://digitalcommons.du.edu/cgi/viewcontent.cgi?article=1006&context=libraries_facpub (дата звернення: 18.02.2026).

2. O'Reilly T. What Is Web 2.0? Design Patterns and Business Models for the Next Generation of Software. URL: https://www.sciepub.com/reference/5770 (дата звернення: 18.02.2026).

3. Mohamed A. Social Media and Library Marketing: A New Approach in the 21st Century. URL: https://www.researchgate.net/publication/340009517_SOCIAL_MEDIA_AND_LIBRARY_MARKETING_A_NEW_APPROACH_IN_THE_21ST_CENTURY (дата звернення: 19.02.2026).

4. Mensah M. Social Media Strategies for Academic Libraries. The Journal of Academic Librarianship. 2021. URL: https://www.sciencedirect.com/science/article/abs/pii/S0099133321001531 (дата звернення: 19.02.2026).

5. Булахова Г. Бібліотеки в соціальних мережах та блогосфері як засіб рекламування. Наукові праці Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського. 2013. Вип. 36. URL: http://www.irbis-nbuv.gov.ua/cgi-bin/irbis_nbuv/cgiirbis_64.exe?I21DBN=LINK&P21DBN=UJRN&Z21ID=&S21REF=10&S21CNR=20&S21STN=1&S21FMT=ASP_meta&C21COM=S&2_S21P03=FILA=&2_S21STR=npnbuimviv_2013_36_20 (дата звернення: 18.02.2026).

6. Горовий В. Соціальні інформаційні комунікації, їх наповнення і ресурс. URL: http://www.irbis-nbuv.gov.ua/E_LIB/PDF/er-0003131.pdf (дата звернення: 20.02.2026).

7. Гранчак Т. Використання національними бібліотеками соціальних мереж для представлення бібліотечних продуктів і послуг. Бібліотечний вісник. 2016. № 1. URL: http://www.irbis-nbuv.gov.ua/cgi-bin/irbis_nbuv/cgiirbis_64.exe?I21DBN=LINK&P21DBN=UJRN&Z21ID=&S21REF=10&S21CNR=20&S21STN=1&S21FMT=ASP_meta&C21COM=S&2_S21P03=FILA=&2_S21STR=bv_2016_1_5 (дата звернення: 20.02.2026).

8. Назаровець М. Використання комунікаційних можливостей соціальної мережі Facebook бібліотеками ВНЗ. URL: https://www.researchgate.net/publication/282607917_Vikoristanna_komunikacijnih_mozlivostej_socialnoi_merezi_Facebook_bibliotekami_VNZ (дата звернення: 20.02.2026).

9. Стрингар В. Представлення бібліотеки в інтерактивному медіа-середовищі: змістовий аналіз. Наукові праці Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського. 2017. Вип. 46. URL: http://www.irbis-nbuv.gov.ua/cgi-bin/irbis_nbuv/cgiirbis_64.exe?I21DBN=LINK&P21DBN=UJRN&Z21ID=&S21REF=10&S21CNR=20&S21STN=1&S21FMT=ASP_meta&C21COM=S&2_S21P03=FILA=&2_S21STR=npnbuimviv_2017_46_22 (дата звернення: 20.02.2026).

10. Українська бібліотечна асоціація. Дія. Цифрова освіта: проєкт для бібліотек. URL: https://ula.org.ua/pro-nas/proiekty/4488-diia-tsyfrova-osvita (дата звернення: 18.02.2026).

11. Луганська обласна універсальна наукова бібліотека. Офіційний сайт. URL: https://library.lg.ua/uk/analitics (дата звернення: 19.02.2026).

12. Національна бібліотека України імені Ярослава Мудрого. Офіційний сайт. URL: https://nlu.org.ua/ (дата звернення: 20.02.2026).

УДК 070:378.016

Мотлях Олександр Іванович,
професор кафедри інформаційних технологій
та зв'язків з громадськістю
Київського національного університету
культури і мистецтв,
доктор юридичних наук, професор,
заслужений юрист України,
м. Київ, Україна

ВИКЛАДАЧ-ПРАКТИК ЯК ЗАПОРУКА ЯКОСТІ ПІДГОТОВКИ МАЙБУТНІХ ЖУРНАЛІСТІВ

Класичний вислів «теорія без практики мертва» – це не просто такий по собі вираз, а конкретно підтверджена фактами реальність. Зрозуміло, що ця аксіома можна бути використана у будь-якій сфері діяльності, оскільки вона є логічним і обґрунтованим міркуванням на основі якого доводяться інші твердження. У даному випадку доречним її застосувати до специфічної галузі знань – журналістики. На превеликий жаль, але на даний час ця царина все менше і менше існує у чистому вигляді. Вона щільно переплелась з PR (зв'язки з громадськістю) та рекламою, використовуючи взаємопов'язані комунікаційні сфери, які орієнтовані на опрацювання отриманої інформації та впливу її на формування громадської думки. Зрозуміло, що кожна з них має свою цільову направленість, а саме: журналістика всебічно, об'єктивно й своєчасно висвітлює події та факти, які відбулися, PR формує репутаційну складову пропонованого продукту і його імідж, а реклама забезпечує та надає рух просуванню чи продажу будь-чого за рахунок впливу на емоційні, психологічні й поведінкові фактори людини. Назагал усе виглядає нібито справедливо, водночас на практиці акцент всіх цих процесів дещо зміщується у бік журналістики. Це з одного боку відкриває нові горизонти для її розвитку, а з іншого – витісняє традиційну журналістику з своєї орбіти. Жодним чином не схиляю до «нафталіну минулого», однак вбачаю те, що ця важлива для суспільства сфера діяльності стає менш привабливою з позиції якості підготовки журналістських матеріалів, а більш орієнтована на своєрідний маркетинговий хід. На тепер, не часто можна зустріти високоякісні та глибинні публікації тих, кого називають «майстрами пера», які захоплюють читача своїм творчим професіоналізмом і дають можливість повноцінно осмислити те, що хотів донести до аудиторії автор. І не потрібно погано думати про те, що не так щось відбувається із новим поколінням журналістів – ні з ним все добре, не гаразд з їх професійною підготовкою. Шкода, але все менше приходить у освітянську ниву журналістів, які відшліфували свою майстерність багаторічною практикою, незалежно від профілю своєї спеціалізації. Студенту завжди цікаво отримати не лише теоретичні знання, які подаються викладачами з підручників, їм важлива жива комунікація з тими, хто цю ниву відміряв своїми особистими кроками. Багато хто ж із сьогоднішніх викладачів не мають такого досвіду і це є великим мінусом у їх професійній кар'єрі. На перед зазначу, що я шанобливо ставлюся до освітян, які мають наукові здобутки. Їх вагома заслуга полягає в тому, що вони теоретично опановували журналістськими знаннями, зростали і професійно формувалися на цьому поприщі, здобували наукові ступені та вчені звання, тим самим повноцінно присвятили себе освітянській діяльності. Одначе студентам не так цікаво чи є у викладача відповідні наукові регалії чи ні, їм важливо те, чим він може зацікавити аудиторію як лектор і практик одночасно. Зрозуміло, що українські заклади вищої освіти через форму підвищення кваліфікації науково-педагогічних кадрів спонукають своїх викладачів до підняття їх рівня професійної майстерності. Як на мене, це правильно, водночас у такий спосіб не можна закрити прогалину відсутності практичного

досвіду, якого немає у таких спеціалістів. Більше того погодьтеся, що викладач себе не зовсім зручно відчуває в аудиторії, коли йому студенти ставлять запитання на кшталт особистих практичних навичок і досвіду роботи у царині журналістики. Рівень довіри до такого науково-педагогічного працівника на порядок знижується і його аудиторія сприймає як штучного спеціаліста, який не виходив далі аніж як за рамки освітньої установи. Так, я розумію, що моя позиція є суб'єктивним баченням і багатьом вона буде не до снаги, але ж погодьтеся, чи захотіли б ви у своїй проблемі із станом здоров'я довіритися хірургу, який ніколи не оперував? Чи ризикнули б ви бути пасажиром у водія, який керує транспортним засобом не знаючи правил дорожнього руху? Питання ці риторичні, але без відповіді на них далі аж ніяк, бо це також відбивається і на рівні самого закладу вищої освіти. До прикладу, спілкуючись із випускниками магістратури з фаху журналістики нашого вузу, я поставив їм декілька запитань, одне із яких було: «Чи задоволені ви освітнім процесом нашого вишу і викладачами, які навчали вас журналістиці»? Їх відповідь мене шокувала своєю відвертістю і тим, що вони сказали: «Майже все що нам викладали було сухим і не цікавим. Ми очікували від викладачів глибинних знань у поєднанні з особистим досвідом роботи у сфері журналістики, а натомість отримали поверхневе розуміння цієї професії. Так, була пара-тройка викладачів, які знають не з книжок журналістику – решта теоретики, які бояться відійти від написаного в підручниках навчального матеріалу, а ще була частина з тих, які до цієї професії взагалі не мають жодного відношення. Вони читали в нас предмети, бо їм потрібно було десь набрати години на викладання. Змістовної практики як такої ніхто нам не організовував і чим ми займалися всім було байдуже. Ми відстояли свою чергу щоб отримати омріяний диплом, а тепер самотужки маємо опановувати ази журналістської діяльності». Ось таку незадовільну оцінку нашої роботи отримано від колишніх студентів і тепер маємо над цим серйозно задуматися, якщо хочемо, щоб наш вуз і надалі розвивався та був привабливим й конкурентноздатним. Роботодавці від наших випускників жадають знань і вмінь, яких їм дав заклад вищої освіти. Вони не хочуть витрачати на них час для додаткового навчання, а тому часто наші випускники стикаються з проблемою вибору свого першого робочого місця. Так, раніше це ключове питання частково перебирала на себе студентська ознайомча та виробнича практика, де роботодавці приглядалися до практикантів і кращих із них могли відібрати на подальше працевлаштування. Зараз така обов'язкова освітня складова є практично номінальною і майже зведеною нанівець, тому і якість підготовки майбутніх журналістів м'яко кажучи доволі сумнівна. Не слід забувати про те, що по наших випускниках оцінюють нас, як професіоналів у своїй сфері діяльності. Глибоко переконаний в тому, що для стабільного тримання цієї високої планки необхідно максимально вкладати свої знання у якісну підготовку студентів. Потрібно всебічно залучати їх до різних форм практичної роботи, як то вибору конкретної теми, її опрацювання та написання з використанням певних стилів викладу текстових матеріалів. Усе це має бути орієнтовано на те, щоб навчити молодь змістовно й цікаво відображати факти й події, тим самим привити їм любов до обраної професії. Викладач просто зобов'язаний ділитися тим, що знає сам і допомогти їм у перших самостійних кроках професійної майстерності. Тільки так можна досягти успіху і позитивних результатів у підготовці молодих кадрів для журналістської сфери діяльності, які завтра увіллються у поширені ряди майстрів цієї надважливої для суспільства професії.

УДК 070:316.422]:004.8

Осаула Вадим Олександрович,
доцент кафедри інформаційної діяльності
та зв'язків з громадськістю
Київського національного університету
культури і мистецтв
кандидат наук з соціальних комунікацій, доцент,
м. Київ, Україна

ТРАНСФОРМАЦІЯ МЕДІАСФЕРИ ПІД ВПЛИВОМ ШТУЧНОГО ІНТЕЛЕКТУ: ГЛОБАЛЬНІ ТРЕНДИ ТА УКРАЇНСЬКИЙ КОНТЕКСТ

Сучасна медіасфера перебуває на зламі епох. Наразі штучний інтелект (ШІ) еволюціонував із категорії експериментальних новинок у статус фундаментального чинника змін. Сьогодні алгоритми не просто допомагають обробляти інформацію – вони активно трансформують саму структуру журналістської діяльності, впливаючи на все: від способів збору первинних даних до стратегій взаємодії з кінцевим споживачем контенту. Українська медіаспільнота опиняється перед вибором: ставати частиною глобального технологічного мейнстриму чи залишатися осторонь, ризикуючи втратити актуальність.

Дослідники констатують те що, штучний інтелект еволюціонував із допоміжного засобу в фундаментальний чинник трансформації медіасфери. Це охоплює як процеси генерації контенту, так і стратегії комунікації з аудиторією. Завдяки високій потужності в аналізі великих даних та алгоритмізації рішень, ШІ стимулює розвиток нових форматів роботи: від глибокої персоналізації повідомлень до мультимодального та гібридного виробництва медіапродуктів [2].

Проаналізувавши тенденції можемо виокремити декілька основних напрямів застосування ШІ в журналістиці. Насамперед це автоматична генерація текстів на основі структурованих даних. Показовим кейсом є розробка Heliograf від видання The Washington Post. Вперше випробувана на Олімпіаді-2016 у Ріо, ця система автоматично створювала короткі новини, поєднуючи актуальну спортивну статистику із набором готових шаблонів [4]. Вважаємо, що це звільняє журналістів від рутинної обробки цифр, даючи змогу зосередитися на складних аналітичних жанрах, де людина залишається незамінною.

Наступна сфера використання, яку варто виокремити – трансформація за допомогою ШІ роботи з великими даними. Завдяки алгоритмам моніторингу, журналісти отримують оперативні сповіщення про тренди, що лише формуються. Це мінімізує час на пошук новин та підвищує точність реагування медіа на динамічні зміни в інформаційному просторі.

Відзначимо також впровадження в журналістську діяльність інструментів NLP, які звільняють журналістів від рутинного розшифрування інтерв'ю та ручного сортування документів. Завдяки машинному транскрибуванню та автоматизованому перекладу медіа миттєво отримують текстові версії подій, що значно пришвидшує випуск матеріалів.

ШІ також є потужним інструментом у розслідувальній журналістиці, виконуючи роль «цифрового детективу». Прикладом є алгоритм «Funes» видання Ojo Público, який проаналізував сотні тисяч держконтрактів для виявлення корупційних схем та аномалій [3]. Такі технології дозволяють автоматично відстежувати приховані зв'язки між бізнесом і чиновниками, економлячи тижні кропіткої ручної роботи.

Проаналізувавши результати опитування української медіаспільноти, яке проводила Національна рада України з питань телебачення і радіомовлення, можемо зробити деякі висновки щодо використання ШІ саме на теренах нашої країни [1]. Дослідження свідчить про активну фазу цифровізації українських медіа. На сьогодні понад 40% українських редакцій

вже інтегрували інструменти штучного інтелекту у свої виробничі процеси. Це демонструє, що український ринок рухається синхронно із глобальними трендами, де показник використання ШІ коливається в межах 47–50%. Водночас близько половини медіа поки залишаються на етапі спостереження або тестування технологій, що вказує на значний потенціал для подальшого зростання галузі.

На практиці українські журналісти використовують ШІ насамперед як асистента для рутинних операцій. Найбільш затребуваними функціями є літературне редагування текстів та коректура. На другому місці за популярністю стоїть транскрибування аудіо- та відеоматеріалів, що критично важливо для швидкої підготовки новин. Також значна частина редакцій використовує технології для автоматизованого перекладу іноземного контенту та генерації візуальних матеріалів або чорнових варіантів статей.

Попри очевидні переваги у швидкості роботи, медіаспільнота виокремлює низку серйозних ризиків. Найголовнішим викликом вважається порушення авторських прав та невизначеність статусу інтелектуальної власності на контент, створений ШІ. Окрему увагу приділено ризику професійної деградації: автоматизація базових завдань може ускладнити вхід у професію для молодих спеціалістів, що в майбутньому загрожує кадровим дефіцитом. Крім того, близько 7% медіа вже зафіксували випадки використання ШІ для створення дипфейків та поширення дезінформації, що ставить питання безпеки на один рівень з технологічним прогресом.

Підсумовуючи можемо зазначити, що штучний інтелект остаточно перетворився з експериментальної технології на фундаментальний чинник трансформації сучасної медіасфери, трансформуючи етапи журналістської роботи – від збору даних до взаємодії з аудиторією. Аналіз показує, що алгоритми ефективно звільняють журналістів від рутинних завдань, таких як розшифрування інтерв'ю, переклад та написання шаблонних новин, що дозволяє фахівцям зосередитися на складній аналітиці. Особливе значення ШІ має для розслідувальної журналістики, де він виступає інструментом пошуку прихованих зв'язків у великих масивах даних.

Український медіаринок демонструє високу адаптивність, інтегруючи інновації майже на рівні зі світовими лідерами, проте цей процес супроводжується серйозними викликами.

Ключовими ризиками залишаються етичні питання, пов'язані з авторським правом, загроза професійної деградації через надмірну автоматизацію, а також використання штучного інтелекту для створення дезінформації. Таким чином, успішне майбутнє медіа залежить від здатності збалансувати технологічний прогрес із дотриманням журналістських стандартів та етичних норм.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Використання ШІ у медіа. Результати дослідження Національної ради – Національна рада України з питань телебачення і радіомовлення. Національна рада України з питань телебачення і радіомовлення. URL: https://webportal.nrada.gov.ua/vykorystannya-shi-u-media-rezultaty-doslidzhennya-natsionalnoyi-rady/ (дата звернення: 01.04.2026).

2. Рижко О., Крайнікова Т., Водолазька С., Ситник О. Штучний інтелект у медіях. Київ : Центр учбової літератури, 2023. 224 с.

3. Journalism and statistics team up to detect corruption in Peru - Polis. Polis - LSE's Journalism and Society Think Tank. URL: https://blogs.lse.ac.uk/polis/2021/02/01/journalism-and-statistics-team-up-to-detect-corruption-in-peru/ (date of access: 31.03.2026).

4. WashPostPR. The Washington Post experiments with automated storytelling to help power 2016 Rio Olympics coverage. The Washington Post. URL: https://www.washingtonpost.com/pr/wp/2016/08/05/the-washington-post-experiments-with-automated-storytelling-to-help-power-2016-rio-olympics-coverage/ (date of access: 02.04.2026).

УДК 316.77:004.738.5:659.4

Парфенюк Ігор Миколайович,
доцент кафедри інформаційної діяльності
та зв`язків з громадськістю
Київського національного університету
культури і мистецтв,
кандидат наук із соціальних комунікацій, доцент,
м. Київ, Україна

ФАКТОРИ ВІРУСНОСТІ В THREADS: КОНТЕНТ-АНАЛІЗ УКРАЇНСЬКИХ БРЕНДІВ (СІЧЕНЬ–ЛЮТИЙ 2026)

Поява соціальної платформи Threads суттєво вплинула на те, як українські бренди почали вибудовувати свою цифрову комунікацію. Якщо раніше акцент робився на більш формальному, візуально привабливому контенті, то сьогодні важливішими стають короткі, максимально спрощені повідомлення. Бренди переходять до стилю спілкування, що нагадує дружню розмову, намагаючись бути відкритими та зрозумілими для користувачів платформи. У такому середовищі вірусність контенту є одним із основних показників його ефективності. Мова не лише про кількість переглядів чи уподобань, а насамперед про те, наскільки активно користувачі готові взаємодіяти з дописом і поширювати його. Водночас, попри очевидну важливість цих процесів, механізми формування вірусності для сучасних брендів у Threads досі залишаються недостатньо вивченими, особливо в українському контексті, де подібні дослідження мають поодинокий характер і ще не дають вичерпного розуміння того, як саме брендам ефективно працювати з новими форматами комунікації.

Мета наукових тез – визначити ключові фактори вірусності контенту українських брендів у Threads. Відповідно до мети, сформульовано завдання: 1) розглянути поняття вірусності та її характеристики, зокрема на платформі Threads; 2) провести контент аналіз дописів українських брендів у Threads за період січня і лютого 2026 року; 3) на основі емпіричного аналізу виокремити ключові фактори вірусності контенту в Threads.

У сучасних дослідженнях із соціальних комунікацій поняття вірусності розглядається в контексті механізмів міжособистісної взаємодії та алгоритмічного просування, що сприяє швидкому масовому поширенню інформації серед користувачів.

Теорію вірусного поширення контенту запропонував Й. Е. Рахмад у 2023 році. У її межах виокремлюється ряд характеристик, що визначають здатність матеріалу швидко набирати популярність: емоційна виразність, відповідність інтересам аудиторії, елемент новизни, а також наявність стимулів (тригерів), які спонукають користувачів активно поширювати інформацію завдяки соціальним мережам, месенджерам тощо. Ключовим у цій концепції є так званий «об'єднувальний ефект»: контент не просто споживається, а багаторазово відтворюється самими користувачами, що призводить до його стрімкого, майже лавиноподібного поширення [2].

Й. Берґер пропонує 6 компонентів, за яких контент стає вірусним [1]:

1) соціальна валюта (користувачі діляться інформацією, що підвищує їхній статус або позиціонує їх, як цікавих особистостей, зокрема, завдяки ексклюзивному, інсайдерському контенту);

2) тригери (повідомлення стає вірусним, якщо пов'язане з повсякденними речами або популярними темами);

3) емоції (люди діляться інформацією, що викликає захоплення, радість, обурення, здивування тощо);

4) суспільство (якщо формат чи стиль цікавий і привабливий – його копіюють);

5) практична цінність (користувачі діляться корисним контентом, скажімо, порадами, лайфхаками тощо);

6) історії (інформація краще поширюється, коли вона вбудована в сюжет).

Соціальна мережа Threads має свої механізми вірусності, що пов'язано з її специфікою та новітніми алгоритмами поширення контенту.

Уже в перші п'ять днів після запуску, ця платформа здобула близько 100 мільйонів користувачів. На відміну від більшості інших соцмереж, для користування Threads потрібно мати акаунт в Instagram. Завдяки цьому соціальна мережа дуже швидко отримала активну аудиторію, адже користувачі могли легко перенести свої соціальні зв'язки на новостворену платформу. Threads дає змогу підписатися як на окремих знайомих, так і відразу на всіх наявних підписників в Instagram, якщо вони теж приєдналися до цієї мережі. Такий тісний зв'язок між двома соцмережами створює особливий ефект перенесення уваги, який дослідники описують як модель «материнська-дочірня» платформа [3].

Тому, вірусність у Threads варто розглядати як багатогранне явище, у якому перетинаються комунікаційні, технологічні і поведінкові чинники. Особливості платформи сприяють тому, що тут переважає короткий, простий і неформальний стиль спілкування. Такий формат робить контент ближчим до користувачів і сприяє потенційному вірусному поширенню.

Осмислення вірусності та її особливостей у Threads дає змогу сформувати основу для подальшого емпіричного дослідження. Для цього доцільно застосувати контент-аналіз, який допоможе дослідити, як українські бренди комунікують на цій платформі і які фактори впливають на поширення їхніх дописів. Емпіричну базу дослідження складають повідомлення українських брендів на їх офіційних сторінках в Threads. Для аналізу було обрано компанії: АТБ, Сільпо і Rozetka. Вибір зумовлений їх популярністю, наявністю офіційних акаунтів у досліджуваній соціальній мережі та приналежністю до однієї сфери (роздрібної торгівлі), що дозволяє порівнювати відповідні показники. Для проведення контент-аналізу було відібрано дописи брендів за період з 1 січня по 28 лютого 2026 року. Аналіз виконано станом на 1 березня 2026 року, тому всі наведені показники відображають ситуацію саме на цю дату, зважаючи на те, що більшість із них є змінними і можуть оновлюватися з часом.

У досліджуваний період АТБ мала такі показники: 34867 підписників, 3 дописи, один із яких має ознаки вірусного (пост про дозвіл тваринам грітися в магазинах під час морозів отримав 7 028 лайків, 2 155 коментарів, 147 репостів і 326 поширень). Його вірусність можна пояснити конфліктною соціальною темою: ідея допомоги безпритульним тваринам зіткнулася з занепокоєннями щодо гігієни та безпеки. Поляризація думок викликала активні обговорення в коментарях, що додатково підсилило охоплення через алгоритми. Ситуацію також підживило те, що подібні рішення почали впроваджувати й інші мережі, перетворивши кейс на ширшу суспільну дискусію про корпоративну відповідальність.

Сільпо у Threads налічувало 43357 підписників, 12 дописів, два із яких мають ознаки вірусних. Перший допис про підтримку українського спортсмена, дискваліфікованого на Олімпійських іграх через шолом із фото загиблих спортсменів у російсько-українській війні зібрав 1 442 лайки, 43 коментарі, 17 репостів і 8 поширень. Його популярність зумовлена поєднанням тем війни, національної гідності та відчуттям несправедливості, що викликало хвилю солідарності та репостів. Другий пост, як і в АТБ – про дозвіл пускати тварин у приміщення під час морозів, отримав 2 377 лайків, 237 коментарів, 111 репостів і 33 поширення. Вірусність у цьому випадку спричинила поляризація думок: підтримка гуманного ставлення до тварин зіткнулася з занепокоєннями щодо гігієни та безпеки, що спровокувало активну дискусію і підсилило охоплення.

Rozetka налічувала 110433 підписника, 25 дописів, три з яких мають ознаки вірусних. Перший вірусний пост Rozetka про виділення 1 млн. грн. на генератори для українського спорту після дискваліфікації В. Гераскевича через «Шолом пам'яті» отримав 989 лайків, 8

коментарів, 11 репостів і 19 поширень. Його вірусність зумовлена чіткою позицією бренду в чутливій темі та конкретною фінансовою підтримкою. Другий допис – креатив із логотипів відомих брендів, що складаються у слово «сракопад», як іронічна реакція на погоду, набрав 4 633 лайки, 35 коментарів, 36 репостів і 234 поширення. Тут спрацювали гумор, пізнаваність брендів та актуальний контекст. Найбільший резонанс викликав третій пост – «акаунт цього бренду веде реальна людина»: 13 181 вподобайка, 710 коментарів, 35 репостів і 416 поширень. Його вірусність пояснюється персоналізацією бренду та активною дискусією в коментарях, що підсилила охоплення.

Таким чином, проведений аналіз дає можливість виокремити ключові фактори вірусності контенту в Threads. Як бачимо із дослідження, активність ведення сторінок брендів впливає на кількість підписників платформи і значно збільшує ймовірність популярності дописів. Вагомими факторами вірусності є використання дотепного гумористичного контенту, неформального діалогічного стилю комунікації, здатність брендів реагувати на актуальні теми і події. Усі такі дописи відповідають формату платформи, характеризуються простотою та лаконічністю, стимулюють різні думки й оцінки користувачів, що підтверджується високими показниками коментування.

Отже, вірусність є вагомим складником сучасних цифрових комунікацій. У Threads популярність повідомлень проявляється через швидке поширення контенту, високий рівень залученості та залежність від алгоритмів і взаємодії користувачів. Контент-аналіз дописів українських брендів за січень-лютий 2026 року показав, що комунікація на платформі переважно має неформальний, діалогічний характер. Встановлено, що вірусність найбільше забезпечують гумор, лаконічність, адаптація до трендів й актуальних подій і здатність контенту викликати емоції та взаємодію, що в сукупності формує ефективну стратегію присутності брендів у сучасних соціальних мережах.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Берґер Й. Заразливий. Психологія вірусного маркетингу. Київ : Наш формат, 2023. 200 с.

2. Rachmad Yoesoep Edhie. Viral Content Propagation Theory. Cairo Pharaohs Kitab Nashr, Edition Khasse 2023. https://doi.org/10.17605/osf.io/ruqe3.

3. Zhang P., He Y., Haq E. U., He J., Tyson G. The emergence of Threads: The birth of a new social network. Social networks analysis and mining: ASONAM 2024 / ed. by L. M. Aiello, T. Chakraborty, S. Gaito. Cham: Springer, 2025. Vol. 15213. P. 69–78. DOI: 10.1007/978-3-031-78548-1_7.

УДК 070.1:[17:159.9]

Рибаченко Віктор Федорович,
доцент кафедри журналістики та міжнародних відносин
ПВНЗ «Київський університет культури»,
віцепрезидент Асоціації політичних психологів України,
м. Київ, Україна

ІНФОРМАЦІЙНО-ПСИХОЛОГІЧНІ АСПЕКТИ МЕДІАТИЗАЦІЇ СТРАЖДАНЬ ПІД ЧАС ВІЙНИ

Проблема медіатизації в широкому та більш вузькому аспектах досліджувалася рядом зарубіжних та вітчизняних науковців, серед яких можна назвати Дж. Батлера [1], Л. Болтанскі (Boltanski Luc) [11], С. Зонтаґ (Susan Sontag) [4], інших, таких як Галета О. І. [2], Гарачковська О. О. [3], Костиря І. О. [5], Кузнєцова Т. В.[6], Огаркова Т. [7], Проскурка Н. М. [8], Совгира Т. І. [9], Чайковська О. А. [10] інші.

В умовах війни страждання населення України набуло масових масштабів, тож медіатизація страждань перетворилася в надзвичайно актуальну проблему, що і зумовило вибір теми даного дослідження.

В історичному аспекті відображення реальності засобами ЗМІ постійно удосконалювалося і медіасфера кожного цивілізованого суспільства зростала через виникнення і розвиток видів ЗМІ – друкована преса, радіо, телебачення тощо. Але за умов цифрового суспільства медіасфера стала не тільки сукупним контентом усіх ЗМІ, а середовищем існування мільйонів осіб, в якому споживач інформації сприймає реальність не безпосередньо, а опосередковано, через інформаційно-психологічну «лінзу», створену ЗМІ, що власне і є медіатизацією, внаслідок чого кожен споживач медіаінформації певним чином реагує, формує своє бачення, переконання, принципи, цінності, формує свій життєвий шлях.

Ми розрізняємо медіатизацію як процес і як результат. В процесі медіатизації відбувається інформаційно-психологічне відображення реальності, що сприймається суб'єктом через органи чуття, когнітивну та афективну (емоційну) сфери. В результаті медіатизації у кожного споживача формується персональна медіасфера у форматі так званої інформаційної «бульбашки», в якій він споживає інформацію, значною мірою, а то й цілком адаптовану під його інтереси, уподобання, смаки, що призводить до викривлення реальності. Адаптоване під його інформаційно-психологічні «фільтри» сприйняття реальності споживач схильний вважати об'єктивним, в той час як воно насправді є значною мірою суб'єктивною, медіатизованою картиною подій і світу загалом.

Страждання є поняттям достатньо широким і включає в себе процеси гостроемоційних реакцій, переживань шоку, горя, відчаю – інколи на межі можливостей психіки перенести, перетерпіти ці стани. Медітизація страждань, яка історично починалась як документальні свідчення у ЗМІ фактів поранень, вбивств людей на війні, руйнувань їх помешкань, місць проживання та їх реакцій на це – в цифрову епоху перетворюється на інформаційно-шокову психотерапію, інколи перетинаючи етичні межі і доходячи до смакування аудіовізуальних проявлень горя, коли впритул, детально відображається реакція людини на трагічну втрату, або ж крупним планом показуються обличчя людей, їх пошкодження, поранення, а то і тіла мертвих, у тому числі дітей, жінок, осіб старшого віку. Таким є інформаційно-психологічний механізм перетворення страждань з реальної трагедії на контент медіаспоживання, що стає своєрідним наркотиком.

Сучасні алгоритми соцмереж (Telegram, TikTok, Instagram) налаштовані таким чином, що, сортуючи інформацію, вони, збільшуючи охоплення, у першу чергу видають в стрічку новин чи у відповідь на запит про якісь резонансні події гостроемоційний, навіть шоковий контент. Привчаючи споживачів до такого надемоційного контенту, соцмережі і ЗМІ в цілому активізують захисні механізми психіки, знижують «больовий поріг» споживача, формуючи потребу в ще більш шоковому контенті, що в ряді випадків приводить до стану емоційного «оніміння», відсутності співпереживання [8].

Споглядання страждань інших людей через медіа формує у багатьох відчуття дистантності, коли між споживачем медіатизованої інформації і людиною, страждання якої він спостерігає, утворюється психологічна дистанція, яка приглушує реакцію, зменшує гостроту співчуття, призводить до так званої «втоми від війни» і навіть байдужості. Л. Болтанскі назвав це етикою дистантного страждання: «Політика жалю передбачає, що глядач відсторонено розглядає спектакль страждання, перш ніж прийняти рішення про дію» [11, p. 31].

Ще одним ефектом в результаті медіатизації страждань є формування звички до псевдодії. Реагуючи на побачене, почуте, прочитане переживання горя постраждалими, споживач такого контенту в соцмережах реагує лайком чи коментом і цим обмежується. Так в квітні цього року одна із наших студенток, яка пережила повне руйнування будинку в результаті попадання ракети, отримала багато перепостів відео цієї трагічної події, співчутливих лайків та коментів і значно менше проявів дієвої допомоги у вигляді донатів

чи посилок з речами. Це і є прикладом псевдодії у відповідь на медіатизаціцю страждань конкретної особи та її сім'ї. Здоровою реакцією на подібні факти є включення у реальну допомогу через волонтерство, донати, участь у розчистках розбомблених локацій, інші практичні дії, що знижує рівень стресу, допомагає долати прояви ПТСР.

Тривале споглядання страждань формує у деяких медіаспоживачів рису, яку С. Зонтаг назвала вуайєризмом – хворобливим потягом до підглядання, спостереження за болем інших [4]. Розвиваючи це положення, вітчизняний дослідник О. Галета зазначив: «Медіатизація страждання перетворює індивідуальний біль на публічний текст, де межа між співчуттям і вуайєризмом стає критично тонкою» [2, с. 25]. Т. Совгира опереджає про небезпеку естетизувати документовані журналістами страждання, біль, в результаті чого у споживачів може знижуватися емпатія [9].

Проведений аналіз дає підстави стверджувати, що медіатизація страждань поряд з відображенням реального болю особистостей під час війни через порушення етики, погоню за охопленням більш широкої аудиторії несе в собі небезпеку виникнення негативних станів у споживачів медіаінформації, притуплення емоцій, звикання до чужого болю, ефектів «оніміння», дистанціювання від страждань інших.

Дотримання етичних принципів та Кодексу журналістської етики, недопущення маніпулятивних прийомів у подачі чутливої інформації, повага до особистого простору осіб, чиї страждання відображаються засобами ЗМІ є запорукою об'єктивного, співчутливого, тактовного відображення горя в умовах війни.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Батлер Дж. Скептична сила: сили не насильства / пер. з англ. Київ: Дух і Літера, 2021. 248 с. *(Основа для розуміння вразливості та «життів, вартих оплакування»)*.

2. Галета О. І. Від антропології до антропоцентризму: медіатизація страждання у сучасній українській прозі. *Вісник Львівського університету. Серія філологічна*. 2017. Вип. 64. Ч. 1. С. 23–31.

3. Гарачковська О. О. Медіадослідження : навч.-метод. посіб. Київ : КНУКіМ, 2021. 145 с.

4. Зонтаґ С. Спостереження за болем інших. Переклад Я. Стріхи. IST Publishing, 2023.

5. Костиря І. О. Медіатизація політики та політизація ЗМІ як тенденції політичного процесу в Україні. *Політичний менеджмент*. 2013. № 1–2. С. 109–118. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/PoMe_2013_1-2_15 (дата звернення: 23.04.2024).

6. Кузнєцова Т. В. Етичні виклики висвітлення трагедій у медіапросторі України. *Наукові записки Інституту журналістики*. 2022. Т. 3. С. 45–58.

7. Огаркова Т. Межа болю: етичні виклики свідчення про війну. *Філософська думка*. 2023. № 2. С. 12–28.

8. Проскурка Н. М. Психологічні особливості сприйняття кризової інформації в мережі Інтернет. *Психологія та суспільство*. 2022. № 3. С. 89–96.

9. Совгира Т. І. Візуальні образи болю в сучасному медіамистецтві: від документалістики до естетизації. *Мистецтвознавчі записки*. 2020. Вип. 37. С. 22–29.

10. Чайковська О. А. Цифровізація освіти та медіаграмотність: виклики воєнного часу. *Питання культурології*. 2023. Вип. 42. С. 110–118.

11. Boltanski L. Distant Suffering: Morality, Media and Politics. 1999. Cambridge University Press.

УДК 070:378](477)

Савенко Олександр Миколайович,
доцент кафедри інформаційної діяльності
та зв'язків з громадськістю
Київського національного університету
культури і мистецтв,
заслужений журналіст України,
м. Київ, Україна

ПРОБЛЕМИ ЖУРНАЛІСТСЬКОЇ ОСВІТИ В УКРАЇНІ: ЗАПИТАННЯ БЕЗ ВІДПОВІДЕЙ

За тридцять п'ять років незалежності Україна сторувала шлях, на який іншим європейським державам знадобилися століття. Це стосується усіх сфер життя, у тому числі й системи освіти України як живодіючої інституції суспільного організму. Її здобутки безперечно масштабні, але пошуки нових шляхів розвитку і сумнівного виду новації, часто взаємопротилежні реформи, наразі уже спричиняють не лише позитивний, але й негативний ефект.

З початку нинішнього століття проблема освіти та її якості в усьому світі набула небаченого досі розголосу, звучання й актуальності. У різних країнах світу фахівці відзначають, що нині діюча система освіти у всепланетарному масштабі не відповідає вимогам і потребам часу. Її скрізь нещадно критикують, розробляють нові моделі і дискутують про адекватні сьогоденню сучасні обриси і варіанти навчання. В Україні ці питання гостро представлені в статтях С. Захаріна, В. Дрешпака, С. Квіта, Г. Клочека, О. Кутовенко, П. Сауха, М. Тимошика та інших. Тож зовсім не випадково в останні роки і у нас помітно загострилися проблеми змісту журналістської освіти, яка все частіше потрапляє під дошкульну критику журналістської й освітянської спільнот, і, що показово, – керівників медіа, котрим щороку усескладніше вибирати з випускників десятків нашвидкуруч наплоджених факультетів і кафедр журналістики належно підготовлених до праці в реальній журналістиці фахівців. Почасти нинішня ситуація пояснюється й тим, що заборона цензури, свобода слова, нові умови демократичного і технологічного розвою спричинила стрімкі видозміни і появу нових структур серед українських ЗМІ, що зі свого боку зумовило значне підвищення суспільного запиту на журналістські кадри. Відтак з перших днів Незалежності в Україні з благовоління й невибагливої щедрості Міністерства освіти і науки грянула т.зв. «університезація» – у неймовірній кількості університети стали добиратися навіть до селищ міського типу. Саме в таких доморощених закладах почалася масова акредитація багатогранної і складної для підготовки кадрів спеціальність «Журналістика». У результаті за якихось п'ять-десять років Україна «вкрилася мережею відповідних факультетів і відділень. За короткий час їх кількість зросла майже до 70 – «на журналіста» можна було йти вчитися практично в кожному обласному (навіть по кілька), зосібно і в низці районних центрів. Лише в столиці України журналістів готують у восьми університетах», зауважує професор М. Тимошик [13].

Оскільки в Україні єдиного, точного статистичного показника ні серед офіційних монівських даних, ні у публічному доступі не існує, автор намірився самотужки визначити ймовірно достовірну кількість вишів, де займаються підготовкою фахівців за спеціальністю 061 «Журналістика». Мета – вивчити питання про цілі, якість та ефективність акредитаційної політики МОНу щодо підготовки масмедійних кадрів, суголосність міністерських пропозицій нових медійних кадрів із державними інтересами з точки зору відповідності реальним потребам і запитам інформаційного ринку країни.

У пресі, наукових статтях і різного типу дослідженнях з приводу «журналістських ЗВО» фігурують різні цифри – від 22, 39 до 83 і більше. А як заявив на дискусійному клубі «Журналістська освіта, актуальні запити регіонального медіаринку і проблема відсутності в медіапросторі яскравих журналістських особистостей», проведеному 2023 року під егідою НСЖУ, професор Валерій Дрешпак в Україні сьогодні діє понад 100 (?!) університетів, які готують фахівців за спеціальністю «Журналістика» [3].

Досліджувана нами статистична плутанина уможливилася насамперед тому, що на офіційному сайті МОНу не оприлюднено навіть загальної кількості вишів, тим більше там годі шукати й інформацію щодо журналістських випускників. Єдине, що нам вдалося віднайти з цього питання, це дані, оприлюднені на українсько-іспанському форумі, який відбувся на базі Інституту журналістики аж 2012 року, і виглядають вони майже астрономічно: 10300 випускників журналістських кафедр щороку [14]. Щоправда, деякі журналістикознавці вважають цю цифру нереальною і явно завищеною, оскільки максимум, якого теоретично можна досягнути в Україні щодо випуску фахівців із журналістики, видавничої справи, реклами і зв'язків із громадськістю разом взятими, може становити усього 7000 осіб, а ліцензований обсяг виключно з журналістики в ідеалі гранично може досягти лише близько 3800 осіб. Якщо ж не вважати журналістами рекламістів, піарників, фахівців по зв'язках з громадськістю та видавців, то «чисто» журналістів готують всього у 22 університетах та двох магістратурах Києво-Могилянки та УКУ.

Тож з огляду на наявність наведеної статистичної вакханалії щодо кількості «журналістських» ВЗО, відкоригуємо наведену вище цитату М.Тимошика: тільки в Києві «на журналіста» можна вчитися не у вісьмох, а в цілих двадцятьох освітніх осередках. Принаймні так випливає із результатів нашого дослідження та даних Реєстру суб'єктів освітньої діяльності Єдиної державної електронної бази з питань освіти [11]. Проведений нами підрахунок показав, що тільки у столичних закладах журналістиці навчається 3800 студентів, і щороку вони випускають у світ близько 800 осіб з документами, у яких записано, що вони є дипломованими журналістами.

Нагадаємо: до Незалежності журналістів готували тільки у двох із тогочасних вісьмох українських університетах: київському імені Тараса Шевченка та львівському імені Івана Франка. Журналістський корпус, що складався на тоді із майже 850 засобів масової інформації [10], щороку поповнювався в середньому на 120-130 молодих спеціалістів, що добиралися до п'ятого курсу й отримували дипломи. Себто, журналістський корпус був забезпечений щорічним 15% кадровим до вершком: одного випускника на майже 7 засобів масової інформації тоді було цілком достатньо.

У результаті наш пошук кількості діючих «журналістських» закладів освіти в Україні привів на освітній портал сайт «Education.ua – освіта в Україні», офіційним власником домену є Міністерство освіти і науки України. У щорічному «Рейтингу університетів України 2025», сформованому фахівцями Education.ua за результатами вступної кампанії, значиться 334 позиції. Очевидно, саме ця цифра і має свідчити про реальну кількість вищих навчальних закладів України [1]. На цьому сайті стосовно журналістики ми знайшли ще одну, зовсім іншу від вказуваних науковцями у своїх дослідженнях, цифру: у підрозділі «Всі міста. С7 «Журналістика» вмішено 77 назв вишів, де займаються підготовкою журналістів, хоча тут же оприлюднена ще одна нова цифра із приміткою – «81 результат»: десь традиційно загубилися (чи знайшлися?) ще 4 виші [5]. У той же час за даними Єдиної державної електронної бази з питань освіти у 2025 році абітурієнти могли подавати заяви на бакалаврат за спеціальністю С7 «Журналістика» до 75 вишів [4]. Зате у довіднику «Вузи України» у розділі «Спеціальність журналістика» знайдемо перелік уже 83 навчальних закладів, де готують фахівців у галузі освіти 0303 «Журналістика та інформація», куди входить «підготовка журналістів, видавців і редакторів, рекламістів і фахівців зі зв'язків із громадськістю» [2].

У зв'язку з такою вишівською навалою цілком закономірно, що просто не могли не загостритися проблеми якості і змісту журналістської освіти. Якщо вищі навчальні заклади не запропонують адекватну систему підготовки фахівців за медійними спеціальностями, то незабаром ЗМІ можуть сміливо махнути рукою на університетську академічну журналістську освіту, позаяк вона може остаточно перестати бути потрібною журналістові для роботи у засобах масової інформації. Таким є стійке переконання освітянського ексміністра, нинішнього президента Києво-Могилянської академії Сергія Квіта [7].

Одним з найголовніших висновків дослідження "Університетська журналістська освіта в Україні: чи працює система?", проведеного декілька років тому ГО "Детектор медіа", стала констатація дисбалансу між тим, що освіта пропонує, і тим, з чим майбутні журналісти стикаються у реальному житті, коли приходять працювати в різні медіа. Присуд медійних практиків жорсткий: вища школа не надає тих навичок, які повинні мати сучасні журналісти. 52% опитаних оцінили якість журналістської освіти на три бали з п'яти можливих, 7% поставили 1 бал, 5 балів, не поставив жоден із медійників. 59% представників медіаіндустрії з усієї України незадоволені університетською підготовкою журналістів, тому лише 22% опитаних редакторів висловили готовність взяти на роботу випускника тільки тому, що він має диплом журналіста. Під час дослідження виявився і такий тривожний факт – лише 64% опитаних студентів планують бути журналістами чи працювати в інформаційній сфері [9]. В іншому дослідженні 51,3 % опитаних журналістів підтвердили, що не мають журналістської освіти, вони здобули спеціальність істориків, педагогів та філологів і лише один респондент визнав це «суттєвим ускладненням для своєї професійної діяльності» як журналіста [12].

За даними Єдиної державної електронної бази з питань освіти (ЄДЕБО), всього на спеціальність 061«Журналістика» у 2025 році було подано 19925 заяв, допущено до конкурсу 15 654, з яких 6 958 подавались на бюджетну форму навчання. Це означає, що здобувати освіту за кошт держави планував кожен другий абітурієнт. Принагідно підкреслимо, що у 2025 році на цю спеціальність урядом виділено всього 458 бюджетних місць, що удвічі більше, ніж у 2024 році – тоді міністерство отримало від Кабміну на підготовку бакалаврів 223 бюджетних місця [6]. Підкреслимо: загальна кількість бюджетних журналістських місць для журналістських вишів усієї країни – менше п'яти сотень на майже двадцять тисяч претендентів.

Вияснити ще одне здавалося б елементарне питання – скільки масмедіа, де працюватимуть майбутні випускники, сьогодні діє в Україні, теж виявилося справою непростою: як і у випадку з вишами, ніхто не назве точної кількості діючих. Зрозуміло – війна, кількість ЗМІ значно скоротилася і медійні втрати підрахувати складно. Окрім цього, так уже дивно узвичаїлося, що за всі роки Незалежності в Україні офіційних державних реєстрів газет, як і онлайнових видань, не було запроваджено. Відтак єдина статистика, на яку можна впевнено покладатись – це дані Книжкової палати України, яка регулярно публікує оперативні дані щодо кількості одержаних обов'язкових примірників видань у кожному місяці кожного року. Отже, у вересні 2025 року до палати надійшло 586 примірників газет (за назвами) і 1085 журналів. І хоча на її сайті вказано, що ці дані не є показовими, з наведених вище цифр можна зробити висновок щодо реальної кількості не просто зареєстрованих, а діючих друкованих ЗМІ в Україні [8]. У той же час станом на 30 березня 2024 року Національна рада України з питань телебачення та радіомовлення (Законом «Про медіа» саме вона чомусь визначена єдиним регулятором для всіх видів ЗМІ, зокрема, і для всіх друкованих та онлайн-медіа) зареєструвала 2115 друкованих медіа, що на 1028 менше, ніж у 2019 році. А це своєю чергою означає, що визначити реальну потребу медійного ринку у щорічному кадровому поповненні також неможливо.

У зв'язку з цим постає ключове питання до Міносвіти: як можна було видавати близько сотні вишам ліцензій на право підготовки спеціалістів певного напряму в

середньороковій кількості понад 7–10 тисяч випускників, при цьому постійно оформляючи державне замовлення в обсягах лише на 200–500 чоловік, тільки яким держава гарантовано обіцяє працевлаштування? А решта, 9500, – нехай з волі міносвітян потрапляють у стихію ринку? Яка реальна ринкова потреба в журналістах, рекламістах, прессектарях, зв'язківцях з громадськістю? Це так має виглядати стратегічна державна політика у сфері освіти, спрямована на формування кадрового масмедійного потенціалу країни, як це сформульовано у Законі України «Про поставки продукції для державних потреб»?

Чи враховують усе це в Міносвіти? Наскільки міносвітівська кадрова пропозиція молодих фахівців відповідає нинішньому і завтрашньому ринковому попиту і потребам? Якщо перевищує, то чому і у скільки разів? Навіщо готувати молодих людей до професії, яка є затребуваною в соціумі, але не в такій неймовірній кількості – аби «завантажити» наплоджені самим же міністерством факультети і кафедри, не зважаючи на кількість і якість випускників, яких практична журналістика не хоче брати на роботу?

У будь-якому разі ця ситуація триває не одне десятиліття і є свідченням управлінсько-адміністративних і функціональних прорахунків найвищого освітянського керівництва України різних часів. За великим рахунком, ця недалекоглядність – віддзеркалене вираження професійної неспроможності, підступ проти молодого покоління, що нівелює принцип соціальної справедливості, руйнує дію соціального ліфта, погіршує і без того непригляду картину журналістського безробіття, породжує розчарування і стимулює суспільне напруження. Якщо це – державна політика у галузі освіти, то вона має усі ознаки алогічності, асоціальності й антисуспільності.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Вступ. Рейтинг університетів України 2025. URL: https://www.education.ua/vstup/university-ranking/.

2. Вузи України. Довідник. Соціальні науки, журналістика та інформація. Освіта. URL: https://osvita.ua/vnz/guide/search-17-0-0-142-50.html.

3. Дискусійний клуб: «Журналістська освіта, актуальні запити регіонального медіаринку і проблема відсутності в медіапросторі яскравих журналістських особистостей». ДОО НСЖУ, 22 березня 2023 р. URL: https://nsju.dp.ua/strong-diskusijnij-klub-zhurnalistska-osvita-aktualni-zapiti-regionalnogo-mediarinku-i-problema-vidsutnosti-v-mediaprostori-yaskravih-zhurnalistskih-osobistostej-strong.html.

4. До яких вишів абітурієнти подали найбільше заяв на бакалаврат з журналістики у 2025 році. Академія викладачів журналістики, 31 серпня 2025 р. URL: https://www.jta.com.ua/news/do-iakykh-vyshiv-abituriienty-podaly-naybilshe-zaiav-na-bakalavrat-z-zhurnalistyky-u-2025-rotsi/.

5. Журналістика. Усі ЗВО/ВНЗ, вузи, університети, інститути, академії. URL: https://www.education.ua/universities/zhurnalistyka/.

6. Про державне замовлення на підготовку фахівців, наукових, науково-педагогічних та робітничих кадрів, на підвищення кваліфікації та перепідготовку кадрів у 2025 році. Постанова Кабінету Міністрів України від 07 липня 2025 р. №812, галузь знань 06, Спеціальність 061 «Журналістика». 31с. URL: https://www.kmu.gov.ua/npas/-ta-robitnychykh-kadriv-na-pidvyshchennia-kvalifikatsii-ta-perepidhotovku-ka-i-812?fbclid=IwQ0xDSwLcO0xjbGNrAtw7PGV4dG4DYWVtAjExAAEeGAbizpOS_7wyeF39wCzKokR0sSI3iwOHinBH50cuFei6ALC2fyu0eDE-Lfo_aem_UqepUiILOfZlujsAFwEApQ.

7. Квіт Сергій: «Медіа можуть махнути рукою на університетську журналістську освіту». Детектор медіа, 11 лютого, 2013 р. URL: https://ms.detector.media/zhurnalistska-osvita/post/4896/2013-02-11-sergiy-kvit-media-mozhut-makhnuty-rukoyu-na-universytetsku-zhurnalistsku-osvitu/.

8. Книжкова палата України імені Івана Федорова. URL: http://www.ukrbook.net/.

9. Медійники поставили «трієчку» журналістській освіті в Україні. Укрінформ, 07 листопада 2018 р. URL: https://www.ukrinform.ua/rubric-society/2575066-medijniki-postavili-triecku-zurnalistskij-osviti-v-ukraini.

10. Основи медіабізнесу [Електронний ресурс] : підручник для студентів спеціальності 073 «Менеджмент» / З. В. Григорова, О. А. Сухорукова, А. В. Кваско, Л. П. Шендерівська. Київ : КПІ ім. Ігоря Сікорського, 2021. 323 с.

11. Реєстр суб'єктів освітньої діяльності. Заклади вищої освіти. URL: https://registry.edbo.gov.ua/.

12. Стан журналістської освіти на факультетах журналістики в Україні (результати пілотного дослідження). «Детектор медіа», Київ. 2016. 48 с. URL: https://ms.detector.media/content/files/dm_osvita_a4_light.compressed.pdf.

13. Тимошик М. Журналістська наука та освіта в тенетах абстрактних теорій. Граніт Науки, 11 грудня 2021. URL: https://un-sci.com/ru/2021/12/11/zhurnalistka-nauka-ta-osvita-v-tenetah-abstraktnih-teorij/.

14. То скільки ж в Україні факультетів журналістики? Детектор медіа, 21 грудня 2012 р. URL: https://ms.detector.media/zhurnalistska-osvita/post/5331/2012-12-21-to-skilky-zh-v-ukraini-fakultetiv-zhurnalistyky/.

СЕКЦІЯ 5. ІНФОРМАЦІЯ ТА КОМУНІКАЦІЯ В УМОВАХ ІНФОРМАЦІЙНОГО СУСПІЛЬСТВА: СУЧАСНІ ТЕНДЕНЦІЇ

УДК 378:004.738.5

Бутко Лариса Валентинівна,
доцентка кафедри гуманітарних наук,
культури і мистецтва
Кременчуцького національного університету
імені Михайла Остроградського,
кандидатка філологічних наук, доцентка,
м. Кременчук, Україна

Книш Маргарита Олександрівна,
асистентка кафедри гуманітарних наук,
культури і мистецтва
Кременчуцького національного університету
імені Михайла Остроградського,
м. Кременчук, Україна

ІНФОРМАЦІЙНО-КОМУНІКАЦІЙНЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ІМІДЖУ СТРУКТУРНОГО ПІДРОЗДІЛУ ЗАКЛАДУ ВИЩОЇ ОСВІТИ

Інтеграція інформаційно-комунікаційних технологій в освітню сферу сприяє підвищенню ефективності навчального процесу, забезпечує його гнучкість і створює передумови для впровадження інноваційних підходів. Такі технології виступають не лише інструментом оптимізації внутрішніх процесів закладів вищої освіти та їх структурних підрозділів, але й важливим засобом формування іміджу та розвитку комунікації зі стейкхолдерами.

Невіддільним елементом інфраструктури інформаційно-комунікаційних технологій є вебсайт. Він виконує широкий спектр функцій, зокрема забезпечує представлення різних аспектів іміджу (візуального, соціального, внутрішнього та зовнішнього), інформування громадськості про актуальні події, надання інформації для засобів масової комунікації, розміщення експертного контенту, а також формування ідентичності та зміцнення авторитету в академічному середовищі.

Вебсайт структурного підрозділу за своїми функціональними характеристиками може бути віднесений до корпоративного порталу, оскільки забезпечує систематизований доступ до інформації про кафедру, має структуровану навігацію та інтегрує різні інформаційні блоки. Такий ресурс функціонує як контрольоване комунікаційне середовище, у межах якого адмініструється зміст повідомлень і забезпечується їх актуальність та правдивість. Це підкреслює значення структурованості та доступності інформації для ефективного функціонування й популяризації підрозділу.

Вебсайт формує перше враження про кафедру для зовнішньої аудиторії та забезпечує доступ до ключової інформації, зокрема навчальних планів, розкладів, результатів наукової діяльності та студентських досягнень. Окрім цього, він забезпечує можливість зворотного зв’язку, що сприяє розвитку комунікації та формуванню академічної спільноти. Актуальність контенту та сучасний дизайн вебресурсу є індикаторами готовності освітнього підрозділу до функціонування в умовах цифрового освітнього середовища.

Використання мультимедійного контенту (текстових, візуальних, аудіо- та інтерактивних форматів) підвищує ефективність комунікації та відповідає сучасним

тенденціям цифрового контент-маркетингу в освіті. Сучасні підходи передбачають персоналізовану подачу інформації, аналіз поведінкових даних користувачів і застосування інструментів штучного інтелекту для прогнозування освітніх потреб та інтересів аудиторії.

Наявність цифрової присутності дозволяє закладам освіти та їх структурним підрозділам розширювати власний бренд як на національному, так і на міжнародному рівнях. Це підсилює комунікаційні можливості та сприяє залученню потенційних здобувачів освіти, що є важливим компонентом сучасної інформаційної політики у сфері освіти.

У сучасних умовах вебресурси розглядаються як один із ключових чинників впливу на вибір закладу вищої освіти. Абітурієнти як представники цифрового покоління ухвалюють рішення на основі комплексного аналізу онлайн-присутності закладу, включаючи якість вебсайту, активність у соціальних мережах та рівень цифрової взаємодії, а також загальний характер інформаційного представлення. Оскільки інтернет є основним джерелом інформації для молоді, то зростає значущість дослідження інструментів впливу на користувачів вебресурсів [1; 2].

Для підвищення ефективності комунікації та популяризації освітніх структур застосовуються різноманітні стратегії маркетингових комунікацій, що включають реалізацію інформаційних і рекламних кампаній у різних медіа, співпрацю з партнерами, створення якісного контенту, організацію заходів, а також використання електронної пошти для взаємодії з цільовими аудиторіями. Важливе значення мають регулярне оновлення інформації та оптимізація вебсайту як інструменту цифрової комунікації.

Суттєвого значення набуває використання соціальних мереж в освітньому середовищі. Для сучасної молоді активна присутність у соціальних мережах є типовою практикою повсякденного спілкування та отримання інформації [3, с. 96]. Викладачі та здобувачі освіти використовують подібні платформи (зокрема Facebook, Telegram, Instagram), що створює передумови для інтеграції освітнього контенту в ці канали комунікації.

Соціальні мережі забезпечують оперативне інформування, розширюють доступ до публічної інформації та сприяють розвитку відкритої комунікації в академічному середовищі. Вони також виконують функції цифрового PR та інструменту просування освітніх послуг. Постійний аналіз зворотного зв'язку дозволяє коригувати комунікаційні стратегії відповідно до потреб аудиторії. Ключовими чинниками ефективності присутності в соціальних мережах є інтерактивність, персоналізація контенту та автентичність комунікації.

Таким чином, високий рівень інформатизації суспільства та активне використання інтернет-технологій в освітній сфері зумовлюють необхідність системного розвитку вебсайтів і соціальних мереж як ключових інструментів комунікації та формування іміджу структурних підрозділів закладів вищої освіти.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Головко О. А. Інструменти залучення абітурієнтів на сайтах кафедр ВНЗ. *Обрії друкарства.* 2020. № 1(8). С. 40–51.

2. Головко О. А. Сайт вищого навчального закладу як елемент сучасної масової комунікації. *Обрії друкарства.* 2019. № 1 (7). С. 45–61.

3. Horbatiuk R., Kabak V. Social networks as tools for forming the informational educational environment of a higher education institution. *Professional Education: Methodology, Theory and Technologies.* 2022. № 15. P. 92–110. DOI: https://doi.org/10.31470/2415-3729-2022-15-92-110.

УДК 027.7-044.372:17.022.1

Гайсинюк Наталія Анатоліївна,
професорка кафедри інформаційної діяльності
та зв'язків з громадськістю
Київського національного університету
культури і мистецтв,
кандидатка педагогічних наук, професорка,
м. Київ, Україна

БІБЛІОТЕКА ЗАКЛАДУ ВИЩОЇ ОСВІТИ В УМОВАХ КРИЗОВИХ ВИКЛИКІВ: ПРОБЛЕМИ ФОРМУВАННЯ ІМІДЖУ ТА ШЛЯХИ ЇХ ПОДОЛАННЯ

Формування іміджу бібліотеки закладу вищої освіти (ЗВО) являє собою тривалий і багатокомпонентний процес, що потребує від усіх його учасників злагодженої взаємодії, системності, взаємопорозуміння та послідовної роботи як між собою, так і з численними структурними елементами установи, які є невід'ємними складовими у побудові досконалого та ефективного інституційного іміджу бібліотеки ЗВО.

Реалізація зазначеного процесу вимагає залучення значного обсягу людських, матеріальних, інформаційних та інтелектуальних ресурсів, а також суттєвих часових витрат, необхідних для досягнення максимально високого рівня якості кожного із його складових елементів.

Разом з тим, у динамічних умовах сучасного світу XXI століття виникають надзвичайні дестабілізуючі чинники, які неможливо спрогнозувати завчасно, оперативно нейтралізувати або усунути в принципі. Саме подібні обставини породжують проблемні аспекти та стагнаційні явища у процесі формування іміджу бібліотеки закладу вищої освіти.

Впродовж останніх п'яти років людство, і Україна зокрема, зіткнулося з двома безпрецедентними за масштабом і наслідками кризовими явищами, які кардинально трансформували або повністю унеможливили реалізацію як короткострокових, так і довгострокових стратегічних планів розвитку. Під впливом зазначених чинників суспільство було змушене невідкладно шукати альтернативні шляхи вирішення проблемних ситуацій з метою забезпечення безперервності та ефективності професійної діяльності в якісно нових умовах сучасних реалій.

Першою з визначальних кризових проблем стала глобальна пандемія коронавірусної хвороби COVID-19, що розпочалася на початку 2020 року та набула характеру безпрецедентного потрясіння для цивілізації XXI століття. Раптовість і масштаб кризи унеможливили своєчасне вироблення адекватних стратегій реагування, спричинивши масову соціальну дезорієнтацію. Фактично усі сфери суспільного життя на тривалий період були призупинені або паралізовані. Населення перейшло до режиму самоізоляції, а професійна діяльність масово перемістилася у домашнє середовище. Адаптація до нових соціальних реалій відбувалася поступово і супроводжувалася значними психологічними труднощами. Проте, попри складність ситуації, суспільство виявило стійкість і поступово виробило нові моделі життєдіяльності – поєднання дистанційної зайнятості, побутової активності та сімейної взаємодії, – що сприяло поступовому відновленню соціального оптимізму та формуванню надії на нормалізацію суспільного життя.

Бібліотеки закладів вищої освіти також зазнали суттєвого впливу пандемічної кризи. Незважаючи на те, що інформаційно-технологічна сфера виявилася відносно стійкішою порівняно з іншими галузями, негативні наслідки для університетських бібліотек були вкрай відчутними. З метою забезпечення безперервності освітнього процесу заклади вищої

освіти були змушені запровадити дистанційний формат навчання, за якого освітня діяльність здійснювалася виключно через персональні технічні пристрої – ноутбуки, смартфони, планшети та стаціонарні комп'ютери. Основним середовищем для проведення навчальних занять, передачі знань від викладача до студента та обміну інформацією між учасниками освітнього процесу стали спеціалізовані відеоконференційні застосунки, інстальовані на зазначених пристроях.

Показовою у цьому контексті є позиція дослідників Ю. Горбаня, Л. Рибки та А. Рибки, які зазначають, що у 2020 році пріоритетним напрямом бібліотечного обслуговування користувачів стало розширення та вдосконалення дистанційних форм роботи: надання консультаційної підтримки щодо добору і використання якісних інформаційних джерел, забезпечення доступу до повнотекстових електронних версій запитуваних документів через Електронний каталог та систему Електронної доставки документів, а також активне використання потенціалу соціальних мереж Facebook та Instagram, відеоконференційних платформ ZOOM і GoogleMeet, вебсайту бібліотеки ЗВО та мережі Інтернет загалом – з метою комплексного задоволення інформаційних потреб користувачів [1].

О. Шевченко та В. Спрінсян наголошують на тому, що найбільш результативним адаптаційним здобутком бібліотеки ЗВО в умовах пандемії COVID-19 стало створення бібліотечними працівниками єдиного інтегрованого бібліотечного простору у віртуальному середовищі – на вебсайті установи, відеоплатформах, відеохостингах та у соціальних мережах. Зазначений простір функціонує не лише як інформаційний ресурс, а й як повноцінне середовище для здійснення навчальної, міжособистісної та групової комунікації, що реалізується завдяки інструментарію інтегрованої соціальної мережі, яка охоплює різноманітні формати контенту – відео, аудіо та текстові матеріали, – а також різні способи комунікативної взаємодії: коментування, вподобання та репости [5]. Таким чином, комунікативний зв'язок між бібліотекою та користувачем зберігається у повному обсязі навіть в умовах виключно віртуальної взаємодії.

З поступовим згасанням пандемії коронавірусної хвороби суспільство розпочало повернення до традиційних моделей життєдіяльності, професійної зайнятості та соціальної активності. Адаптація до нових, хоча й менш радикальних змін навколишнього середовища відбувалася поступово, що дозволило відновити звичний ритм суспільного та професійного життя.

Другим безпрецедентним потрясінням для України стали події повномасштабного військового вторгнення, що розпочалося 24 лютого 2022 року. Ця трагічна дата стала точкою відліку, що розділила життя кожного українця на два принципово різних періоди – до і після. Усі стратегічні плани, довгострокові програми розвитку та напрацьовані моделі діяльності, що формувалися впродовж тривалого часу, зазнали кардинального перегляду або були повністю скасовані. Для бібліотек закладів вищої освіти зазначені обставини стали другим серйозним дестабілізуючим чинником, що суттєво ускладнив процес формування ефективного інституційного іміджу та унеможливив реалізацію раніше розроблених іміджевих стратегій.

В умовах такого безпрецедентного випробування бібліотека ЗВО має мобілізувати весь свій інституційний та колективний потенціал і забезпечити безперервність своєї діяльності, вибудовуючи робочі процеси у максимально ефективний та доцільний спосіб в існуючих обставинах.

Як зазначає Т. Колесникова, оптимальною стратегією бібліотеки в цей складний період є розширення діяльності в онлайн-просторі, яке є невідворотним процесом і супроводжується трансформацією внутрішнього комунікативного середовища установи [3].

С. Макуха та О. Андріяш зазначають, що в умовах воєнного стану бібліотечні працівники забезпечують свою професійну участь у конференціях, форумах і круглих столах, які проводяться у дистанційному форматі онлайн-вебінарів із використанням можливостей глобальної мережі «Інтернет» [4]. Такий підхід є цілком виправданим і обґрунтованим,

оскільки збереження безпеки, здоров'я та життя людей є абсолютним пріоритетом за будь-яких обставин.

Як засвідчує практика, згуртованість бібліотечної спільноти, реалізація спільних проєктів і заходів, проведення онлайн-вебінарів та дистанційних зустрічей є дієвими інструментами не лише для забезпечення інституційної стійкості в кризових умовах, а й для зміцнення професійного іміджу бібліотечної галузі загалом. Попри всі виклики воєнного часу, бібліотека закладу вищої освіти зобов'язана продовжувати цілеспрямований пошук нових можливостей для розвитку інформаційного простору, послідовно формуючи власну інституційну історію та вибудовуючи ефективний і стійкий імідж установи [2].

Таким чином, аналіз проблемних аспектів формування іміджу бібліотек закладів вищої освіти засвідчує, що впродовж останніх років українські бібліотечні установи зіткнулися з двома безпрецедентними кризовими викликами – глобальною пандемією COVID-19 та повномасштабним військовим вторгненням 2022 року, – які кардинально трансформували усталені моделі бібліотечної діяльності та формування іміджу. Відповіддю на ці виклики стала активна цифрова трансформація бібліотек ЗВО: розширення дистанційних форм обслуговування, створення єдиного віртуального бібліотечного простору, залучення соціальних мереж та відеоконференційних платформ як основних комунікаційних інструментів. Попри надзвичайну складність обставин, бібліотечна спільнота продемонструвала високий рівень інституційної стійкості, згуртованості та адаптивності, що не лише забезпечило безперервність професійної діяльності, а й сприяло зміцненню іміджу бібліотеки ЗВО як динамічного, соціально відповідального та технологічно спроможного інформаційного центру сучасного університету.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Горбань Ю. І., Рибка Л. А., Рибка А. Т. Наукова бібліотека Київського національного університету культури і мистецтв: модернізація і стратегія в умовах сьогодення. *Питання культурології*. 2021. № 37. С. 137–149. DOI: https://doi.org/10.31866/2410-1311.37.2021.236015

2. Кирій С. В. Імідж бібліотеки в інформаційному просторі в реаліях війни. *Бібліотека у сучасному інформаційному просторі: проблеми та перспективи (до 100-річчя бібліотеки Університету Ушинського)* : тези доп. Всеукр. наук.-практ. бібл. конф., м. Одеса, 17 листоп. 2022 р. Одеса, 2023. С. 32–36.

3. Колесникова Т. Бібліотеки закладів вищої освіти в умовах невизначеності: особливості організації віддаленої роботи персоналу. *Український журнал з бібліотекознавства та інформаційних наук*. 2020. № 6. С. 40–61. DOI: https://doi.org/10.31866/2616-7654.6.2020.218608

4. Макуха С. М., Андріяш О. В. Взаємодія ЗВО і бібліотеки у навчальному процесі під час воєнного стану. *Європейський вибір України, розвиток науки та національна безпека в реаліях масштабної військової агресії та глобальних викликів XXI століття» (до 25-річчя Національного університету «Одеська юридична академія» та 175-річчя Одеської школи права)* : у 2 т. : матеріали Міжнар.наук.-практ. конф., м. Одеса, 17 черв. 2022 р. Одеса, 2022. Т. 2. С. 886–888.

5. Шевченко О. В., Спрінсян В. Г. Модернізація бібліотек закладів вищої освіти України. *Бібліотекознавство. Документознавство. Інформологія*. 2022. № 2. С. 7–14. DOI: https://doi.org/10.32461/2409-9805.2.2022.263579

УДК 316.7:001.102]:070

Горбань Юрій Іванович,
завідувач кафедри інформаційної діяльності
та зв'язків з громадськістю
Київського національного університету
культури і мистецтв,
кандидат культурології, професор,
м. Київ, Україна

ТРАНСФОРМАЦІЯ ІНФОРМАЦІЙНОЇ КУЛЬТУРИ В УМОВАХ АЛГОРИТМІЗАЦІЇ МЕДІАПРОСТОРУ

Нинішній щабель цивілізаційного поступу визначається всеохоплюючою цифровізацією соціальних практик та утвердженням концепції інформаційного суспільства. Медіапростір при цьому втратив статус суто технічного каналу передачі відомостей, набувши рис самостійного середовища людського існування. Мережева взаємодія, насамперед через платформи соціальних медіа, продукує нові моделі соціальної поведінки, когнітивні стратегії та форми суспільної комунікації. Стрімка еволюція медіапростору перетворилася на один із визначальних каталізаторів розбудови інформаційного суспільства [1].

Поряд із розширенням доступу до інформаційних ресурсів медіапростір породжує якісно нові загрози: поширення «постправди», фальсифікованого контенту, маніпулятивних технологій та персоналізованих інформаційних коконів. За цих обставин рівень сформованості інформаційної культури перетворюється на вирішальний показник, що зумовлює спроможність індивіда адекватно орієнтуватися в соціальній реальності. Дослідники обґрунтовано стверджують, що інформаційна культура набуває принципово нового статусу, органічно інтегруючись у систему інформаційної безпеки як на рівні окремої людини, так і держави загалом. Означені процеси також безпосередньо детермінують соціокультурні зрушення, актуалізуючи питання збереження національної самобутності в умовах глобалізованого медіасередовища [2].

Упродовж значного часу категорія інформаційної культури перебувала переважно в прагматично-інструментальному вимірі. Вона асоціювалася з інформатикою та поняттям інформаційної грамотності – сукупністю умінь ефективно відшукувати, критично оцінювати й доцільно застосовувати інформацію. Відповідно, її формування вважалося прерогативою освітніх установ, передусім бібліотек. Проте з утвердженням інформаційного суспільства, де інформація перетворилася з дефіцитного на надлишковий ресурс, відбулося принципове переосмислення проблеми. Інформаційна культура набула виразного онтологічного забарвлення, перетворившись із суто прикладної навички на засадничий спосіб існування особистості в новому типі соціуму [5].

Сучасний медіапростір, що виступає рушієм цих перетворень, характеризується низкою атрибутивних ознак, які докорінно переформатовують запити до особистості й визначають оновлений функціональний профіль інформаційної культури.

Першою і найбільш зримою рисою є розосередження і двостороння комунікація. Завдяки динамічному розвитку мережевих технологій, зокрема соціальних платформ, зазнала докорінних змін сама архітектура медіаспоживання. Соціальні мережі перетворилися на потужний механізм культурного виробництва, що проникає навіть у сферу освітньої філософії [3].

Другою, менш помітною, але значно впливовішою рисою є алгоритмічна детермінованість мережевої комунікації. На відміну від традиційних медіа з їхньою

відкритою редакційною політикою, сучасний цифровий простір підпорядкований непрозорим алгоритмічним механізмам. Системи соціальних платформ та пошуковики конструюють персоналізовані інформаційні потоки для кожного окремого користувача. При цьому алгоритми орієнтуються не на достовірність чи суспільну користь інформації, а на максимізацію залучення та утримання уваги. З цією метою вони пропонують той контент, що з найбільшою вірогідністю спровокує емоційний відгук і підкріпить наявні переконання користувача. Це явище дістало назву «фільтраційних пузирів» та «ехокамер»: людина занурюється в ілюзорно комфортну, але фактично викривлену картину світу, поступово втрачаючи спроможність до критичного діалогу [6].

Третьою рисою, що органічно виростає з двох попередніх, є перетворення медіапростору на майданчик інформаційного протистояння та екзистенційних викликів ідентичності. Коли технологічні можливості дозволяють кожному виробляти й розповсюджувати будь-який контент, а алгоритмічні механізми прискорюють поширення емоційно насичених і часто хибних повідомлень, медіапростір неминуче стає знаряддям цілеспрямованого впливу [4].

За описаних умов традиційне трактування інформаційної культури як елементарної грамотності виявляється принципово неспроможним. Відбувається фундаментальний зсув її функціонального призначення: пріоритетною стає захисна та безпекова функція. Якщо класична модель орієнтувала особистість на пошук інформації, то сучасна вимагає вміння від неї захиститися – від дезінформації, маніпулятивного впливу, інформаційного перевантаження та деструктивних наративів.

Нова структура компетенцій, що утворюють ядро сучасної інформаційної культури, охоплює чотири взаємопов’язані складники:

1. Верифікація та критичний аналіз джерел.
2. Цифрова гігієна та інформаційна самооборона. Це проактивне відстоювання власного ментального та цифрового суверенітету.
3. Відповідальність у мережевій комунікації. Це становлення нової цифрової етики – необхідної умови нормального суспільного функціонування
4. Алгоритмічна свідомість. Це розуміння принципів роботи алгоритмів соціальних платформ і усвідомлення того, що індивідуальна стрічка новин є не об’єктивним відображенням дійсності, а технологічно сконструйованим простором [3].

Чотири виокремлені компетенції – верифікація джерел, цифрова гігієна, мережева відповідальність та алгоритмічна свідомість – не можуть розглядатися як ізольовані вміння. У своїй взаємодії вони утворюють нову синергетичну матрицю, що становить сутнісне ядро сучасної інформаційної культури.

Також інформаційна культура перетинається з питанням збереження ідентичності. Трансформаційні процеси в суспільстві та інформаційному просторі ставлять перед особистістю нагальне завдання збереження власної культурної і національної самобутності [2]. Медійні продукти, що просувають наративи «розчинення» національних ідентичностей у глобальному культурному потоці, становлять безпосередню загрозу усталеним ціннісним кодам [4]. У цьому контексті компетенції верифікації та алгоритмічної свідомості постають єдиним реальним механізмом особистісного спротиву: вони дають змогу деконструювати медійні послання, прочитувати не лише явний текст, а й прихований ідеологічний підтекст.

Нова інформаційна культура є культурою когнітивної та інформаційної безпеки. Питання більше не зводиться до того, як комфортно функціонувати в інформаційному суспільстві, – воно стосується того, як зберегти в ньому ментальне здоров’я, критичну спроможність і власну ідентичність.

Отже, в умовах розвиненого медіапростору інформаційна культура здійснює якісний перехід від інструментальної навички до екзистенційної компетенції з виразним аксіологічним виміром. Вона постає системою ціннісних орієнтирів і критичних фільтрів, що дає змогу особистості зберігати суб’єктність, психологічне благополуччя та культурну

ідентичність в агресивному й пересиченому інформаційному середовищі. Це вже не просто культура споживання інформації, а невід'ємний складник інформаційної безпеки та функціональна передумова стабільного розвитку суспільства. Формування такої культури є одним із найсерйозніших викликів для освітньої системи і стратегічним пріоритетом забезпечення національної стійкості в умовах глобальних технологічних та ідеологічних трансформацій.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Голованова Н. В. Медіапростір як важливий чинник побудови інформаційного суспільства. *Актуальні проблеми державного управління*. 2017. № 1. С. 27–35.
2. Гриценко О. Соціокультурні та інформаційно-комунікативні трансформації суспільства нового типу (проблеми збереження національної ідентичності та національного медіапростору). *Вісник Львівського університету. Серія Журналістика*. 2022. Вип. 51. С. 172–179. DOI: http://dx.doi.org/10.30970/vjo.2022.51.11406
3. Ісайкіна О. Іформаційна культура в контексті розвитку сучасного медіапростору та мережевих комунікацій. *Соціум. Документ. Комунікація*. 2021. Вип. 12. С. 171–190. DOI: https://doi.org/10.31470/2518-7600-2021-12-171-190
4. Корнієнко С., Давидяк В. Медійний проєкт «Земля без кордонів» як виклик культурній і соціальній ідентичності. *Humanities Studies*. 2025. Вип. 22(99). С. 49–56. DOI: https://doi.org/10.32782/hst-2025-22-99-06
5. Прудникова О. В. Інформаційна культура інформаційного суспільства: філософський вимір. *Вісник Національного університету «Юридична академія України імені Ярослава Мудрого». Серія : Філософія*. 2016. № 4. С. 44–53.
6. Garnham N. Information society theory as ideology. *The Information Society Reader* / ed. F. Webster. London : Routledge, 2004. P. 165–183.

УДК 377:004

Демчина Любов Іванівна,
доцентка кафедри документознавства
та інформаційної діяльності
Івано-Франківського національного
технічного університету нафти і газу,
кандидатка наук з соціальних комунікацій, доцентка,
м. Івано-Франківськ, Україна

ІННОВАЦІЙНІ ТЕХНОЛОГІЇ ЯК ОСНОВА ІНФОРМАЦІЙНОГО СУПРОВОДУ СУЧАСНОГО ОСВІТНЬОГО ПРОСТОРУ

Сучасний етап розвитку інформаційного суспільства характеризується стрімким зростанням обсягів інформації, цифровізацією всіх сфер діяльності та зміною підходів до організації комунікаційних процесів. У таких умовах інформаційний супровід – як система заходів зі збору, оброблення, аналізу, передачі та представлення інформації – уже не може ефективно функціонувати без використання інноваційних технологій. Саме вони формують технологічний фундамент, на якому вибудовується сучасний механізм інформаційної підтримки діяльності освітніх, наукових, культурних та управлінських інституцій.

Інновації в освіті є природним і закономірним процесом, що має динамічний характер та орієнтований на розвиток. Їх упровадження дає можливість подолати суперечності між традиційною освітньою моделлю та потребою у якісно новому рівні освіти. Головною ознакою інновацій є їхній вплив на підвищення професійної діяльності педагога та

розширення інноваційного простору освітнього середовища як у межах окремого закладу, так і на рівні регіону. Як цілісне системне явище, інновація включає такі складові, як інноваційний процес, інноваційна діяльність, інноваційний потенціал і інноваційне середовище [10].

Досідниця Г. Л. Єфремова «зазначає, що будь-яка технологія передбачає мистецтво володіння процесом, певну послідовність операцій з використанням необхідних засобів (матеріалів, інструментарію та алгоритму дій), тобто в процесуальному розумінні технологія має дати відповідь на запитання: «Як досягти результату діяльності (з використанням чого і якими засобами)?». Поняття технології при цьому відображає спрямованість наукових чи практичних досліджень (у тому числі і педагогічних) на цілеспрямоване вдосконалення діяльності людини, підвищення її результативності, інструментальності, технічності» [2].

Поняття «інноваційні технології» у сфері інформаційного забезпечення охоплює сукупність цифрових, комунікаційних, аналітичних і мультимедійних рішень, що забезпечують якісно нові способи роботи з інформаційними потоками. Їх ключова роль полягає у:

– автоматизації процесів опрацювання та передачі інформації;
– створенні інтегрованих електронних середовищ;
– забезпеченні мобільності й доступності даних;
– підвищенні точності, оперативності й прозорості інформаційних процесів;
– формуванні сучасних моделей управління, навчання та комунікації [1].

Інноваційні технології забезпечують синтез традиційних інформаційних функцій з новими цифровими можливостями, що трансформують саму природу інформаційного супроводу. Одним із напрямів інноваційності є розвиток цифрових платформ, що інтегрують різноманітні сервіси для підтримки діяльності установ. Для організації інформаційного супроводу певної діяльності особливе значення мають такі інноваційні технології:

– хмарні платформи (Google Workspace, Microsoft 365), що забезпечують доступ до спільної роботи й зберігання інформації;
– системи управління контентом (CMS) для створення сайтів, електронних кабінетів, інформаційних порталів;
– електронні освітні середовища (Moodle, Classroom, Canvas), які містять модулі аналітики, комунікації та дистанційної взаємодії;
– інформаційно-аналітичні системи, які забезпечують збір статистики, моніторинг діяльності та прийняття управлінських рішень [3].

Сучасні платформи виступають основою формування інформаційних екосистем – взаємопов’язаних середовищ, де об’єднані ресурси, користувачі, канали доступу та інструменти аналізу. Хмарні технології є необхідною складовою сучасного інформаційного супроводу, оскільки забезпечують: доступ до даних з будь-якого пристрою; багаторівневий захист і резервне копіювання; економію ресурсів установи; можливість спільної роботи в реальному часі; інтеграцію різноманітних сервісів у єдине середовище [4].

Для коледжів, університетів, бібліотек та культурних установ хмарні рішення стають базисом цифрової трансформації. Інформаційний супровід сьогодні нерозривно пов’язаний із використанням: соціальних мереж (Facebook, Instagram, TikTok); месенджерів (Viber, Telegram); корпоративних комунікаторів (Slack, Teams).

Перелічені канали забезпечують такі процеси:

– оперативну комунікацію зі спільнотою;
– ефективну промоцію діяльності;
– формування іміджу установи;
– обмін інформацією та зворотний зв’язок;
– охоплення широкої аудиторії.

Цифрові комунікації дозволяють створити відкритий інформаційний простір і забезпечують прозорість процесів. Інноваційні технології забезпечують використання сучасних форматів візуалізації: інтерактивні презентації; відеоконтент; віртуальні екскурсії; подкасти; інфографіку; віртуальну та доповнену реальність (VR/AR) [3].

Такі формати підсилюють ефективність інформаційного супроводу, роблять інформацію доступною, емоційно насиченою та легкою для сприйняття. Інтеграція технологій штучного інтелекту відкриває нові можливості: автоматична генерація та класифікація текстів; чат-боти для супроводу користувачів; інтелектуальний пошук і рекомендаційні системи; аналіз великих масивів даних; автоматизація рутинних інформаційних задач. ШІ стає ключовим елементом цифрової трансформації інформаційного супроводу [50].

Отже, інноваційні технології формують ядро сучасного інформаційного супроводу, визначаючи якість, швидкість, повноту та ефективність інформаційних процесів. Вони забезпечують нові стандарти комунікації, відкритості, аналітичності та інтерактивності, що є критично важливими для розвитку сучасних освітніх та культурних інституцій.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Дубасенюк О. А. Інноваційні освітні технології та методики в системі професійно-педагогічної підготовки. Професійна педагогічна освіта: інноваційні технології та методики : монографія. URL: rints.zu.edu.ua/13363/1/Дубасенюк%20O.pdf

2. Інноваційні технології в сучасному освітньому просторі: колективна монографія. За заг. редакцією Г. Л. Єфремової. Суми : Вид-во СумДПУ імені А. С. Макаренка, 2020. 444 с.

3. Стоколоса Т. М. Інформатизація та інформаційне забезпечення: підходи до трактувань понять. URL: http://webcache.googleusercontent.com/

4. Харечко І. З. Інформаційні технології в діяльності органів місцевої влади як засіб покращення участі громадян в державному управлінні. URL: http://www.nbuv.gov.ua/portal/soc_gum/ slv/2012_13/st64.pdf.

УДК 351.85:008:341.123(100:477)

Добровольська Вікторія Василівна,
завідувачка кафедри артменеджменту
та інформаційних технологій
Національної академії керівних кадрів
культури і мистецтв,
провідна наукова співробітниця
відділу теорії та історії бібліотечної справи
Інституту бібліотекознавства
Національної бібліотеки України
імені В. І. Вернадського,
докторка наук з соціальних комунікацій, професорка,
м. Київ, Україна

ІНСТИТУЦІЙНА ВЗАЄМОДІЯ УКРАЇНСЬКОГО КУЛЬТУРНОГО ФОНДУ ТА ЮНЕСКО У СФЕРІ ЗБЕРЕЖЕННЯ КУЛЬТУРНОЇ СПАДЩИНИ УКРАЇНИ

Питання збереження культурної спадщини України набуває особливої актуальності в умовах воєнних викликів, масштабних руйнувань культурних об’єктів та трансформації культурного простору. Культурна спадщина є не лише сукупністю матеріальних і

нематеріальних цінностей, але й фундаментальним елементом національної ідентичності, історичної пам'яті та культурної безперервності суспільства. У цих умовах зростає значення інституційної взаємодії між державними та міжнародними структурами, що забезпечують формування ефективних механізмів охорони культурної спадщини.

Система охорони культурної спадщини в Україні регулюється законодавчо, зокрема Законом України «Про охорону культурної спадщини», який визначає правові, організаційні та фінансові основи її збереження [2]. Також важливим є Закон України «Про Український культурний фонд», який закріплює механізми підтримки культурних і креативних проєктів [3].

Український культурний фонд (УКФ) є державною інституцією, яка забезпечує фінансування культурних проєктів на конкурсній основі та сприяє розвитку культурної екосистеми України [4]. Особливу увагу фонд приділяє підтримці проєктів у сфері культурної спадщини, цифровізації культурних ресурсів та розвитку культурних індустрій.

Основними напрямами його діяльності є:

- фінансування культурно-мистецьких проєктів;
- підтримка ініціатив у сфері культурної спадщини;
- розвиток культурних і креативних індустрій;
- сприяння цифровізації культурних ресурсів;
- підвищення професійних компетентностей учасників культурного сектору.

У науковій літературі підкреслюється, що УКФ є однією із ключових інституцій сучасної культурної політики України, що забезпечує системну грантову підтримку та стратегічний розвиток культурного середовища [1]. У контексті воєнних викликів діяльність Фонду набуває нового значення, зокрема щодо документування втрат культурної спадщини та підтримки процесів її відновлення [5].

Співпраця між УКФ та ЮНЕСКО має стратегічний характер і спрямована на посилення спроможності культурного сектору України. Український культурний фонд та ЮНЕСКО уклали Угоду про співпрацю, яка передбачає реалізацію спільних ініціатив у сфері збереження культурної спадщини України в умовах війни та післявоєнного відновлення. Документ підписали виконавча директорка УКФ Анастасія Образцова та Голова Представництва ЮНЕСКО в Україні К'яра Децці Бардескі [5].

Підписана Угода про співпрацю відкриває новий етап інституційної взаємодії та передбачає:

- розвиток професійних компетентностей фахівців культурної сфери;
- обмін міжнародним експертним досвідом;
- впровадження цифрових технологій у сферу охорони спадщини;
- посилення інституційної спроможності культурних організацій [5].

Особлива увага приділяється регіонам, що постраждали внаслідок воєнних дій, де проблема збереження культурної спадщини є найбільш гострою та потребує системного міжнародного підходу.

Інституційна взаємодія УКФ та ЮНЕСКО виходить за межі окремих проєктів і формує довгострокову модель культурної співпраці, орієнтовану на:

- сталий розвиток культурної сфери;
- цифрову трансформацію культурної спадщини;
- розвиток культурної дипломатії;
- інтеграцію України у глобальний культурний простір.

Особливо важливим є те, що така співпраця поєднує міжнародні стандарти ЮНЕСКО з національними культурними пріоритетами України, створюючи ефективний механізм реагування на сучасні виклики.

Отже, інституційна взаємодія між УКФ та ЮНЕСКО є важливим чинником формування сучасної системи збереження культурної спадщини України.

Вона забезпечує: ефективну координацію міжнародних і національних зусиль; розвиток інноваційних підходів до збереження культурних цінностей; посилення ролі цифрових технологій у культурній сфері; зміцнення міжнародного культурного партнерства.

Підписання відповідної угоди є стратегічно важливим кроком, який закладає основу для довгострокової співпраці, спрямованої на збереження культурної спадщини України та її інтеграцію у світовий культурний простір.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Добровольська В. В. Український культурний фонд у культурному середовищі сучасної України. Інформація, комунікація та управління знаннями в глобалізованому світі : зб. матеріалів Восьмої міжнар. наук. конф., м. Київ, 15–17 трав. 2025 р. / редкол.: Ю. І. Горбань, Т. В. Новальська, О. О. Каракоз [та ін.]. ; упоряд. М. М. Цілина. Київ : Вид. центр КНУКіМ, 2025. Ч. 1. С. 15–18. URL : https://elibrary.kubg.edu.ua/id/eprint/53308/1/Hryhorevska_OV_8_ICMKGW_FUFKM.pdf (дата звернення: 12.05.2026).

2. Про охорону культурної спадщини : Закон України від 08.06.2000 № 1805-III [Електронний ресурс] // Верховна Рада України. – Режим доступу: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1805-14 (дата звернення: 12.05.2026).

3. Про Український культурний фонд : Закон України від 23.03.2017 № 1976-VIII. URL : https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1976-19#Text (дата звернення: 12.05.2026).

4. Український культурний фонд : вебсайт. URL :https://ucf.in.ua/ (дата звернення: 12.05.2026).

5. Український культурний фонд та ЮНЕСКО уклали угоду про співпрацю у сфері збереження культурної спадщини України [Електронний ресурс] // Український культурний фонд. – Режим доступу: https://ucf.in.ua/news/ucf-unesco (дата звернення: 12.05.2026).

УДК 378.015

Єрмолаєва Ганна Анатоліївна,
доцентка кафедри інформаційної діяльності
та медіа-комунікацій
Національного університету «Одеська політехніка»,
кандидатка педагогічних наук, доцентка,
м. Одеса, Україна

КЛІПОВЕ МИСЛЕННЯ ЯК ФАКТОР МОДЕРНІЗАЦІЇ ВИКЛАДАННЯ ФАХОВИХ ДИСЦИПЛІН ДЛЯ МАЙБУТНІХ БАКАЛАВРІВ БІБЛІОТЕЧНОЇ, ІНФОРМАЦІЙНОЇ ТА АРХІВНОЇ СПРАВИ

Спостерігається зростання інформаційної залежності суспільства, що обумовлено як перенасиченістю контентом, так і розвитком та широкою доступністю сучасних інформаційно-комунікаційних технологій. У ситуації постійного інформаційного перевантаження формується фрагментарний стиль сприйняття, що проявляється швидким перемиканням уваги, зниженням здатності до глибокого аналізу та поверхневим опрацюванням інформації. Ці процеси особливо відчутні у вищій освіті під час підготовки майбутніх фахівців бібліотечної, інформаційної та архівної справи, впливаючи на розширення їхніх професійних обов’язків: створення та обробку інформаційних потоків, їхній аналіз, орієнтацію в динамічному документообігу та забезпечення ефективної суб’єктної взаємодії.

Станом на сьогодні в науковому дискурсі сформовано значний масив досліджень, присвячених феномену кліпового мислення особистості в умовах інформаційного суспільства. Ця проблематика розглядається у межах різних галузей знань – від філософії, бібліотекознавства, психології та педагогіки до нейробіології.

Дослідники Л. Прокопенко та О. Каракоз [2] підкреслюють, що у сучасному цифровому середовищі здатність критично оцінювати та аналізувати інформаційні джерела є ключовим фактором розвитку особистості.

Представники цифрового покоління мають низку типових рис, які можна вважати як перевагами, так і викликами для навчання.

Вони ефективно працюють з інформацією, але їм важко виділяти головні аспекти та структурувати, опрацювати великі обсяги матеріалу, робити узагальнення. Сучасна молодь швидше індивідуалісти, орієнтовані на власні цілі. Навчальні джерела з тезовим викладом (чек-листи, лайфхаки, покрокові алгоритми, щоденники) користується більшим попитом, ніж класичні.

Для представників цифрового покоління характерне зменшене навантаження на пам'ять, оскільки інформація переважно зберігається на цифрових пристроях. Вони легко орієнтуються в інтернет-ресурсах і надають перевагу нетекстовим способам обробки даних. Ці особистості здебільшого працюють із готовою інформацією, що дозволяє ефективно використовувати наявні ресурси для прийняття рішень та виконання завдань.

Разом із тим, кліпове мислення створює певні труднощі у процесі засвоєння навчального матеріалу, формування професійних компетентностей та розвиток критичного мислення. Це зумовлює потребу в науковому дослідженні даного явища та розробці ефективних стратегій організації освітнього процесу з урахуванням особливостей сучасних здобувачів освіти. У контексті домінування кліпового мислення традиційні способи подання навчального матеріалу стають менш результативними.

Сучасне глобальне середовище та технології штучного інтелекту значною мірою визначають формування та розвиток кліпового мислення здобувачів освіти в умовах сучасного інформаційного простору. Здобувачі освіти використовують технології штучного інтелекту для перетворення графічних зображень у текстові описи та навпаки, а також для генерації візуальних образів за текстовими даними. Це сприяє наочному представленню складних і абстрактних концепцій, підвищуючи ефективність засвоєння навчального матеріалу. Водночас слід враховувати можливі ризики, зокрема зниження рівня самостійності здобувачів освіти.

Розвиток компетентностей самостійного пошуку та аналізу інформації сприяє зменшенню негативних проявів кліпового мислення та активізації його позитивних аспектів. Доцільним є заохочення здобувачів освіти до створення мультимедійних проектів і презентацій із подальшим груповим обговоренням на практичних заняттях.

Для ефективного використання кліпового мислення рекомендується поєднувати відеоматеріали. Лекція-візуалізація як інноваційна форма організації освітнього процесу у вищій школі набуває особливої значущості при підготовці майбутніх фахівців. Методика лекції-візуалізації передбачає попереднє структурування навчального матеріалу у тематичні блоки, кожен із яких супроводжується відповідним візуальним рядом. Поєднання статичних ілюстрацій, динамічних презентацій та символічних зображень забезпечує повне розкриття змісту та глибший аналіз матеріалу.

Важливим є активне залучення здобувачів освіти: вони не лише сприймають матеріал, а й створюють власні візуалізації у вигляді схем, карт персонажів, таймлайнів або хмар слів, що сприяє розвитку критичного, аналітичного та креативного мислення.

Наприклад, на лекційних заняттях з дисциплін «Креативні технології в рекламі та PR», «Теорія та практика реклами», «Професійно-ділові комунікації», «Видавничий менеджмент» та інших (Національний університет «Одеська політехніка», м. Одеса) застосовуються різноманітні медіаформати – інтерактивні презентації, відео- та аудіоматеріали, віртуальні

симуляції тощо, що робить навчання особливо привабливим для сучасної молоді. Це сприяє утриманню та концентрації уваги здобувачів освіти, підвищує їхню мотивацію до опанування дисципліни та забезпечує формування загальних і фахових компетентностей спеціальності, зокрема здатності ефективно використовувати інформаційно-комунікаційні технології, аналізувати й опрацьовувати інформацію, створювати інформаційні продукти та здійснювати професійну комунікацію в медіасередовищі.

На думку Є. А. Зеленова, ми погоджуємося з поглядом, що «успішність навчання цифрового покоління залежить не стільки від використання цифрових технологій, скільки від кваліфікації викладача, його стилю викладання. Високі результати цілком можуть бути досягнуті і при використанні традиційних моделей та методів навчання. Відомо, що низка спеціальних цифрових технологій навчання мало використовується представниками цифрового покоління без спеціальних зусиль та відпрацьованої методики викладача. Узагалі харизматичному педагогу під силу тримати увагу класу консервативними методами, тоді як нецікаві лекції не врятувати цифровими засобами» [1, с.21].

Фахівці документно-інформаційної сфери виконують широкий спектр професійних функцій, що охоплюють створення, обробку та аналіз інформаційних потоків, орієнтацію в динамічному документообігу та забезпечення ефективної взаємодії. Ефективність виконання цих завдань значною мірою залежить від рівня підготовки здобувачів у закладі вищої освіти, їхніх особистісних якостей, професійних знань та комунікативної компетентності. У цьому контексті кліпове мислення є серйозним викликом під час викладання фахових дисциплін здобувачам освіти спеціальності В13 « Бібліотечна, інформаційна та архівна справа».

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Зеленов Є. А. Особливості навчання цифрового покоління учні і студентів. *Освіта та педагогічна наука*. 2023. № 2 (183). С. 13–24. URL: https://doi.org/10.12958/2227-2747-2023-2(183)-13-24 (дата звернення: 03.04.2026).

2. Прокопенко Л. І., Каракоз, О. О. Кліпове мислення здобувачів освіти в сучасному цифровому середовищі. Інформація, комунікація та управління знаннями в глобалізованому світі: зб. матеріалів Восьмої міжнар. наук. конф. Київ: Вид. центр КНУКіМ, 2025. Вип.1. С. 136–138. URL: https://drive.google.com/file/d/1FLA9Eu7ACd03rS4PnbUMRo2RrZMfNU/viw. (дата звернення 03.04.2026).

УДК 004:008]:378.016

Каракоз Олена Олександрівна,
доцентка кафедри інформаційної діяльності
та зв'язків з громадськістю
Київського національного університету
культури і мистецтв,
кандидатка історичних наук, доцентка,
м. Київ, Україна

ЦИФРОВА КУЛЬТУРА У ПІДГОТОВЦІ ФАХІВЦІВ ІНФОРМАЦІЙНОЇ ГАЛУЗІ

Сьогоднішній світ перейшов на новий етап життя, де головну роль виконує інформація. Маніпулювання інформацією в сучасній культурі стає зброєю, яка здатна забрати більше життів ніж стихійне лихо. Як приклад, можна навести терористичні акти, які здійснюються у різних країнах, але за допомогою інфопростору отримують великий

резонанс, що лише допомагає терористам досягти своєї мети. Тероризм спричиняє величезні політичні, економічні, моральні втрати, призводить до великої кількості жертв ні в чому не винних людей, загрожує безпеці в усьому світі. Тим часом мас-медіа, поширюючи у певний спосіб інформацію про тероризм, чинять потужний психологічний тиск на людей. Економічні системи дедалі вправніше добирають під себе соціальні медіа, перетворюючи їх на комерційні осередки, не кажучи вже про часті випадки заволодіння персональними даними користувачів. Достатньо користувачу соціальних мереж кількома кліками вподобати певне інформаційне повідомлення, як рекламні корпораці, починають регулярно нав'язувати чергову порцію товарів.

Як зазначає Герчанівська П. Е., у таких умовах, актуальним стає питання формування нового типу людини – людини цифрової культури, креативно мислячої, з високим рівнем цифрової грамотності та компетентності; людини – орієнтованої на цифровий формат сприйняття інформації та здатної адаптуватися до динамічної трансформації інформаційного поля. Дослідниця зауважує, що для адаптації та ефективного функціонування у варіативному полі цифрової культури необхідно, передусім, модифікувати парадигму системи підготовки кадрів: реформувати систему освіти шляхом створення освітніх програм, орієнтованих на формування затребуваних ключових компетенцій; перманентно освоювати нові цифрові технології за допомогою активного використання різноманітних форм додаткової освіти та самоосвіти (мережевих методів навчання, програм підвищення кваліфікації та професійної перепідготовки кадрів тощо) [1].

Слід зазначити, що поняття цифрової культури в сучасному науковому дискурсі виходить за межі інструментальної або технологічної грамотності. Ідеться про складний екосистемний феномен, що охоплює психологічну готовність до змін, етичні імперативи взаємодії з алгоритмами та нові естетичні коди. Особливої актуальності набувають питання взаємодії учасників освітнього процесу в епоху генеративного штучного інтелекту (GenAI), коли традиційні уявлення про авторство, творчість, комунікацію та верифікацію істини потребують докорінного переосмислення. У цьому контексті актуалізується проблема гармонізації цифрових культур різних поколінь учасників освітнього процесу – викладачів і здобувачів. Нерівномірність цифрової соціалізації, відмінності у стратегіях взаємодії з інформацією та різні ціннісні установки. У сучасних наукових дослідженнях зазначається, що цифрові трансформації освітнього процесу на сучасному етапі потребують системного підходу, де технології постають ефективним інструментом соціокультурних перетворень. Справжня модернізація відбувається тоді, коли цифрові інструменти органічно інтегруються в освітній дизайн для розв'язання конкретних навчальних завдань, уникаючи ризиків бюрократизації у навчальному процесі [2].

У науковій праці «Цифрова культура молодого покоління : як її формувати» Гуревич Р. С., Коношевський Л. Л., Коношевський О. Л., Люльчак С. Ю., зауважують, що для сучасної молоді, цифровий спосіб життя є природним, оскільки цифрові технології супроводжують їх від народження. Нові комунікативні технології впливають на процеси соціалізації, формування систем соціальної взаємодії, на способи сприйняття й оброблення інформації, що надходить, зачіпаючи під час цього й інтелектуальну, й емоційну сторони особистості. Саме цифрове середовище формує підростаюче покоління. Тому розвиток цифрової культури є надзвичайно важливим та перспективним напрямом сучасної освіти, модернізація якої неминуча. Дослідники зауважують, що використання інноваційних технологій в освітній діяльності є необхідною умовою для підготовки високоякісних фахівців [7].

Горбань Ю. І. та Олійник О. М. наголошують, що особистість, яка вміє ефективно спілкуватися в цифровому середовищі та має високий рівень комп'ютерної грамотності, може легко обмінюватися думками та ідеями, співпрацювати в онлайн-середовищі, швидше знаходити необхідну інформацію, ефективно аналізувати дані та працювати з ними. Науковці зазначають, що безпека цифрового середовища важливим складником сучасної

особистості, яка має розуміти можливі ризики в інтернеті, знати, як захищати свої дані та особисту інформацію від кіберзлочинців [3]. Вчені, звертають увагу на те, що у поточній ситуації, пов'язаній із війною в Україні, надзвичайно важливим є формування такої цифрової компетентності як медіаграмотність, оскільки вона допомагає молоді протистояти дезінформації та розвивати навички критичного мислення. На думку дослідників, медіаграмотність слугує потужним інструментом у суспільстві, формуючи здатність об'єктивно взаємодіяти з великими обсягами різноманітної інформації, що поширюється через традиційні медіа та цифрові платформи [4].

Надзвичайно важливим у даному контексті, є дослідження Григоревської О. В. «Розвиток цифрової компетентності майбутніх інформаційних фахівців», метою якого є аналіз основних підходів до формування та оцінювання цифрової грамотності громадян у різних сферах діяльності, зокрема цифрової компетентності як складової цифрової культури здобувачів освіти у галузі бібліотечної, інформаційної та архівної справи. Зокрема, дослідниця зазначає, що компетентнісний підхід до навчання передбачає фокусування на набутті не лише теоретичних знань, але і практичних навичок, необхідних для успішного використання цифрових технологій. Цифрова компетентність як ключова для навичок впродовж життя передбачає здатність особи впевнено, критично і відповідально використовувати цифрові технології для навчання, роботи та участі у громадському житті суспільства. Крім того, Григоревська О. В., на основі результатів власного дослідження, доходить до висновку, що рівень сформованості цифрових компетентностей у здобувачів вищої освіти за спеціальністю «Інформаційна, бібліотечна та архівна справа» є високим. Що, на думку авторки, засвідчує готовність майбутніх фахівців, які працюватимуть у бібліотеках, архівах, інформаційних службах і центрах надання інформаційних послуг, до роботи в умовах цифровізації суспільства. Одночасно, вчена акцентує увагу на тому, що цифрові технології, а водночас і вимоги до рівня володіння ними розвиваються надзвичайно швидко, оскільки використання технологій штучного інтелекту набирає обертів в інформаційній діяльності. Тому набуття майбутніми фахівцями відповідних компетентностей залежатиме від швидкості реагування на такі зміни в освітніх і сертифікатних програмах, професійних та освітніх стандартах, у формальній та інформальній освіті [5].

Грунтовно до розуміння цифрової культури та виявлення її значення у підготовці фахівців інформаційної галузі підійшов Гуменчук А. В. у монографічному дослідженні «Вища бібліотечно-інформаційна освіта: еволюційні трансформації та закономірності розвитку». Зокрема, дослідник наголошує, що для бібліотечно-інформаційної освіти, завдання підготовки фахівців, що мають високий рівень розвинутості системи цифрових компетентностей, є особливо актуальним, оскільки саме на бібліотеки держава покладає обов'язок форсованого подолання наявного нині цифрового розриву. Автор монографії, зазначає, що в умовах розбудови цифрової економіки, закладам вищої освіти в майбутніх бібліотечно-інформаційних фахівців, необхідно формувати цифрову культуру, складовими якої є такі компетентності, як : інформаційна грамотність і грамотність щодо роботи з даними; комунікація та взаємодія; цифровий контент; безпека; розв'язання проблем, також «уміння завдяки використанню цифрових технологій спілкуватися та конструктивно взаємодіяти, контактувати із суспільством, користуватися державними та приватними послугами; знання «нетикету» (з англ. network та etiquette), тобто володіння правилами поведінки та етикету в цифровому середовищі; управління цифровою ідентичністю – уміння створювати та управляти акаунтами». Гуменчук А. В. акцентує увагу на тому, що даним переліком загальних цифрових навичок має володіти бакалавр зі спеціальності «Інформаційна, бібліотечна та архівна справа». В умовах цифрової економіки ці навички є не менш важливими, ніж професійні, оскільки їх наявність забезпечує гнучкість та адаптивність фахівця до нових викликів і вимог цифровізації, його конкурентоздатність у протистоянні робототехніці та штучному інтелекту, постійний саморозвиток та здатність навчатися протягом життя [6].

Отже, сучасне суспільство в умовах цифрових трансформацій, висуває низку вимог до фахівця інформаційної галузі і стосовно рівня його цифрової культури. У наш час це можна віднести до рівня із навичками людини ходити і розмовляти, так як уявити сучасне життя без інновацій неможливо. Саме тому цифрова культура, яка органічно поєднує в собі культуру мислення, культуру комунікацій, культуру організації праці, культуру роботи з інформацією у всіх її виявах є невід'ємним атрибутом сучасного світу.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Герчанівська П. Е. Цифрова культура в інформаційному суспільстві: антропологічний аспект. *Культура і сучасність:* альманах. 2022. №2. С. 3–7. URL: https://journals.uran.ua/kis/article/view/270531 (дата звернення: 27.04.2026)

2. Горбань Ю. І., Каракоз О. О., Семикрас В. В. Цифрова культура сучасного закладу вищої освіти в умовах технологічних і соціокультурних трансформацій. *Вісник Національної академії керівних кадрів культури і мистецтв* : наук. журнал. 2025. No 4. С. 46–53. URL: https://nakkkim.edu.ua/images/Instytuty/VR/1/6/Visnik_2025_4_DOI.pdf (дата звернення: 28.04.2026)

3. Горбань Ю. І., Олійник О. М. Інформаційна культура особистості в цифрову епоху: до питання академічної доброчесності. *Вісник Національної академії керівних кадрів культури і мистецтв*. 2024. № 1. С. 63–71. DOI: https://doi.org/10.32461/2226-3209.1.2024.302030.

4. Горбань Ю., Олійник О. Медіаграмотність як чинник захисту інформаційного простору від ворожої дезінформації в час війни. *Український інформаційний простір.* 2024.(1(13). С. 194–205.DOI: https://doi.org/10.31866/2616-7948.1(13).2024.300896

5. Григоревська О. (2025). Розвиток цифрової компетентності майбутніх інформаційних фахівців. *Український журнал з бібліотекознавства та інформаційних наук*. 2025. №16. С. 176–190. DOI: https://doi.org/10.31866/2616-7654.16.2025.348142

6. Гуменчук А. В. Вища бібліотечно-інформаційна освіта: еволюційні трансформації та закономірності розвитку : монографія. Київ: Ліра–К, 2024. 284 с.

7. Гуревич Р. С., Коношевський Л. Л., Коношевський О. Л., Люльчак С. Ю. Цифрова культура молодого покоління : як її формувати. *Сучасні інформаційні технології та інноваційні методики навчання в підготовці фахівців: методологія, теорія, досвід, проблеми*. 2024. №73. С. 14–29. DOI: https://doi.org/10.31652/2412-1142-2024-73-14-29

УДК 378:355.01(477-651.2:470-651.1)

Кравчук Олена Анатоліївна,
старша викладачка кафедри інформаційної діяльності та зв'язків з громадськістю Київського національного університету культури і мистецтв,
м. Київ, Україна

АДАПТАЦІЯ ОСВІТНЬОГО ПРОЦЕСУ ЗАКЛАДІВ ВИЩОЇ ОСВІТИ В УМОВАХ ЗБРОЙНОГО КОНФЛІКТУ

Освіта є одним із фундаментальних інститутів суспільства, стійкість якого в умовах збройного конфлікту набуває стратегічного значення. ЮНЕСКО та інші міжнародні організації неодноразово наголошували, що продовження освіти може забезпечити людям доступ до критично важливої інформації та сприяти збереженню соціальної стабільності в суспільствах, що знаходяться в умовах збройного конфлікту [2]. Повномасштабна збройна

агресія Росії проти України, що розпочалася 24 лютого 2022 року, спричинила безпрецедентні виклики для всієї освітньої системи держави.

Заклади вищої освіти (ЗВО) опинилися в умовах, що вимагали невідкладного й ефективного реагування: забезпечення безпеки учасників освітнього процесу, збереження якості підготовки фахівців та безперервності навчання в умовах постійної загрози ракетних обстрілів, вимушеного переміщення студентів і викладачів, руйнування освітньої інфраструктури. За даними аналітичного звіту Київського університету імені Бориса Грінченка, система вищої освіти України зазнала серйозних втрат і руйнувань, однак продовжила виконувати свою місію [4].

Законодавство надало університетам право самостійно визначати формат навчання залежно від безпекової ситуації в конкретному регіоні. Ця норма суттєво розширила автономію ЗВО та забезпечила гнучкість в управлінні освітнім процесом. Університети розробляли власні антикризові плани, положення про дистанційне навчання в умовах воєнного стану, регламенти проведення підсумкових атестацій і державних іспитів онлайн.

Перехід до дистанційного навчання став центральним напрямом адаптації. Більшість ЗВО обрали дистанційний формат як пріоритетний із перших днів воєнного стану, оскільки він забезпечував максимальну безпеку учасників освітнього процесу. Найпоширенішими платформами стали Moodle, Microsoft Teams, Google Classroom, Zoom та Webex. Університети активно впроваджували системи управління навчанням (LMS), розробляли електронні курси, хмарні сховища навчальних матеріалів та інтерактивні завдання.

Досвід Університету «КРОК» засвідчив, що основними чинниками негативного впливу на освітній процес і зниження активного використання системи дистанційного навчання в умовах воєнного стану стали: нестабільне електропостачання, обмежений доступ до інтернет-мережі в зонах бойових дій, а також психологічне перевантаження та стрес учасників освітнього процесу [6]. Відповіддю на ці виклики стало формування асинхронних курсів, які студенти могли опрацьовувати в зручний час, а також збереження записів лекцій для перегляду в офлайн-режимі.

Дослідження Старости В. І. актуалізувало проблеми студентоцентрованого навчання в ускладнених умовах: перед науково-педагогічним складом постало завдання не лише перенести контент в онлайн-середовище, а й зберегти якість взаємодії зі студентами та їхню мотивацію. Автор провів анонімне онлайн-опитування у 2020, 2021 і 2022 роках і з'ясував, що рівень задоволеності студентів дистанційним навчанням у воєнний час є нижчим порівняно з пандемійним, що пояснюється суттєво тяжчим психоемоційним тлом [5].

Очний формат зберіг своє значення насамперед для практичних спеціальностей, де необхідна робота в лабораторіях та спеціально обладнаних аудиторіях. За достатнього рівня безпеки ряд університетів запровадив гібридну (змішану) модель, що поєднує синхронні онлайн-заняття, асинхронну самостійну роботу та очні практикуми. Ця модель дедалі більше розглядається як перспективний формат для повоєнного відновлення.

Збройний конфлікт суттєво вплинув на емоційно-психологічний стан як студентів, так і науково-педагогічних працівників. Учасники освітнього процесу внаслідок бойових дій опинились у кризовій ситуації, яка вплинула на їхній емоційно-психологічний стан, що актуалізує необхідність надання доступу до кваліфікованої психологічної допомоги.

ЗВО вжили низку заходів для організації психологічного супроводу: запровадили психологічні консультаційні центри, налагодили партнерство з громадськими організаціями та міжнародними фондами, підготували психологів і соціальних педагогів для роботи зі студентами в умовах хронічного стресу та тривоги. Особливої уваги потребували студенти першого курсу, адаптація яких до університетського середовища суттєво ускладнювалася одночасним переживанням наслідків воєнного стану. Непорада І. у дослідженні адаптації першокурсників до дистанційного навчання в умовах воєнного стану зафіксувала значний рівень тривожності та зниженої академічної мотивації серед цієї категорії здобувачів [3].

Важливим аспектом стала й підтримка науково-педагогічних працівників, значна частина яких пережила вимушене переміщення, втрату близьких або руйнування майна. Університети запровадили програми психологічної реабілітації для персоналу, гнучкий графік роботи та можливості для дистанційного виконання службових обов'язків. Разом із тим проблема вигорання академічного персоналу залишається гострою, що негативно впливає на якість викладання.

Питання ментального здоров'я учасників освітнього процесу набуло і нормативного виміру: низка університетів включила відповідні модулі до освітніх програм, запровадила «дні психологічного розвантаження» та розширила штат психологів. Цей досвід заклав підгрунтя для системного підходу до психологічного забезпечення освітнього процесу, який матиме значення і в повоєнний період.

Одним із найгостріших наслідків повномасштабного вторгнення стало масове переміщення учасників освітнього процесу. Тисячі студентів опинилися за межами України або в регіонах, далеких від зони бойових дій. Ряд університетів із постраждалих регіонів змушені були повністю перейти в онлайн-режим або розмістити свої підрозділи на базі партнерських університетів в інших містах.

Паралельно розгорнулася масштабна академічна мобільність студентів до закордонних університетів. Країни ЄС відкрили двері для українських студентів, запропонувавши тимчасове навчання, грантові програми та стипендії. Це дозволило здобувачам продовжити освітній шлях, однак одночасно поставило питання про визнання здобутих кредитів в Україні. Для врегулювання цих питань МОН у взаємодії з партнерами розробило механізми перезарахування кредитів ECTS.

Збереження якості вищої освіти в умовах збройного конфлікту стало одним із центральних викликів для ЗВО. Виклики, пов'язані з якістю освіти, включали масштабні руйнування освітньої інфраструктури, небезпечні умови навчання та праці, втрати кадрового потенціалу і скорочення контингенту здобувачів вищої освіти, відсутність управлінського контролю і доступу до освіти громадян на тимчасово окупованих територіях.

Аналіз дистанційних платформ для навчання засвідчив, що платформи дистанційного навчання мають значні переваги при інтеграції в університетські програми, а навчання з використанням сучасних цифрових онлайн-інструментів створює умови для проведення занять без суттєвої втрати якості освіти.

Важливим інструментом моніторингу якості стала діяльність Національного агентства із забезпечення якості вищої освіти, яке в умовах воєнного стану адаптувало процедури акредитації освітніх програм, перейшовши переважно на дистанційний формат проведення акредитаційних візитів. Це дозволило зберегти системний контроль якості попри надзвичайні умови.

Аналіз адаптаційних стратегій ЗВО дозволяє окреслити ключові напрями відновлення і трансформації системи вищої освіти в повоєнний період. Вітренко Ю. М. наголошує, що Стратегія розвитку вищої освіти, затверджена напередодні початку повномасштабної агресії, об'єктивно не може залишатися незмінною дорожньою картою: необхідна її суттєва актуалізація з урахуванням нових реалій [1].

Водночас воєнний стан вже сьогодні формує нову якість окремих освітніх процесів. Цифрова компетентність академічного персоналу зросла. Університети здобули значний досвід організації дистанційного й змішаного навчання. Розвинулися нові форми психологічної підтримки та резильєнтності академічних спільнот. Цей капітал є важливим ресурсом для повоєнної трансформації системи вищої освіти – за умови його свідомого збереження та інституційного закріплення.

Заклади вищої освіти України в умовах збройного конфлікту продемонстрували значну організаційну гнучкість, переважно перейшовши на дистанційний та змішаний формати навчання зі збереженням базового рівня якості освітнього процесу. Нормативно-

правова база оперативно адаптувалася до нових реалій, надавши університетам необхідну автономію у виборі форм організації навчання.

Воєнний стан прискорив цифрову трансформацію вищої освіти, підвищив цифрову компетентність академічного персоналу та закріпив нові технологічні практики, що збережуть своє значення в повоєнний період. Перспективи відновлення пов'язані з оновленням стратегії розвитку вищої освіти, системною відбудовою інфраструктури, поверненням студентів та посиленням інтернаціоналізації в контексті євроінтеграції України.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Вітренко Ю. М. Вища освіта в умовах відновлення України від наслідків війни: якою має бути стратегія? *Вісник Національної академії педагогічних наук України*. 2024. № 6(2). DOI: https://doi.org/10.37472/v.naes.2024.6214

2. Локшина О., Глушко О., Джурило А., Кравченко С., Максименко О., Нікольська Н., Шпарик О. Організація освіти в умовах війни: рекомендації міжнародних організацій. *Український педагогічний журнал*. 2022. № 2. С. 5–18. DOI: https://doi.org/10.32405/2411-1317-2022-2-5-18

3. Непорада І. М. Адаптація студентів-першокурсників до дистанційного навчання в умовах воєнного стану. *Імідж сучасного педагога*. 2023. № 1(208). С. 39–44. DOI: https://doi.org/10.33272/2522-9729-2023-1(208)-39-44

4. Ніколаєв Є., Рій Г., Шемелинець І. Вища освіта в Україні: зміни через війну: аналіт. звіт. Київ: Київський університет імені Бориса Грінченка, 2023. 94 с. URL: https://osvitanalityka.kubg.edu.ua/wp-content/uploads/2023/03/HigherEd-in-Times-of-War.pdf (дата звернення: 10.04.2026).

5. Староста В. І. Студентоцентроване дистанційне навчання в ускладнених умовах (пандемія Covid-19, воєнний стан в Україні). *Відкрите освітнє е-середовище сучасного університету*. 2023. Вип. 14. С. 63–77. DOI: https://doi.org/10.28925/2414-0325.2023.146

6. Троцько В., Чернозубкін І. Досвід використання системи дистанційного навчання в умовах воєнного стану. *Вчені записки Університету «КРОК»*. 2023. № 2(70). С. 100–105. DOI: https://doi.org/10.31732/2663-2209-2022-70-100-105

УДК 025(316.6:616.89)

Кулієва Тамара Володимирівна,
провідна бібліотекарка
Національної наукової медичної бібліотеки України,
кандидатка наук з соціальних комунікацій,
м. Київ, Україна

БІБЛІОТЕКА ЯК СОЦІОКУЛЬТУРНИЙ ПРОСТІР ПІДТРИМКИ МЕНТАЛЬНОГО ЗДОРОВ'Я

У сучасному суспільстві питання ментального здоров'я набувають дедалі більшої актуальності. Охорона психічного здоров'я – один з основних складників національної безпеки та благополуччя держави. Ментальне здоров'я – це безцінний ресурс, який впливає на кожен аспект нашого життя, це непомітний, але водночас головний двигун людини, що дозволяє не лише повноцінно жити, а й ефективно функціонувати у суспільстві. Ментальне здоров'я є невід'ємною частиною щасливого життя. За визначенням ВООЗ, ментальне здоров'я (психічне здоров'я) – це стан благополуччя, при якому людина може реалізовувати

власний потенціал, долати життєві стреси, продуктивно працювати та робити внесок у життя своєї спільноти [1].

Ментальне здоров'я визначається не лише відсутністю психічних розладів, але й наявністю внутрішніх ресурсів, що забезпечують здатність людини активно жити, реалізовувати власний потенціал, працювати, піклуватися про інших та водночас зберігати баланс щодо власних потреб. На його формування впливають численні чинники – економічні, екологічні та соціальні. Психічне і фізичне здоров'я взаємопов'язані: турбота про ментальне благополуччя є невід'ємним складником фізичного здоров'я. Систематичне піклування про психоемоційний стан сприяє формування адаптаційного потенціалу та подолання стресових ситуацій. Війна в Україні зумовила появу великої кількості випадків важких психічних травм, які потребують невідкладного та ефективного лікування. Це стосується не лише участі у бойових діях, а й соціальних аспектів життя людей, які були змушені покинути свої домівки. За оцінками ООН, щонайменше 11,7 млн осіб були вимушені переселитися через воєнні дії на території України. За результатами досліджень, близько половини вимушених переселенців знайшли притулок за межами України, водночас інша частина переселилася до різних регіонів країни. На сьогодні наше життя – це складна низка перегонів від повітряних тривог до перегляду стрічки новин, від звичайних буденних стресів до викликів, на які ми не можемо вплинути. Тому навички самозахисту й саморегуляції є вкрай важливими для нашого психічного благополуччя.

Міністр охорони здоров'я України Віктор Ляшко наголосив, що за даними соціологічних досліджень, понад 90% українців мали хоча б один із симптомів тривожного розладу, а понад 50% українців, які сьогодні перебувають в Україні, знаходяться у зоні ризику розвитку ментальних порушень. Так само, як здатність до адаптування, функціонування й навіть певного розвитку під час війни, перспективи повоєнного відновлення України значною мірою залежать від рівня емоційної солідарності громадян та культури піклування про ментальне здоров'я. Психічне здоров'я впливає на продуктивність людини на робочому місці та психічні розлади негативно впливають на фізичне здоров'я людей [6].

В Україні успішно реалізується Всеукраїнська програма ментального здоров'я «Ти як?», ініційована першою леді Оленою Зеленською, що спрямована на формування культури психічного благополуччя та розвиток системи підтримки населення. У межах державної політики розроблено Концепцію розвитку охорони психічного здоров'я до 2030 року та ухвалено план заходів на 2024–2026 рр., який визначає пріоритетні напрями її практичного впровадження. Програма реалізується за участю більшості міністерств, що забезпечує інтеграцію заходів у різні сфери державної політики та сприяє формуванню цілісної системи охорони психічного здоров'я.

Міністерство культури України започаткувало проєкт «Мистецтво допомагати», спрямований на трансформацію бібліотек у простір психологічної підтримки та культурної взаємодії. Ініціатива має на меті забезпечення комплексної психосоціальної допомоги шляхом залучення фахівців культури, мистецької освіти та бібліотек. Структура проєкту включає три основні напрями: використання бібліотек як простору психологічної підтримки, організацію навчання для працівників і студентів мистецьких закладів, а також створення відеорекомендацій, що популяризують культурні заходи як інструмент зміцнення психічного здоров'я.

Підтримка психічного здоров'я населення стала одним із пріоритетних напрямів державної політики, у межах якої бібліотеки дедалі частіше розглядаються як простори психологічної допомоги та соціальної підтримки. Нині бібліотеки сприяють відновленню читачів та забезпечують відчуття «нормальності». В умовах постійного стресу від повітряних тривог і новин, бібліотеки надають людям тихий і спокійний простір [4]. Бібліотеки України виступають активними учасниками процесу формування здорового соціального середовища та відіграють вагому роль у підтримці ментального здоров'я

населення. Завдяки наданню доступу до ресурсів, знань і соціальної підтримки вони сприяють збереженню та покращенню психічного благополуччя користувачів, формуючи простір для інтеграції, саморозвитку та соціальної взаємодії. Бібліотеки тепер служать громадськими центрами, місцями зустрічі людей, а не просто місцями для книг [7]. У сучасних умовах війни вони набули особливої значущості як центри психосоціальної підтримки, забезпечуючи доступ до знань, інформації та культурних ресурсів, створюючи інклюзивне середовище для різних категорій користувачів. Організація тренінгів, груп підтримки та заходів із підвищення обізнаності сприяє формуванню культури турботи про добробут, а довіра громадян підтверджує стратегічну роль бібліотек у соціальній згуртованості та відновленні суспільства. Попри розмаїття сучасних форматів знань, книга залишається основним інструментом роботи бібліотечного фахівця та найглибшим носієм інформації. Бібліотерапія є ефективним інструментом у роботі з широким спектром психологічних проблем. Попри розвиток сучасних форматів знань, книга зберігає провідну роль у підтримці ментального здоров'я та розвитку культури психічного благополуччя.

Під час війни партнерство набуло ще більшого значення, в суспільстві посилилася потреба в людському спілкуванні та емпатії, загострилися психологічні проблеми та цінність життя загалом. Всі ці фактори в умовах військового стану впливають на нас, наше життя і роботу бібліотек. Працювати без спільнодії сьогодні неможливо, вона є головною складовою зовнішніх комунікацій бібліотеки з освітніми і науковими, державними, громадськими і комерційними організаціями [2]. Національна наукова медична бібліотека України реалізує комплекс соціально-інформаційних проєктів, спрямованих на підтримку ментального та фізичного здоров'я громадян у воєнний час. Міжсекторальна співпраця наукових установ та громадських організацій сприяє систематичному проведенню презентацій, семінарів і вебінарів, присвячених сучасним психотерапевтичним методикам, психодіагностиці дітей у кризових ситуаціях, формуванню мілітарної ідентичності та розвитку здоров'язберігаючих компетентностей педагогів. Важливим аспектом є профілактика захворювань і популяризація культури здорового способу життя як складників суспільного добробуту. Особливе місце посідає соціально-інформаційний проєкт «Психологічна допомога», реалізований у партнерстві з кафедрою загальної і медичної психології НМУ імені О. О. Богомольця та лабораторією методології і теорії психології Інституту психології імені Г. С. Костюка НАПНУ. В межах проєкту проведено низку заходів, серед яких семінар-презентація видання «Дитина у кризовий період: сучасний психодіагностичний інструментарій» та презентація-диспут «Психологічні та історико-культурні аспекти мілітарної ідентичності українців». Окремої уваги заслуговує презентація книги лікаря-психотерапевта, кризового психолога та волонтера Кризового центру медико-психологічної допомоги, який представив метод біосугестивної терапії. За цією методикою підготовлено 830 сертифікованих спеціалістів, що надали допомогу близько 100 тис. пацієнтів в Україні та за її межами (ЄС, Велика Британія, Канада, США).

Проєкт «Здорові бібліотеки» позиціонує бібліотеки як сучасні простори, що сприяють збереженню фізичного, ментального та соціального здоров'я громади. Вони забезпечують доступ до достовірної інформації, організовують освітні заходи, арт-терапію та співпрацюють із фахівцями охорони здоров'я, виконуючи функцію безпечного середовища в умовах війни та стресу. Арт-терапія є одним із сучасних напрямів психологічної допомоги, що використовує мистецтво як засіб для зцілення, самопізнання та розвитку емоційного інтелекту [3]. ННМБУ є однією з лідерок проєкту, який реалізується БФ «Бібліотечна країна» у партнерстві з українсько-швейцарською ініціативою «Діємо для здоров'я». Бібліотека виступає експертним майданчиком, пропонуючи професійну медичну літературу, практичні сервіси та «Здоровий куточок», а також стає місцем зустрічей учасників проєкту для навчання, обміну досвідом і підтримки у складних умовах війни. Соціально-інформаційний проєкт «Бібліотека здоров'я» активно функціонує як інноваційна платформа, спрямована на формування культури турботи про фізичне та психічне благополуччя в умовах воєнного

часу. Його діяльність охоплює систематичне поповнення фонду спеціалізованою літературою та забезпечення користувачів доступом до видань, що містять сучасні інструменти й техніки збереження та зміцнення здоров'я. Таким чином, бібліотека виконує роль не лише інформаційного центру, але й соціального ресурсу, який сприяє підвищенню стійкості та адаптивності населення в кризових ситуаціях.

Бібліотеки, які колись сприймалися виключно як сховища інформації, також зазнали трансформації у своїй місії та послугах. Все частіше їх визнають безпечними, інклюзивними та нейтральними просторами, що надають не лише інформацію, а й емоційну та соціальну підтримку [5]. Така концепція не лише розширює традиційні функції бібліотек, але й утверджує їх як осередки соціальної взаємодії, психосоціальної допомоги та розвитку громадянського суспільства. Бібліотечні фахівці, ставши амбасадорами Всеукраїнської програми ментального здоров'я «Ти як?», підтвердили стратегічну роль бібліотек у сучасному суспільстві.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Всесвітня організація охорони здоров'я. Психічне здоров'я. Всесвітня організація охорони здоров'я. URL: https://www.who.int/health-topics/mental-health#tab=tab_1.

2. Кирій С. Промоція здоров'я: проєкти і партнерська взаємодія Національної наукової медичної бібліотеки України під час війни/Трансформація діяльності медичних бібліотек України в роеаліях сьогодення: матеріали XXI міжнар. наук.-практ. конф.15–16 листопада 2023 р. м. Київ/ Нац. наук. мед. б-ка України, Секція працівників мед. б-к Укр. бібл. асоц. – Київ, 2025. С. 50–51.

3. Кірішева О. Арт-терапія в Національній науковій медичній бібліотеці України або як мистецтво допомагає осмисленню духовних цінностей та підтримці ментального здоров'я. *Медичні бібліотеки України: поєднання досвіду, мудрості, знань* : матеріали XXIII міжнар. наук.-практ. конф., 15–16 жовт. 2025 р. / Нац. наук. мед. б-ка України, Секція працівників мед. б-к Укр. бібл. асоц. Київ, 2025. С. 23–28.

4. Лукомська С. Психологічна допомога бібліотекарям в умовах. *Медичні бібліотеки України: поєднання досвіду, мудрості, знань* : матеріали XXIII міжнар. наук.-практ. конф., 15–16 жовт. 2025 р. / Нац. наук. мед. б-ка України, Секція працівників мед. б-к Укр. бібл. асоц. – Київ, 2025. С. 42–45.

5. De Leon, L.C.R. Reshaping Roles: Libraries in the Era of Mental Health Advocacy / Qualitative and Quantitative Methods in Libraries. 2025. vol. 14 (2). p. 253–273.

6. Grimes, N. D. Navigating mental health and well-being in communities: A literature review and implications for libraries, librarians, and library workers/ The Reference Librarian. 2024. vol. 65 (3–4). p. 81–104. URL: https://doi.org/10.1080/02763877.2024.2394070

7. Stringer H. Libraries as mental health hubs/ Monitor on Psychology. 2020.vol. 51(3). URL: https://www.apa.org/monitor/2020/04/libraries-health-hubs

УДК 378

Кушнарьов Валерій Володимирович,
декан факультету PR, журналістики
та інформаційної політики
Київського національного університету
культури і мистецтв,
кандидат культурології, професор,
м. Київ, Україна

КОНЦЕПТУАЛЬНІ ЗАСАДИ РЕАЛІЗАЦІЇ АКАДЕМІЧНОЇ МОБІЛЬНОСТІ В МЕЖАХ ЄВРОПЕЙСЬКОГО ПРОСТОРУ ВИЩОЇ ОСВІТИ

Ідея академічної мобільності в межах Європейського простору вищої освіти (ЄПВО) [8] охоплює організовані переміщення студентського контингенту, науково-педагогічних працівників та дослідників між університетськими установами європейських країн, що здійснюються з метою підвищення якісного рівня й актуальності освітніх послуг, інтенсифікації обміну знаннями та досвідом, а також зміцнення міжнародного співробітництва і взаємного порозуміння між народами [4]. До кола відповідних заходів належать програми закордонного стажування, студентські та викладацькі обміни в рамках ініціативи Еразмус+ [3], реалізація спільних дипломних програм, проведення міжнародних науково-дослідницьких проєктів та участь у наукових конференціях. Академічна мобільність розглядається як невід'ємний структурний елемент Європейського простору вищої освіти, стратегічна місія якого полягає у формуванні гармонізованої та внутрішньо узгодженої системи вищої освіти на континентальному рівні. Європейський простір вищої освіти позиціонує академічну мобільність як дієвий інструмент культивування спільної європейської ідентичності та розбудови суспільства, фундаментом якого слугують знання, а також як механізм адекватного реагування на виклики глобалізаційних процесів і цифровізації освітньої сфери.

Значущість осмислення базових концепцій академічної мобільності в межах ЄПВО зумовлена тією визначальною роллю, яку вони відіграють у стимулюванні інтернаціоналізації вищої освіти, утвердженні стандартів освітньої досконалості, а також підвищенні якісних показників і змістовної актуальності освітніх програм. Фундаментальні принципи академічної мобільності в ЄПВО слугують концептуальним підґрунтям для налагодження міжуніверситетських партнерств, організації взаємообміну науковими здобутками та передовими практиками, ініціювання й реалізації спільних дослідницьких ініціатив, а також формування культури полікультурного діалогу та розвитку міжкультурних компетентностей у студентської аудиторії [5].

Болонський процес являє собою міждержавну ініціативу, метою якої є розбудова уніфікованого та внутрішньо узгодженого ЄПВО. Він передбачає досягнення двох взаємопов'язаних стратегічних цілей: по-перше, стимулювання студентської мобільності та спрощення процедур взаємного визнання освітніх кваліфікацій у країнах-учасницях; по-друге, підвищення загального рівня якості вищої освіти на континенті шляхом запровадження єдиних мінімальних вимог до освітніх ступенів та забезпечення їхньої порівнянності в різних університетських установах і державах. Болонський процес за час свого існування об'єднав сорок вісім держав, охопивши всіх членів Європейського Союзу та Європейської економічної зони [1; 8].

Болонський процес здійснив суттєвий трансформаційний вплив на розвиток академічної мобільності в межах ЄПВО, сприявши формуванню більш консолідованої та інтегрованої архітектури європейської вищої освіти. Одним із ключових його наслідків стало

утвердження уніфікованих стандартів і вимог щодо взаємного визнання освітніх кваліфікацій, що суттєво спростило для студентів можливість здобуття освіти за кордоном і підтвердження набутих компетентностей після повернення до країни походження. Запровадження єдиних рамок освітніх ступенів та уніфікованих механізмів забезпечення якості в рамках Болонського процесу створило сприятливі умови для розширення мобільності як студентського контингенту, так і науково-педагогічних працівників у просторі ЄПВО. Розбудова ЄПВО як такого забезпечила формування прозорішої та внутрішньо узгодженої системи вищої освіти на континентальному рівні. Болонський процес виступив каталізатором розвитку спільних дипломних програм та інституціоналізації процедур зарахування академічних періодів, проведених в іноземних університетах, що у сукупності відчутно розширило масштаби та інтенсивність академічної мобільності в межах ЄПВО [2].

Європейська кредитна трансферно-накопичувальна система (ЄКТС) [9] покликана спростити процедури взаємного визнання навчальних періодів, що їх студенти проходять у різних університетських установах у межах ЄПВО. ЄКТС пропонує уніфікований інструментарій вимірювання обсягу освітньої діяльності, що ґрунтується на сукупному навчальному навантаженні, необхідному для успішного опанування відповідного курсу. До складу цього навантаження входять усі форми навчальної активності студента: аудиторна робота, самостійне опрацювання матеріалу та виконання практичних завдань. Кількісним вираженням навантаження слугують «кредити ЄКТС», що присвоюються здобувачам після успішного завершення навчального курсу. Стратегічне призначення ЄКТС полягає у забезпеченні визнання результатів навчання, досягнутих в інших закладах вищої освіти, та спрощенні механізмів перезарахування накопичених кредитів між університетськими установами. Зазначена система виступає дієвим стимулом академічної мобільності, оскільки надає студентам ширші можливості для доступу до курсів, що викладаються різними мовами, урізноманітнює контакт з альтернативними академічними моделями та сприяє збагаченню індивідуального освітнього досвіду [7].

Європейська кредитна трансферно-накопичувальна система була сформована як концептуальна основа академічного визнання, акумулювання та перенесення навчальних кредитів, здобутих студентами в процесі навчання у закладах вищої освіти. ЄКТС виступає потужним каталізатором студентської мобільності в просторі ЄПВО, оскільки передбачає можливість перенесення накопичених кредитів між університетськими установами, що забезпечує визнання навчальних періодів, проведених за кордоном. Поряд із цим ЄКТС гарантує прозорість і зіставність освітніх кваліфікацій, створюючи спільний комунікативний формат для закладів вищої освіти та відкриваючи можливості для їхньої співпраці у сфері проєктування навчальних програм і розробки механізмів студентської мобільності. Таким чином, ЄКТС відіграє ключову системоутворювальну роль у забезпеченні академічної мобільності в межах ЄПВО, усуваючи інституційні бар'єри, пов'язані з перезарахуванням та накопиченням кредитів, і формуючи чітку архітектуру навчальних програм [6].

Практичне впровадження засадничих принципів академічної мобільності в ЄПВО наштовхується на низку системних перешкод, подолання яких є необхідною умовою ефективного функціонування відповідних програм. Ці перешкоди проявляються у вигляді мовних бар'єрів, розбіжностей в академічних стандартах і вимогах до освітніх програм, недостатнього ресурсного забезпечення програм мобільності, а також міжкультурних відмінностей і труднощів соціокультурної адаптації. Моніторинг та систематичний аналіз зазначених викликів є принципово важливим для усвідомлення їхнього обмежувального потенціалу і вироблення дієвих стратегій нейтралізації. Своєчасне виявлення й мінімізація цих проблем сприятиме вдосконаленню програм академічної мобільності в ЄПВО, що своєю чергою створить сприятливі передумови для інтенсифікації обміну знаннями та збагачення освітнього досвіду учасників.

Однією з найгостріших проблем у процесі реалізації принципів академічної мобільності в ЄПВО є подолання міжкультурних відмінностей та труднощів соціокультурної адаптації. Її коріння полягає в тому, що участь у програмах студентського та академічного обміну неодмінно передбачає переїзд до іншої держави з відмінними культурними нормами, системою цінностей і усталеними соціальними практиками. Зіткнення з принципово іншим культурним середовищем нерідко спричиняє культурний шок, що негативно позначається як на загальному враженні від мобільності, так і на академічних результатах учасників. Адаптаційні труднощі додатково поглиблюються внаслідок мовних бар'єрів, а також суттєвих розбіжностей між освітніми системами та академічними стандартами країни походження і приймаючої держави. Розв'язання цих міжкультурних та адаптаційних проблем потребує запровадження розгалужених механізмів підтримки – зокрема програм менторства, культурно-орієнтаційних тренінгів, інтенсивних мовних курсів і спеціалізованих програм розвитку міжкультурних компетентностей. Реалізація таких заходів покликана сприяти інтеграції студентів і науково-педагогічних працівників в академічне та соціальне середовище приймаючого закладу, полегшити їхнє входження в новий культурний контекст і підвищити якість загального досвіду академічної мобільності.

Концептуальне ядро академічної мобільності в межах Європейського простору вищої освіти може бути зведене до трьох взаємопов'язаних пріоритетів: стимулювання переміщення студентського контингенту та науково-педагогічних працівників між університетськими установами, підвищення якісного рівня й змістовної відповідності вищої освіти сучасним суспільним запитам, а також поглиблення міжінституційної співпраці та взаємодії між академічними закладами в масштабах усього континенту. Реалізація цих пріоритетів забезпечується через такі механізми, як Болонський процес, Європейська кредитна трансферно-накопичувальна система та інші інституційні ініціативи.

Залишення зазначених проблем без належного вирішення здатне суттєво загальмувати або й унеможливити ефективне впровадження та подальший розвиток програм академічної мобільності, які мають стратегічне значення для формування висококваліфікованого та компетентного людського капіталу в умовах стрімкого розвитку цифрового суспільства. Нагальною необхідністю є розширення й удосконалення стратегічних підходів та нормативних механізмів, орієнтованих на нейтралізацію зазначених викликів і конструювання сприятливого інституційного середовища для розгортання академічної мобільності. Вирішення цих проблем вимагатиме консолідованих зусиль широкого кола стейкголдерів – університетських установ, органів державної влади та міжнародних організацій – за умови активного залучення до цього процесу як студентів, так і науково-педагогічних працівників.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Болонський процес. *Вища освіта*. URL: http://vnz.org.ua/bolonskyj-protses (дата звернення: 05.04.2026).

2. Болонський процес. *Національний медичний університет імені О. О. Богомольця.* URL: https://nmuofficial.com/navchalno-metodychnyj-viddil/bolonskyj-protses/ (дата звернення: 05.04.2026).

3. Еразмус+ - Програма Європейського Союзу у сфері освіти, професійної підготовки, молоді та спорту. *National Erasmus+ Office – Ukraine*. URL: https://erasmusplus.org.ua/ (дата звернення: 05.04.2026).

4. Європейський простір вищої освіти та Болонський процес : навч.-метод. посіб. / уклад.: Т. М. Димань, О. А. Боньковський, А. Г. Вовкогон. Одеса, 2017. 106 с. URL: https://foreign.udau.edu.ua/assets/files/docs/quantus/traning/european-higher-education-area-and-the-bologna-process_17_09_2017.pdf (дата звернення: 05.04.2026).

5. Інтеграція в європейський освітній простір: здобутки, проблеми, перспективи : монографія / за заг. ред. Ф.Г. Ващука. Ужгород, 2011. 560 с. URL: https://www.uzhnu.edu.ua/en/infocentre/get/3717 (дата звернення: 05.04.2026).

6. Що таке ЄКТС і як вона працює в Україні?. *Освіта.ua*. URL: https://osvita.ua/vnz/high_school/70499/ (дата звернення: 05.04.2026).

7. ECTS users' guide 2015. *European Union*. URL: https://op.europa.eu/en/publication-detail/-/publication/da7467e6-8450-11e5-b8b7-01aa75ed71a1 (date of access: 30.03.2026).

8. EHEA: Transforming education together. *EHEA*. URL: https://www.ehea.info/ (date of access: 03.04.2026).

9. European Higher Education Area. *Higher education and research*. URL: https://www.coe.int/en/web/higher-education-and-research/european-higher-education-area (date of access: 09.04.2026).

УДК 017.082:061.2

Макарова Олена Ігорівна,
молодша наукова співробітниця
Національної бібліотекаи України
ім. В. І. Вернадського,
м. Київ, Україна

ДОБІРКА «100 КНИЖОК, ЯКІ ДОПОМОЖУТЬ ЗРОЗУМІТИ УКРАЇНУ» ЯК ДОПОМОГА ДЛЯ ІНОЗЕМЦІВ КРАЩЕ ЗБАГНУТИ УКРАЇНЦІВ

З початком російської агресії проти України, вплив України в міжнародному середовищі значно збільшився. Про Україну почали дізнаватися не тільки завдяки культурним та спортивним досягненням, вона стала важливим гравцем на міжнародній арені. Особливо це стало помітно після початку повномасштабного вторгнення, коли світ побачив боротьбу українців за свою країну, за свою незалежність, за свою ідентичність. В цьому плані дуже важливим стає донесення для зарубіжних аудиторій самої суті української ідентичності, як основи боротьби українського народу.

За час агресії, як українські організації, так і наші міжнародні партнери впроваджували багато корисних проєктів для популяризації України та українського суспільства. Зокрема, чисельні проєкти стосувалися і культурної спадщини, зокрема літератури, як важливої частини української ідентичності. Однією з реалізації таких проєктів стало створення добірки «100 книжок, які допоможуть зрозуміти Україну», над якою вели роботу Український ПЕН та медіа «Сенсор».

Український ПЕН – це культурна і правозахисна громадська організація, що об'єднує понад 170 українських журналістів, письменників, правозахисників, перекладачів, науковців, видавців, культурних менеджерів, драматургів, сценаристів. Після початку повномасштабного вторгнення у 2022 році, Український ПЕН зосередився на інформуванні міжнародної аудиторії про війну росії проти України; документуванні злочинів росії проти українських медіа та культури; збереженні пам'яті про загиблих журналістів та культурних діячів; проговоренні і фіксації досвіду, який переживають сьогодні українці; відновленні культурного життя в Україні та підтримці пошкоджених росією українських бібліотек [1].

Медіа «Сенсор», зі свого боку, це достатньо нове (створене в 2023 році) інтернет-видання про культуру, яке пише про те, як змінюється українське суспільство, про культуру, кіно, літературу та візуальне мистецтво.

Отже, об'єднавши свої зусилля, ці дві організації вирішили створити цю добірку, яка представляє собою список видань, написаних після набуття Україною незалежності у 1991

році, з України та про Україну. До добірки увійшли книжки з історії, культури, політики, художньої літератури й дитячі книжки, перекладені англійською, німецькою та французькою мовами.

Сама ідея створити таку добірку стала відповіддю на чисельні запити іноземних бібліотек, посольств, видавництв, різних інституцій, які прагнуть ділитися інформацією про Україну та українців зі своєю аудиторією [2].

Варто зазначити, що за роки незалежності з'явилося дуже багато українських робіт, які дають змогу ділитися з читачами своєю правдою, давати зрозуміти українську сутність, за що бореться український народ і чого він прагне. Завдяки перекладам, яких також з'являється все більше, це стає набагато простіше. Але це довгий шлях просвітництва, який повинен допомогти міжнародній спільноті зрозуміти чому українці не відступають і чому їм потрібна міжнародна підтримка для захисту своєї ідентичності. Крім того, через значний інтерес у світі до українського, по всьому світу також з'явилося чимало якісних текстів, переважно науково-популярного характеру, які також варто популяризувати, даючи змогу іноземцям вільніше отримувати актуальну і правдиву інформацію.

Добірка «100 книжок, які допоможуть зрозуміти Україну» з'явилася у 2025 році стараннями дослідниці поховальної культури, журналістки та філологині Юлії Колісник з медіа "Сенсор", переклад з української на англійську був зроблений членкинею українського ПЕН Анною Вовченко, а літературне редагування англомовного тексту провів Крістофер Етвуд [3].

До списку увійшли 20 книжок про історію та політику (серед яких: Сергій Плохій «Російсько-українська війна: повернення історії»; Наталя Гуменюк «Загублений острів. Книга репортажів з окупованого Криму»; Олександр Стражний «Український менталітет: ілюзії-міфи-реальність» та ін.), 23 нонфікшн видання про культуру (серед яких: Олеся Яремчук «Наші інші. Історії українського різноманіття»; Вахтанґ Кіпіані «Дисиденти: Чути правду»; «Скарби України. Культурна спадщина нації» та ін.), 29 художніх книг (серед яких: Оксана Забужко «Музей покинутих секретів»; Сергій Жадан «Інтернат»; Юрій Андрухович «Московіада» та ін.), 11 поетичних збірок (серед яких: Маріанна Кіяновська «Бабин Яр. Голосами»; Катерина Калитко «Ніхто нас тут не знає, і ми нікого»; Остап Сливинський «Зимовий король» та ін.) та 17 дитячих книжок (серед яких: Роман Романишин і Андрій Лесів «Війна, що змінила Рондо»; Юрій Нікітінський «Вовчик, який осідлав бомбу»; Євген та Соломія Степанів «Абетка війни» та ін.) [2].

За словами творців добірки, це лише початок, адже, через велику кількість якісних і важливих текстів, їх достатньо важко охопити всі одним текстом і до добірки увійшли лише ті актуальні книжки, які вони хотіли би порадити друзям і партнерам України. У майбутньому автори мають намір розширити список назв книжок та додати переклади видань на інші мови.

Список «100 книжок, які допоможуть зрозуміти Україну» доступний на сайті Українського ПЕН англійською та українською мовами, а також на сайти медіа «Сенсор» українською мовою.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Історія Українського ПЕН. *PEN Ukraine.* URL: https://pen.org.ua/history (дата звернення: 09.04.2026).

2. Колісник Ю. Книжки про історію та політику, які допоможуть іноземцями зрозуміти Україну. *Сенсор.* URL: https://sensormedia.com.ua/books/knyzhky-pro-istoriyu-ta-polityku-yaki-dopomozhut-inozemczyamy-zrozumity-ukrayinu/ (дата звернення: 09.04.2026).

3. Український ПЕН та медіа «Сенсор» підготували добірку «100 книжок, які допоможуть зрозуміти Україну». *PEN Ukraine.* URL: https://pen.org.ua/ukrayinskyj-pen-ta-media-sensor-pidhotuvaly-dobirku-100-knyzhok-yaki-dopomozhut-zrozumity-ukrayinu (дата звернення: 09.04.2026).

УДК 004:008]:378"20"

Олійник Оксана Миколаївна,
професорка кафедри інформаційної діяльності
та зв'язків з громадськістю
Київського національного університету
культури і мистецтв,
кандидатка культурології, доцентка,
м. Київ, Україна

ЦИФРОВА КУЛЬТУРА СУЧАСНОГО ЗАКЛАДУ ВИЩОЇ ОСВІТИ: ТЕХНОЛОГІЇ, ЕТИКА ТА КУЛЬТУРНА ІДЕНТИЧНІСТЬ

Університет як інституція поступово відходить від моделі локально обмеженого освітнього центру, еволюціонуючи у напрямі багатофункціонального вузла розподіленої цифрової інфраструктури, де органічно співіснують і взаємодіють дослідницькі, навчальні, міжособистісні та соціокультурні практики. Досвід постпандемічного відновлення та, особливо, реалії воєнного часу в Україні надали цифровій культурі учасників освітнього процесу принципово нового, життєво необхідного значення.

Категорія цифрової культури у сучасній науці давно вийшла за рамки суто прагматичного трактування як сукупності технічних навичок роботи з цифровими пристроями. Нині вона розглядається як поліаспектний екосистемний конструкт, що включає когнітивну та емоційну готовність особистості до постійних змін. Особливої гостроти набуває питання про те, як учасники освітнього процесу взаємодіють в умовах поширення генеративних ШІ-систем, адже попередні уявлення про природу авторства, способи спілкування та механізми встановлення достовірності інформації вимагають докорінного переосмислення.

У цьому контексті актуалізується питання узгодження цифрових культур представників різних поколінь академічного середовища. Відмінності у траєкторіях цифрової соціалізації, несхожість підходів до роботи з інформаційними потоками та розбіжності у системах цінностей можуть поглиблювати розрив між поколіннями і ставати джерелом комунікативної напруженості, що неминуче знижує загальну якість навчального процесу.

Варто підкреслити, що оснащеність технічними засобами є необхідною, але аж ніяк не достатньою умовою справжнього цифрового поступу. Наукові розвідки одностайно вказують на те, що впровадження цифрових технологій в освіту потребує цілісного стратегічного бачення, де цифрові рішення слугують засобом соціокультурних перетворень, а не перетворюються на самодостатній елемент [3]. Модернізація стає реальною лише тоді, коли цифровий інструментарій природно вписується в педагогічне проєктування і підпорядкований конкретним навчальним завданням, не породжуючи зайвих бюрократичних нашарувань. У такій парадигмі відбувається переосмислення місії викладача: він поступово переходить від ролі ретранслятора готових знань до позиції проєктувальника навчального середовища, який усвідомлено балансує між цифровими та традиційними педагогічними засобами.

Вивчення наукових джерел дозволяє констатувати помітний розрив між тим, як керівники освітніх закладів уявляють цифрову трансформацію, і тим, яким чином її переживають безпосередні учасники освітнього процесу [4]. З управлінської точки зору цифрова зрілість здебільшого ототожнюється із запровадженням ERP- та CRM-систем, переведенням звітності в електронний формат і збором показників для рейтингових порівнянь – словом, із логікою ефективності й адміністративного контролю. Для професорсько-викладацького складу цифровізація нерідко обертається зростанням бюрократичного навантаження: необхідністю паралельного внесення однієї й тієї самої інформації до кількох різних систем, заповнення дедалі більшої кількості електронних форм і безперервного

опанування нових інтерфейсів, що змінюються значно швидше, ніж встигають закріпитися стійкі фахові практики.

Будь-яке осмислення цифрової культури залишатиметься неповним без звернення до її психологічного виміру. Масштабний перехід до онлайн-форматів загострив проблематику психоемоційного благополуччя учасників освітнього процесу [5]. Відтак невід'ємним компонентом цифрової культури університету стає вироблення навичок усвідомленого ставлення до гаджетів і дотримання правил цифрової гігієни. Педагоги мають навчати студентів не лише продуктивно застосовувати цифрові технології, а й свідомо регулювати власну цифрову активність, запобігаючи емоційному виснаженню.

Стрімке поширення генеративного штучного інтелекту стало серйозним випробуванням для академічної культури, похитнувши традиційні уявлення про авторитетність і достовірність знання. Принципова вразливість великих мовних моделей до генерації правдоподібної, але фактично хибної інформації ставить перед освітою нові вимоги: здобувач знань повинен трансформуватися з пасивного отримувача готових відповідей на активного верифікатора інформації.

Новітні дослідження пропонують типологію студентів за характером їхньої взаємодії з ШІ-інструментами: «когнітивні користувачі» – ті, хто прагне якнайшвидше отримати готове рішення; «пасивні споживачі» – ті, хто перекладає мислення на алгоритм; «метакогнітивні користувачі» – ті, хто веде з ШІ продуктивний діалог задля перевірки власних гіпотез. Розвинена цифрова культура університету орієнтована на цілеспрямоване заохочення метакогнітивного підходу [6].

Сьогодні протиставлення «онлайн – офлайн» дедалі більше втрачає аналітичну цінність: на зміну йому приходить реальність гібридної взаємодії, яка формує якісно новий тип інформаційної культури особистості. Наукова спільнота акцентує увагу на тому, що в цифрову добу академічна доброчесність і критичне споживання інформації перетворюються на наріжні камені нової освітньої екосистеми [2]. Сфера комунікації, своєю чергою, є одночасно найбільш конфліктогенною і найбільш динамічною зоною цифрової культури сучасного закладу вищої освіти. Форсоване перенесення освітньої діяльності у цифровий вимір – спочатку під тиском пандемії, а потім в умовах воєнного стану – кардинально змінило конфігурацію педагогічної взаємодії. Якщо раніше комунікація між викладачем і студентом була чітко прив'язана до розкладу і фізично локалізована в університетських приміщеннях, то нині вона набуває рис безперервності та просторово-часової нерозмежованості.

Цифрова культура університету виходить далеко за межі комунікативної сфери, охоплюючи також питання накопичення та управління інтелектуальними ресурсами. Ключовим інституційним медіатором цих процесів виступає університетська бібліотека, яка переживає глибоку трансформацію – від класичного книгосховища до повноцінного центру управління науковими даними. У цій новій ролі бібліотека стає інституційним гарантом академічної доброчесності й компетентним провідником в умовах інформаційного перевантаження.

В умовах повномасштабної російської агресії проти України цифрові технології збереження інформації набувають екзистенційного сенсу. Свідоме нищення ворогом пам'яток культурної спадщини – бібліотек, музеїв, архівів – перетворює цифрове архівування на інструмент порятунку колективної пам'яті. Оцифрування унікальних видань, нотних рукописів, театральних записів і художніх творів із подальшим збереженням у захищених хмарних репозитаріях є не суто технічним завданням, а актом культурного самозбереження нації та спротиву знищенню національної ідентичності [1].

Цифрова культура викладачів і студентів є багатошаровим феноменом, полюси якого простягаються від норм поведінки у месенджері до свідомої участі у побудові відкритих наукових репозитаріїв. Узгодження цих рівнів – від повсякденної цифрової взаємодії до стратегічного управління дослідницькими даними – є передумовою формування стійкого, захищеного і творчо продуктивного освітнього середовища, спроможного гідно відповідати на виклики сьогодення.

Цифрова культура освітян університету є живим, мінливим явищем, що безперервно еволюціонує. Здатність закладу вищої освіти узгоджувати різні культурні коди своїх учасників є запорукою його стратегічного розвитку. Серед першочергових завдань на найближчу перспективу – зміна інституційної логіки: від заборони ШІ до будування культури відповідального партнерства з ним; включення кібергігієни та цифрового етикету до всіх освітніх програм; розвиток критичного сприйняття візуального контенту як засобу захисту від маніпуляцій; зміцнення ролі бібліотек як осередків цифрової компетентності. Лише синтез технологічного прогресу з гуманістичними орієнтирами в руслі «цифрового гуманізму» здатен забезпечити підготовку фахівця, який не просто адаптується до цифрової доби, а й свідомо творить її культуру.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Возний І. Захист культурної спадщини України в контексті російсько-української війни. *Український історичний журнал*. 2025. № 1. С. 96–120. DOI: https://doi.org/10.15407/uhj2025.01.096.

2. Горбань Ю. І., Олійник О. М. Інформаційна культура особистості в цифрову епоху: до питання академічної доброчесності. *Вісник Національної академії керівних кадрів культури і мистецтв*. 2024. № 1. С. 63–71. DOI: https://doi.org/10.32461/2226-3209.1.2024.302030.

3. Горбань Ю. І., Олійник О. М., Кобижча Н. І. Цифровізація освітнього процесу в контексті реалій інформаційного суспільства. *Цифрова платформа: інформаційні технології в соціокультурній сфері*. 2024. Т. 7, № 1. С. 24–37. DOI: https://doi.org/10.31866/2617-796X.7.1.2024.306996.

4. Діцман К. Д. Інституціональна трансформація стандартів державних освітніх послуг в Україні на сучасному етапі розвитку. *Економіко-правові та управлінські аспекти розвитку суспільства: молодіжний погляд* : матеріали Міжнар. наук.-практ. конф., м. Дніпро, 1 листоп. 2019 р. Дніпро : Університет митної справи та фінансів, 2019. Ч 2. С. 58–60.

5. Сучасне суспільство: філософсько-правове дослідження актуальних проблем : монографія / за ред. О. Г. Данильяна. 2-ге вид., перероб. та допов. Харків : Право, 2017. 416 с.

6. Терлецька Т. С., Коваленко І. І. Використання чат-ботів на основі великих мовних моделей у науково-педагогічній діяльності викладачів. *Відкрите освітнє е-середовище сучасного університету*. 2024. № 16. С. 194–215. DOI: https://doi.org/10.28925/2414-0325.2024.1613.

УДК 027.7"20":[17.022.1:005.21:339.138

Олійник Яна Сергіївна,
асистентка кафедри інформаційної діяльності
та зв'язків з громадськістю
Київського національного університету
культури і мистецтв,
м. Київ, Україна

ІМІДЖ ЯК СТРАТЕГІЧНИЙ ЕЛЕМЕНТ МАРКЕТИНГОВИХ КОМУНІКАЦІЙ СУЧАСНОЇ БІБЛІОТЕКИ ЗАКЛАДУ ВИЩОЇ ОСВІТИ

Інформаційно-комунікаційна та комунікативна діяльність бібліотеки закладу вищої освіти (ЗВО), що здійснюється як у фізичному, так і у віртуальному середовищі, є визначальним чинником формування інституційного іміджу бібліотечної установи в університетському та суспільному контексті. Зазначені процеси безпосередньо впливають

на конструювання стійкого позитивного образу бібліотеки у свідомості та ціннісних орієнтаціях цільової аудиторії.

Бібліотека ЗВО має системно інтегрувати інформаційно-комунікаційні та комунікативні процеси у свою професійну діяльність, розглядаючи їх як базові детермінанти становлення й розвитку ефективного організаційного іміджу. Відсутність цього структурного компонента унеможливлює формування повноцінного позитивного іміджу бібліотечної установи ЗВО, тоді як його наявність є необхідною передумовою успішної іміджевої стратегії.

Як зазначає Т. Колесникова, актуальність зазначених процесів детермінована трансформаційними змінами в освітній системі та явищем медіатизації, яка функціонує не лише як органічний складник традиційної освіти, а й постає концептуальним підґрунтям віртуальної, дистанційної освіти та е-науки, що в сукупності зумовлює становлення нових комунікаційних відносин. У відповідь на ці виклики університетські бібліотеки здійснюють розробку й упровадження інноваційних комунікаційних моделей [3].

Розглядаючи традиційну, історично усталену форму комунікативної взаємодії між бібліотекою ЗВО та її користувачами – а саме безпосереднє бібліотечне обслуговування – доцільно звернутися до позиції дослідниці О. Шестопалової, яка наголошує на тому, що в процесі обслуговування, під час контакту з різними категоріями споживачів інформації, бібліотечний працівник має втілювати еталонні стандарти професійної поведінки: доброзичливість, ввічливість, тактовність і готовність надати кваліфіковану допомогу. Дослідниця також акцентує увагу на тому, що голос, мовленнєва культура та поведінкові манери фахівця є вагомими чинниками формування його індивідуального іміджу. Узагальнений професійний образ бібліотечного працівника конституюється сукупністю особистісних і фахових якостей: відданістю обраній професії, усвідомленням соціальної значущості своєї діяльності, аналітичним мисленням, старанністю, працездатністю, методичністю, дисциплінованістю та розвиненими мнемічними здібностями. При цьому знання, практичні вміння, професійні навички та ціннісні настанови фахівця виступають визначальними факторами, що безпосередньо обумовлюють ефективність функціонування установи, якість інформаційного забезпечення та рівень обслуговування читачів [5].

У зазначеному контексті бібліотечний працівник виконує роль комунікатора – посередника між користувачем та інформаційним ресурсом, – тоді як бібліотека ЗВО функціонує як комунікаційний канал, що забезпечує цілеспрямований рух інформації у часовому та просторовому вимірах.

Основними формами реалізації інформаційно-комунікаційної діяльності бібліотеки ЗВО є комплекс бібліотечних пропозицій та послуг, орієнтованих на задоволення освітніх, наукових і культурних потреб користувачів, зокрема:

– організація тематичних книжкових виставок, а також проведення зустрічей із письменниками, поетами та інформаційними спікерами;

– підготовка і проведення різноманітних заходів та презентацій культурно-просвітницького характеру для користувацької аудиторії бібліотечної установи;

– організація інтелектуальних і дискусійних форматів взаємодії – вікторин, тематичних дискусій, мозкових штурмів, брейн-рингів та круглих столів – спрямованих на науково-освітній і професійний розвиток учасників;

– проведення оглядових екскурсій бібліотекою ЗВО, а також організація тематичних майстер-класів для користувачів установи;

– здійснення інтерв'ювання та анкетування користувачів з метою комплексного моніторингу якості функціональної діяльності бібліотечної установи ЗВО.

Науково-освітній напрям є пріоритетним вектором діяльності бібліотеки закладу вищої освіти, що закономірно зумовлює його інтеграцію до системи інформаційно-комунікаційних процесів установи. Бібліотека ЗВО покликана здійснювати систематичну взаємодію зі своєю користувацькою аудиторією, сприяючи розвитку культурної та

інформаційної компетентності освітян. У зв'язку з цим установа має на регулярній основі залучати студентів і науковців до участі у різноманітних заходах інтелектуального спрямування, що є невід'ємною складовою її місії у контексті вищої освіти.

Вікторини та брейн-ринги. Зазначені заходи, що організовуються бібліотекою ЗВО для своєї користувацької аудиторії, функціонують переважно у форматі інтелектуально-розважальних програм. Їх основною метою є стимулювання участі широкого кола охочих шляхом активізації інтелектуального потенціалу учасників у процесі розумово-ігрової діяльності. Саме цей формат інтелектуальних заходів бібліотеки ЗВО характеризується найвищим рівнем популярності серед користувачів, оскільки органічно поєднує когнітивно-інтелектуальну та ігрово-розважальну складові, забезпечуючи комплексний розвивальний ефект [1].

Мозкові штурми. Заходи зазначеного типу організовуються бібліотекою ЗВО з метою колективного вирішення актуальних проблем, що потребують оперативного розв'язання у визначений часовий проміжок або в конкретний момент. Їх обов'язковою організаційною умовою є очна присутність усіх учасників у спеціально відведеному просторі та проведення інтенсивного колективного обговорення порушених питань із залученням сукупного інтелектуального потенціалу групи.

Актуальні дискусії та круглі столи. Зазначені формати заходів виконують переважно освітньо-наукову функцію. Їх учасниками, як правило, виступають науково-педагогічні працівники, студенти закладу вищої освіти та бібліотечні фахівці, які збираються для обговорення актуальних науково-освітніх проблем сучасності. Регламент таких заходів передбачає проведення конференцій, нарад і публічних виступів, у межах яких кожен учасник має можливість представити власну позицію та висловити пропозиції щодо питань, винесених на порядок денний [2].

Ефективна організація роботи бібліотеки ЗВО з користувацькою аудиторією – і передусім зі студентами та першокурсниками – є стратегічною передумовою формування активного та залученого контингенту користувачів бібліотечної установи.

Провідним інструментом інформаційної комунікації бібліотеки ЗВО у віртуальному середовищі мережі Інтернет є власний вебсайт установи. Цільову аудиторію такого ресурсу складають абітурієнти, студенти, науково-педагогічні працівники та інші представники академічної спільноти відповідного закладу вищої освіти. Інформаційне наповнення сайту бібліотеки ЗВО характеризується відкритістю та загальнодоступністю, що забезпечує користувачам можливість отримати вичерпні відомості про діяльність установи у віртуальному просторі ще до безпосереднього візиту до бібліотеки у фізичному середовищі.

Належна організація вебсайту бібліотеки ЗВО сприяє інтуїтивному та зручному користуванню ресурсом, а також забезпечує ефективність інформаційно-комунікаційної взаємодії між установою та її аудиторією у цифровому просторі.

Як зазначає дослідниця Є. Кулик, інтеграція інформаційно-комунікаційних технологій у бібліотечну діяльність зумовила кардинальні трансформації у сприйнятті бібліотеки як соціального інституту, переосмислення її суспільних функцій та докорінну зміну підходів до бібліотечно-інформаційного обслуговування. Наслідком цих процесів стало доповнення традиційного документного фонду електронними ресурсами, набуття інформаційною та комунікаційною функціями пріоритетного статусу серед основних бібліотечних функцій, а також розширення простору бібліотечно-інформаційного обслуговування читачів за межі фізичного середовища бібліотеки та навчального закладу – у віртуальний простір [4].

Таким чином, інформаційно-комунікаційна діяльність бібліотеки закладу вищої освіти є фундаментальною складовою формування її позитивного інституційного іміджу як у фізичному, так і у віртуальному середовищі. Ефективна комунікативна взаємодія між бібліотечною установою та її користувачами реалізується через широкий спектр форм і методів – від традиційного бібліотечного обслуговування до сучасних цифрових інструментів, зокрема вебсайту установи. Проведення інтелектуальних заходів різних

форматів – вікторин, брейн-рингів, мозкових штурмів, дискусій та круглих столів – сприяє науково-освітньому й культурному розвитку користувачів, зміцнюючи їхній зв'язок із бібліотекою ЗВО. Комп'ютеризація та інформатизація бібліотечної галузі відкрили якісно нові можливості для розвитку бібліотечних технологій і розширення меж інформаційного обслуговування, що в сукупності забезпечує успішне функціонування бібліотеки ЗВО як повноцінного комунікаційного центру сучасного університету.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Барабаш В., Глєбова Л., Коломієць О. Інноваційні трансформації бібліотек закладів вищої освіти. *Соціум. Документ. Комунікація*. 2023. № 19. С. 10–36. DOI: https://doi.org/10.31470/2518-7600-2023-19-10-36

2. Киричок І., Серпухова В., Озеркіна О., Заговора М. Круглі столи як дієвий формат комунікації університетської бібліотеки і студентства. *Бібліотеки і суспільство: рух у часі та просторі* : матеріали IV наук.-практ. конф., м. Харків, 26–27 жовт. 2021 р. Харків, 2021. С. 46–52.

3. Колесникова Т. Стратегії та завдання реалізації комунікаційних моделей діяльності бібліотек вищої школи. *Вісник Книжкової палати*. 2011. № 5. С. 23–28.

4. Кулик Є. Формування віртуального бібліотечного простору для бібліотечно-інформаційного обслуговування юнацтва. *Вісник Книжкової палати*. 2014. № 12. С. 28–31.

5. Шестопалова О. В. Імідж сучасного бібліотекаря як базовий елемент бібліотечного маркетингу. *Бібліотеки вищих навчальних закладів: досвід та перспективи* : Міжнар. наук.-практ. конф., м. Київ, 11–13 жовт. 2016 р. http://www.library.univ.kiev.ua/ukr/for_lib/konf-2016-1/dopovidy.pdf#page=90 (дата звернення: 28.03.2026).

УДК: 021:005.591.6

Прокопенко Людмила Іванівна,
доцентка кафедри інформаційної діяльності та зв'язків з громадськістю Київського національного університету культури і мистецтв, кандидатка культурології, доцентка, м. Київ, Україна

ГРАНТИ ЯК СТРАТЕГІЧНИЙ ІНСТРУМЕНТ РОЗВИТКУ ІННОВАЦІЙНИХ БІБЛІОТЕЧНИХ ПРАКТИК

Грантове фінансування надає можливості для реалізації інноваційних ідей та соціально значущих ініціатив у різних сферах суспільної діяльності, зокрема і в бібліотечній, що, у свою чергу, позитивно впливає на підвищення якості життя громадян. Бібліотечні установи перебувають у постійному пошуку нових ресурсів і можливостей, які сприятимуть їхньому розвитку та підтримці різноманітних соціально-культурних ініціатив. Грантові конкурси є важливим джерелом підтримки, сприяючи реалізації нових ідей, розширення спектру послуг, впровадженню інноваційних проєктів, що відповідають потребам громади. Реалізація грантових проєктів дозволяє реорганізувати та модернізувати бібліотеки, перетворюючи їх на культурні простори ("третє місце", цифрові хаби, майданчики для проведення інтерактивних заходів, цифрового навчання тощо). Гранти також дозволяють реалізувати проєктні ідеї та внести внесок у розвиток бібліотечної сфери діяльності, покращити позитивний імідж бібліотек у суспільстві. Благодійні фонди, міжнародні програми ЄС пропонують фінансування на конкурсній основі та можливості для розвитку

бібліотек, серед яких: Українська бібліотечна асоціація, Український культурний фонд, Благодійний фонд "Бібліотечна країна", The Europe Challenge (Європейський виклик); Фонд «Пам'ять, відповідальність та майбутнє» (Foundation Remembrance, Responsibility and Future - EVZ, Німеччина); програми для подолання надзвичайних ситуацій від ALIPH Foundation; Goethe-Institut; Bibliotheques Sans Frontieres (Франція) та багато інших.

Зокрема, варто зазначити щорічну грантову програму, яка об'єднує команди з бібліотек і спільнот по всій Європі для вирішення соціальних, цифрових і кліматичних проблем сучасності шляхом розробки, обміну та впровадження творчих рішень за підтримки Європейського культурного фонду та його партнерів – The Europe Challenge. Для бібліотек та громад, які беруть участь у щорічному конкурсі, програма пропонує: фінансування до 10 000 євро, подорожі по Європі, можливості спілкування та обміну, нетворкінгу, заняття з розвитку навичок і знань, платформи для демонстрації кінцевих результатів, наставництво випускників програми [7]. Прикладом співпраці з The Europe Challenge є Публічна бібліотека ім.Лесі Українки м. Києва, співробітники якої ще у 2022 році подали заявку й отримали запрошення до «Європейського виклику 2022: майбутнє вже зараз» в межах проєкту з ресоціалізації засуджених – «Видима бібліотека». Завдяки проєкту бібліотека отримала можливості для технічних засобів, ліцензійного прогамного забезпечення для створення арт-лабораторії, підвищення кваліфікації у Флоренції та ін. [1].

Німецький фонд «Пам'ять, відповідальність та майбутнє» (Foundation Remembrance, Responsibility and Future – EVZ) активно підтримує Україну в умовах війни, затвердивши 4,4 мільйона євро фінансування з 2024 року до сьогодні, він підтримує проекти для українців у рамках низки різних програм фінансування [6]. У межах програми підтримки «єМістечко» надаються ґранти музеям, бібліотекам та іншим культурним інституціям. За допомогою нової програми підтримки «єМістечко – простір для кожного!» Фонд EVZ допомагає усталеним місцям навчання та культури перетворитися на простори соціально взаємодії «треті місця» (місця для соціальних зустрічей, де люди збираються разом, щоб обмінюватися ідеями, працювати, вчитися, спільно розробляти та впроваджувати нові ідеї чи низькопорогові пропозиції або просто проводити час разом). Як приклад, у 2025 році переможцем у грантовій програмі «ЄМістечко – простір для кожного» став КЗ «Публічна бібліотека Конотопської міської ради» за підтримки відділу культури і туризму Конотопської міської ради. Завдяки гранту бібліотека створила багатофункціональний сучасний простір з безкоштовними освітніми програмами та культурними заходами (мовні курси, розмовні клуби; курси діджиталізації та дизайну; арт-терапія для дітей та дорослих (майстерки, курс фотографії); психічне здоров'я та психосоціальна підтримка; кінопокази з обговоренням) [4].

Благодійний фонд "Бібліотечна країна" підтримує розвиток українських бібліотек в умовах війни, допомагає вразливим групам населення, сприє формуванню української ідентичності та зміцненню фізичного й ментального здоров'я [2]. Напрями діяльності фонду спрямовані на: адвокацію сучасної ролі бібліотек і модернізації бібліотечної системи; розвиток бібліотек через інновації, навчання та обмін досвідом; оновлення матеріально-технічної бази: книжкові фонди та інформаційні ресурси; публічну дипломатію у бібліотечній галузі (налагодження міжнародних партнерств з бібліотеками та бібліотечними інституціями); поширення інформації про виклики війни для бібліотек і їхні потреби серед міжнародної бібліотечної спільноти. У березні–квітні 2026 року Громадською спілкою «Українська видавнича асоціація» у партнерстві з Благодійною організацією «Благодійний фонд «Бібліотечна країна» та Благодійним фондом «Громади Харкова «Толока» за підтримки Stiftung Buchkultur und Leseförderung des Börsenvereins des Deutschen Buchhandels (Фундація книжкової культури та промоції читання Німецької асоціації видавців та книгорозповсюджувачів, Німеччина) було проведено конкурс «Книжкові гранти бібліотекам України – 2026». За результатами відбору 18 бібліотек безкоштовно отримають можливість поповнити власні фонди книжковими наборами з 80 нових книг, серед яких

будуть і спеціальні видання з «Бібліотерапевтичної бази книг». Такі ініціативи не лише сприяють усуненню лакун у фондах бібліотек сучасними виданнями, але й забезпечують ширший доступ громад до читання, популяризуючи його та посилюючи роль бібліотеки як культурного центру громади [3].

В умовах російсько-української війни грантова допомога відіграє важливу роль у забезпеченні реалізації суспільно важливих ініціатив: впровадженню проєктів, спрямованих на розвиток волонтерського руху, відкриває можливості для реалізації програм, спрямованих на збереження та покращення психологічного здоров'я громадян тощо. Зокрема, зазначимо реалізацію проєкту інформаційно-психологічної безпеки дітей та підлітків «П'ята стихія» з досвіду роботи Львівської обласної бібліотеки для дітей [5]. Проєкт спрямовано на навчання програмуванню та медіаграмотності у дітей, використовувати цифрові технології, 3D моделювання, про безпеку в інтернеті, критично мислити та оцінювати інформацію, протистояти фейкам в інформаційному просторі. Гранти бібліотека отримала у 2022, 2024 роках від міжнародної бібліотечної премії EIFL (Electronic Information for Libraries). Зазначимо, що свою першу нагороду Львівська обласна бібліотека для дітей отримала у 2016 році за проєкт "Літерландія", мета якого полягала у створенні інтерактивної розвивальної абетки для навчання дітей. Такі грантові проєкти надали можливість бібліотеці створити сучасний інноваційний простір, де у межах проєктів бібліотека проводить навчальні курси з програмування, 3D моделювання, вебінари, тренінги, заняття з української та англійської мови, організовує зимові табори "Школа цифрової творчості" та ін.

Таким чином, гранти є стратегічним інтрументом розвитку бібліотек, стимулюючи інновації, та забезпечуючи сталість культурних практик. Гранти спряють трансформації біблотеки у сучасний культурно-освітній простір та підтримують перспективні напрями бібліотечних ініціатив: оновлення приміщень та отримання нового технічного обладнання; підтримка цифрової грамотності; поповнення бібліотечних фондів; психосоціальна підтримка та відновлення; культурні заходи; інклюзивність; освітні програми; збереження культурної спадщини та ін. Пошук грантових можливостей, участь у грантових програмах, налагодження довготривалих партнерських відносин із грантодавцями є запорукою ефективної реалізації ініціатив бібліотек для активізації власної інноваційної діяльності.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Бібліотека приймає Європейський виклик! *Публічна бібліотека імені Лесі Українки. 12 липня 2022.* URL: https://lukl.kyiv.ua/biblioteka-pryymaye-yevropeyskyy-vyklyk/ (дата звернення: 12.04.2026)

2. Благодійний фонд «Бібліотечна країна». URL: https://livelibrary.com.ua (дата звернення: 12.04.2026)

3. Книжкові гранти бібліотекам України - 2026. *Благодійний фонд «Бібліотечна країна».* URL: https://livelibrary.com.ua/news/book-grant-2026 (дата звернення: 12.04.2026)

4. Культурно – освітня платформа «Простір можливостей» в бібліотеці. *Публічна бібліотека Конотопської міської ради.* 13 лютого 2025. URL: https://www.facebook.com/permalink.php?story_fbid=pfbid025Wjv9JuxAXjx5CiZzzLXiPnUVNzvCjXfoSdu8cfWW7AFrGsdwqbUuPazkDE8momtl&id=100039604761868 (дата звернення: 12.04.2026)

5. Львівська обласна бібліотека виграла грант на реалізацію проєкту інформаційно-психологічної безпеки дітей та підлітків «П'ята стихія». URL: https://loda.gov.ua/news/39762 (дата звернення: 12.04.2026)

6. Фонд EVZ. Підтримка України. URL: https://www.stiftung-evz.de/en/topics/ukraine/ (дата звернення: 12.04.2026)

7. The Europe Challenge. URL: https://theeuropechallenge.eu/ (дата звернення: 12.04.2026)

УДК 004:316.77:002

Салата Галина Володимирівна,
професорка кафедри інформаційної діяльності
та зв'язків з громадськістю
Київського національного університету
культури і мистецтв,
докторка історичних наук, професорка,
м. Київ, Україна

КОНЦЕПТ ІНФОРМАЦІЙНОГО СТРЕТЧИНГУ У ТРАНСФОРМАЦІЇ ІНФОРМАЦІЙНО-КОМУНІКАЦІЙНИХ ПРОЦЕСІВ ЦИФРОВОГО СУСПІЛЬСТВА

Цифрове суспільство XX століття перебуває у шаленому ритмі інформаційних потоків. Щомілісекунди з'являються нова інформація, нові інформаційні погляди та нові бачення та інтерпретації. Традиційні концепти роботи з інформацією, що ґрунтовані на накопиченні відомостей/даних та їх розповсюдженні/поширенні, стають нерелевантними для якісного функціонування інформаційних систем та інституцій загалом. Відтак, виділяємо концепт інформаційного стретчингу, що визначає та моделює нову парадигму роботи з інформацією, орієнтовану на її динамічне розширення, сприйняття, переосмислення та інтеграцію у нові інформаційно-комунікаційні контексти [1–3].

Інформаційний стретчинг, є методологічним підґрунтям, що трансформує інформацію, скажімо, з простого носія даних у живий ресурс знань, який може і повинен адаптуватися до різноманітних політичних, соціальних, економічних, наукових та освітніх умов [3]. Інформаційний стретчинг включає аналітичне мислення, якого так бракує у XXI столітті, аналітичне розширення інформації, поєднання різнопланових джерел інформації та типи і способи її інтерпретаційного перетворення, що забезпечує появу нових сенсів і смислових навантажень. Тож, інформаційний ресурс перестає бути незмінним, статичним об'єктом, а є біфуркаційною точкою для комунікаційних основ і практик та низки знаннєвих структур.

Потенціал інформаційного стретчингу проявляється у фігітальному мультивимірному просторі, через синергію фізичних та цифрових інформаційно-комунікаційних майданчиків, адже архівні установи, інформаційно-аналітичні центри та бібліотеки вже не є установами, де зберігаються документи, а відтак, інформація та знання. Тепер – це живий організм з центрами інформаційної інтеграції, де відомості/дані постійно опрацьовуються/обробляються, комбінуються та переосмислюються для створення нових знаннєвих сенсів та смислів [1]. Власне, ми є свідками, коли інформація не лише «сухо» передається, або під патронатом державної машини формується під її пильним оком, наразі інформація стрімко розвивається, набуває багатовимірності та здатна впливати і це з часом становить все більшу загрозу для соціуму – впливає, на складні комунікаційні процеси у цифровому суспільстві XXI століття.

Безумовно, не можна пройти осторонь вагомого аспекту інформаційного стретчингу – його освітнього виміру. Так, інформаційний стретчинг моделює компетентності майбутніх фахівців, необхідні для ефективної роботи з інформацією, в умовах інформаційного шуму, перенасичення. Сучасні інформаційні аналітики та комунікатори повинні не лише знаходити дані, а й бачити латентні зв'язки, розширювати смислові горизонти інформації та активно трансформувати її для створення нових знаннєвих структур. У кінцевому вимірі, останнє уможливлює підготовку фахівців, здатних формувати стресостійке, адаптивне, інтегроване та багатовимірне інформаційне середовище, де кожен інформаційний ресурс може стати джерелом нових ідей і комунікаційних можливостей.

Водночас, концепт інформаційного стретчингу трансформує й самі інформаційно-комунікаційні процеси та сприяє переходу від лінійних моделей обміну інформацією до багатовимірних динамічних моделей, де знання постійно оновлюються, переосмислюються і інтегруються у нові контексти. Завдяки цьому стретчинг дозволяє інформації стати інструментом живої комунікації знань, алгоритмом дій XXI століття, що активізує колективну роботу, стимулює синтез міждисциплінарних ідей та формує нові смисли. Власне, означений процес трансформує інформаційні інституції на каталізатори інновацій та осередки знань, де інформація постійно розширюється та набуває нових інформаційно-комунікаційних обріїв [1].

Отже, парадигма інформаційного стретчингу не лише відповідає викликам цифрового суспільства, інформаційного суспільства XXI століття, а й є ключовим чинником еволюції інформаційно-комунікаційних процесів, об'єднуючи знання, досвід, аналітичність, креативність та технологічну інноваційність. Впровадження концепту інформаційного стретчингу у практику архівних установ, аналітичних центрів, бібліотек і освітніх платформ дозволяє створювати різнопланові, динамічні, адаптивні та багатовимірні інформаційно-комунікаційні майданчики, де інформація перетворюється на живий ресурс, здатний розширювати знання, породжувати нові сенси та стимулювати розвиток інтелектуального потенціалу суспільства [2].

Переконані, що не варто боятися, чи остерігатися, ба більше, що є неприпустимим – заперечувати концепт інформаційного стретчингу, що постає як нова парадигма інформаційної діяльності та поєднує методологічні класичні основи і практичну дієвість XXI століття. Інформаційний стретчинг формує середовище, де інформація стає інструментом знань, глибокої аналітики, міждисциплінарного синтезу та креативної взаємодії. Відтак, завдяки цьому, цифрове суспільство отримає не просто нові технології, а новий підхід до творчого використання інформації, розвитку та комунікації, що є критично важливим у світі постійної швидкоплинності та інформаційного перенасичення.

Таким чином, інформаційний стретчинг є не просто концептом, а так би мовити лакмусовим папірцем-каталізатором трансформації електронного інформаційного суспільства, що забезпечує шивдкість, гнучкість, багатовимірність інформаційно-комунікаційних потоків і процесів, що у свою чергу робить їх осмисленими, адаптивними та продуктивними для економіки, політики, науки, освіти та суспільства загалом. Власне, інформаційний стретчинг – це майбутня інформаційно-комунікаційна складова процесів життєдіяльності соціуму у XXI та XXII століттях!

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Салата Г. В. Інформаційний стретчинг у діяльності аналітичних центрів і публічних бібліотек у фігітальному мультивимірному просторі. *Перспективи та інновації науки.* 2026. № 1 (59). С. 1488–1499. https://doi.org/10.52058/2786-4952-2026-1(59)-1488–1499 (дата звернення: 11.03.2026).

2. Салата Г. В. Інформаційний стретчинг у цифровій бібліотеці: теоретико-методологічні засади та освітній вимір підготовки фахівців. *Суспільство та національні інтереси.* 2026. № 1(21). С. 856–868. https://doi.org/10.52058/3041-1572-2026-1(21)-856-868 (дата звернення: 11.03.2026).

3. Салата Г. В. Інформаційний стретчинг: до проблеми інституціоналізації поняття. *Перспективи та інновації науки.* 2025. № 12(58). С. 1416–1428. https://doi.org/10.52058/2786-4952-2025-12(58)-1416-1428 (дата звернення: 11.03.2026).

UDC 811.111:81

Sarnovska Nataliia Ivanivna,
Senior Lecturer, Department of Information Activities and Public Relations,
Kyiv National University of Culture and Arts,
Part-time Lecturer, Department of English for Humanities No. 3,
National Technical University of Ukraine 'Igor Sikorsky Kyiv Polytechnic Institute',
Kyiv, Ukraine

THE ROLE OF INTERNATIONAL ENGLISH IN CONTEMPORARY INTERCULTURAL INTERACTION

The issue of language and culture has recently become a priority area in the development not only of linguistics but also of the humanities in general. The recognition of English's place in intercultural communication as a manifestation of modern man's linguistic competence can be questioned, underscoring the need for research in this area to analyse the leading and peripheral features of English-language communication. It should be noted that we are witnessing the emergence of a new linguistic phenomenon, the so-called 'international English', which embodies the features of all national variants of English. This is facilitated by the growing use of English across media, advertising, the film industry, pop music, tourism, international business, international security, education, and international communications. English also plays a special role at international conferences, symposia, and meetings, as it is the language of international communication, a common lingua franca for representatives of different language communities, and a language of intercultural communication. English is widely used in advertising and has become the language of global business communication, as it has simplified the exchange of messages among a growing number of communicators worldwide. It is worth noting that in English-speaking countries, companies are increasingly training their employees in the linguistic features of communication with foreign partners to improve the effectiveness of business contacts. Thus, we can conclude that today English has truly become the global language of intercultural communication. No international meeting takes place without English, underscoring its special role as a language of intercultural communication.

Interaction between members of society involves not only the exchange of information across various communication channels, but also interpersonal communication, the nature of which is determined by the communicative intentions of the partners and the strategies for achieving them, both of which are shaped by the socio-psychological and cultural characteristics of the respective societies. [1, p.48]. Successful intercultural communication requires, along with proficiency in a foreign language in general and English in particular, the ability to adequately interpret the communicative behaviour of a representative of a foreign society and the willingness of communication participants to perceive other forms of communicative behaviour, understand their differences, and recognise variations from culture to culture. 'Culture is a powerful force that affects every aspect of our lives. Culture is synonymous with "the ways of a people".' [3, p. 234].

It is worth noting that communication can be viewed as a form of human activity that manifests itself in the exchange of information, mutual influence, mutual empathy, and mutual understanding between partners. Communication can serve purposes such as exchanging information, expressing people's attitudes towards each other, and fostering mutual influence. The linguistic community of communicators is an important but not essential means of intercultural interaction. Language acts as a mediator between different sociocultural systems and a translator of their specific features. The concept of 'intercultural communication', which refers to the meaning

of people's activities in a given situation, is broader than the concept of interlingual communication, one of the means of communication.

The communication process involves not just the simple movement of information, but at least an active exchange of it. As a result, sociocultural communication should take into account not only cultural and social characteristics but also the personal characteristics of communicants, their life experiences, social attitudes, and circumstances, since perception depends on these factors. Communicative interaction can be classified on various grounds: from the point of view of the characteristics of mental reflection (intellectual, emotional, imaginative, associative); from the point of view of the focus of the parties' interests (conflict, compromise, cooperation, care, neutrality); by the number, nature and degree of involvement of subjects in the interaction process (monologue, dialogue, polyologue); in terms of organisational forms of communicative influence (business conversation, meeting, press conference, etc.); by means of communication: verbal and non-verbal. Non-verbal means of communication are divided into optical-kinetic (gestures, facial expressions, pantomime); paralinguistic (voice quality, range, tone); extralinguistic (pauses, crying, laughter); spatial-temporal (relative positioning of partners, temporary delays in the start of communication, etc.).

Communication, as a process of mutual influence between subjects, is the most important part of social culture. The strategy and tactics of communication are determined by sociocultural communication. In this regard, it is important to achieve social consensus among agents of intercultural exchange, knowledge and compliance with existing conventional norms. One of the most important factors determining the success of communication processes in intercultural contexts is understanding and accepting a way of thinking that reflects a nation's mentality and comprises three main components: knowledge, attitudes, and behaviour. 'For successful intercultural exchange, it is important to be open and receptive to new cultural information, avoid stereotypes, and respect cultural differences. These are key aspects for effective communication between representatives of different cultures.' [2, p. 214] Interaction between members of society involves not only the exchange of information across various communication channels, but also interpersonal communication, the nature of which is determined by the communicative intentions of the partners and the strategies for achieving them, both of which are shaped by the socio-psychological and cultural characteristics of the respective societies. The strategy and tactics of successful communication are determined by sociocultural communication, the effectiveness of which is revealed through an adequate understanding of the situation and an adequate style of communication within it.

REFERENCES

1. Iba L., Larisu Z., Irwanto I., Joko J. The role of communication in social change: promoting societal transformation. *MSJ: Majority Science Journal*. 2024. Vol. 2, No. 4. P. 47–57. DOI: https://doi.org/10.61942/msj.v2i4.244

2. Tkachuk A. Communication strategies for effective intercultural understanding in the context of cultural diversity. *Theoretical and Methodical Problems of Children and Youth Education*. 2023. Vol. 27, No. 2. P. 212–223. DOI: https://doi.org/10.32405/2308-3778-2023-27-2-212-223.

3. Uyanne M., Oti O. The influence of socio-cultural domains on communication. *African Research Review*. 2012. Vol. 6, No. 4. P. 234–247. DOI: https://doi.org/10.4314/afrrev.v6i4.16.

УДК 303.446.2:316.77

Сидоровська Євгенія Андріївна,
доцентка кафедри івент-менеджменту
та індустрії дозвілля
Київського національного університету
культури і мистецтв,
кандидатка культурології, доцентка,
м. Київ, Україна

ДОКТРИНА ЧАСУ КРІЗЬ ПРИЗМУ ПУНКТУАЛЬНОСТІ МІЖКУЛЬТУРНОЇ КОМУНІКАЦІЇ В КРАЇНАХ ПОЛІХРОМНИХ КУЛЬТУР

Ділова міжкультурна компетентність – це знання культурних цінностей власної та інших країн, стиля ведення переговорів, бажаних варіантів рішення конфліктів та ін. Вона передбачає знання нормативно-ціннісних систем конкретних культур, з яким відбувається комунікативний процес. Одними з важливих аспектів, які необхідно знати в успішному діловому спілкуванні є розрізнення культур за базовими поняттями, що визначають діяльність індивідуума – соціальні стереотипи, уявлення про простір, час та ін.

У діловому етикеті країн Близького Сходу темпоральність – плинна якість, відповідно під час зустрічей на регіональному рівні учасники можуть затримуватися до тридцяти хвилин без негативного впливу на репутацію, натомість від іноземних партнерів очікують дотримання часових домовленостей. Гнучкий підхід до планування переважає і в більшості країн Африканського континенту – початок зустрічі визначається не конкретним часом, а присутністю всіх ключових учасників. Певне коригування темпоральних домовленостей властиве і в країнах Латинської Америки (Аргентина, Бразилія, Мексика) та південноєвропейських країнах, зокрема в Іспанії, Італії та Греції [1].

Специфіка поліхромного часу зумовлює акцент на розмаїття подій одночасно, що передбачає певну гнучкість людини відносно запланованих справ, зокрема готовність миттєво змінити графік через прагнення зберегти довготривалі стосунки, оскільки вони набагато значущіші за короткотривалі. Так, для жителів країн Близького Сходу, Африки час – поняття гнучке і його вистачає, оскільки люди надають перевагу жити, а не відчувати постійний стрес через наявність жорсткого розкладу. В поліхромних культурах пріоритет надається ставленню до інших, вмінню виконувати кілька завдань одночасно і адаптуватися до обставин.

Азійська культура в основному коріниться в конфуціанській, даосистській та індуїстській філософіях. Центральні принципи цих філософій були синтезовані в низку культурних вимірів, які відрізняють східні та західні суспільства. Основними культурними відмінностями є: індивідуалізм проти колективізму; дистанція влади; уникнення невизначеності; жіночність проти маскулінності [5, с. 32]; конфуціанський динамізм [6, с. 6]; високий проти низького контексту; та концепція часу – монохромний проти поліхромного [4, с. 14].

Представники азіатської культури мають поліхромне ставлення до часу. Час плинний, циклічний, рекурсивний і природний, як і пори року. Як і в природі, де пори року мають свої природні ритми, людські взаємодії також слідують природному плину часу. Тому людина повинна природно вливатися в темп подій і дозволяти часу йти своїм шляхом. Час не повинен обмежувати плин процесу людської взаємодії. Людську взаємодію не слід примушувати до заздалегідь встановлених, штучних графіків і планів. Азійські переговірники мають більшу спроможність працювати з «брудним» та менш структурованим порядком денним. Вони легко циклічно переходять між питаннями та

можуть обробляти кілька питань паралельно. Короткострокові чи довгострокові орієнтації впливають на темпи переговорів. Азіати зазвичай віддають перевагу повільному темпу [2, с. 3]. Повільний темп переговорів в Азії пояснюється кількома факторами. По-перше, переконанням, що швидкі переговори не можуть максимізувати вигоди. По-друге, сприйняттям того, що швидке укладення угоди можна розглядати як недостатню кількість зусиль переговірника для максимізації прибутку. По-третє, «гра в часі»: швидкий прогрес свідчить про слабкість і чітко сигналізує про те, що угода потрібна більше. По-четверте, небажання ризикувати: азійські переговірники уникають брати на себе індивідуальну відповідальність і постійно консультуються зі своїм начальством. П'ята причина – це їхній процес прийняття рішень. Щоб підтримувати гармонію, розсіювати ризики та рятувати обличчя, азіати, особливо японці, використовують метод консенсусу [2, с. 4]. Як правило, західні та азійські переговірники мають різні ритми, і, отже, між ними немає синхронізації [2, с. 5]. На першому попередньому етапі, побудові відносин, західні переговірники є короткими. Після 10 хвилин розмови вони починають пропонувати пропозиції. Для азіатів попередня фаза є тривалішою та критичнішою, це соціальний обмін та церемоніальна частина [2, с. 5]. На другій фазі фактичних переговорів західні жителі коротко висловлюються, але азіати присвячують час розумінню всього контексту та постановці багатьох уточнюючих питань. Коли обидві сторони ведуть переговори, західні жителі прагнуть швидкого розвитку, щоб переконати та піти на поступки на початку переговорів. Азіати йдуть на поступки лише в кінці. На заключному етапі, укладанні угоди, західні переговірники, які зазвичай мають повноваження укладати угоду, діють швидко. Азійські переговірники, з іншого боку, рухаються дуже повільно, оскільки їхні повноваження самостійно укладати угоду, як правило, обмежені, і вони повинні донести угоду до свого керівництва для затвердження [2, с. 6]. Однак наразі, через жорстку конкуренцію в бізнесі в Азії, вони ведуть переговори швидше та ефективніше, ніж раніше [3].

Отже, визнана глобальним стандартом ділового спілкування, пунктуальність все ж варіюється відповідно до специфіки домінуючої темпоральної тенденції, які проявляються: у схильності планувати, акцентувати увагу на вирішені одного питання протягом визначеного періоду часу, дотримуватися домовленостей (монохромна культура) та наданні переваги ставленню, вмінню виконувати кілька завдань одночасно і адаптуватися до обставин (поліхромна культура). Ефективна міжкультурна комунікація представників різних культур в єдиному ритмі передбачає наявність спільних уявлень про пунктуальність, зокрема час очікування, попередній час та ін., іншими словами – сформовану ділова міжкультурна компетентність, що надає можливість нівелізувати конфліктні ситуацій, пов'язані з різним сприйняттям часу. Таким чином сприйняття та осмислення часу позиціюється як суттєвий компонент етнічної свідомості, оскільки його структура відображає темпи та ритми розвитку певної соціокультурної системи.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. African, Asian, and European timekeepin. 2025. URL: https://stpaulsslough. org.uk/african-asian-and-european-timekeeping/#:~:text=Asian:%20Many%20Asian%20cultures%20have,religious%20ceremonies%20and%20formal%20celebrations (дата звернення: 11.12.2025).

2. Benoliel M. Negotiating Successfully in Asia. Eurasian Journal of Social Sciences. 2013. Vol. 1. pp. 1–18.

3. Corpas R. N. Rasgos de la cultura empresarial. Universidad de Sevilla, 2021. URL: https://idus.us.es/server/api/core/bitstreams/a1f17192-c8d7-423d-a238-468cf6e37ce1/content (дата звернення: 10/12/2026)

4. Hall T.E. The silent language. New York : Anchor Books, 1973. 224 p.

5. Hofstede G. Culture's consequences: International differences in work related values. Beverly Hills, CA: Sage, 1980. 180 p.

6. Hofstede G., Bond M.H. Confucius and economic growth: New trends in culture's consequences. Organizational Dynamics. 1988. Vol. 16. pp. 4–21.

УДК 316.77:004.77

Соколовська Людмила Михайлівна,
спеціалістка вищої категорії,
викладачка-методистка
Житомирського агротехнічного фахового коледжу,
м. Житомир, Україна

ФЕНОМЕН ПРОСЮМЕРИЗМУ В КОНТЕКСТІ ТРАНСФОРМАЦІЇ СУЧАСНОЇ МЕДІАКУЛЬТУРИ

Сучасний етап розвитку інформаційного суспільства характеризується тотальною цифровізацією всіх сфер людського буття, що докорінно змінює архітектуру соціокультурного простору. Особливої трансформації зазнає медіасфера, яка під впливом технологічного поступу перетворилася з інструменту одностороннього інформування на простір глобальної інтеракції. Сучасна цифрова реальність пропонує принципово нову роль. Сьогодні кожен користувач мережі отримує технічну та культурну можливість самостійно створювати, транслювати та інтерпретувати смисли.

Актуальність дослідження цього явища зумовлена тим, що зміна комунікаційної моделі тягне за собою глибинні соціокультурні наслідки: нівелюється сувора ієрархія між «авторитетним джерелом» та «масовим глядачем»; виникає феномен просюмеризму, де споживання стає актом творчості, а медіапростір перетворюється на поле колективної співтворчості; трансформація ролі індивіда в медіапросторі потребує переосмислення понять авторства, інтелектуальної власності та цифрової ідентичності.

Об'єктом дослідження є сучасна медіакультура як динамічна система, що функціонує в умовах глобального інформаційного суспільства. Вона розглядається і як сукупність каналів передачі даних, і як складне середовище формування цінностей, етичних норм та соціальних практик.

Предметом дослідження є безпосередньо процес трансформації споживача інформації в активного виробника в межах сучасної медіакультури. Дослідження зосереджується на механізмах цієї еволюції. Предмет охоплює мотиваційні чинники просюмеризму та його вплив на зміну ролі особистості в сучасному культурному процесі.

Метою роботи є комплексне культурологічне дослідження феномена просюмеризму як визначальної риси сучасної медіакультури. Реалізація цієї мети передбачає послідовне розв'язання таких завдань: простеження еволюції концепції просюмеризму; дослідження різноманітних форм активності сучасного користувача; з'ясування впливу просюмеризму на трансформацію культурних ієрархій, зміну естетичних канонів та переформатування взаємин.

Поняття «просюмер» (англ. *prosumer*) не є продуктом виключно цифрової епохи. Воно виникло як теоретичне передбачення ще до масової появи інтернету. Вперше цей термін запровадив американський футуролог Елвін Тоффлер у своїй праці «Третя хвиля» (1980). Він припустив, що після епохи індустріалізації, яка чітко розділила виробника та споживача, настане етап, де ці ролі знову зблизяться. На думку дослідника, просюмер – це людина, яка створює товари та послуги для власного використання або задоволення, виходячи за межі ринкового обміну [7, с. 286].

З розвитком цифрових технологій наприкінці XX – на початку XXI століття ця концепція набула нового змісту. Якщо Тоффлер робив акцент на економічному аспекті, то Генрі Дженкінс перевів дискурс у площину культурології. У своїй роботі «Конвергентна культура» він

обґрунтував концепцію «культури участі». Дженкінс довів, що в сучасних умовах споживання медіапродукту неминуче переходить у творчість: фанати, геймери та звичайні користувачі стають співавторами культурних текстів [1, с. 23]. Таким чином, генеза поняття демонструє шлях від економічної самостійності індивіда до його повної інтеграції в процес продукування культурних смислів.

Трансформація споживача в просюмера стала можливою завдяки кардинальній зміні медіатехнологій. В епоху панування телебачення та радіо панувала ієрархічна модель комунікації. Глядач був обмежений роллю об'єкта впливу, чия свідомість формувалася заданим згори контентом. Такий тип медіакультури виховував «пасивного споглядача», чия участь зводилася до вибору каналу [5, с. 49].

Перехід до інтерактивних платформ (соціальних мереж, месенджерів, вікі-ресурсів) спричинив антропологічний зсув. Теперішній медіапростір базується на принципі зворотного зв'язку та нелінійності [2, с. 98]. Це вплинуло на свідомість користувача таким чином: кожна особа отримала інструменти для публічного самовираження, що нівелювало сакральний статус журналіста; користувач відчуває власну владу над інформаційним потоком, самостійно фільтруючи та доповнюючи його.

У сучасній культурології смислове наповнення терміна «просюмер» виходить за межі технічного створення контенту. Сьогодні просюмеризм розглядається як форма цифрової демократії, де активність індивіда є засобом самоактуалізації. Науковий проєкт сучасності полягає в тому, щоб осмислити цей феномен не просто як технічну можливість, а як нову етичну відповідальність людини за зміст глобального культурного поля [3, с. 371].

Ключовим механізмом трансформації сучасної культури став перехід від вертикальних, ієрархічних структур до горизонтальних мереж. Тривалий час професійні медіа утримували монополію на «правду» та порядок денний, виступаючи єдиними фільтрами інформації. Поява блогінгу та стримінгу радикально змінила цю ситуацію, демократизувавши доступ до засобів масової комунікації.

Соціальні мережі дозволили кожному індивіду перетворити власну оселю на студію, а смартфон – на інструмент глобального мовлення. Це призвело до появи «громадянської журналістики» та лідерів думок, чий авторитет базується на довірі авдиторії та оперативності. Таким чином, медіакультура перестала бути продуктом еліт, перетворившись на результат діяльності мільйонів активних просюмерів, що руйнують класичні інституційні бар'єри.

Просюмеризм стимулював розвиток практик, які можна назвати «колективним інтелектом». Це форма співпраці, де знання та зусилля багатьох людей об'єднуються для створення спільного культурного продукту. Найяскравішим проявом цього є створення глобальних баз знань, де кожен користувач є водночас і читачем, і редактором.

Сучасний просюмер дедалі частіше відмовляється від великих текстових форм на користь візуальних символів. Візуальний поворот у медіакультурі знайшов своє втілення у феномені мем-культури та форматі коротких відео. Мем сьогодні виконує функцію сучасного фольклору – це одиниця культурної інформації, яка миттєво адаптується, видозмінюється та поширюється просюмерами [6, с. 17].

Одним із головних викликів просюмеризму є розмивання критеріїв якості та фаховості. Домінування аматорського контенту створює ситуацію, де «голос» професійного експерта, науковця чи митця може загубитися в масиві популярного, але поверхневого продукту. Це призводить до так званої «демократизації невігластва», коли популярність (кількість переглядів та уподобань) стає важливішою за змістовну глибину чи достовірність.

Хоча просюмеризм часто сприймається як акт вільної творчості, він має прихований економічний бік. Великі технологічні платформи побудували бізнес-модель на використанні «цифрової праці» користувачів. Кожен допис, відео чи коментар, створений просюмером безкоштовно, стає об'єктом монетизації через збір даних та показ реклами [4, с. 16].

В умовах, коли кожен є видавцем, радикально змінюється етичний ландшафт медіапростору. Відсутність редакційного контролю та професійних етичних кодексів у

більшості просюмерів призводить до стрімкого поширення фейків та маніпуляцій. У добу постправди емоційна привабливість контенту часто важить більше за його правдивість: на відміну від професійних журналістів, пересічний користувач рідко усвідомлює наслідки поширення неперевіреної інформації [8, с. 52].

Проведене дослідження дозволяє констатувати, що просюмеризм сьогодні виходить далеко за межі суто технологічного чи економічного явища. Це фундаментальна антропологічна зміна людської поведінки в інформаційному просторі. Людина сучасності остаточно втрачає статус пасивного об'єкта маніпуляцій і перетворюється на активного суб'єкта, який самостійно конструює власну інформаційну та культурну реальність.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Дженкінс Г. Конвергентна культура: коли старі та нові медіа зіштовхуються / пер. з англ. Київ : Критика, 2017. 384 с.
2. Зражевська Н. І. Комунікативні технології: підручник. Черкаси : Брама-Україна, 2010. 224 с.
3. Кастельс М. Становлення суспільства мереж / пер. з англ. К.: Вакула, 2000. 596 с.
4. Ковтун Н. М. Культура в епоху цифровізації: трансформація смислів та цінностей. *Вісник Національної академії керівних кадрів культури і мистецтв*. 2021. № 2. С. 15–21.
5. Маклюен М. Галактика Ґутенберґа: становлення людини друкованої грамотності / пер. з англ. В. І. Постнікова, С. В. Єфремова. Київ : Ніка-Центр, 2011. 392 с.
6. Почепцов Г. Г. Від покемонів до гібридних війн: нові комунікативні технології XXI століття. Київ : Видавничий дім «Києво-Могилянська академія», 2017. 260 с.
7. Тоффлер Е. Третя Хвиля / пер. з англ. А. Євса. К.: Видавничий дім «Всесвіт», 2000. 480 с.
8. Шевченко В. Е. Тренди сучасних медіа як чинник трансформації медіакультури. *Актуальні питання масової комунікації*. 2019. Вип. 25. С. 45–58.

УДК 378.147:02:004

Толмач Марина Сергіївна,
старша викладачка кафедри
інформаційної діяльності та зв'язків з громадськістю
Київського національного університету
культури і мистецтв,
кандидатка наук із соціальних комунікацій,
м. Київ, Україна

Чайковська Олена Антонівна,
професорка кафедри інформаційної діяльності
та зв'язків з громадськістю
Київського національного університету
культури і мистецтв,
кандидатка наук із соціальних комунікацій,
м. Київ, Україна

ЦИФРОВИЙ СТОРІТЕЛІНГ ЯК ЗАСІБ РОЗВИТКУ КОМУНІКАЦІЙНИХ КОМПЕТЕНТНОСТЕЙ У ПІДГОТОВЦІ ФАХІВЦІВ

У сучасному інформаційному суспільстві трансформуються не лише канали комунікації, а й підходи до представлення інформації. Для фахівців спеціальності «Бібліотечна, інформаційна та архівна справа» ключовим завданням є не лише забезпечення

доступу до інформаційних ресурсів, а й їх інтерпретація та адаптація до потреб різних аудиторій. Це зумовлює зростання ролі комунікаційних компетентностей, зокрема здатності трансформувати документну інформацію у зрозумілі, логічно організовані та візуально репрезентовані повідомлення.

У цьому контексті цифровий сторітелінг розглядається як інструмент, що поєднує наративні підходи, мультимедійні засоби та принципи контент-дизайну, забезпечуючи ефективну медіацію між інформаційними ресурсами та користувачами. Практичне застосування цифрового сторітелінгу охоплює створення віртуальних виставок, популяризацію бібліотечних фондів та цифрових колекцій, представлення цифрових архівів, реалізацію культурно-просвітницьких проєктів тощо.

Метою дослідження є узагальнення досвіду викладання цифрового сторітелінгу у контексті розвитку комунікаційних компетентностей студентів спеціальності «Бібліотечна, інформаційна та архівна справа» та окреслення подальших орієнтирів розвитку у відповідь на сучасні виклики.

Цифровий сторітелінг розглядається як інструмент представлення інформації через структурований наратив із використанням мультимедійних засобів. У наукових дослідженнях цифровий сторітелінг розглядається як педагогічна технологія, що сприяє розвитку різних аспектів навчальної діяльності. Зокрема, у систематичному огляді [3], що охоплює 57 емпіричних досліджень, виокремлено кілька напрямів його застосування. Для підготовки фахівців БІАС найбільш релевантними є рефлексивний, реконструктивний та агентний підходи. Рефлексивний підхід сприяє формуванню професійної ідентичності та етичних засад комунікації; реконструктивний – розвитку критичного мислення та здатності переосмислювати інформацію; агентний – формуванню самостійності та відповідальності у створенні комунікаційних продуктів.

Комунікаційні компетентності майбутніх фахівців бібліотечної, інформаційної та архівної справи включають здатність інтерпретувати документну інформацію, адаптувати складний зміст до різних аудиторій, створювати цифровий контент, здійснювати візуалізацію даних і формувати наративи на основі інформаційних ресурсів. У цьому контексті цифровий сторітелінг є інтегративним інструментом, що поєднує інформаційну аналітику, контент-дизайн і комунікацію.

Інтеграція цифрового сторітелінгу в освітній процес здійснюється через практико-орієнтований підхід, зокрема в межах вибіркової освітньої компоненти «Цифровий сторітелінг» (3 кредити ЄКТС), що впроваджується у Київському національному університеті культури і мистецтв з 2021 року [1]. Курс складається з двох змістових модулів, що охоплюють теоретичні засади та інструменти створення цифрових історій, і базується на наскрізному проєктному підході. Робота студентів організована як послідовний процес створення цифрової історії: від аналізу джерела (документ, колекція, дані) та визначення ключового повідомлення до побудови наративу, візуалізації, цифрової реалізації та публічної презентації результату. Такий підхід забезпечує інтеграцію теоретичних знань і практичних навичок та формує здатність працювати з інформаційними ресурсами у цифровому середовищі. Серед типових навчальних завдань – створення цифрових історій на основі архівних матеріалів (зокрема із використанням колекцій Europeana), розробка віртуальних виставок із наративною структурою, а також візуалізація інформаційних ресурсів у форматі презентацій, таймлайнів або відеорозповідей.

Оцінювання цифрових історій виходить за межі традиційних академічних методів і вимагає нових підходів. Оцінювання має бути комплексним і охоплювати весь шлях створення історії: процес + контент + продукт, передбачаючи надання зворотного зв’язку протягом усіх етапів. Спостереження викладача за рівнем співпраці, залученості та дотриманням етичних протоколів під час роботи також є важливою складовою оцінки [1].Також корисним є використання таких методів, як взаємооцінювання, самооцінювання та рефлексія.

Практичний досвід впровадження цифрового сторітелінгу свідчить про підвищення рівня залученості студентів, розвиток навичок інтерпретації інформації та покращення якості створюваного цифрового контенту. Водночас виявлено типові труднощі, пов'язані з недостатнім рівнем візуальної грамотності, складністю побудови логічного наративу та технічними аспектами реалізації.

Крім цього, стрімкий технологічний прогрес постійно розширює межі того, як створюються та сприймаються цифрові історії, зокрема, цифрові інновації сьогодні зосереджені на кількох ключових напрямах, що трансформують традиційний сторітелінг на більш динамічний, інтерактивний та персоналізований процес:

– інтеграція штучного інтелекту (ШІ) у створення контенту, використання чат-ботів для створення текстових історій за заданими параметрами (персонажі, сюжет, час, локація тощо), генеративних інструментів для створення зображень, голосу, музики, відео тощо;

– використання імерсивних технологій, доповненої (AR) та віртуальної реальності (VR), що переносять цифрові історії в нові виміри, дозволяючи аудиторії буквально «зробити крок усередину» розповіді;

– впровадження інноваційних інструментів, що реалізують інтерактивність та нелінійні наративи, перетворюючи споживачів інформації на її активних учасників та співавторів [5, 4].

Водночас стрімке впровадження генеративного ШІ створює серйозні етичні дилеми [6]. Основні ризики пов'язані з можливостями маніпулювання даними, алгоритмічною упередженістю та непрозорістю прийняття рішень системами ШІ, що прямо впливає на права людей. Використання ШІ-алгоритмів, синтетичних голосів та згенерованих зображень створює загрозу поширення дезінформації та так званих діпфейків. Тому використання новітніх технологій у сторітелінгу сьогодні вимагає обов'язкової інтеграції медіаграмотності в навчальні програми: студенти повинні вміти критично оцінювати результати роботи ШІ, перевіряти достовірність джерел та розпізнавати маніпуляції.

За час викладання цієї дисципліни накопичено та узагальнено досвід: сформовано методику оцінювання, виявлено типові труднощі студентів, відпрацьовано практичні кейси та оновлено зміст відповідно до нових викликів.

Таким чином, цифровий сторітелінг є ефективним інструментом підготовки фахівців бібліотечної, інформаційної та архівної справи, що забезпечує формування комплексу комунікаційних компетентностей, зокрема здатності інтерпретувати документну інформацію, трансформувати її відповідно до потреб аудиторії та створювати змістовно й структурно цілісні цифрові продукти. Отримані результати свідчать про ефективність проєктно-орієнтованого підходу до навчання цифрового сторітелінгу, який дозволяє інтегрувати теоретичні знання та практичні навички у межах цілісного освітнього процесу, максимально наближеного до професійної діяльності.

Перспективи подальших досліджень пов'язані з адаптацією цифрового сторітелінгу до середовищ електронного навчання, розширенням інструментів оцінювання та впровадженням імерсивних і інтерактивних форматів роботи з інформаційними ресурсами.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Толмач М. Практики цифрового сторітелінгу для фахівців інформаційної справи. *Цифрова платформа: інформаційні технології в соціокультурній сфері*. 2022. Т. 5 №1, С. 185–198. DOI: https://doi.org/10.31866/2617-796X.5.1.2022.261303.

2. Digital Storytelling Activities and Tools for the Classroom DLINQ. URL: https://dlinq.middcreate.net/topic/digital-teaching-resources/digital-storytelling-activities/ (дата звернення: 10.04.2026)

3. Jing W., Der-Thanq V. C. A systematic review of educational digital storytelling. *Computers & Education*, 2020. Vol. 147, 103786. DOI: https://doi.org/10.1016/j.compedu.2019.103786.

4. Mastering Digital Storytelling: Tips & Tools. Storify Agency. 2025. 27 March. URL: https://www.storifyagency.com/mastering-digital-storytelling-tips-tools/ (дата звернення: 10.04.2026).

5. Pegrum M. Digital storytelling. *Digital Learning by Mark Pegrum.* Last update: Febr. 2026. URL: https://markpegrum.com/tools-for-digital-learning/digital-storytelling/ (дата звернення: 10.04.2026).

6. Yu, J., Bekerian, D. A., & Osback, C. Navigating the Digital Landscape: Challenges and Barriers to Effective Information Use on the Internet. *Encyclopedia*, 2024. Vol. 4, no. 4. P. 1665–1680. DOI: https://doi.org/10.3390/encyclopedia4040109.

УДК 316.77:004:070

Тур Оксана Миколаївна,
професорка кафедри гуманітарних наук,
культури і мистецтва
Кременчуцького національного університету
імені Михайла Остроградського,
докторка наук із соціальних комунікацій, професорка,
м. Київ, Україна

Шабуніна Вікторія Валентинівна,
доцентка кафедри гуманітарних наук,
культури і мистецтва
Кременчуцького національного університету
імені Михайла Остроградського,
кандидатка філологічних наук, доцентка,
м. Київ, Україна

ЦИФРОВІЗАЦІЯ МЕДІАСФЕРИ ТА НОВІ МОДЕЛІ ІНФОРМАЦІЙНОЇ ВЗАЄМОДІЇ: АНАЛІТИЧНИЙ АСПЕКТ

У сучасному інформаційному суспільстві медіа, інформація та комунікація зазнають глибоких трансформацій під впливом цифровізації, розвитку штучного інтелекту та змін у медіаспоживанні, а медіасередовище дедалі більше інтегрується з технологічними, соціологічними та психологічними процесами, що вимагає міждисциплінарного підходу до його аналізу. Це проявляється у зміні ролі аудиторії, яка з пасивного споживача перетворюється на активного учасника створення та поширення контенту. Водночас алгоритмічні системи та штучний інтелект визначають видимість інформації, формуючи індивідуалізовані інформаційні потоки та впливаючи на громадську думку. Зростає значення платформної економіки, де великі цифрові сервіси виступають ключовими посередниками комунікації, що породжує нові виклики, пов’язані з дезінформацією, маніпуляціями та інформаційною безпекою. Паралельно змінюються когнітивні практики користувачів: сприйняття інформації стає більш фрагментованим, а увага – розсіяною. У таких умовах посилюється роль критичного мислення та медіаграмотності як базових компетентностей. Крім того, дослідження медіапроцесів потребує поєднання підходів різних наук – від інформатики й комунікативістики до психології та культурології, що дозволяє комплексно осмислити як технологічні механізми, так і соціальні наслідки трансформацій. У результаті формується нова парадигма медіадосліджень, орієнтована на аналіз складних взаємозв’язків між людиною, технологіями та інформацією.

Традиційно медіа розглядалися як інститут інформування. Більшість українців і надалі вважає головною функцією медіа саме інформування, однак цього року частка переконаної в цьому аудиторії становить лише 55% порівняно з 70% в минулих роках. Не залишається непоміченим, що українці частіше вбачають у медіа джерело корисної інформації та ресурс для навчання й розвитку (44% у 2025 р. vs 35% у 2024 р.) та платформу для комунікації між різними суб'єктами, зокрема між державою й суспільством (з 29% до 41% за останні 3 роки), громадянами між собою (16% у 2025 р. vs 11% у 2024 р.). Можемо констатувати, що медіа як інститут втрачають монополію на довіру, її перебирають персоналізовані актори. Напрклад, 78% українців довіряють блогерам та авторському контенту [1].

Медіасфера швидко перетворюється на потужний інструмент впливу й ризиків. Водночас дослідження свідчать, що дезінформацію серйозною проблемою у 2023 році вважали 64% респондентів, у 2024 – 62% а у 2025 році – 55% [1]. Виникає питання: чому протягом трьох років рівень визнання актуальності проблеми дезінформації неухильно знижується (кількість тих, хто визнає це за проблему, зменшується)? На нашу думку [2], це можна пояснити сукупністю кількох взаємопов'язаних чинників. У 2022–2023 роках дезінформація сприймалася як гостра загроза (особливо в умовах війни), а з часом аудиторія звикла до постійного інформаційного тиску й почала сприймати фейки як «норму» медіасередовища. Проблема залишається, але в користувачів зникає відчуття новизни та загрози. До того ж вони відчувають себе більш підготовленими, тому суб'єктивно оцінюють проблему як менш критичну. У 2024–2025 роках інформаційний порядок денний розширився: акцент змістився на економічні труднощі, безпекові питання, соціальні проблеми, тож дезінформація втратила пріоритетність на фоні інших викликів. Коли падає довіра до медіа, користувачі починають скептично ставитися до всієї інформації, розмивається межа між правдою і фейком. В умовах, де все викликає сумнів, дезінформація вже не сприймається як окрема проблема.

Однією з найочевидніших змін сьогодення є майже повна цифровізація споживання інформації. Відомо, що в 2023 році інтернетом не користувалися 5%, у 2024 році – 4 %, у 2025 р. – 3% українців. Крім того, 92% українців (2025 р.) користуються інтернетом щодня або майже щодня [1]. Тож можемо стверджувати, що інтернет поступово перетворюється на базову інфраструктуру медіаспоживання, витісняючи традиційні канали. Медіаспоживання набуває платформної моделі, де інформація циркулює через соцмережі, а не класичні медіа.

Сучасне медіаспоживання характеризується такими ознаками, як зменшення кількості джерел, яким довіряють; формування індивідуальних інформаційних «бульбашок»; орієнтація на окремі канали, блогерів або платформи. Тож аудиторія більше не згодна на «єдиний інформаційний порядок денний», а існує в персоналізованих медіасередовищах. Спостереження фіксують активне використання YouTube для перегляду навчального й інформаційного контенту. Сьогодні текст поступається місцем мультимедійному контенту, що дає підстави стверджувати про зміну форматів останнього.

Аналізуючи сучасні моделі соціальної інформаційної взаємодії, можна висновувати, що медіасфера стрімко набуває міждисциплінарного характеру, інтегруючи підходи, методи та інструменти різних галузей знань. Це зумовлено як технологічними змінами, так і трансформацією медіаспоживання та комунікаційних практик.

Отже, цифровізація медіасфери та формування нових моделей інформаційної взаємодії свідчать про глибоку трансформацію сучасного комунікаційного середовища. Проведений аналітичний аспект дослідження дозволяє констатувати, що медіа поступово виходять за межі традиційної функції інформування та перетворюються на багатофункціональне середовище соціальної взаємодії, навчання, формування громадської думки й цифрової культури. Водночас зростає роль персоналізованих платформ, блогерів та алгоритмічних систем, які визначають характер поширення інформації та впливають на моделі медіаспоживання.

Аналітичні спостереження також демонструють суперечливий характер сучасних інформаційних процесів. З одного боку, суспільство усвідомлює ризики дезінформації та маніпулятивного впливу, а з іншого – поступово адаптується до інформаційного перенасичення, що знижує чутливість до проблеми фейків і викривленої інформації. У таких умовах особливого значення набувають медіаграмотність, критичне мислення та цифрова компетентність як ключові елементи інформаційної стійкості особистості.

Таким чином, цифровізація медіасфери та нові моделі інформаційної взаємодії формують нову парадигму функціонування медіакомунікацій, що характеризується інтеграцією технологічних, соціальних, психологічних і культурних чинників. Актуальним стає міждисциплінарний підхід до дослідження медіапроцесів, який дозволяє комплексно аналізувати взаємодію людини, інформації та цифрових технологій у сучасному суспільстві.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Індекс медіаграмотності українців: 2020–2025 (шоста хвиля). Аналітичний звіт за результатами комплексного дослідження. URL: https://detector.media/doc/images/news/archive/2021/248278/zvit-ml-2025-6-khvylya_final.pdf (дата звернення: 16.05.2026).

2. Тур О. М., Шабуніна В. В., Орел О. О. Роль медіаграмотності як контртехнології: український досвід протидії дезінформації. *Education and science of today: intersectoral issues and development of sciences:* Collection of scientific papers «ΛΌГОΣ» with Proceedings of the IX International Scientific and Practical Conference, Cambridge, November 28, 2025. Cambridge-Vinnytsia: P.C. Publishing House & UKRLOGOS Group LLC, 2025. С. 201–204.

УДК 159.922.27

Федорчук Олена Іванівна,
наукова співробітниця
лабораторії психології дошкільника
Інституту психології
імені Г. С. Костюка НАПН України,
м. Київ, Україна

МОВЛЕННЄВА КОМУНІКАЦІЯ В СІМ'Ї ЯК СВІТОГЛЯДНО-ЦІННІСНИЙ МЕХАНІЗМ ФОРМУВАННЯ ЕФЕКТИВНОЇ СТРАТЕГІЇ ОСОБИСТІСНОГО РОЗВИТКУ ДИТИНИ ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ В УМОВАХ ВІЙНИ

В умовах повномасштабної російської агресії проти України, що супроводжується інтенсивними інформаційно-психологічними впливами, питання мовної комунікації набуває якісно нового змісту і виходить за межі суто лінгвістичної чи педагогічної проблематики. Воєнні реалії актуалізують необхідність розгляду мови як стратегічного ресурсу формування особистості, носія цінностей, засобу психологічної стабілізації та чинника національної безпеки.

Через повсякденну мовну взаємодію з близькими дорослими, дитина засвоює як мовні структури, так і моделі інтерпретації подій, емоційного реагування та соціальної поведінки. Саме родина виступає базовим середовищем психологічної безпеки та формування стійкості [1]. Мовний аспект є ключовою складовою світоглядно-ціннісного компоненту моделі ефективної стратегії особистісного розвитку дитини дошкільного віку в умовах сім'ї, що визначає загалом ідеологію виховання в родині. Українська мова має стати базовою основою сімейної комунікації. У сучасному контексті її значення посилюється в рази, оскільки вона є

інструментом структурування травматичного досвіду; формування національної ідентичності; підтримки психологічної стійкості та збереження культурної і смислової цілісності особистості [2].

Осмислення ролі української мови в сімейній комунікації сьогодні вимагає наукового підходу, що доводить необхідність та актуальність дослідження як самого характеру батьківсько-дитячої комунікації, так і конкретного мовного середовища, у якому комунікація відбувається.

Ще вчора суспільство било на сполох говорячи, що наші діти формуються в умовах інтенсивного мовного та смислового протистояння, що формує особливий контекст його розвитку. Сьогодні ж мова іде про зростання підростаючого покоління в умовах тотальної мовної окупації. І це не окуповані території: 90% комунікації дітей, а саме: спілкування поза навчальним процесом, в соціумі поза межами родини та навіть в самій родині відбувається мовою агресора. У цих умовах питання мовної комунікації в родині стає питанням національної безпеки, яке визначає вектор ефективної стратегії особистісного розвитку дитини: від формування цілісної, ідентифікованої з національною культурою особистості до формування позиції очікування та зовнішньої залежності [3, с. 333].

Аналіз результатів проведеного дослідження емоційної комунікації в родинах, що виховують дітей дошкільного віку, дозволив не лише оцінити рівень відкритості батьківсько-дитячої взаємодії, а й інтерпретувати якісні характеристики мовного середовища, зокрема у ракурсі функціонування української мови як носія цінностей. Це дало можливість виокремити три умовні моделі мовної комунікації в родинах, що відображають різний рівень реалізації української мови як світоглядно-ціннісного ресурсу: 1) українська мова як інструмент директивної взаємодії; 2) українська мова як ситуативний комунікативний інструмент; 3) українська мова як ціннісно-смисловий ресурс розвитку. У більшості сімей українська мова використовується як базовий засіб комунікації, проте її потенціал як носія культурних смислів та інструменту формування світогляду дитини реалізується фрагментарно. Це модель, у якій українська мова використовується як ситуативний комунікативний інструмент. Вона функціонує як засіб побутового спілкування і лише частково виступає як мова емоційної підтримки, проте ні дорослі, ні діти не мають чіткого усвідомлення ціннісної ролі, яку мова відіграє у їхньому житті. Мовна комунікація цієї групи емоційно насичена, повністю залежить від ситуації та психологічного стану дорослого, що і пояснює її непослідовність та безсистемність.

Мовне середовище, що функціонує за умов домінування директивної комунікації, не забезпечує передачу ціннісно-смислового досвіду, що, відповідно, обмежує потенціал української мови як ресурсу формування особистості дитини Це модель, де українська мова використовується як інструмент директивної взаємодії: це мова вимоги, заборони, дисципліни («зроби», «не можна», «перестань») та інструкцій, але не мова смислів і підтримки. Мова тут виконує нормативну функцію, визначаючи, які емоції «дозволені», як треба реагувати. Через подібні мовні практики дорослих відбувається трансляція редукованих уявлень про психологічну стійкість, що може призводити до формування емоційної ригідності як неадаптивної стратегії розвитку. Дорослі, які представляють таку модель, демонструють достатньо низький рівень емоційної відкритості в комунікації з дитиною, рідко діляться власними переживаннями, схиляючись до контролюючих стратегій взаємодії. Недостатня сформованість практик вербалізації переживань у батьків обмежує функцію мови як механізму осмислення досвіду, що в результаті ускладнює формування у дитини здатності до емоційної саморегуляції та рефлексії.

Лише за умов емоційно відкритої та рефлексивної комунікації українська мова набуває статусу світоглядно-ціннісного ресурсу, що забезпечує формування психологічної стійкості, ідентичності та цілісної картини світу дитини. Українська мова як ціннісна основа сімейної комунікації має значний потенціал у формуванні психологічної стійкості дитини, однак його реалізація залежить від рівня усвідомленості батьків щодо змісту та функцій

мовної взаємодії, яка сьогодні переважно має нестійкий, фрагментарний характер, що свідчить про відсутність сформованої культури емоційного мовлення. Це знижує потенціал української мови як ресурсу формування ефективних стратегій особистісного розвитку дитини в умовах воєнної нестабільності та спеціально розроблених ворожих інформаційних технологій впливу на несформовану дитячу психіку.

Модель, де українська мова виступає як ціннісно-смисловий ресурс розвитку, демонструють сім'ї з емоційно насиченою та рефлексивною мовною комунікацією, яка включає обговорення почуттів, досвіду, подій та спрямована на осмислення реальності. У таких сім'ях українська мова звучить як мова довіри і підтримки; мова культури і традицій; мова передачі досвіду поколінь; мова формування української національної ідентичності. Дана модель виявилась найменш представленою серед респондентів, що може бути спричинено сукупністю певних взаємопов'язаних чинників.

Результати дослідження засвідчують, що українська мова у сімейному середовищі функціонує не лише як засіб спілкування, а як маркер світоглядної позиції батьків і рівня їхньої психологічної культури. Це мова внутрішньої стійкості, культурної наступності та національної сили, через яку формується здатність дитини осмислювати реальність, зберігати психологічну цілісність і вибудовувати власні стратегії розвитку. У більшості ж сімей її потенціал реалізується неповною мірою, що зумовлює необхідність цілеспрямованого розвитку усвідомлених мовно-комунікативних практик у батьківстві.

Історично сформоване домінування інструментального підходу до розуміння функцій мови зумовило їх звуження до переважно інструментально-комунікативного рівня, що обмежило її сприйняття як носія ціннісно-смислових орієнтацій. Дефіцит психологічної та мовно-комунікативної компетентності провокує низький рівень розвитку емоційно-рефлексивної комунікації, що обмежує можливість використання української мови як інструменту смислотворення. Істотного негативного впливу родинна комунікація отримала з подіями війни: стан хронічної тривожності помітно звузив мовну взаємодію. З потенціальної зброї та інструмента розвитку мова перетворилась на інструмент виживання. Воєнний стрес сприяв редукції мовної комунікації до регулятивної функції, витісняючи її ціннісно-смисловий потенціал.

Наявність усвідомленого чи неусвідомленого розриву між мовою та ідентичністю зумовлює потребу у системній ціннісно-смисловій, освітній та психолого-педагогічній роботі, спрямованій на інтеграцію мови у процес формування особистості дитини. Така робота має відбуватись багатовекторно, що передбачає розвиток у батьків усвідомлення мови як інструменту формування емоційного досвіду та психологічної стійкості, відновлення її зв'язку з культурною пам'яттю і цінностями, впровадження практик усвідомленої сімейної комунікації та формування мовно-культурної ідентичності дитини як важливого чинника національної безпеки.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Піроженко Т. О., Карабаєва І. І., Соловйова Л. І., Токарєва Л. Д., Федорчук О. І., Хартман О. Ю., Гурковська Т. Л. Особливості психологічної стійкості дітей старшого дошкільного віку : навчальний посібник. Київ : Інститут психології імені Г. С. Костюка НАПН України. 2025. 153 с. URL: http://lib.iitta.gov.ua/744993 (дата звернення 27.10.2025).

2. Федорчук О. І. Формування національної ідентичності дошкільника в сім'ї. *Педагогічні науки та освіта* : збірник наукових праць Запорізького обласного інституту післядипломної педагогічної освіти. Вип. L-LI. Запоріжжя : СТАТУС, 2025. С. 189–199. URL: https://zoippo.zp.ua/pages/publications/el_gurnal/zbirka.html (дата звернення 27.10.2025).

3. Боришевський М. Й. Дорога до себе: Від основ суб'єктності до вершин духовності: монографія. Київ : Академвидав, 2010. 416 с. (Серія «Монограф»).

УДК 070: 004.735

Федорчук Артур Григорович,
науковий співробітник Фонду Президентів України
Національної бібліотеки України
імені В. І. Вернадського,
м. Київ, Україна

МОНІТОРИНГ ПУБЛІКАЦІЙ ІНОЗЕМНИХ ВИДАНЬ ПРО ВІЙНУ В УКРАЇНІ ТА ЇЇ НАСЛІДКІВ ДЛЯ СВІТУ

У доповіді представлено аналіз результатів моніторингу публікацій (n=3879) про російське повномасштабне вторгнення в Україну, що були розміщені на сторінках популярних ресурсів мережі «Інтернет» у 2025 році. Пояснені загальні принципи та представлені попередні результати дослідження характеру висвітлення засобами масової інформації (ЗМІ) різних країн світу російської агресії проти України, а також реакції на війну в Україні світової спільноти.

Повномасштабна російська агресія проти України та величезне значення, яке має сьогодні для України фінансова та збройна допомога демократичних країн світу, загострюють необхідність об’єктивного осмислення та постійного моніторингу реального сприйняття війни в Україні та самої України в світі. Найлогічніше і найефективніше ці питання можна досліджувати шляхом аналізу реакції на події в Україні журналістів популярних світових ЗМІ. Популярні світові ресурси мережі Інтернет перетворилися у найважливішого учасника існування суспільства.

Актуальність моніторингу змісту інформаційних потоків мережі «Інтернет» полягає не тільки в зростаючій ролі інформаційних ресурсів світової мережі, але і в ефективності використання вже достатньо апробованих інструментів моніторингу інформаційних ресурсів для потреб наукових досліджень. Відділ формування інформаційних ресурсів Фонду Президентів України, що є структурним підрозділом Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського має значний досвід організації широкомасштабного моніторингу вітчизняних та закордонних ЗМІ, формування баз даних та інформаційно-аналітичних систем для накопичення, зберігання та аналізу інформаційних потоків соціально-політичної тематики і проведення на їх основі різноманітних масштабних досліджень. Зокрема, з червня 2011 р. науковий колектив відділу веде постійний моніторинг Інтернет-версій періодичних видань іноземною мовою та формує базу даних (БД) «Україна у відгуках зарубіжної преси» на базі якої створюється однойменний щомісячний інформаційно-бібліографічний бюлетень [1]. В умовах повномасштабної російської агресії в Україну матеріали БД та бюлетеня відповідно віддзеркалюють реакцію міжнародної спільноти на агресивну війну проти України.

Метою конкретного дослідження є якісний та кількісний аналіз висвітлення теми вторгнення армії країни-агресора в Україну світовими ЗМІ та реакції світової спільноти на російську військову агресію проти України в 2024 році.

При проведенні контент-аналітичного дослідження було проаналізовано 3879 публікацій інтернет-версій видань 18 країн світу, зокрема, таких представниць Європейського Союзу як Бельгія, Естонія, Іспанія, Латвія, Литва, Польща, Угорщина, та країн «Групи Семи», зокрема Великої Британії, Канади, США, Франції, Німеччини та Японії, які є лідерами військової, фінансової, гуманітарної та політичної підтримки України. Аналізувались публікації світових медіа 9 мовами світу, а саме: англійською, естонською, іспанською, латвійською, литовською, німецькою, польською, угорською та французькою.

В ході дослідження було з'ясовано, що найбільшу активність у висвітленні війни в Україні в 2025 році проявили інтернет-видання Угорщини (10,93 %), Франції (9,93 %) та Великої Британії (9,46 %).

Рейтинг десяти найбільш активних у висвітлені російської агресії світових видань за кількістю публікацій про війну в Україні в 2025 році виглядає наступним чином: перші два місця посідають угорські щоденні газети «Népszava» (5,90 %) та «Portfolio» (5,03 %), на третьому – щоденна американська газета «New York Post» (5,00 %), на четвертому – британська щоденна газета «The Guardian» (4,95 %), на п'ятому – французька щоденна газета «Le Monde» (4,67 %), далі йде британський вебсайт новин, раніше щоденна газета «The Independent» (4,51 %), щоденна польська газета «Rzeczpospolita» (3,79 %), іспанська щоденна газета «El Mundo» (3,58 %), німецький щотижневий суспільно-політичний часопис «Focus» (3,09 %) та іспанська щоденна газета «ABC» (також 3,09 %). На інші 33 видання, що були включені до моніторингу у 2025 році припадає 56,38 % публікацій про війну в Україні.

Загалом іноземні видання при викладенні матеріалів про війну в Україні в переважній більшості (71,18 %) займають нейтральну позицію, 23,20 % публікацій мають позитивне забарвлення по відношенню до України і лише 5,62 % публікацій носить негативний характер. Аналіз також показав, що іноземні видання набагато частіше висвітлюють міжнародну реакцію на війну в Україні (76% публікацій) ніж сам хід бойових дій та ситуацію всередині України (24 %).

Серед питань, що висвітлювали реальний хід війни та життя України в умовах повномасштабного вторгнення агресора, закордонних журналістів в 2025 році цікавили, перш за все: воєнний потенціал України (12,98 % відібраних публікацій), характер і наслідки обстрілів території України російською армією (11,34 %), діяльність української влади (10,74 %), військові дії сил оборони України (10,14 %) та прогнози та коментарі щодо ситуації на фронті (9,81 %).

***

Висвітлюючи образ України у світовій політиці та реакцію світу на агресивну загарбницьку війну росії проти України, журналісти іноземних видань в 2025 році найбільшу увагу приділяли мирним пропозиціям і стану переговорного процесу щодо припинення бойових дій (27,53 %), опису та аналізу реакції світових політиків на війну в Україні (19,86 %) та аналізу впливу російського вторгнення в Україну на світову політику та економіку (13,41 %). З великим відривом, проте достатньо значну частину уваги провідні закордонні медіа приділяли висвітленню поставок Україні зброї та військового обладнання (6,25 %), а також санкціям проти країни-агресорки (4,80 %) та процесу фінансової і економічної допомоги Україні.

Дослідження результатів моніторингу за 2025 рік свідчить, що кількість і формат публікацій про Україну продовжував змінюватись – все частіше іноземні журналісти роблять спеціальні репортажі, аналітику й інтерв'ю, хоча доля нейтральних новинних матеріалів залишається високою. Продовжує помітно знижуватись загальна кількість публікацій про війну в Україні. Очікування щодо близького укладення мирної угоди чи припинення вогню в Україні істотно зменшилися. Проте іноземні оглядачі та експерти в 2025 році продовжували аналізувати мирні ініціативи президента США Дональда Трампа і перспективи ініційованого ним мирного процесу. У європейських виданнях переважно висловлювався скепсис щодо розуміння адміністрацією Д. Трампа справжніх причин війни і готовності агресора до її припинення. Також акцентувалась увага на поступовому усуненні США від допомоги Україні та хитка ініціатива надавати зброю Україні лише за умови її оплати європейськими державами. Як і раніше, іноземні медіа високо оцінювали здатність України чинити опір російському агресору та ефективність спеціальних операцій, які проводяться Силами оборони України, у тому числі на території агресора. Позитивні повідомлення головним чином стосуються готовності багатьох держав Європи і світу надавати військову, технічну та фінансову допомогу Україні й підтримувати її дипломатично

для забезпечення справедливого миру. Негативні повідомлення у 2025 році переважно були викликані дискусією щодо готовності України до вступу до ЄС та її відповідності критеріям вступу. Також уже традиційно критичні статті пов'язані з повідомленнями про справи, пов'язані з корупцією та організованою злочинністю в нашій державі [2].

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Федорчук А. Г. Моніторинг висвітлення російського вторгнення в Україну у виданні «POLITICO Europe». *Наукові праці Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського* : збірник наукових праць. Київ, 2024. Вип. 73. С. 139–152. DOI: https://doi.org/10.15407/np.73.139, http://nbuv.gov.ua/j-pdf/npnbuimviv_2024_73_10.pdf

2. Федорчук А. Г. Війна росії проти України: аналіз інтернет-медіа (аналітичний огляд зарубіжної преси про події в Україні за 1–31 травня 2025 року). *Україна у відгуках зарубіжної преси: інформаційно-бібліографічний бюлетень.* / Центр досліджень соціальних комунікацій. Київ, 2025. Вип. 5 (195). С. 6–26. URL: https://nbuviap.gov.ua/images/informaciyni_vidanya/ukr_u_vidgukah/2025/2025_Ukraina_5.pdf

УДК 02(477)'06

Хохлова Ірина Яківна,
викладачка вищої категорії
Київського професійного коледжу
мистецтва та технологій сервісу,
м. Київ, Україна

Куценко Ірина Вікторівна,
здобувачка освіти
Київського професійного коледжу
мистецтва та технологій сервісу,
м. Київ, Україна

ІННОВАЦІЙНИЙ ПОТЕНЦІАЛ ІВЕНТ-ТЕХНОЛОГІЙ У РОЗВИТКУ СОЦІОКУЛЬТУРНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

Швидкі зміни у сучасному світі викликають необхідність пошуку нових підходів до організації культурного життя. Глобалізація, трансформація потреб людини, цифровізація відкривають широкі можливості у сфері соціокультурної діяльності і водночас несуть нові виклики. У цьому контексті івент-технології стають вагомим інструментом розвитку соціокультурної сфери.

Актуальність дослідження івент-технологій як чинника інноваційного розвитку соціокультурної діяльності зумовлена зростанням значення емоційного досвіду, вражень, які людина отримує в результаті відвідування різноманітних заходів. Слід також зазначити, що сучасна аудиторія прагне бути не пасивним спостерігачем, а активним учасником подій. Івент-технології сприяють створенню винятковых, інтерактивних культурних подій, які відповідають потребам суспільства сьогодення.

Водночас існує необхідність адаптації закладів соціокультурної сфери до нинішніх економічних реалій. В умовах збільшення конкуренції та різкого скорочення бюджетного фінансування івенти можуть стати дієвим засобом залучення відвідувачів. Окрім того, розвиток івент-індустрії позитивно впливає на економічне зростання, стимулює створення нових робочих місць та запровадження інновацій у суміжних галузях.

В умовах швидких соціокультурних трансформацій івент-технології стають потужним інструментом розвитку національного культурного простору та відкривають нові можливості для організації та проведення різноманітних заходів. Івент-технології сприяють створенню для учасників події особливого досвіду. Так, Л. М. Пашкевич вказує, що івент-технологія – це перетворення заходу завдяки використаним допоміжним ефектам у щось нове та виняткове [1, 177]. Як справедливо зазначає Н. О. Максимовська, івент-технології є втіленням унікальних соціокультурних практик, які є віддзеркаленням розвитку культури. Застосування професійного підходу при організації та проведенні івентів допомагає реалізувати креативні ідеї, забезпечити активну участь у заході його учасників, а також зумовлює прийняття новітніх рішень та впровадження інновацій [2]. Характерно, що в Україні івент-технології сприяють зміні соціокультурної сфери за кількома ключовими напрямами. Перш за все, у зв'язку з активним впровадженням інформаційних технологій спостерігається бурхлива диджиталізація культурного досвіду. Соціокультурні заклади, зокрема, музеї, бібліотеки, пропонують для ознайомлення віртуальні тури, онлайн-виставки, цифрові архіви. У такий спосіб відбувається не тільки популяризація культурної спадщини, а й забезпечення до неї доступу для широкої аудиторії, як в Україні, так і за її межами [2, 46]. Важливою тенденцією у соціокультурній діяльності є активне проведення гібридних івентів, що передбачає часткове використання віддаленого доступу до інформації, так як учасники мають змогу взяти участь в трансляції чи бути безпосередньо на місці події. Водночас поширення гібридних заходів зумовлює необхідність використання при їх проведенні нових технологій [3, 94]. Варто зазначити, що проведення різноманітних заходів, наприклад, фестивалів, виставок, шляхом поєднання офлайн та онлайн форматів призводить до збільшення кількості відвідувачів і розширення можливостей громадськості щодо взаємодії з культурною сферою. Нові можливості у сфері культури, мистецтва, освіти відкривають інтерактивні платформи. Завдяки проведенню майстер-класів з народних ремесел, онлайн-курсів з історії мистецтва відбувається розповсюдження знань, набуття учасниками заходів нових навичок. При цьому такі івенти є доступними для широкого кола осіб, незалежно від їхнього місця перебування. Важливу роль відіграють івент-технології у становленні кроскультурних проєктів, дозволяючи проводити захопливі міжнародні культурні заходи, що сприяють інтеграції культури України у світовий культурний простір. Інноваційні методи представлення культурного контенту стають все більш популярними. Застосування технологій доповненої та віртуальної реальності призводить до створення вражаючих івентів. Інтерактивні мистецькі виставки, віртуальні реконструкції історичних подій дають змогу учасникам заходу взаємодіяти з культурним надбанням на новому рівні. Так, О. П. Крупа вказує, що поява технологій віртуальної та доповненої реальності викликала трансформацію підходів до організації івентів та відкрила нові горизонти для творчості [4, 175]. Водночас використання івент-технологій супроводжується певними викликами. Доступ до послуг закладів соціокультурної сфери, а також цифрових технологій значно відрізняється залежно від регіону України. Більше того, існує потреба пошуку балансу між інноваційними підходами у проведенні івентів та збереженням традицій і вже набутого культурного досвіду. Окремо слід зазначити, що актуальною є проблема покращення цифрових компетенцій фахівців соціокультурної сфери. Незважаючи на зазначені виклики, інноваційний потенціал івент-технологій у розвитку соціокультурної діяльності в Україні є значним. Вони допомагають створювати новий культурний простір, розширювати аудиторію, надають можливість проживати досвід, який відповідає потребам сучасного суспільства. Надалі ефективне використання івент-технологій може стати одним із допоміжних інструментів у представленні української культури на міжнародній арені, а також чинником, який впливає на формування культурної ідентичності. Таким чином, івент-технології відкривають нові горизонти для популяризації культурної спадщини в епоху діджиталізації та глобалізації, дозволяючи Україні зберегти її та одночасно інтегруватись у світовий культурний простір.

У роботі М. М. Поплавського розглянуто проблему застосування івент-менеджменту в організації дозвілля та використання у ній інновацій [4, 27]. Автор пропонує розглядати тріаду івент-менеджмент-культурологія у її тісному зв'язку з соціокультурною діяльністю та як таку, що здійснює вплив на економічний розвиток України [4, 186]. Варто зазначити, що це – новий підхід, який вказує на міждисциплінарність івент-менеджменту.

М. М. Поплавський також звернув увагу на те, що культурно-розважальна сфера сьогодні значною мірою впливає на становлення івент-технологій, а івент-менеджмент загалом є інструментом для досягнення цілей певної організації. Так, івент-менеджмент є засобом створення позитивного іміджу, зростання конкурентоспроможності компанії [4, 197].

Вважливо підкреслити зв'язок івент-технологій з економічним розвитком держави, що свідчить про їх важливість і в культурній сфері, і в економічні. Івент-технології як комплексне явище впливає на різноманітні аспекти діяльності, наприклад, на формування корпоративної культури.

Івент-менеджмент є новим для України, тому для використання схожих практик слід звертатись до світового досвіду. У роботі приділена увага вивченню спеціальних подій, які є стимулом до творчої взаємодії та мають потенціал бути емоційно неповторними для відвідувачів.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Крупа О., Губернатор О. Сучасні цифрові технології та аудіовізуальні засоби в гібридних культурно-дозвіллєвих івентах. *Питання культурології*. 2023. № 42. С. 173–181.

2. Максимовська Н. О. Івент-технології як чинник трансформації соціокультурної сфери. *Культурологія та соціальні комунікації: інноваційні стратегії розвитку* : матер. міжнар. наук. конф. (26–27 листопада 2020 р.) / Під ред. проф. В. М. Шейка та ін. Харків : ХДАК, 2020. С. 280–281.

3. Пашкевич М. Ю. Івент-технології як інструмент формування державного іміджу. Вісник Національної академії керівних кадрів культури і мистецтв. 2018. № 3. С. 176–181.

4. Поплавський М. М. Event-менеджмент у індустрії дозвілля. *Питання культурології*. 2020. Вип. 33. С. 186–197.

5. Радіонова О., Писарева, І., Александрова С. Digital-технології в організації дозвілля. *Економіка та суспільство*. 2023. № 48. С. 93–98.

УДК 02:316.77:159.9

Шарабанова Світлана Володимирівна,
молодший науковий співробітник відділу наукових видань
Інституту бібліотекознавства
Національної бібліотеки України
імені В. І. Вернадського,
м. Київ, Україна

КОМУНІКАЦІЯ «АВТОР – РЕДАКТОР» У НАУКОВОМУ СЕРЕДОВИЩІ БІБЛІОТЕКИ: ПРОФЕСІЙНІ ТА ПСИХОЛОГІЧНІ АСПЕКТИ

Наукова бібліотека в сучасній парадигмі постає не просто як репозитарій знань, а як інтелектуальний центр наукової комунікації, де відбувається системна акумуляція та верифікація академічного дискурсу. Наукові бібліотеки відіграють визначальну роль у

сучасній інформаційній взаємодії, спрямованій на об'єднання інтелектуальних ресурсів людства, що полягає у «забезпеченні збереження культурної та наукової спадщини, організації необхідного сервісу для вільного доступу користувачів до наукової інформації» [4, с. 66]. На сьогодні наукова бібліотека – це простір, де здійснюється концептуалізація наукового доробку, який забезпечує методологічну підтримку підготовки видань від етапу структурування матеріалів до їхньої фіналізації.

Наявність професійних редакторів у науковій бібліотеці є стратегічно важливим елементом для підтримки високого рівня академічної культури та якості наукових комунікацій. Експертне середовище редакторів має забезпечувати високий стандарт якості наукових праць бібліотеки, організовуючи фахове рецензування, здійснюючи стилістичне та наукове редагування текстів, що гарантує цілісність та академічну вагу публікацій. Крім того, діяльність редакторів наукових текстів полягає у поєднанні вимог академічної доброчесності, стандартів та цифровізації контенту.

Редактор – це і перший читач, і перший помічник автора [3, с. 120]. Одним із важливих аспектів діяльності редактора наукових текстів бібліотеки є встановлення конструктивного контакту з автором із кількох причин: збереження наукової ідентичності, що полягає в допомозі автору зробити текст більш зрозумілим, не спотворивши зміст та унікальний дослідницький підхід; дотримання академічних стандартів, що допомагає авторам, менш обізнаним у вимогах до оформлення, індексування чи етичних норм публікацій; оперативність вирішення технічних і методологічних проблем завдяки відкритому комунікаційному каналу, що запобігає затримкам у випуску наукового видання. Результативність відносин між автором та редактором залежить зазвичай від рівня культури спілкування [2].

Отже, взаємодія автора і редактора у науковій бібліотеці виходить за межі простого виправлення тексту, стаючи частиною процесу формування інтелектуального капіталу установи. Сучасна комунікація базується на принципі спільної відповідальності за науковий внесок. Ключовими професійними аспектами, які визначають успішність цієї співпраці на сьогодні, є такі:

– *консультативний*: редактор стає консультантом і ментором, який допомагає автору структурувати науковий твір так, щоб він максимально відповідав вимогам наукометричних баз, застосовуючи замість директивних вказівок пропозиції щодо покращення логіки викладу, точності термінології та відповідності етичним стандартам публікації;

– *технічно-орієнтований*: базується на глибокому розумінні інструментарію, зокрема перехід до структурованих форматів даних дозволяє автоматизувати індексацію статей;

– *навчальний* зумовлений вимогою відходу від формалізму в оцінюванні рукопису, коли редактор будує діалог, де автор отримує чітку, аргументовану критику від редактора, що перетворює процес підготовки статті на навчальний досвід;

– *оптимізаційний* орієнтований на перевірку метаданих, коли редактор консультує автора щодо підбору ключових слів і формулювання заголовка, які найкраще працюють у пошукових системах, а також обов'язкове використання та перевірка авторських профілів (ORCID, ResearcherID та ін.).

Професійні етичні принципи спрямовують та підтримують редакторів, дослідників, рецензентів та інших осіб, які беруть участь у питаннях етики публікацій у їхній відповідальній та прозорій роботі [1]. Серед інновацій, що налагоджують цей процес: платформи для спільної роботи в реальному часі (наприклад, Google Docs), автоматизовані інструменти перевірки (AI-асистенти), візуалізація процесу рецензування тощо.

Комунікація між автором та редактором у науковому середовищі бібліотеки – це особливий тип професійної взаємодії, де стикаються висока інтелектуальна напруженість, амбіції та прагнення до бездоганності, що потребує особливого психологічного підходу, який дозволяє виокремити психологічні аспекти, які визначають успішність цього тандему:

– феномен «інтелектуальної власності» та егозахист, які дозволяють автору абстрагуватися від тексту доробку як продовження його особистості, а редактору – бути критиком, який аргументує правки через логіку та вимоги видання, а не через оцінку автора;

– різниця професійної мови, коли науковці фокусуються на глибині дослідження, а редактори – на доступності, структуруванні та дотриманні стандартів (стилістика, цитування) і важливим є визнання того, що ці ролі є взаємодоповнюваними, а не конкурентними;

– проблема влади та контролю, коли виникає протистояння за те, хто має сказати останнє слово, де вирішальним є перехід від формату «керівник – підлеглий» до формату «партнери – співавтори»;

– дедлайни та емоційне вигорання, коли є жорсткі часові рамки, втома знижує рівень толерантності до зауважень, роблячи комунікацію агресивною або пасивно-агресивною.

Комунікація в цій сфері – це баланс між строгістю наукового стандарту та емпатією до людини, яка стоїть за рукописом. Упровадження інноваційних психологічних підходів дозволяє перетворити цей процес із конфліктного на партнерський. Серед таких підходів варто назвати: перехід до когнітивної емпатії, психологія «мікрофідбеку», техніки ненасильницького спілкування та ін.

Отже, ефективна професійна комунікація «автор – редактор» під час підготовки публікації в науковій бібліотеці є фундаментом успішного видавничого процесу в академічному середовищі й особливо в контексті наукових бібліотек, де вимоги до якості, верифікації даних та бібліографічного оформлення є надзвичайно високими. Для налагодження ефективної психологічної комунікації між автором і редактором варто побудувати прозорий діалог, що базується на конструктивному обміні думками, взаємній повазі до наукового тексту та спільному прагненні дотримання високих академічних стандартів публікації. Гармонійне поєднання професійних стандартів із психологічною гнучкістю обох сторін дає змогу трансформувати редагування у творчу співпрацю, що сприяє розвитку наукової школи установи. Впровадження інновацій у комунікацію «автор – редактор» у бібліотечному середовищі, наприклад використання хмарних інструментів для спільної роботи (Google Drive, Google Docs, Office Online), змінюють саму парадигму взаємодії, створюючи екосистему для творчого та професійного зростання.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Етика публікацій. URL: https://bv.nbuv.gov.ua/uk/node/9

2. Паливода Ю. В. Робота з автором як складова основних фахових компетенцій редактора. URL: http://journlib.univ.kiev.ua/index.php?act=article&article=2297

3. Різун В. В. Теорія масової комунікації. Київ : ВЦ «Просвіта», 2008. 260 с. URL: https://www.researchgate.net/publication/308796925_Teoria_masovoi_komunikacii

4. Сокур О. Л., Клименко О. З. Інформаційно-комунікаційна діяльність бібліотечної мережі Національної академії наук України в системі наукових комунікацій : монографія. Київ : НБУВ, 2022. 244 с. URL: http://irbis-nbuv.gov.ua/everlib/item/er-0004724

Наукове видання

ІНФОРМАЦІЯ, КОМУНІКАЦІЯ
ТА УПРАВЛІННЯ
ЗНАННЯМИ В ГЛОБАЛІЗОВАНОМУ СВІТІ

Збірник матеріалів
Дев’ятої міжнародної наукової конференції

21–23 травня 2026 р.

Науковий редактор: Ю. Горбань
Адміністративне забезпечення: Ю. Горбань, Т. Новальська, Л. Прокопенко, М. Цілина
Упорядник: М. Цілина
Відповідальний за випуск: Ю. Горбань